

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Львівський інститут економіки і туризму

**«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»**

*Збірник матеріалів
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів*

(25—26 квітня 2012 р.)

Львів
2012

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Львівський інститут економіки і туризму

ББК 75.81

«Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» : [Текст] : 3б. матер. II Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених (Львів, 25-26 квітня 2012 р.) / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, Львівський інститут економіки і туризму. — Львів : ЛІЕТ, 2012. — 263 с. — 300 пр. — ISBN 978-966-2400-14-4.

У збірнику матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених висвітлюються проблемні питання, пов'язані із визначенням поняття «етнічний туризм», його місця у структурі туризму. Комплексно статті учасників конференції окреслюють здобутки, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Україні; аналізують основні ресурси етнічного туризму з метою залучення їх до формування конкурентоспроможного туристичного продукту України.

Для наукових, науково-педагогічних працівників, фахівців сфери туризму, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

ОРГАНІЗАТОРИ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Львівський інститут економіки і туризму

**Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського**

Львівська асоціація розвитку туризму

УПОРЯДНИКИ:

Бочан І. О. — ректор ЛІЕТ, д. е. н., професор, голова оргкомітету;

Завальницька Н. Б. — проректор з наукової роботи і туризму ЛІЕТ, к. е. н., доц.;

Цимбала О. С. — завідувач музейного комплексу

Рекомендовано до друку

Вченою радою Львівського інституту
економіки і туризму (протокол № 4 від 21. 06. 2012 р.)

ISBN 978-966-2400-14-4

© Львівський інститут
економіки і туризму, 2012
© Автори статей, 2012

ЗМІСТ

<i>Бочан І. О.</i> Вступне слово	7
<i>Матвійчук Т. Д.</i> Особливості використання історичної та культурної спадщини в туризмі	9
<i>Бублик М. І., Буняк С. О., Коропецька Т. О.</i> Етнотуризм в Україні: стратегічний напрям державних цільових програм розвитку	12
<i>Гаврилюк А. М.</i> Календар подієвого етнотуризму як сувенірний бренд України	17
<i>Булик Н. М.</i> Замки Галичини: дослідження ХІХ ст. і сучасний стан	23
<i>Смикова М. О., Фенько Є. М., Цибенко О. В.</i> Роль українських діаспор за кордоном у розвитку українського етнотуризму	32
<i>Кучинська І. В., Цимбала О. С.</i> Особливості організації етнотурів в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку	37
<i>Стоколос-Ворончук О. О., Парійчук К. Р.</i> Анімаційні програми в етнотуризмі	45
 <i>СЕКЦІЯ І: РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ</i>	
<i>Цегельник Ю. О.</i> Трипільська культура як складова розвитку етнічного туризму Київщини	49
<i>Агаркова-Лях І. В.</i> Греко-скіфське городище «Кара-Тобе» як перспективний об'єкт етнографічного туризму в західному Криму	55
<i>Смикова М. О., Філоненко А. Д., Лазарева Ю. С.</i> Вплив національно-культурних об'єднань Донецької області на розвиток етнотуризму (на прикладі грецьких поселень)	60
<i>Адамишин О. М.</i> Історичні пам'ятки Волині у дослідженнях Ю. Захарука ...	66
<i>Безручко Л. С., Димочкіна В. В.</i> Етнотуристичний потенціал Турківщини: сучасний стан та перспективи використання	70

Козак Г. Ю., Юнко М. М. Дослідження етнорелігійних ресурсів Самбірщини та застосування їх результатів у туризмі	77
Бегей О. І., Анісімович-Шевчук О. З. Монастирі Старосамбірщини та їх потенціал для розвитку туризму	82
Лисик Н. М. Теоретичні аспекти використання історико-культурних ресурсів с. Тухля для розвитку етнотуризму у Сколівському районі	88
Дорош Ю. С., Кучинська І. В. Перспективи розвитку ностальгійного туризму на Равщині	92
Зінь Л. М. Реабілітація та соціальна інтеграція осіб з інвалідністю засобами українського етнотуризму	97
Івашко Ю. П., Волошина А. В. Теоретичні аспекти розвитку етнотуризму в Україні та світі	104
Дутчак О. І. Термінологічні проблеми етнотуризму	110
Щербань Ю. В. Стан і розвиток етнічного туризму в Україні	114
Берест Р. Я. Чернечі печерні пам'ятки околиць Миколаєва та їх значення для розвитку туризму	120
Панасюк К. А., Буценко К. Д. Передумови розвитку етнографічного туризму в Донецькій області: білоруський етнос	128
Ніколайчук Т. С., Голубнича С. М. Використання етнічного колориту греків Приазов'я для розвитку туризму в Донецькій області	134
Обозний В. В. Еколого-етнічний туризм в діяльності Національного педагогічного університету ім. М. Драгоманова та науково-навчального центру «Синевир»	138
Герасимчук Л. В., Спорих О. В. Етнокультурний потенціал Київської області	142
Івашко Ю. П. Дослідження етноресурсів Міжгірського району Закарпатської області як сприятливого фактору розвитку національного туризму	147

Яреха І. В. Етнічний туризм як каталізатор розвитку іноземного туризму в Україні	152
--	-----

Бордун О. Ю, Кушнірчук-Ставнича О. М. Реалії нормативно-правового забезпечення розвитку етнотуризму в Україні	157
---	-----

*СЕКЦІЯ 2: ВИКОРИСТАННЯ ЕТНІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ
В ОРГАНІЗАЦІЇ ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО ТА ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ*

Ліхобабіна Д. М., Мухіна М. Г., Голубнича С. М. Етнофестивалі як фактор розвитку туризму в Україні	163
--	-----

Федосова Х. О., Зайцева Г. О., Голубнича С. Н. Гастрономічний туризм як напрям розвитку етнотуризму	167
---	-----

Топорницька М. Я. Етнотуристична основа фестивального туризму на Львівщині	171
--	-----

Рутинський М. Й. Етнотуристична спеціалізація курортно-рекреаційних місцевостей Галичини за австрійського та польського врядування	177
--	-----

Цегельник А. О. Маркетинг ресторанних послуг	182
--	-----

Панасюк К. А., Каліберда О. О. Святкові українські страви — об'єкт гастрономічного туризму	188
--	-----

Белікова А. П., Марчук М. А. Національні українські ігри як чинник розвитку етнічного туризму	194
---	-----

Крилов В. О., Бойко Л. Р., Павлишин М. Л. Позиціонування української писанки в етнотуризмі	200
--	-----

Луців Н. В., Ядлось В. Яворівська народна іграшка: історія і сьогодення	207
--	-----

Жукевич Х. В., Павлишин М. Л. Українська вишивка в контексті розвитку етнотуризму	215
---	-----

Смикова М. О., Кочура Р. С. Роль етнографічних музеїв у розвитку українського туризму на прикладі скансенів	220
---	-----

Смирнов І. Г. Готельно-ресторанна справа в стародавньому світі: транспортно-логістичний аспект, український контекст	225
--	-----

<i>Герасимчук Л. В., Застосування інноваційних технологій як інструмент популяризації етнографічних музеїв Закарпатської області</i>	233
<i>Бартош Л. П., Коптєва І. О. Етнотури як продукт діяльності туроператорів України</i>	238
<i>Теребух С. В. Характеристика національного туристичного продукту та перспективи розвитку</i>	242
<i>Івашко Ю. П., Бєєр О. О., Теоретичні аспекти розвитку етнотуризму та використання анімаційних програм в ньому</i>	248
<i>Івашко Ю. П., Бабич А. С. Гастрономічний туризм: можливості розвитку в Україні</i>	255
Резолюція II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (25-26 квітня 2012 р., м. Львів, Україна).....	261

*Бочан І. О., д. е. н., професор
ректор Львівського інституту економіки і туризму*

ВСТУПНЕ СЛОВО

*Шановні організатори та учасники
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених і студентів!*

Ми радо вітаємо Вас у Львівському інституті економіки і туризму на цьому актуальному, соціально і економічно важливому науковому заході, що проводиться для глибшого дослідження багатючих ресурсів і системних можливостей «етнічного туризму».

Це вже традиційна наукова проблематика в ЛІЕТ, що виноситься на рівень Всеукраїнської науково-практичних конференції. Перша відбулася 2–3 березня 2011 р. Наша мета, як фахівців у сфері туристичної індустрії, визначити основні ресурси етнічного туризму з метою залучення їх до формування конкурентоспроможного туристичного продукту України.

Для аналізу сучасного стану етнічного туризму ми вивчаємо його етнічні корені щоби відродити місцеві культурні цінності, розвиток народного мистецтва, традицій, звичаїв, народні ремесла, відновлення місцевих пам'яток культури, розширення природних комплексів — покращання іміджу та привабливості України та її регіонів.

Львівщина із її історико-культурною спадщиною та багатством рекреаційних ресурсів входить до п'ятірки найпривабливіших туристичних центрів України. В області зосереджено 4 тис. історико-архітектурних пам'яток ХП–ХХ ст. або 25 % від усієї кількості в Україні.

За етнокультурними ознаками не можливо обійти славне історичне європейське місто Лева чи туристично привабливі місцевості проживання етнічних груп Гуцульщини, Бойківщини, Лемківщини та ін.

Стратегічною метою розвитку етнотуризму в Україні є створення конкурентоспроможного на внутрішньому та світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити найвибагливіші смаки туристів. Дуже важливо відтворити історичну дійсність, адже впродовж століть землі етнічних груп українців, перебували у складі декількох чужих держав. Зберігши у побутовому вжитку прадавній, ще з Київської епохи, мовно-культурний пласт й унікальні побутові риси у загальноукраїнському руслі, як підтвердження теорії про спільну етногенетичну основу, продемонструвати потужні енергетичні ресурси у протистоянні колонізації і відстоюванні своєї національної ідентичності.

Мотивацією до вибору етнотуризму стає унікальність, неповторність культури того чи іншого етносу. Надзвичайно важливим є дослідження і збереження архітектурно-історичних пам'яток як туристичного ресурсу для розвитку етнотуризму. Мені приємно запросити науковців, учасників нинішньої конференції до дослідження різноманітних історико-культурних середньовічних пам'яток православного чернецтва (монастирі, скити, житла анахоретів — пустинників українського Прикарпаття) за державною програмою, затвердженою для ЛПЕТ «Дослідження історії, світової і вітчизняної культури і застосування їх результатів в туризмі» (Держреєстр № 01114003513), яку досліджує кафедра соціально-гуманітарних дисциплін під керівництвом д. і. н. Береста Р. Я.

*Бажаю всім нам успіхів у вирішенні наукових проблем
і нових наукових здобутків!!!*

УДК: 94+930.85:338.48

Матвійчук Т. Д.
Львівський інститут економіки і туризму

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ В ТУРИЗМІ

Ідея статті полягає в теоретичному обґрунтуванні можливостей використання історичної та культурної спадщини у туризмі шляхом створення туристичного продукту.

Ключові слова: історія, культура, туризм, туристичний продукт.

Розвиток та ефективне функціонування туристичної сфери має дуже цікаву особливість, яка полягає у тому, що більшість туристичних послуг і продуктів для впровадження та реалізації потребують певним чином впорядкованої та економічно обґрунтованої стратегії. Особливим чином це стосується об'єктів історичної та культурної спадщини, від особливостей позиціонування яких на ринку туристичних послуг значно залежить рівень розвитку туризму. Більшість об'єктів історичної та культурної спадщини, що мають потенціал використання у туризмі, потребують вдалого маркетингового позиціонування та професійного перетворення їх на туристичні продукти. Адже лише інформаційно наповнений та економічно обґрунтований туристичний продукт має всі шанси доповнити та збагатити розвиток туризму в Україні.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Поняття історичної та культурної спадщини безумовно потребують глибинного теоретичного аналізу, однак у науковій літературі історично-культурне середовище та пам'ятки минулого інтерпретуються як невід'ємні ознаки туристичного потенціалу України.

Як зазначає Ю. В. Серeda, завдяки туристичним практикам відбувається трансляція культурних цінностей, збереження історичної пам'яті, консолідація, зростання внутрішньої солідарності конкретного суспільства, а також підвищення толерантності у міжкультурних і міждержавних відносинах, формування іміджу країни та становлення глобальної спільноти [5, с. 1]. Тут особливо важливо звернути увагу на можливості трансляції культурних цінностей шляхом реалізації пам'яток історії та культури у туризмі. Особлива роль у такій реалізації належить етнічному туризму.

О. М. Азарян, класифікуючи туристичний продукт на підставі потреб, етнічний туризм інтерпретує як «знайомство з визначними пам'ятками, культурою, традиціями, звичаями» [1, с. 24]. Проте, перетворення культури як цінності на форму представлення України світові (не лише, як держави, але як і унікального культурного середовища) потребує особливого виду

творчості та професіоналізму фахівців туристичної сфери у поєднанні з застосуванням відповідних технологій.

М. Борушак, описуючи основні складові реалізації туристичного бізнесу в умовах певного регіону, звертає увагу саме на капітал, технології, кадри та туристичні ресурси [2, с. 11]. Серед ресурсів, якими характеризується високий потенціал розвитку туризму, поряд із природними умовами, особливістю географічного походження, М. Борушак також зазначає історичну спадщину та насиченість визначним пам'ятками [2, с. 31].

Історична та культурна спадщина не завжди є адаптованою для представлення та презентації, саме тому важливим є туристичний менеджмент, як своєрідна праця над конкретними об'єктами, яка, не змінюючи самі об'єкти, змінює ставлення до них та робить їх цікавими.

В. Г. Явкін, описуючи поняття «туристичний менеджмент» та обґрунтовуючи роль менеджера у туризмі, зазначає, що «менеджер — це той, хто самостійно організовує експлуатацію туристичних ресурсів» [7, с. 7]. Ефективний менеджмент дає позитивні результати за умови, якщо у ньому використовуються найновіші інформаційні технології.

С. В. Мельниченко, досліджуючи інформаційні технології в туризмі, необхідною умовою успішної роботи туристичних підприємств називає активне впровадження сучасних інформаційних технологій у їх діяльність [4, с. 5]. Ще одним важливим елементом реалізації (у значенні не лише продажу, але, насамперед, втілення в життя) історичної та культурної спадщини є наукові дослідження.

В. К. Федорченко, описуючи структуру професійного мислення та компетентності фахівця сфери туризму, включає у цю структуру наукове мислення, як продовження та доповнення організаційно-практичної діяльності [6, с. 159].

Мета даного дослідження полягає у тому, щоб обґрунтувати важливість та необхідність інформаційного та наукового забезпечення об'єктів історичної та культурної спадщини для представлення їх як туристичних продуктів.

Історична та культурна спадщина кожного суспільства відіграє важливу роль у соціокультурних процесах, що у цих суспільствах відбуваються. І, навпаки, у випадку, якщо така спадщина не є зрозумілою сучасним поколінням, вона може стати невикористаною частиною значного потенціалу економічного, наукового, історичного та культурного характеру. Такі об'єкти (часто внаслідок відсутності туристичного менеджменту) вимагають постійних фінансових дотацій, в той час, коли за умови відповідного позиціонування можуть бути частиною економічно рентабельних туристичних продуктів.

Для збереження та передачі наступним поколінням історичної та культурної спадщини українського народу об'єкти такої спадщини повинні бути зрозумілими, інформаційно наповненими та науково дослідженими.

Література

1. Азарян О. М. Аналіз комплексу маркетингу на міжнародному ринку туристичних послуг : Монографія / О. М. Азарян, Н. Л. Жукова, О. А. Іщенко, Г. О. Ворошилова. — Донецьк : ДонДУЕТ, 2005. — 135 с.
2. Борушак М. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів : Монографія / М. Борушак. — Львів : ІРД НАН України, 2006. — 288 с.
3. Вишневська О. О. Феномен туризму у сучасному соціокультурному просторі: Монографія / О. О. Вишневська. — Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2009. — 296 с.
4. Мельниченко С. В. Інформаційні технології в туризмі: теорія, методологія, практика: Монографія / С. В. Мельниченко. — К.: КНТЕУ, 2007. — 493 с.
5. Середа Ю. В. Туристичні практики як соціокультурний феномен: особливості конструювання в сучасному українському суспільстві: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. соціологічних наук: 22.00.04 «Спеціальні та галузеві соціології» / Юлія Середа. — Харків, — 2010. — 20 с.
6. Федорченко В. К. Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: Монографія / В. К. Федорченко // За ред. Н. Г. Ничкало. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2004. — 472 с.
7. Явкін В. Г., Руденко В. П., Король О. Д. Проблеми географії та менеджменту туризму: Монографія / В. Г. Явкін, В. П. Руденко, О. Д. Король та ін. — Чернівці: Рута, 2006. — 260 с.

Матвийчук Т. Д.

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСТОРИЧЕСКОГО И КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ В ТУРИЗМЕ

Идея статьи состоит в теоретическом обосновании возможностей использования исторического и культурного наследия в туризме путем создания туристического продукта.

Ключевые слова: история, культура, туризм, туристический продукт.

Matviychuk T.

PECULIARITIES OF THE HISTORICAL AND CULTURAL HERITAGE USING IN TOURISM

The idea of the paper is a theoretical feasibility study of historical and cultural heritage using possibility in tourism by creating a tourism product.

Key words: history, culture, tourism, tourism product.

УДК 338.48: 504.03: 504.05/.06

*Бублик М. І., Національний університет «Львівська Політехніка»
Буняк С. О., Великолюбінська селищна рада
Коропецька Т. О., Хмельницький кооперативний торгово-економічний інститут*

ЕТНОТУРИЗМ В УКРАЇНІ: СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНИХ ЦІЛЮВИХ ПРОГРАМ РОЗВИТКУ

У статті проведено аналіз теоретико-методологічних основ формування етнотуризму в Україні. Обґрунтовано проблеми та перспективи розвитку етнотуризму як стратегічного напрямку у структурі державних цільових програм розвитку.

Ключові слова: етнотуризм, стратегії, державні цільові програми розвитку, рекреаційні території.

Сьогодні національна економіка України потребує пошуку ефективних стратегій для формування дієвих державних цільових програм розвитку особливо у сільській місцевості. Розвиток етнотуризму, який не потребує значних коштів, дозволить це реалізувати з мінімальними витратами фінансових ресурсів. Особливо актуально розвивати етнотуризм у містах і селах, які мають належну рекреаційну базу та глибокі культурні й історичні традиції.

Дослідженню туристичної індустрії в умовах ринку присвятили свої праці провідні вчені як в Україні, так і закордоном, а саме: Любіцева О. О., Мальська М. П., Федорченко В. К., Худо В. В., Цибух В. І., Школа І. М., Bryant C. R., Davidson G., Preston R. E. Однак, до сьогодні стан розвитку туристичного ринку в Україні залишається незадовільним.

Ще складнішою є проблема з етнотуризмом, де одночасно поєднується туризм із дослідженням об'єктів культурно-історичної спадщини, які несуть у собі не тільки естетичні, а й духовні цінності (культуру і традиції рідного краю, легенди й вірування предків, любов до рідної землі та мови свого народу). Етнотуризм покликаний збагатити духовний розвиток людини, сформувати її як особистість, що усвідомлює значимість і роль свого народу в творенні історії людства.

Часто етнотуризм об'єднують із сільським, зеленим, екологічним чи ностальгійним туризмом, де найпоширенішими є три різновиди: агротуризм; відпочинковий; екотуризм, вивченням яких займаються Биркович В. І., Грець О. П., Дмитрук С. В., Єременко А. Ю., Зубач В., Коробов В., Кузьменко Ю., Лужанська Т. Ю., Мельниченко С. В., Ткач І., Ткач К., Томашевська О., Федоренкова Л. С., Феєр В. П., Шпір М. Що ж до етнотуризму, то тільки в Україні існує багато його різновидів, які досліджують вчені Кифяк В. Ф., Коленда Н. В., Малова Н. А., Міннігараєва О., Орлова М. Л., Черчик Л. М. тощо.

Однак, не вирішеною залишається проблема обґрунтування етнотуризму як стратегії соціально-економічного розвитку економіки України [1; 2].

Метою дослідження є аналіз проблем і перспектив розвитку етнотуризму як стратегічного напрямку у структурі державних цільових програм розвитку національної економіки.

Головним елементом для здійснення поділу на відповідні види етнотуризму виступає об'єкт культурної спадщини, який визначається відповідно до Закону України «Про охорону культурної спадщини» як пам'ятки історії і культури, куди входять споруди, пам'ятні місця і предмети, пов'язані з історичними подіями в житті народу, розвитком суспільства і держави, твори матеріальної і духовної творчості, що становлять історичну, наукову, художню чи іншу культурну цінність [3], а також комплекси (ансамблі), їхні частини, пов'язані з ними території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти, що мають антропологічну цінність і автентичність.

Про етнотуризм у Львівській області як специфічну форму відпочинку на селі з широкою можливістю використання природного, матеріального і культурного потенціалу регіону повідомляють нам Стадницький Ю. І. та Капітанець О. М., однак розглядають його як різновид сільського туризму.

Враховуючи рекомендації авторів робіт [4, 7, 9], на Львівщині можна виділити передумови розвитку етнотуризму наступним чином: 1) Львівщина володіє значним рекреаційним потенціалом, що зараз є ще мало освоєним і потребує пошуку ефективних стимулів для його раціонального використання; 2) розвиток етнічного відпочинку стимулює мале підприємництво, важливе для національної економіки; 3) поширення цього виду туризму вирішує ряд напружених соціальних проблем (безробіття, міграцію); 4) культурний відпочинок сприяє зміні соціальної свідомості населення і збереженні етнічної цілісності; 5) сприяє вихованню національно-патріотичних почуттів.

Вплив етнотуризму на вирішення соціально-економічних проблем галузей економіки полягає також і в розвитку сфери обслуговування, оскільки при зростанні відпочиваючих виникає потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, що стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших.

До важливих результатів розвитку етнотуризму в роботах [5, 6, 8] автори включають розширення можливостей реалізації продукції особистого підсобного господарства, вдосконалення структури посівів на присадибних ділянках, розвиток тваринництва, започаткування тепличного господарства.

Розвиток етнотуризму спонукає до покращання утримання самих об'єктів культурної спадщини, а також стимулює розвиток соціальної інфраструктури на базі місцевих рекреаційних та інфраструктурних ресурсів.

Це свідчить про можливість включення етнотуризму до складу стратегічних напрямів державних цільових програм розвитку національної економіки.

Суттєву роль відіграє розвиток етнотуризму у підвищенні культурно-освітнього рівня населення. Готуючись приймати і обслуговувати відпочиваючих, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з історії та культури рідного краю тощо, а спілкування з гостями розширює їхній світогляд, підсилює цивілізаційні моменти.

При цьому ефективність розглянутої діяльності доцільно розглядати за рекомендаціями [10, 13] за спрямованістю реалізації функцій: 1) ефективність для національного господарства; 2) ефективність для суспільства; 3) ефективність для самого туриста. Для визначення економічної ефективності діяльності етнотуризму можна скористатися показниками ефективності — рентабельність туристичної діяльності загалом, собівартості одиниці продукції тощо. Це не суперечить теорії ефективності [11, 12], де економічна ефективність характеризує ефективність функціонування матеріально-технічної бази, продуктивних сил суспільства. У нашому випадку, позитивна динаміка ефективності досліджуваного процесу пов'язана із збільшенням виробництва при витраті тієї ж кількості праці або при зменшенні кількості праці за умов збереження обсягів виробництва. Таким чином, економічна ефективність етнотуризму полягає у підвищенні прибутку з одиниці ресурсів.

З точки зору туриста, економічна ефективність ґрунтується на ступені раціональності економічного вибору та економічному рахунку або принципі раціональності господарювання. Турист економічну вигоду від відпочинку для себе може визначити елементарно, порівнюючи витрати на відпочинок, які йому довелося зробити в туристичному господарстві, з можливими витратами на аналогічний за рівнем відпочинок в іншій сфері туристичного бізнесу.

Державна підтримка розвитку етнотуризму має нормативний, економічний та організаційний характер. Розвиток законодавчої бази є прерогативою держави так само, як і створення економічних умов для розвитку етнотуризму як виду бізнесової діяльності.

Водночас, перспективи розвитку етнотуризму у Карпатському регіоні виглядають потенційно сприятливими з огляду на наявність значних рекреаційних ресурсів, серед яких наступні види діяльності: облаштування туристичних маршрутів; облаштування й експлуатація стоянок для туристів; робота гідом або екскурсаводом; транспортне обслуговування туристів; прокат туристичного спорядження; послуги приймання туристів; кулінарні послуги; підготовка культурних програм; народні промисли; виробництво та реалізація сувенірів.

Отже, у роботі розглянуто передумови організації етнотуризму у Львівській області і встановлено, що вони є достатніми для розвитку цієї сфери. Етнотуризм також сприяє вирішенню соціально-економічних проблем регіону, створює сприятливе макросередовище, що проявляється в роз-

ширенні сфери зайнятості населення, формуванні додаткового заробітку; розширенні зайнятості населення у сфері обслуговування, а це стимулює розвиток інфраструктури: транспортних комунікацій, зв'язку, мережі торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних комплексів. Таким чином, етнотуризм має бути пріоритетним напрямом у складі державних цільових програм розвитку економіки. Подальші дослідження стосуватимуться аналізу можливостей розвитку етнотуризму та побудови механізмів його функціонування.

Література

1. Закон України «Про державне прогнозування і розроблення програм економічного і соціального розвитку України».
2. Закон України «Про внесення змін і доповнень до Закону України «Про туризм» від 18. 11. 2003 р.
3. Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 15. 05. 2003 р. № 742-IV».
4. Ткач І. Розвиток сільського зеленого туризму як важливий чинник подолання бідності у сільській місцевості / І. Ткач, К. Ткач [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/tkach.htm.
5. Школа І. М. Розвиток міжнародного туризму в Україні / За ред. І. М. Школи. — Чернівці: ЧТЕІ КНТЕУ, 2003. — 662 с.
6. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). 2-е вид., перероб. та доп. — К: Альтерпрес, 2003. — 436 с.
7. Мальська М. П., Худо В. В., Цибух В. І. Основи туристичного бізнесу: Навч. посібник. — К: Центр навчальної літератури, 2004. — 272 с.
8. Правове регулювання туристичної діяльності в Україні / За ред. В. К. Федорченка. — К.: Юрінкомінтер. — 2002.
9. Програма розвитку туризму у Львівській області на 2002-2010 рр. — Галичина. — № 9. — 2002.
10. Стан та перспективи розвитку туризму в Україні. (Щорічна доповідь, 2003 р.). — Державна туристична адміністрація України, Науковий центр розвитку туризму / Цибух В. І. — Київ. — 2004.
11. C. R. Bryant, R. E. Preston, 1987 a. A Framework for Local Initiatives in Economic Development. Waterloo: Economic Development Program, Economic Development Bulletin No. 1.
12. G. Davidson, Lectures on Small Town and Rural Area Local Economic Development Planning. University of Waterloo, LED 685. The Theory of Local Economic Development, 1994, 1995.
13. Стратегія розвитку та маркетингу туризму Івано-Франківської області до 2015 р. Івано-Франківськ: в-во Івано-Франківської обласної ради, Ради з туризму Карпатського регіону, 2007. — 200 с.

Бублык М. И., Буняк С. О., Коронецкая Т. А.

ЕТНИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ В УКРАИНЕ: СТРАТЕГИЧЕСКОЕ НАПРАВЛЕНИЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЦЕЛЕВЫХ ПРОГРАММ РАЗВИТИЯ

В статье проведен анализ теоретико-методологических основ формирования этнотуризма в Украине. Обоснованы проблемы и перспективы развития

этнотуризма как стратегического направления в структуре государственных целевых программ развития.

Ключевые слова: этнотуризм, стратегии, государственные целевые программы, рекреационные территории.

Bublyk M. I., Buniak S. O., Koropetska T. O.

**ETHNIC TOURISM IN UKRAINE: THE STRATEGIC DIRECTION
OF STATE TARGET DEVELOPMENT PROGRAM**

The article analyzes theoretical and methodological foundations of the formation of ethnic tourism in Ukraine Substantiates the advantages and disadvantages of ethnic tourism as the strategic direction of state target development program.

Key words: ethnictourism, strategy, state target development program, recreational areas.

УДК [379.85 : 338.486 : 351.855] (477)

Гаврилюк А. М.

Київський національний університет культури і мистецтв

КАЛЕНДАР ПОДІЄВОГО ЕТНОТУРИЗМУ ЯК СУВЕНІРНИЙ БРЕНД УКРАЇНИ

У статті представлено подієвий етнотуризм як об'єднуючий чинник української нації. Проаналізовано стан сучасного ринку сувенірної продукції в Україні, виявлено проблемні місця вітчизняного сувенірного маркетингу. Презентовано методiku розробки нового виду сувенірних брендів — «Календаря подієвого етнотуризму в Україні» на 2013 рік.

Ключові слова: календар, сувенірний брендинг, подієвий етнотуризм, сувенірний маркетинг, туристичний імідж.

У сучасних умовах подієвий туризм набуває все більшої популярності серед різних вікових категорій туристів як в світі, так і в Україні. Головна його особливість полягає в тому, що мандрівник присвячує свою майбутню подорож чітко визначеній події. Зазвичай, вона короткострокова, але насичена цікавою атракційною програмою, фесричними видовищами, і, безперечно, незабутніми враженнями. Незважаючи на короткий термін проведення, більшість туристів, потрапляючи в центр події, прагнуть не лише отримати набір позитивних емоцій після такої подорожі, а й придбати сувенірну продукцію, яка б нагадувала їм про неповторне відчуття свята, причетність до автентичних витоків проведеного дійства.

Індустрія сувенірної продукції в Україні, на жаль, не виокремлюється серед інших індустрій як така, що підтримується державою. Вона, переважно, містить предмети, виготовлені майстрами декоративно-прикладного, ужиткового мистецтва, народних промислів тощо.

Проаналізувавши оглядово наявність сувенірної продукції, яка пропонується на туристичному ринку м. Києва, ми дійшли висновку, що серед брендових товарів найбільшою популярністю користуються вироби з етнічною ознакою: вишиванки, стрічки з віночками, вироби з дерева, глини та товари сучасного призначення: магніти, значки, ручки, блокноти тощо. Серед представлених пропозицій ніде не доводилось зустрічати календарів, на яких би містилася узагальнена інформація про заходи подієвого туризму в Україні, а особливо з етнічною тематикою. Тому взявши на себе велику відповідальність, разом зі студентами 4-ого курсу напряму підготовки «Туризм» Інституту готельно-ресторанного та туристичного бізнесу Київського національного університету культури і мистецтв (далі — ІГР та ТБ КНУКіМ) ми розпочали роботу над розробкою «Календаря подієвого етнотуризму в Україні» на 2013 рік.

Тематика сувенірного маркетингу ще не набула активного дослідницького резонансу серед науковців. Більшість вітчизняних та зарубіжних вчених розглядають виробництво та продаж сувенірної продукції як складову синтетичних маркетингових комунікацій, при цьому, не виокремлюючи її як сувенірний брендинг.

Особливий інтерес до цієї тематики проявляють науковці з Криму. Він викликаний збільшенням кількості туристичних потоків до цієї дестинації. Зазначимо, що кількість відпочиваючих на півострові у 2011 р. зросла до 5, 7 млн., що, у свою чергу, збільшило надходження до місцевого бюджету до 38 млн. грн. Так, А. Н. Бузні пропонує розглядати виробництво сувенірної продукції як стійке кластерне утворення, головне функціональне призначення якого полягає у нагадуванні про місце відвідування. На думку науковця, сувеніри можна вважати певним символом території, складовою її туристичного продукту. Враховуючи ці чинники, А. Н. Бузні здійснює порівняльний аналіз структурних витрат рекреантів на курортах Криму та Антильських островів і приходять до висновку, що туристи, які перебувають на Кримський півострів, в 4,5 рази витрачають менше коштів на придбання сувенірної продукції, бо незадоволені її тематикою, якістю та доступністю цін. Тому 35 % кримських рекреантів повертаються після відпочинку, так і не задовольнивши свій споживацький сувенірний інтерес [1, с. 108–109].

Варто ознайомитися з думкою В. Лісневської, яка оприлюднила результати проведеного експертного опитування серед відпочиваючих м. Євпаторії в 2010 р. Дані показали, що серед широкого спектру євпаторійських сувенірів, які повинні враховувати особливість цієї дестинації як унікальної для дитячого відпочинку, більшість зорієнтована на дорослих. Значна частина опитаних вказала на зниження купівельного інтересу через відсутність на них символіки Криму або морської тематики [2, с. 46–50].

Щодо настінних або настільних календарів, то варто зазначити, що вони частково присутні на ринку сувенірної продукції України, їх змістовне й тематичне наповнення, охоплений спектр територіальної приналежності представлено, переважно, окремою туристичною дестинацією (обласного або регіонального рівнів) та подано у форматі кольорових світлин із зображенням історико-культурних об'єктів, мальовничих краєвидів, видатних особистостей тощо. Доречно зауважити, що календарі всеукраїнського масштабу друкуються переважно за тематиками: «Мальовнича Україна», «Православна Україна» і т. д.

У 2012 р. світ побачив перший тематичний «Календар фестивалів в Україні» у друкованому та електронному форматі, розроблений електронним «Путівником по Україні» («This is Ukraine») спільно з міжнародною організацією «Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність» [3].

Ознайомившись з ресурсами сувенірних пропозицій, присутніх на туристичному ринку України, ми вирішили представити продукт, який міг би показати Україну як унікальну туристичну державу, з її різноманітними

рекреаційними ресурсами, фольклорно-етнографічними традиціями, культурно-мистецьким потенціалом, історичним минулим, національною кухнею та етномодою й викликати інтерес у вітчизняних та зарубіжних туристів до незабутніх подорожей Україною.

З метою детальнішого вивчення споживацьких потреб молодіжного сегменту учасників етноподорожей, серед студентів ІГР та ТБ КНУКіМ було проведено експертне соціологічне опитування на тему: «Сувенірний брендинг подієвого етнотуризму», яке показало, що більшість з них відвідують такі фестивалі: музичні (48,5 %), бойової реконструкції (20,1 %), гастрономічні (9,2 %), покази етномоди (9,7 %), квести в зонах рекреації (8,6 %), літературно-мистецькі (8,1 %), релігійно-обрядові (5,7 %). Але, на жаль, інтерес до сувенірної продукції респонденти особливо не проявляють, бо лише 10 % з них готові купувати календарі, 32 % обирають серед сувенірів вироби з української кераміки, 27 % — магніти, 13 % — етноодяг, 9 % — гастрономічні товари та ін. [5].

Разом з тим, представлені результати вказують і на ряд проблем, що викликані, на нашу думку, низькою платоспроможністю молоді, недоступністю цін на сувенірну продукцію, вузьким асортиментом та незначною різноманітністю тощо.

Працюючи над розробкою календаря та враховуючи вузькі місця вітчизняного сувенірного брендинга, ми переслідували мету створити унікальний сувенірний продукт, який би давав цілісне уявлення про українську туристичну етноспецифіку з її самобутньою автентикою. Тому мета дослідження полягає у представленні методичних рекомендацій щодо розробки та пошуку шляхів просування «Календаря подієвого етнотуризму в Україні» на 2013 р. як одного з різновидів національного сувенірного бренда. Під час роботи над його створенням ми намагалися зобразити туристичне обличчя України привабливим, щирим, допитливим, з чіткими рисами національної ідентичності.

Подієві ресурси належать до динамічних чинників формування туристичних потоків, пов'язаних з мотиваційними аспектами подорожей. Вони гостро відчувають виклики сучасного життя, пов'язані з глобалізацією, екологією, поверненням до історичних джерел минулого. Сувеніри — це не лише спогади про відвідування території, це чітко окреслені маркери її привабливості, певним чином, «обличчя місцевості». Орієнтація на етнічну специфіку українського туризму обрана не випадкова, адже інтерпретація своєрідної ментальної причетності до території набуває інституціолізованих проявів у певних символах і міфах співтовариства, які можуть подаватися через друковану продукцію. Такі смисли здатні реалізуватись у процесі конструювання найбільш суттєвих для національної спільноти виразників її унікальності. Можна виділити два її компоненти: культурно-ціннісний та стратегічний.

Щодо культурно-ціннісного або ціннісно-духовного потенціалу українського етнотуризму, то він багатогранний, креативний і завжди

невичерпний. Тут доречно процитувати українського поета М. С. Гриценка, який зазначає: «Нація, яка сама себе поважає, має дбати про збереження власної ідентичності. Що для цього потрібно? Перш за все — мати прояви такої ідентичності. А по-друге, не марнувати її, а всіляко підтримувати. Словом, хочемо, щоб було на мапі світу унікальне дерево під назвою «Україна» — маємо плекати його, як справжні господарі: поливати, захищати від усілякої негоди та шкідників. Корінням цього дерева є, без перебільшення, ті непересічні, перевірені віками цінності, що передаються з покоління в покоління, серед них — унікальні народні промисли. Зокрема, петриківський розпис, опішнянські вироби, полтавська вишивка, гуцульські ремесла й багато іншого. Саме там закладено потужну силу національної символіки, своєрідний «захисний код» [2].

Стратегічний потенціал українських сувенірів повинен сприяти формуванню і підтримці потрібного уявлення про цілі, завдання і вигоди здійснюваного брендингу та відповідати місії загального туристичного іміджу України як унікальної держави з неповторними туристичними ресурсами.

Наступна ознака стратегічної місії сувенірної продукції — відповідність ринковим вимогам та доступність ціни. За кордоном сувенірна продукція виготовляється з урахуванням попиту різноманітного контингенту споживачів, що сприяє їх платоспроможності.

Найперше, на ринку туристичних послуг турист-споживач обирає матеріальні предмети ідентифікації з країною перебування саме з переліку предметів сувенірної попиту, перетворюючи їх на один з найважливіших атрибутів бренду, який можна відчутися на дотик, «включаючи» сенсорику, тактиліку, інші невербальні засоби комунікації. Також сувенірну продукцію розглядають і як носій реклами, і як атрибут бренду, що відповідає його ціннісним характеристикам. Через сувеніри та отриману під час етнотурів інформацію, мандрівник поглиблює особистісне сприйняття ментальних рис конкретного етносу, філософські та соціо-психологічні основи його буття.

Виходячи з теоретичних аспектів сувенірної маркетингу, запропонована нами розробка «Календаря подієвого етнотуризму в Україні» на 2013 р. представлена у вигляді універсального сувеніру, який може вважатися сімейним подарунком, предметом особливої (щоденної) зорової уваги різних вікових категорій, бо його присутність у сімейному середовищі привертатиме погляди всіх зацікавлених членів родини.

Щоб уникнути плагиату з «Календарем фестивалів в Україні на 2012 рік», нами розроблена і запропонована універсальна структура викладу інформації, яка поєднує форму щоденного та щомісячного перекидного календарів і охоплює 365 днів у році. Серед заходів подієвого етнотуризму ми вирішили показати релігійно-обрядові, етнографічно-мистецькі, гастрономічні, історико-культурні, екологічно-рекреаційні та стилістично-дизайнерські фестивалі, які найяскравіше демонструють особливості українського національного туристичного продукту.

Також варто зазначити ряд чинників, які суттєво додають балів до рейтингу конкурентоспроможності створеного сувенірного бренду. Найперше, представлений продукт є результатом спільної творчої діяльності викладацько-студентського колективу однодумців кафедри міжнародного туризму, підготовку якого координувала робоча група з числа найкреативніших, найздібніших, найвідповідальніших студентів у межах дисциплін «Реклама та PR-технології в туризмі» та «Менеджмент туризму».

Збір необхідної інформації вимагав від учасників пілотного проекту ретельного моніторингу діяльності таких інституцій: вітчизняних органів державної влади та органів місцевого самоврядування, туристичних операторів і туристичних агентів, що спеціалізуються на організації етнотурів, туристично-інформаційних ресурсів мережі Інтернет тощо. Після цього було виділено основні напрями, за якими здійснювався підбір відповідної інформації по етнофестивалях, що проводяться в кожній з 24-ох областей України та у Криму.

Організація етнофестивалів в Україні — це визначена часом форма відтворення глибинних засад української самобутньої ідентичності, повернення, спрямування та охоплення нею широких верств українського суспільства та світової туристичної спільноти. Доречно також вважати подієвий етнотуризм різновидом соціального туризму.

Організовуючи такі етнозаходи, виконується стратегічна місія учасника, направлена на формування почуття патріотизму та приналежності до єдиного етнічного простору, привертання уваги іноземних туристів до української фольклорно-етнографічної спадщини та створення, позиціонування і просування формули сприйняття іноземними державами України як держави з позитивним туристичним іміджем. Без сумніву, кінцевий результат проведеної роботи щодо розробки «Календаря подієвого етнотуризму в Україні» на 2013 р. повинен знайти своє втілення в реальному проекті та вплинути на підвищення конкурентоздатності вітчизняної сувенірної продукції.

Представлена технологія побудови нового виду сувенірних брендів — «Календаря подієвого етнотуризму в Україні» на 2013 р. — це результат запиту сучасного суспільства на інноваційні види сувенірного маркетингу. Технологізація процесу розробки та його просування повинна здійснюватися за підтримки держави й стати складовою маркетингової стратегії державного сувенірного брендингу із застосуванням різноманітних форм державно-приватного партнерства. Планується новостворений календар розмістити на сайті кафедри міжнародного туризму ІГР та ТБ КНУКіМ, а його змістовне наповнення представити через інформацію, отриману у процесі співпраці з вітчизняними органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

Література

1. Бузни А. Н. Сувенирная продукция в составе туристического продукта как направление деятельности субъектов предпринимательской деятельности семей-

- ного типа / А. Н. Бузни // Развитие сельского туризма, народных промыслов, ремесел: матер. конф. — Симферополь, ИТ «АРИАЛ», 2010. — С. 108–115.
2. Гриценко М. С. Рушники і... глобалізація / М. С. Гриценко // День. — 2012. — 22 березня. — С. 8.
 3. Електронний путівник по Україні «This is Ukraine» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.thisisukraine.org>.
 4. Лесневская В. Сувениры по-крымски: Чего хотят туристы? / В. Лесневская // Развитие сельского туризма, народных промыслов, ремесел: матер. конф. — Симферополь, ИТ «АРИАЛ», 2010. — С. 46–50.
 5. Результати експертного соціологічного опитування на тему: «Сувенірний брендинг подієвого етнотуризму».
 6. Туристичний імідж регіону: монографія / за ред. А. Ю. Парфиренка. — Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. — 312 с.

Гаврилюк А. М.

КАЛЕНДАРЬ СОБЫТИЙНОГО ЭТНОТУРИЗМА КАК СУВЕНИРНЫЙ БРЕНД УКРАИНЫ

В статье представлен событийный этнотуризм как объединяющий фактор украинской нации. Проанализировано состояние современного рынка сувенирной продукции в Украине, выявлены проблемные места отечественного сувенирного маркетинга. Осуществлена презентация методики разработки нового вида сувенирных брендов «Календаря событийного этнотуризма в Украине» на 2013 год.

Ключевые слова: календарь, сувенирный брендинг, событийный этнотуризм, сувенирный маркетинг, туристический имидж.

Havryliuk A.

EVENT ETHNOTOURISM CALENDAR AS THE SOUVENIR BRAND OF UKRAINE

In article an event ethnotourism as the consolidating factor of the Ukrainian nation is presented. The condition of the modern market of souvenir products in Ukraine is analysed, problem spots of domestic souvenir marketing are determined. The presentation a technique of development of a new type of souvenir brands «A calendar of event ethnotourism in Ukraine» on 2013 year is carried out.

Key words: calendar, souvenir branding, event ethnotourism, souvenir marketing, tourism image.

УДК 338.483.12:728.81"18"(437.4)

Булик Н. М.

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ЗАМКИ ГАЛИЧИНИ: ДОСЛІДЖЕННЯ ХІХ СТ. І СУЧАСНИЙ СТАН

У статті прослідковано історію дослідження замків Галичини людьми, які стояли біля джерел археологічної науки. Акцентовано увагу на внеску З. Доленги-Ходаковського у дослідженні укріплень. Особливу увагу присвячено замкам, на яких проводилися археологічні роботи у ХІХ ст. Зумовлено це тим, що саме вони привернули увагу наступних поколінь вчених до проблеми досліджень важливих історичних об'єктів, і, що важливо, у багатьох випадках саме результати робіт археологів ХІХ ст. зберегли інформацію, яка у наступні десятиліття була втрачена. У розвідці розглядається діяльність І. Вагилевича, А. Петрушевича, І. Шараневича, А. Шнайдера, Б. Януша, О. Чоловського та їх внесок у дослідження замків у Галичі, Львові, Старому Селі, Жовкві та наскельній фортеці Тустань.

Ключові слова: Галичина, замки, історія досліджень, археологічна наука.

ХІХ століття у науку увійшло, за влучним висловом Анджея Абрамовіча, як «вік археології». Таке означення є цілком справедливим. У ХІХ ст. археологія починає формуватися як самостійна дисципліна, одночасно, до цієї модної, у якійсь мірі, науки, звертається більшість представників еліти суспільства. Археологію в цьому часі окреслювали доволі широко, це простежується у статутах товариств, дослідженнях і публікаціях [22, с. 102]. Вона, фактично, асоціювалася з дослідженням старожитностей у всіх вимірах. Саме в цей час було закладено теоретичні основи археологічних досліджень від палеоліту до пізнього середньовіччя. На ХІХ ст. припадає відкриття цілої низки археологічних культур, локалізації літописних місцевостей, перші дослідження городищ та замків. Завдяки наполегливій праці людей, яких ми відносимо до археологічного середовища, відбувався процес накопичення джерельної бази.

Галичина була і продовжує залишатися надзвичайно багатим краєм на історичні та археологічні пам'ятки. Саме залишки місць життя та діяльності людини у минулому, що збереглися на поверхні, чи не найбільше вабили дослідників. До особливих пам'яток належать укріплені городища, фортеці, замки. У цій короткій статті, автор не ставить за мету розглянути історію всіх замків Галичини, а лише хоче зробити короткий екскурс у історію археологічних досліджень і показати підґрунтя для майбутніх масштабних робіт, яке було закладено у ХІХ — початку ХХ ст.

Окреслюючи територіальні межі, охоплені у розвідці, варто підкреслити, що мова йтиме лише про Східну Галичину[□].

Багаті на замки терени заходу України привертали увагу віддавна. Проте, до середини XIX ст. ці пам'ятки не були належним чином збережені та досліджені. Ситуація дещо покращилася від тоді, як за охорону їх взялася держава. Інтерес до історичних та доісторичних пам'яток посилюється після 1851 р., коли була створена Центральна комісія для пошуків і збереження давніх пам'яток історії і від коли її діяльність поширилася на всі регіони Австрійської імперії. З цього часу археологічні обстеження стали систематичніші і докладніші, що позитивно вплинуло на розвиток науки [19, с. 3]. Перший консерватор пам'яток Мечислав Потоцький залишив інформацію про пам'яткоохоронну діяльність. До числа найважливіших об'єктів, на які поширювалося законодавство, належали церкви, каплиці і замки.

З великої кількості залишків замків археологічні розвідки і незначні роботи проводилися на небагатьох. З іншої сторони, польові дослідження, проведені людьми, які стояли біля джерел археології, заслуговують на особливу увагу, хоча б тому, що вони привернули увагу до цих важливих та цікавих об'єктів і заклали добрий фундамент для наступних досліджень, які не припиняються і досі.

Історію науки творять особистості, цікаві, талановиті, неординарні і, зазвичай, цілеспрямовані та працьовиті. Саме завдяки їх наполегливій щоденній праці маємо доробок, який міг бути втраченим для майбутніх поколінь. Чи не найбільшою мірою це стосується проблеми дослідження замків Східної Галичини у XIX ст. Невеличке коло осіб, серед яких Зорян Долега-Ходаковський, Іван Вагилевич, Антін Петрушевич, Антоні Шнайдер, Богдан Януш, Олександр Чоловський започаткували на наших теренах роботи, які не втрачають актуальності вже майже два століття. Об'єктами їхньої особливої уваги стали замки у Галичі, Львові, Жовкві, Старому Селі, наскельна фортеця Тустань.

Цікаво, що ці археологи та краєзнавці зберегли у своїх роботах історичні факти, які згодом, в силу різних обставин, були втрачені. Про зовнішній вигляд частини досліджуваних об'єктів дізнаємося теж лише з матеріалів авторів XIX ст. На історії цих наукових розвідок доцільно зупинитися детальніше.

Одним з піонерів археології був Адам Чарноцький (1784–1825) (більше відомий у літературі під псевдонімом Зорян Доленга-Ходаковський). Саме він звертав увагу на необхідність дослідження городищ та замків, ще до початку їх вивчення, і безпосередньо долучився до цього під час народознавчих мандрівок по Галичині. Як згодом писав С. Кунасевиц, «з кийком в руці і з торбиною на плечах почав обходити села і містечка,

[□] Напівофіційна назва східної, переважно заселеної українцями, частини «Королівства Галичини і Льодомерії» у межах Австрії у 1772–1918 рр. На відміну від західної, заселеної поляками. Межу між обома частинами становила границя львівського і краківського апеляційних судів [ЕУ, т. 8. с. 3116].

ведучи розмови з старцями й, розкопуючи старожитні могили, відшифровуючи запліснявілі документи і рукописи, словом зі всіляких можливих користався способів, аби тільки відкрити загублені часом сліди давньої минувшини» [17, с. 6–7].

Важливо, що він вперше в науці створив програму систематичних наукових теренових досліджень на всіх слов'янських землях. Поглиблення цих пошуків мав надію отримати від систематичного вивчення топономастики та фольклору, який, на його переконання, зберіг певні елементи, в тому числі, і праслов'янської культури [10, с. 30–31]. Основним предметом його археологічних зацікавлень були кургани і поховання, а також вали городищ та замки [18, с. 82]. Зокрема, у листуванні знаходимо інформацію про замки у Галичі та Червонограді [15, с. 214–215]. З робіт А. Чарноцького залишилися доволі загальні спостереження. Як археологу йому можна дорікнути за те, що не вів польової документації і не робив зарисовок знайдених предметів, що для наступних поколінь археологів було дуже важливим. Але для історії його доробок важливий тим, що дає змогу прослідкувати з якого часу бере початок історія досліджень укріплених об'єктів.

З числа перших оборонних комплексів, на яких велися дослідження, привертає увагу унікальна пам'ятка історії на культури IX–XIII ст. — наскельна фортеця Тустань, залишки якої розташовані у Східних Бескидах. Першим її дослідником був відомий романтик Іван Вагилевич (1811–1866). Він одним із перших у Галичині започаткував дослідження кам'яних печерних комплексів у Верхньому Подністер'ї [8, с. 34]. До цього унікального міста-фортеці він вперше звернувся у 1843 р., коли у збірнику Національного закладу ім. Оссолінських опублікував велику статтю, присвячену фортеці в Уричі [24, с. 138]. Будучи одним із перших романтиків у галицькій археології, автор багато уваги приділяє романтичному опису печер. Він схилився до думки, що первісне призначення споруд на скелях мало ритуальний характер, що підтверджувалося знахідками в печерах кісток, кераміки, монет. На основі дослідження печерних порожнин Прикарпаття Вагилевич відзначав їхнє надзвичайне значення у процесі освоєння прикарпатського регіону в стародавні часи [24, с. 158].

Свої наукові пошуки І. Вагилевич продовжив у 1861 р. поблизу с. Урич в ур. Вішальниця. Він провів археологічне обстеження невідомої раніше культової споруди. На основі речового матеріалу (ритуальне вогнище, перепалені людські рештки та незначний супровідний інвентар) І. Вагилевич припускав, що досліджувана споруда могла служити дохристиянською святиною [8, с. 35; 2, с. 42]. Такі скупі та фрагментарні відомості про дослідження на території фортеці на початковому етапі її вивчення дійшли до наших днів. Результати його обстежень поклали початок регулярному вивченню печерних пам'яток західного регіону України. Завдяки Вагилевичу у науковий обіг було введено класифікацію печерних порожнин у відповідності до їхнього призначення. Це дало змогу

виділити в окремі групи давні печерні культові споруди, оборонні фортеці, сторожові вежі, господарські, виробничі, житлові та інші приміщення.

Серед інших дослідників Тустані у XIX ст. варто відзначити А. Петрушевича, І. Шараневича, а також польських археологів А. Кіркора та В. Деметрикевича. І. Шараневич залишив інформацію про окремі археологічні знахідки з пам'ятки, зокрема, монети, тиглі, посуд. Будучи одним з державних консерваторів, І. Шараневич домагався заборони самовільних розкопок на території городища [8, с. 37].

Роботи у Тустані, проведені в XIX ст., були лише початком тривалих і результативних робіт, які не припиняються і до сьогодні.

XIX ст. поклало початок дослідженням Старостинського замку у Галичі. Галицький замок споруджено в середині XIV ст. Однак його попередника вперше згадують в 1114 р. як укріплену цитадель. Археологи вважають, що спочатку це була дерев'яна споруда, яка згодом переросла у міцний замок галицьких князів (XII–XIV ст.). Першим археологом замку був відомий історик, мовознавець Антін Петрушевич (1821–1913). З середини XIX ст. сам Галич і його замок стали об'єктом уваги цього вченого.

Варто підкреслити, що в цей час розпочалися дискусії навколо розташування княжої столиці і А. Петрушевич одним з перших взяв голос у них. Перші археологічні розвідки А. Петрушевича припадають на 1847–1850 рр. Результати своїх спостережень він опублікував на сторінках першої української газети «Зоря Галицька» [3].

А. Петрушевич висунув гіпотезу, що Замкова гора використовувалась з метою оборони ще задовго до XIV ст., коли на ній з'явилося кам'яне укріплення. За його версією, саме тут знаходився літописний град з палатами князя Володимирка і Спаською церквою. Він був одним з найактивніших учасників дискусії і вважав що княжий Галич знаходився на місці сучасного Галича, а Старостинський замок був замком галицьких князів. Дослідник помилково назвав церкву Різдва Христового столичною Богородичною церквою галицьких митрополитів [7, с. 78–79]. З цього приводу Я. Пастернак писав, що «саме таке ставлення справи, що його боронив він завзято до кінця свого життя, було причиною цілого спору між ним і всіма іншими дослідниками топографії Старого Галича» [6, с. 24].

Замок у Галичі приваблював не лише археологів, але й істориків, краєзнавців і просто любителів рідного краю. Про нього збереглося чимало згадок у літературі XIX ст. Польський літератор, історик та краєзнавець Є. Геленіуш (1813–1903) (псевдонім Євстафія Івановського) у роботі «Rozmowy o Polskiej Koronie» (1873 р.) пише про те, що про початки замку у Галичі не згадують хроністи, і лише після занепаду столиці замок нагадував давнє значення міста. З цього ж часу залишився план замку авторства Т. Маньковського.

Гіпотези А. Петрушевича розвіялися після того, як у 1937 р. Я. Пастернак знайшов фундамент Успенського собору в Крилосі. У своїх роботах Я. Пастернак звертався і до замку, зокрема, залишив його зображення.

Найбільші за обсягом та найрезультативніші роботи проводилися на замку наприкінці ХХ — поч. ХХІ ст.

Ще одна пам'ятка, яка привертала увагу з середини ХІХ ст. — Високий Замок у Львові. На основі археологічних відкриттів, іноземних хронік (Альнпека, Груневега, Зиморовича) ХVІ–ХVІІІ ст., картографічних матеріалів сучасні дослідники прийшли висновку, що основні муровані укріплення Високого Замку були споруджені ще князем Левом між 1259–1283 рр. [5, с. 112]. Однак вони неодноразово піддавалися руйнуванню. Новий мурований замок постав на Замковій горі в кінці ХІV ст. Найбільш руйнівним для Замку виявилось ХVІІІ ст., коли більшість укріплень була розібрана, каміння з нього використовувалося на будівництво казарм, костелів тощо [1, с. 113].

Земляні роботи безпосередньо на Високому замку припадають на час насипання кургану Люблінської унії. Як зазначають сучасники подій, для історії міста вони мали руйнівний характер, оскільки на археологічну пам'ятку уваги ніхто не звертав. Наші знання про ці події — це заслуга відомого львівського колекціонера, археолога та краєзнавця Антоні Шнайдера (1825–1880). Починаючи з 1866 р. він слідкував за роботами у Львові і залишив інформацію про події на Високому замку. Досліднику важко було змиритися з тим, що нікому навіть на думку не прийшло скласти бодай схематичний план цього звалища. З публікації на сторінках «Археологічного огляду» довідуємося, що археологічні знахідки, виявлені під час земляних робіт на Високому замку, осіли в основному у трьох збірках. Першу з них створив Францішек Смолька, який здійснював керівництво насипання кургану, інша частина знахідок опинилася в урядника будівельного міського управління Альфреда Боярського, який ніби-то збирав артефакти для заснування музею старожитностей [16, с. 67]. Остання, найчисельніша, збірка зібрана А. Шнайдером. «Він єдиний відчував вандалізм свого покоління, переживав за кожну знахідку і щоденно багато годин проводив при цих роботах, не одна річ завдяки цьому вціліла і це єдиний хто, хоч і не науково, залишив про них інформацію» [13, с. 107]. Вона складалася із залізних виробів, фрагментів кераміки та скла, монет [23]. Ці знахідки передано до музею Любомирських. Серед цікавих експонатів у літературі залишилося зображення цілого горщика ХІІІ ст. [16, с. 72].

Діяльність А. Шнайдера засвідчує, що археологи впродовж не одного десятка років намагаються дослідити і зберегти для майбутніх поколінь пам'ятки, які через чинсь безвідповідальність можуть бути назавжди втрачені. Повною мірою це стосується досліджень Високого замку у ХІХ ст.

До досліджень Високого замку причетний ще один археолог — Богдан Януш (1887–1930). Опублікований у 1913 р. роботі, він наголошував на проблемі охорони і дослідження Високого замку, а також звертався до історії досліджень цієї цікавої археологічної пам'ятки [16].

Археологічні дослідження 1860-х років пов'язані не лише з Високим замком, а й з районом Підзамче. Вони мали, передусім, рятівний характер. У 1866 р., під час прокладання залізниці Відень–Львів–Чернівці, на Підзамчі

виявлено фрагменти ліпних керамічних виробів, крем'яні відщепи та кілька кам'яних знарядь. Інформацію про знахідки передали до Ставропігійського інституту. Матеріали зацікавили А. Петрушевича та І. Шараневича, які в той час займалися дослідженням періоду Київської Русі та Галицько-Волинської держави. В тому ж році на місці виявлених речових матеріалів А. Петрушевич розпочав археологічні роботи.

Дослідження на Підзамчі тривали кілька років. У 1869 р. виявлено велику кількість предметів, які належали до мідного віку й епохи бронзи, що дало змогу дослідникам стверджувати про прадавність заселення території Львова. Завдяки археологічним дослідженням виявлено фрагменти посуду культури шнурової кераміки та кілька крем'яних знарядь, які у 1873 р. передано у Народний Дім [4, с. 215]. Згодом, значну частину археологічних знахідок із Підзамча передано на зберігання у фонди музею Оссолінських. На жаль, польову документацію з розкопок Львова поки що виявити не вдалося.

Згадуваний уже Антоні Шнайдер проводив обстеження замку і у Старому Селі. Він присвятив населеному пункту і замку окрему невелику розвідку, у якій використав доступні йому документи з історії замку. За версією А. Шнайдера, син князя Заславського, Владислав Домінік у 1642 р. розпочав його будівництво. Дуже прикро, що у своєму дослідженні А. Шнайдер не зазначив джерел, на основі яких побудував свої висновки, оскільки інші джерела вказують на те, що замок тут був ще з середини XV ст., а князь Заславський і Острозький замінив дерево на каміння та цеглу. Встановити, яка з версій правдива, зараз майже не можливо. Можна припустити лише, що документи, які використовував для своєї розвідки Шнайдер пізніше були втрачені і невелика розвідка «Старе Село під Львовом», написана під псевдонімом Сарторіус це, фактично, єдине джерело для дослідників [21].

Ще одна пам'ятка, що увійшла до переліку зацікавлень А. Шнайдера — Жовква і її замок. Однак, варто відзначити, що тут А. Шнайдера цікавив не стільки сам замок, як його архів. Власне Жовква, до певної міри, вплинула на формування А. Шнайдера як краєзнавця та археолога. Першим постійним місцем праці майбутнього дослідника була канцелярія восьмого гусарського полку у Жовкві, де він працював писарем [14, с. 60]. В цей час він починає цікавитися старожитностями Галичини. Перш за все його зацікавив замок Собеських. Як згодом А. Шнайдер сам писав у спогадах: «Використовуючи нагромаджені акти архіву Собеських і Радзивилів, почав збирати документи і робити з них виписки для своєї майбутньої збірки» [11, с. 13].

А. Шнайдер, будучи справжнім патріотом старожитностей, серед інших цінних надбань, залишив цікаві відомості ще про три замки у Борщівському повіті на Тернопільщині. Це Кривче, Кудринці та Скала. У 1878 р. він здійснив подорож цією частиною Галичини з метою її археологічного вивчення, провів поверхневе обстеження і розвідки на руїнах згаданих замків. Як він сам вказує у роботі про Борщівський повіт, стан

замків був плачевний, і він звертався до повітового старости з прохання запобігти руйнуванню замків [9, с. 84–99].

Наближаючись до завершення викладу матеріалу, мусимо згадати ще одну далеко не маргінальну постать у історії досліджень замків Галичини. Це відомий львівський історик, консерватор, археолог Олександр Чоловський (1865–1944). Будучи одним з консерваторів пам'яток (займався історичними пам'ятками), одним з дослідників Галича, він залишив на сторінках «Теки консерваторської» вичерпну інформацію про низку замків Галичини. Варто підкреслити, що археологічних досліджень він не проводив, однак багато місцезнаходжень сам перевіряв, зібрав існуючі плани замків, залишив їх зображення доступні наприкінці XIX ст. Серед об'єктів, які стали предметом особливої уваги О. Чоловського, варто відзначити замки у Бродах, Бережанах, Поморянах, Чернелиці, Червонограді, Чорткові, Пньові. Розвідка О. Чоловського хоча й історична, без неї не обходяться сучасні археологи, які займаються вивченням замків.

Підводячи підсумки, варто відзначити, що, незважаючи на відсутність планових масштабних досліджень замків Галичини у XIX ст., саме в цей час було закладено підґрунтя для наступних досліджень. Археологи та аматори привертали увагу до проблеми збереження замків та історичної інформації про них, що згодом відобразилося на роботах, які не припиняються і до сьогодні.

Література

1. Бандрівський М. Копець на Високому Замку / М. Бандрівський // Наш Львів, Альманах. — Ч. 1. — 1256–2006. — Львів, 2007. — С. 113.
2. Дем'ян Г. Іван Вагилевич — історик і народознавець / Г. Дем'ян. — Київ, 1993. — 145 с.
3. Зоря Галицька. — Львів, 1850. — № 55.
4. Киричук О. Археологічні дослідження Ставропігійського Інституту в 70-90-х роках XIX ст. / О. Киричук // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2000. — Вип. 4. — С. 214–227.
5. Могитич І. Муровані укріплення княжих часів на Високому Замку / І. Могитич // Наш Львів, Альманах. — Ч. 1. — 1256–2006. — Львів, 2007. — С. 112–113.
6. Пастернак Я. Старий Галич (Археологічно-історичні досліді у 1850–1943 рр.) / Я. Пастернак. — Краків–Львів, 1944. — 219 с.
7. Петрушевич А. О соборной Богородичной церкви и святителях в Галичи / А. Петрушевич. — Львів, 1853.
8. Рожко М. Ф. Тустань — давньоруська наскельна фортеця / М. Ф. Рожко. — Київ, 1996. — 240 с.
9. Шнейдер А. Борщівський повіт у Галичині з його доісторичною та середньовічною старовиною (Археологічне дослідження опрацьоване на місці у 1878 р.) / перекл. І. Думанська // Літопис Борщівщини. — Борщів, 1995. — Вип. 7. — С. 84–99.
10. Antoniewicz W. Niektóre zagadnienia historiografii dawnych słowian XIX i XX stulecia // Światowit. Warszawa, 1966. — S. 24–93.
11. Archiwum Główny Akt Dawnych. Zb. O. Czołowskiego. — Sygn. 466. — S. 17.

12. Czołowski A. Dawne zamki i twierdze na Rusi Halickiej. — Lwów, 1892. — S. 65–132.
13. Czołowski A. Wysoki Zamek. — Lwów, 1910. — 126 s.
14. Charewiczowa Ł. Historiografia i miłośnictwo Lwowa. — Lwów, 1938. — 291 c.
15. Dołęga Chodakowski Z. O Słowiańszczyźnie przed chrześcijaństwem oraz inne pisma i listy. Opracował i wstępem opatrzył J. Maślanka. — Warszawa, 1967. — C. 214–215.
16. Janusz B. Z pradziejów ziemi Lwowskiej. — Lwów, 1913. — 92 s.
17. Kunasiewicz S. Kilka słów o «Rocznikach dla archeologów, numizmatyków i bibliografów polskich» i o wydawcy tychże Drze Stanisł. Krzyżanowskim. — Lwów, 1872. — 35 s.
18. Maślanka J. Zorian Dołęga Chodakowski. — Wrocław–Warszawa–Kraków, 1965. — 159 s.
19. Potocki M. Sprawozdanie z czynności konserwatorskich co do utrzymania i restauracji dawnych pomników w części wschodniej Galicyi za czas od r. 1870–1874. — Lwów, 1874. — 31 s.
20. Przyjaciół Ludu. Nr 4. Z. 23.07. 1836. — S. 28.
21. Sartorius A. Stare-Sioło pod Lwowem. — Lwów, 1872.
22. Sprawozdanie o Towarzystwie archeologicznym we Lwowie // Przegląd Archeologiczny. — 1882. — T. II. — Z. I. — S. 102.
23. Shneider A. Badania i poszukiwania archeologiczne w Galicji w ostatnich latach // Przegląd Archeologiczny. — Lwów, 1876. — R. 1. — Z. I. — S. 44–51.
24. Wagilewicz J. Berda w Uruczu // Biblioteka naukowego zakładu Ossolinski. — Lwów, 1843. — T. 6. — S. 138–168.

Булык Н.

ЗАМКИ ГАЛИЦИИ: ИССЛЕДОВАНИЯ XIX ВЕКА И СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ

В статье проанализировано историю исследований замков Галиции людьми, которые стояли у истоков археологической науки. Акцентировано внимание на вкладе З. Доленги-Ходаковского в исследование укреплений. Особенное внимание уделено замкам, на которых проводились археологические работы в XIX в. Это обусловлено тем, что именно они привлекли внимание следующих поколений ученых на проблемы исследований значимых исторических объектов, и что важно, именно результаты работ археологов XIX в. сохранили информацию, которая в следующие десятилетия была утеряна. В публикации рассматривается деятельность И. Вагилевича, А. Петрушевича, И. Шараневича, А. Шнайдера, Б. Януша, А. Чоловского и их вклад в исследование замков в Галиче, Львове, Старом Селе, Жовкве и наскальной крепости Тустань.

Ключевые слова: Галиция, замки, история исследований, археологическая наука.

Bulyk N.

CASTLES OF HALYCHYNA: RESEARCHES DURING XIX CENTURY AND THE CURRENT STATE

The paper examined history of research of castles in Halychyna by the people who were the founders of archaeological science in these lands. Special attention is paid to

Z. Dolega-Chodakowski's contribution to researches of fortifications. Castles which were explored by archaeologists in XIX century are in focus. It's caused by the fact that they attracted attention of the next generation of scientists to study the problem of important historical sites. Also important that in many cases the result of work of archaeologists of the XIX century preserve the information which was lost in the following decades. At this publication activity of I. Vahylevych, A. Petrushevych, I. Sharanevych, A. Shnayder, B. Janush, O. Czolowski and their contribution to researches of castles in Halych, L'viv, Stare Selo, Zhovkva and Tustan rock fortress are analyzed.

Key words: Halychyna, castles, history of research, archeological science.

УДК 379.85:94(44)

*Смикова М. О., Фенько Є. М., Цибенко О. В.
Донецький державний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

РОЛЬ УКРАЇНСЬКИХ ДІАСПОР ЗА КОРДОНОМ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ

В статті розглянуті українські етнічні райони за кордоном. Проаналізовано зародження та розвиток української діаспори, найбільш масштабні етнічні райони. Визначені найбільш привабливі та цікаві місця для туристів. Було розглянуто США та Канаду, як країни з найбільшою українською діаспорою та визначена їх роль у розвитку етнічного туризму.

Ключові слова: етнічний туризм, українська діаспора, позитивний імідж країни.

Україна у всі історичні періоди відзначалася значним переміщенням людей як її територією, так і за її межі. Велика кількість людей виїжджала за кордон з метою заробітку та у пошуках кращого життя. Переважно емігрували люди працездатного віку, які мали вищу освіту та науковий ступінь. З роками, прожитими за кордоном українці, починали ностальгувати за рідним краєм і це зумовило їх робити куточки національної самобутності у всьому світі, щоб піднімати імідж Батьківщини за кордоном.

Об'єднавши закордонну подорож з етнотуром, у туристів є можливість познайомитись з українською діаспорою, яка до сьогодні зберегла свої традиції, культуру, такими, як і під час її формування. Такі подорожі здатні зацікавити велику кількість людей та показати їм незламний український дух за кордоном.

Українська діаспора — збірне визначення української національної спільноти поза межами українських земель (етнічної української території), яка відчуває духовий зв'язок з Україною. За своєю структурою діаспора виступає у двох основних формах: дисперсій — невеликих вкраплень в іноетнічному масиві; компактних утворень — суцільних етнічних районів [6].

Мета статті — визначити роль української діаспори в зростанні національної свідомості українського народу, знайти місця, які б зацікавили туристів, і розглянути перспективи та проблеми розвитку таких етнотурів.

В історії української еміграції простежуються два основних напрямки, кожен з яких має кілька хвиль: східний і західний.

Східна діаспора утворювалася шляхом переселення українців до внутрішніх губерній Російської імперії, пізніше — до республік колишнього СРСР. До східної діаспори (а вона налічує до 10 млн. осіб) варто включити і українців Берестейщини, Курщини, Кубані, Придністров'я тощо, історичною долею відрізаних від колись цілісного етнічного масиву, й етнічні вкраплення в населення Прибалтики, Москви та Санкт-Петербурга, і цілі етнічні райони в Башкортостані, Закавказзі, Казахстані та Середній

Азії, де у 20-ті роки утворилася так звана «Сіра Україна», і великий клин у Сибіру та на Далекому Сході, що дістав назву «Зеленої України» [1, с. 22].

Західна діаспора також утворювалася масовими хвилями. В основному їх три: з останньої чверті XIX ст. до початку першої світової війни; між двома світовими війнами; після другої світової війни. До західної української діаспори (понад 5 млн. осіб) варто включити також українців Холмщини, Перемишлянщини, Надсяння, Підляшшя, Пряшівщини, Мараморошчини та Сучавщини, свого часу відокремлених від суцільного українського етнічного масиву, і давні компактні утворення в Угорщині, Югославії, Австрії, Німеччині, й етнічні вкраплення в населення Великобританії, Франції, Італії, Бельгії та інших європейських країн, і суцільні райони та навіть провінції у Канаді, США, Аргентині, Австралії [1, с. 25].

Кількісна характеристика західної діаспори виглядає нині таким чином. У США проживає близько 2 млн. осіб, половина з яких — у штаті Пенсільванія, до 20 % — у штатах Нью-Джерсі, Нью-Йорк, менше — в Мічигані, Огайо та Коннектикуті. Серед них спостерігається стійка тенденція до збереження національних цінностей, зокрема, мови [5].

У Канаді мешкає близько 1 млн. українців, в основному у провінціях Манітоба, Саскачеван, Альберта, Онтаріо (2,3 %), де створені національні громадські організації, школи, відділення університетів. Українська діаспора в Канаді також прагне зберігати національні традиції. Подібне спостерігається також в інших країнах, але у менш відчутних проявах: в Аргентині та Бразилії, де проживає приблизно по 300 тис. українців, у Парагваї (понад 10 тис.), Венесуелі (понад 4 тис.), Уругваї (10–15 тис.), Австрії (понад 5 тис.), Бельгії (4 тис.), Великобританії (понад 30 тис.), у Данії, Іспанії, Греції, Італії, Люксембурзі (приблизно по 1 тис. осіб) [3]. За процентним співвідношенням розподіл українських емігрантів у країнах світу представлений на рис. 1.

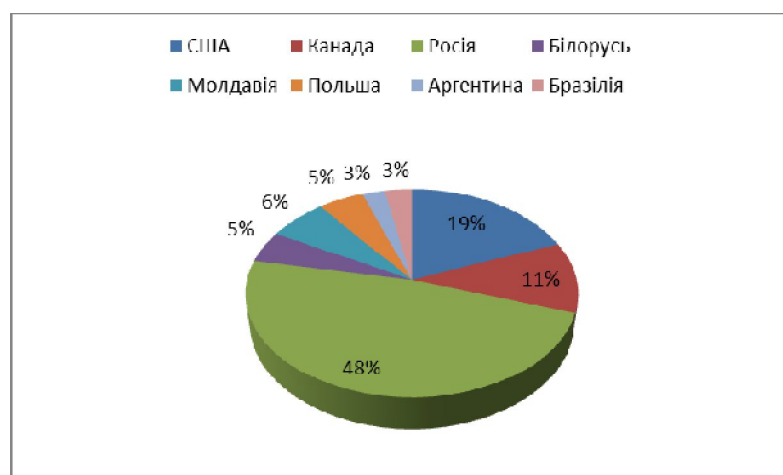

Рис. 1. Розподіл українських емігрантів за країнами світу.

Розглянемо українські діаспори в США та Канаді більш детально, як одні з найчисельніших та яскравих прикладів збереження етнічних цінностей.

Початок масової еміграції в США датується 1870 року. Першим відомим українським емігрантом цієї хвилі називають Андрія (Агапія) Гончаренка, ченця Києво-Печерської лаври. Він брав участь у антикріпосницькому русі і зазнав переслідувань. Спершу він прибув до Бостона (1 січня 1865 р.), потім — до Нью-Йорка, де у 1868–1872 рр. видавав двотижневик «Аляска Геральд».

Сьогодні українці масово проживають в штатах: Нью-Йорк (130 тис.), Нью-Джерсі (140 тис.), Массачусетс, Пенсильванія (150 тис.), Коннектикут (60 тис.), Огайо (75 тис.), Іллінойс, Мічіган (100 тис.), Міннесота, Меріленд, Флорида, Каліфорнія, Техас, Вісконсін. Майже 90 % українців Америки живуть у містах [5].

У 1964 р. у столиці США, в м. Вашингтоні, відкрито пам'ятник Т. Шевченку. Його відкрив президент Д. Ейзенхауер, розуміючи важливість української діаспори в США. Ряд університетів у США мають кафедри української мови, українознавства: Пенсильванський, Колумбійський, Каліфорнійський, Іллінойський (Урбана-Шампейн) та 20 коледжів країни.

За кордоном мешкає багато українців, які сприяють розвитку позитивного іміджу України, серед них такі видатні люди як: Міла Йовович, Чак Поланік, Міла Куніс, Кейт Ткачук, Катерина Ющенко, Михайло Яримович, Семуел Яскілка, Футей Богдан Петрович, Квітка Цісик, Віра Фарміга, Іван Годяк, Кевін Ткачук, Роман Гнатишин та багато інших.

Канада — це країна, яку 1 млн. українців називають своїм домом. У 1991 році вони відзначили 100 років початку масового переселення до Канади. Місця компактного проживання українців у цій країні: провінції Онтаріо, Альберта, Манітоба, Саскачеван, Квебек, Британська Колумбія [7].

У Канаді, як і в США, діють українські музеї, бібліотеки, архіви, школи українознавства, встановлені пам'ятники Тарасу Шевченку, князеві Володимирі, Іванові Франкові, Лесі Українці, Василю Стефанику, Маркіяну Шашкевичу.

Відрізані культурно і цивілізаційно від України, перебуваючи по іншу сторону залізної завіси холодної війни україно-канадці розвинули власну самобутню культуру, яку в Канаді, зокрема, презентують танцювальний колектив з Едмонтону Ансамбль Танцю Шумка, музичний етноколектив з Манітоби Paris to Kyiv, гурт «Буря», співачка Тереза Сокирка, музей просто неба у Альберті Село спадщини української культури, де відтворений побут першої хвилі імміграції до Канади. Також туристам будуть цікаві такі пам'ятники, як найбільшій у світі писанці у селі Вегревіль та найбільшій у світі ковбасі у селі Мондер. Побачити український колорит можна у Селі Спадщини Української Культури — це архітектурно-побутовий музей під відкритим небом, який був розпланований у вигляді ранніх поселень східно-центральної Альберти. Будівлі з околиць були перевезені до Села і були реставровані до вигляду років початку XX ст. В музеї часто можна побачити одягнугих в історичні костюми людей, які грають ролі колишніх поселенців того регіону. Ще у селі можна побачити пам'ятник Василю

Стефанику, пам'ятник Канадському легіону, пам'ятник інтернованим українцям Канади, пам'ятник Осипу Олесківу, пам'ятник до Сторіччя прибуття першопрохідців до Альберти, Сад сторіччя імміграції [4].

Таким чином, вищевказані місця та багато інших туристичних атракцій, що знаходяться за межами України в осередках українських діаспор, сприяють пізнанню української самобутності, привертають увагу потенційних туристів, дозволяють їм вивчати український менталітет і, як наслідок, викликають інтерес до самої країни, що сприяє збільшенню потоку етнічних туристів. Адже, саме інтерес є одним з головних мотивів туристів.

З іншої сторони, члени таких діаспор також представляють великий інтерес для України, бо можуть стати етнічними туристами, здійснюючи такий вид туризму, як ностальгійний.

Ностальгійний туризм — це різновид туризму, який здійснюється туристами на місця історичного проживання своїх родичів, на місця свого коріння.

Ностальгійний туризм може бути:

- внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говорами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів);
- зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів. Даний вид туризму отримав доволі широке поширення у ряді регіонів світу, і одним з таких регіонів може стати Україна за рахунок українських емігрантів з різних країн світу.

Отже, у процесі дослідження було виявлено, що етнічні райони за кордоном відіграють велику роль як в розповсюдженні інформації про Україну та покращанні її позитивного іміджу, зберігаючи свою національну самобутність та унікальність, так і в збільшенні чисельності ностальгійних туристів за рахунок своїх жителів, що прагнуть відвідати родичів, друзів або просто знайомі місця свого рідного краю.

Література

1. Закордонне українство. 2003: Інформаційно-бібліографічний покажчик. — К.: «Геопринт», 2004. — 149 с.
2. Украинская диаспора [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Украинская_диаспора.
3. Українці Канади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ru.wikipedia.org/wiki/Українці_Канади.
4. Село україноканадської культурної спадщини [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Село_спадщини_української_культури.
5. Українці у США [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Українці_США.
6. Міграція населення України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/reports/geograf/23247/>.
7. Українська діаспора: вчора і сьогодні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.experts.in.ua/baza/analitic/index.php?ELEMENT_ID=11132.

Смыкова М. А., Фенько Е. М., Цыбенко А. В.

**РОЛЬ УКРАИНСКИХ ДИАСПОР ЗА ГРАНИЦЕЙ
В РАЗВИТИИ УКРАИНСКОГО ЭТНОТУРИЗМА**

В статье рассмотрены украинские этнические районы за рубежом. Проанализированы зарождение и развитие украинской диаспоры, наиболее масштабные этнические районы. Определены наиболее привлекательные и интересные места для туристов. Рассмотрены США и Канада, как страны с наибольшей украинской диаспорой и определена их роль в развитии этнического туризма.

Ключевые слова: этнический туризм, украинская диаспора, положительный имидж страны.

Smykova M., Fen'ko E., Tsybenko A.

**ROLE OF UKRAINIAN DIASPORS ABROAD
IN DEVELOPMENT OF UKRAINIAN ETHNOTOURISM**

Ukrainian ethnic areas abroad are reviewed, generation and development of Ukrainian diaspora are analyzed. More attractive and interesting places for tourists are identified. USA and Canada are considered like countries with the most numerous Ukrainian diaspora and its role in the development of ethnical tourism is identified at the article.

Keys words: ethnical tourism, Ukrainian diaspora, positive image of the country.

УДК 379.85:39 (477)

Кучинська І. В., Цимбала О. С.
Львівський інститут економіки і туризму

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕТНОТУРІВ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У статті окреслено ключові підходи до розуміння поняття «етнічний туризм». Виділено основні етнотури, які представлені на туристичному ринку України. Проаналізовано тенденції, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму.

Ключові слова: етнічний туризм, ностальгійний туризм, туристичний продукт, етнотур, туристична фірма, фестиваль.

Етнотуризм на сьогодні є одним з найбільш актуальних і перспективних напрямків розвитку туристичної галузі в Україні. Він належить до так званих невиснажливих («м'яких») видів туризму, сприяє збереженню та популяризації народних традицій та забезпеченню сталого розвитку регіонів.

Останнім часом в науковій літературі активно дискутуються термінологічні підходи до визначення поняття «етнотуризм», а також проблеми використання етнотуристичного потенціалу окремих регіонів України. Однак на сьогодні практично відсутні дослідження організаційних аспектів створення туристичного продукту в етнотуризмі та практичного досвіду організації етнотурів. Саме тому у даній роботі нами було поставлено 2 найважливіші завдання:

- виявити найважливіші риси, що відрізняють етнотури від інших туристичних продуктів, та сформулювати основні вимоги до їх організації;
- проаналізувати сучасний стан ринку етнотуризму в Україні, визначити основні тенденції, проблеми і перспективи розвитку.

Етнічний туризм — це різновид пізнавального туризму, який передбачає організацію туристичних поїздок у регіони історичного проживання певного етносу для ознайомлення з його матеріальною та духовною культурою, збереженою в автентичному середовищі.

У рамках етнічного туризму традиційно виділяють кілька найпоширеніших напрямків. Одним із них є ностальгійний або сентиментальний туризм. У перекладі з грецької «ностальгія» (з грец. nostos — повернення додому і algos — біль) означає «туга за батьківщиною», і виникає як наслідок відриву людини від рідних місць, від своєї країни. Відвідування своєї етнічної батьківщини людиною, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, є своєрідним генетично сформованим «покликом предків». Все більше людей мають бажання відвідати історичну батьківщину своїх батьків, дідів, прадідів, або ж відвідати місця поховань

своїх славетних одноплемінників. У рамках ностальгійного туризму іноді виділяють подорожі з метою відвідування родичів і друзів («relative & friends visitors tour»), які проживають на історичній батьківщині [5].

Окремим напрямом етнічного туризму прийнято вважати культурно-пізнавальні мандрівки з метою ознайомлення з життям етнічних груп, які у повній мірі зберегли традиційні архаїчні риси матеріальної і духовної культури. При цьому приналежність туриста до етнічної групи, яку він відвідує, не є необхідною умовою. Так, знайомство з побутовим життям, традиціями, віруваннями африканських племен, аборигенів Австралії чи гуцулів українських Карпат однаково може розглядатися як напрямок етнічного туризму.

Різновидом етнічного туризму може бути прикордонний обмін, що дає для статистики значні цифри кількості тимчасових відвідувачів, хоча не має великого економічного значення. Однак в цілому цей вид подорожей займає важливе місце у структурі міжнародного туризму.

Ресурсна база етнічного туризму багата і своєрідна. Сюди відносять пам'ятки матеріальної та духовної культури етносу, зокрема етнічну архітектуру, тематичні музейні експозиції, фольклор, звичаї, традиції, вірування, релігійну обрядовість, архаїчну говірку, етнічний одяг, предмети побуту тощо у комплексному поєднанні з природно-рекреаційними ресурсами, притаманними для регіону проживання етносу.

Основні центри розвитку етнічного туризму прив'язані до ареалів проживання етнічних груп, які зберігають та культивують свою етнічну ідентичність. Пріоритетне значення цей вид туризму має для країн з великою діаспорою у різних країнах світу, а також для країн, на території яких компактно проживають чітко виражені етнічні групи. Свою нішу у цьому виді туризму починають займати країни Африки, Азії та Тихоокеанії, Південної та Центральної Америки, що володіють «екзотичною етнікою». В Україні це, в першу чергу, Карпатський регіон (регіони проживання бойків, лемків, гуцулів), Крим та Північне Причорномор'я (велике розмаїття національних культур). З точки зору ностальгійного туризму, значні перспективи мають прикордонні території, що межують з Польщею, Угорщиною, Румунією, а також місця, де збереглися військові поховання з часів I та II-ої світових воєн.

Оскільки етнотури можна вважати одним із різновидів культурно-пізнавальних турів, вимоги до їх організації є подібними. Однак, на нашу думку, туристичний продукт в етнотуризмі має свої характерні риси, що проявляються в географії подорожей, особливостях програми, виборі засобів розміщення, організації харчування та надання додаткових послуг.

Тривалість етнотури та кількісний склад туристичних груп не є чітко фіксовані. Тури, зазвичай, є маршрутними або маршрутно-стаціонарними і передбачають насичену програму. Іноді вони можуть бути приурочені до певних подій (наприклад, проведення етнофестивалю або річниці якоїсь історичної дати). Цільова аудиторія формується або з вихідців певної етнічної групи, або із людей, зацікавлених етнічною культурою. Це можуть

бути люди різного віку. Пізнавальні чи подієві етнотури найчастіше є груповими, тоді як в ностальгійному туризмі переважають індивідуальні та сімейні тури, а також невеликі групи, часто пов'язані родинними зв'язками.

Специфіка засобів розміщення у рамках етнічного туризму може проявлятися у використанні агроосель чи готелів, облаштованих у етностилі. Вимоги до ступеня комфорту можуть бути різними, залежно від цільової аудиторії. Важлива роль відводиться організації харчування; у групових поїздках, зазвичай, включено до вартості туру (повністю або частково). Планування етнотурів доцільним є включення у раціон харчування страв етнічної кухні. Іноді програма туру може включати участь у гастрономічних фестивалях з вираженням етнічним характером («Гуцульська бринза», «Верховинська яфіна», «Золотий гуляш» тощо), на яких туристи можуть не лише скуштувати національні страви, але й ознайомитись із старовинними традиціями їх приготування. У ностальгійних турах (особливо індивідуальних та сімейних) харчування може організовуватись туристами самостійно або пропонуватись у якості додаткової послуги.

Подорожі у рамках етнічного туризму не мають чітко вираженої сезонності, однак часто прив'язуються до дат відзначення релігійно-культових та обрядових свят того чи іншого етносу (Різдво, Великодень, Івана-Купала, Обжинки та ін.), проведення етнофестивалів («Всесвітні бойківські фести-ни», «Сорочинський ярмарок») тощо. Зазвичай, такі заходи супроводжуються елементами анімаційних програм з відтворенням ритуальних дійств та залученням до них туристів. Серед інших програмних заходів у рамках етнотурів варто назвати:

- відвідування етнографічних та тематичних музеїв, скансенів;
- відвідування місць поховань;
- концерти фольклорних колективів;
- зустрічі з народними майстрами, майстер-класи народних ремесел;
- дегустації місцевих страв та напоїв;
- участь у фестивалях, ярмарках тощо.

Значна частина таких заходів належить до обов'язкової програми і включається у вартість туру. В програмі також повинен бути передбачений вільний час для самостійного ознайомлення з туристичним центром та придбання сувенірів.

Специфікою етнічного туризму є розмаїття автентичної сувенірної продукції, яку турист може придбати на згадку. Сувенірна продукція може бути як символічного значення, так і мати прикладне застосування. При цьому варто уникати централізованих місць продажу та великих сувенірних базарів через великий ризик підробки. Якщо є можливість, найкраще організувати придбання сувенірів безпосередньо у народних майстрів. Додатковою послугою є також проведення майстер-класів народних ремесел (наприклад, писанкарства, лозоплетіння, виготовлення ляльки-мотанки, різьба по дереву тощо), під час яких туристи можуть самі виготовити для себе сувенір.

Сьогодні ринок етнічного туризму в Україні знаходиться на етапі становлення і розвивається стихійно. Серед великого розмаїття туристичних фірм практично відсутні туроператори, що спеціалізуються на даному виді туризму. Ряд туроператорів, що займаються внутрішнім туризмом, мають серед своїх пропозицій кілька продуктів, які позиціонуються як етнотури (головним чином екскурсійні тури вихідного дня, а також поїздки на різноманітні етнофестивалі). Серед таких фірм варто згадати у Києві — «Унікальна Україна», «Орнамент України», «Терра Інкогніта», «Етнотур», «Перше екскурсійне бюро», у Львові — «Кринос-Ком» («Відвідай»), «Карпатія Галич Тур», «Інльвів», в Тернополі — «Окрайна», у Харкові «Міко-тур», в Одесі — «Вилково Тур», «Веселка туризму» тощо (табл. 1).

Таблиця 1.

Приклади етнотуристичних продуктів українських туроператорів

Туроператор	Назва туру	Маршрут	Тривалість	Вартість
Етнотур (м. Київ)	Травневі легенди Гуцульщини	Київ–Коломия–Шешори–Космач–Косів–Івано-Франківськ–Галич–Кринос–Чернівці–Київ	5 днів	від 1100 грн
Відвідай (м. Львів)	Гуцулка Ксеня	Львів–Пнів–Дора–Яремче–Буковель–Полляниця–Верховина–Криворівня–В. Ясенів–Яворів–Коломия–Львів	2 дні	345 грн.
Унікальна Україна (м. Київ)	Тіні забутих предків	Івано-Франківськ–Криворівня–Верховина–Микуличин–Івано-Франківськ	2 дні	690 грн.
	Красуня Гуцулія	Львів–Княздів–Коломия–Косів–Криворівня–Верховина–Ворохта–Яремче–Кваси–Драгобрат–Івано-Франківськ–Львів	4 дні	1130 грн.
Терра Інкогніта (м. Київ)	Карпати етнічні	Івано-Франківськ–Коломия–Косів–Верховина–Ворохта–Яремче–Івано-Франківськ	3 дні	від 903 грн.
	Поліський заповідник	Київ–Коростень–Овруч–Селезівка–Олевськ–Кам'яне Село–Київ	3 дні	від 806 грн.
Міко-тур (м. Харків)	Етнотур по Полтавщині	Полтава–Великі Будищі–Опішня–Диканька	1 день	150 грн.
Окрайна (м. Тернопіль)	Фестиваль «Полонинське літо 2012»	Івано-Франківськ (Тернопіль)–Космач–Верховина–Криворівня–Урочище Запідок–Івано-Франківськ (Тернопіль)	2 дні	750 грн.
	Гуцульське весілля	Івано-Франківськ–Коломия–Косів–Криворівня–Верховина–Яремче	2 дні	805 грн.
Навколо світу (м. Чернівці)	Фестиваль «Вихід на полонину»	Чернівці–Вашківці–Берегомет–(Коломия–Косів)–Путила–Мигово–Банилів–Підгірний–Чернівці	3 дні	500-550 грн.
Карпатія Галич Тур (м. Львів)	Берилабашський банош	Львів–Яремче–Костилівка–Ділове–Хуст–Мукачєво–Львів	2 дні	635 грн.
Інльвів (м. Львів)	Етнотур	Львів–Вишній Березний–Львів	3-5 днів	150 грн./день

На сьогодні переважна більшість пропонованих етнотурів орієнтовані на Західну Україну, а саме в Карпатський регіон. Лідерські позиції впевнено утримує Івано-Франківщина, де найбільш відвідуваними центрами є Яремче, Верховина, Криворівня, Косів, Космач, Шешори, Коломия. На другому місці за кількістю етнотурів (головним чином фестивальних) знаходиться Закарпаття (Рахів, Костилівка, Лазещина, Геча, Мужієво тощо). Серед інших регіонів України найбільш популярними за кількістю етнотурів є Полтавщина (Сорочинці, Диканька, Опішня, Великі Будищі), а також Київщина (Пирогово, Бузова (етнокомплекс «Українське село»), Нові Петрівці («Хутір пана Савки»). Мало задіяним на сьогодні залишається етнічний потенціал Полісся, Причорномор'я та Криму.

За тривалістю переважають одноденні екскурсії, а також тури вихідного дня (2–3 дні). Більш тривалі подорожі тривалістю 4–6 днів пропонує лише турфірма «Унікальна Україна» («Намисто Гуцульщини» та «Красуня Гуцулія»).

З організаційної точки зору всі етнотури, що пропонуються на сьогодні українськими туроператорами, можна умовно розділити на 3 групи: пізнавальні (екскурсійні), подієві та відпочинкові. Зустрічаються також комбіновані тури, що поєднують у собі кілька видів (наприклад екскурсійний та подієвий).

1. Пізнавальні (екскурсійні) етнотури. Це типові маршрутні тури, які характеризуються насиченою екскурсійною програмою, зазвичай, чітко спланованою та зі значним інформаційним навантаженням. Передбачають відвідування значної кількості туристичних об'єктів по маршруту: етнографічних музеїв, музеїв народного мистецтва і побуту, скансенів, а також історичних та сакральних пам'яток. Кульмінацією такого туру часто є участь туристів у театралізованому дійстві (гуцульське весілля, гуцульська забава тощо). Як приклад, можна навести тури «Гуцулка Ксеня» (туроператор «Відвідай»), «Тіні забутих предків» («Унікальна Україна»), «Карпати етнічні» («Терра інкогніта»), «Етнотур по Полтавщині» (Міко-тур). Зокрема, тур «Гуцулка Ксеня» включає відвідання хати-музею «Тіні забутих предків» та приватного музею побуту та музичних інструментів Романа Кумлика у Верховині, музею «Гуцульська гражда» у Криворівні, дерев'яної гуцульської церкви Святого Іллі у с. Дора, національного музею народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Йосафата Кобринського та «Музею писанки» у м. Коломия, виставки-продажу виробів народних майстрів Гуцульщини, а також участь туристів у гуцульській забаві у с. Поляниця (страви гуцульської кухні, майстер-класи з гуцульських танців, посвята в гуцули тощо) [4].

Як окремий підвид, у цій групі можна виділити так звані еко-етнотури, які поєднують вищезгадані елементи з відвідуванням природоохоронних територій (заповідників, національних парків), вивченням традиційних способів природокористування тощо (лісосплав, полонинне господарство, бортництво та ін.). Прикладом є тур на Житомирщину «Подорож у загублений світ» (Унікальна Україна) або «Поліський заповідник» («Терра Інкогніта»). Такий тур включає знайомство із народними традиціями

Полісся, язичницькими символами і віруваннями стародавніх древлян на фоні незайманої поліської природи (екскурсія екологічною стежкою «Мандрівка поліським краєм», музей древлянських каменів, огляд колекції старожитностей, водяний млин тощо) [1].

2. Подієві (фестивальні) етнотури. Приурочені до певних подій (головним чином етнічних та гастрономічних фестивалів), передбачають безпосередню участь туристів у різноманітних заходах, включених до програми фестивалю, дегустації місцевих страв, майстер-класи народних промислів, придбання сувенірних виробів тощо. Відмінна риса — орієнтація на один ключовий туристичний центр, в якому відбувається захід, підпорядкованість програми туру програмі заходу, значна кількість часу для самостійної діяльності туристів. Найбільшою популярністю користуються поїздки на так звані гастрономічні фестивалі, беззаперечним лідером за кількістю яких є Закарпаття («Гуцульська бринза» у м. Рахів, «Берилабашський банош» у с. Костилівка, «Фестиваль леквару» у с. Геча, «Золотий гуляш» у с. Мужієво та інші). Надзвичайно цікавими є фестивалі, пов'язані із вівчарством та полонинним господарством. Наприклад, фестиваль «Полонинське літо 2012» у с. Верхній Ясенів на Косівщині, фестиваль «Вихід на полонину» у м. Путила Чернівецької області (Навколо світу). Так, програма туру «Полонинське літо 2012» (турфірма Окрайна, м. Тернопіль) включає майстер-класи гуцульських ремесел (писанкарство, виготовлення сирних коників, вишита книжка, весільна гуцульська лялька), огляд гуцульської хата-гражди, участь у фестивалі (святковий концерт, гуцульські розваги, полонинська ватра, виставка-ярмарок продукції, виготовленої на полонинах (буц, вурда, бринза), та гуцульських виробів декоративно-ужиткового мистецтва, старовинна гуцульська кухня тощо) [3]. Серед подієвих етнотурів в інші регіони популярними є поїздки на Сорочинський ярмарок. Варто зазначити, що туристичні фірми охоче комплектують подієві етнотури, оскільки їх створення не вимагає значних зусиль щодо розробки програми.

3. Відпочинкові (сільські) етнотури. Це стаціонарні тури на стику етнотуризму і сільського туризму. Передбачають розміщення туристів в спеціалізованих садибах в етнічному стилі, у яких відтворена традиційна атмосфера місцевого побуту. Такі заклади пропонують широкий спектр послуг, що дають змогу туристу відчувати себе частиною етносередовища. Це може бути організація фольклорних, театралізованих народних свят, вечорниць, майстер-класів з різних видів декоративно-прикладного мистецтва. Особливістю таких турів є довільна програма перебування, яка формується безпосередньо на місці господарями садиби і доводиться до туристів у режимі вільного вибору.

Особливий інтерес серед таких пропозицій, на нашу думку, становить етно-рекреаційний проект «Етнотур» львівської туристичної фірми «ІнЛьвів». Проект відбувається в с. Вижній Березів Косівського району Івано-Франківської області. У розпорядженні відвідувачів є два будинки, що стоять

поруч. Один з них — давня хата, у якій, власне, й відбувається проект. Тут туристи мають можливість спробувати себе у приготуванні давньої гуцульської їжі, випіканні хліба, збиванні масла, виготовленні сиру, бринзи, тканні килимів і прядінні, виварюванні солі із соровиці (соляної ропи) тощо. У іншій, «новій хаті», є три окремі кімнати для проживання, одна спільна велика кухня, санвузол із душем та туалетом. Зазвичай, тур триває 3–5 днів. У програмі: прогулянка на полонину (у літній період там випасають худобу), підйом на гору Ратундол, збирання грибів і ягід, похід до джерела з соровицею, відвідини місцевої церкви, доїння корови, катання на коні або возі, ліплення з глини і випалювання, автентичні гуцульські музики, при бажанні танці. В зимовий період — катання на санях. Програма залежить від погоди, релігійних свят та пори року. За бажанням, може бути організована екскурсія по Коломиї та відвідини домашнього музею старожитностей [2].

Через відсутність чітко виражених ознак, що відрізняють етнотури на фоні інших видів туризму, у практиці діяльності українських турфірм часто спостерігається плутанина і підміна понять. Часто додаток «етно» застосовується суто з рекламною метою для загально-пізнавальних екскурсійних турів, що не несуть відповідного етнічного наповнення, а іноді взагалі для позначення орієнтованості фірми на внутрішній туризм. Так, на сьогодні на туристичному ринку України діють два туроператори, назва яких говорить сама за себе: «ЕтноТур» (м. Київ, основний профіль діяльності — відпочинок в Україні), і «ТурЕтно» (регіональний туроператор по Криму). У першому випадку серед пропозицій фірми до категорії етнотурів можна віднести лише один продукт — «Травневі легенди Гуцульщини», а в другому такі тури взагалі відсутні. В обох випадках показовим є відсутність україномовної версії Інтернет-сторінки.

Таким чином, основними проблемами, що сьогодні стримують розвиток ринку етнотуризму в Україні, на нашу думку, є:

- відсутність чіткої державної програми розвитку етнотуризму та належного нормативно-правового регулювання;
- термінологічна невизначеність, яка є причиною підміни довільного трактування терміну «етнотуризм» багатьма туроператорами;
- нерівномірне використання етнотуристичного потенціалу різних регіонів;
- недостатня пропозиція цікавих турпродуктів та оригінальних програм на ринку;
- незадовільний стан розвитку туристичної інфраструктури, особливо у віддалених районах, де ще збереглися найбільш яскраві елементи народних традицій, ремесел та побуту;
- втрата автентичності через засилля так званої «псевдо-етніки».

Для покращання розвитку етнотуризму в Україні необхідні наступні кроки:

- 1) визнання етнотуризму як окремого виду туризму на законодавчому рівні (через внесення змін до Закону України «Про туризм»);
- 2) розробка термінологічного апарату та визначення чітких вимог до етнотурів;

- 3) підвищення інформованості туристичних фірм через проведення спеціальних семінарів, тренінгів, конференцій, видання методичних матеріалів тощо;
- 4) розробка нових туристичних маршрутів і програм, в першу чергу, в тих регіонах, потенціал яких на сьогодні недостатньо задіяний (Крим, Одещина, Полісся тощо);
- 5) державна підтримка етнографічних музеїв, міні-скансенів, в тому числі приватних, а також автентичних народних ремесел.

Література

1. Туристична агенція «Терра incognita» / Тури / Екскурсії / Етнографічні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://terraincognita.info/ukr/dest/excursions/37>.
2. Туристична агенція «ІнЛьвів» / Пригоди / Етнотур [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.adventurecarpathians.com/uk/pryhody/ethnotour/>.
3. Туристична фірма «Окрайна». Фестиваль «Полонинське літо–2012» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.okraina.com.ua/tours/karpaty/festival_poloninske_lito_2012.html.
4. Туроператор «Відвідай». Екскурсія «Гуцулка Ксеня» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://vidviday-com-ua.livejournal.com/>.
5. Філософія туризму [Текст]: навчально-методичний посібник / В. С. Пазенок, В. К. Федорченко. — К.: Кондор, 2004. — 268 с.

Кучинская И. В., Цымбала О. С.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ЭТНОТУРОВ В УКРАИНЕ: СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ

В статье очерченно ключевые подходы к пониманию понятия «этнический туризм». Выделено основные этнотуры, которые представлены на туристическом рынке Украины. Проанализированы тенденции, проблемы и перспективы развития этнотуризма.

Ключевые слова: этнический туризм, ностальгический туризм, туристический продукт, этнотур, туристическая фирма, фестиваль.

Kuchynska I., Tsymbala O.

FEATURES OF ETHNO TOURS ORGANIZATION IN UKRAINE: MODERN STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

In the article key ways to understanding of concept «ethnic tourism» are outlined. Basic ethnic tours, which are presented at the tourist market of Ukraine, are selected. The tendencies, problems and prospects of development of ethnic tourism are analysed.

Keywords: ethnic tourism, nostalgic tourism, tourist product, etnotur, tourist firm, festival.

УДК 338.483.13:39(=161.2)

Стоколос-Ворончук О. О., Парійчук К. Р.
Львівський інститут економіки і туризму

АНІМАЦІЙНІ ПРОГРАМИ В ЕТНОТУРИЗМІ

У статті розглянуто особливості застосування анімаційних послуг в етнотуризмі з метою популяризації національної культури як на теренах України, так і за кордоном. Окреслено пріоритети використання фольклорного матеріалу анімаційними програмами як конкурентоспроможної складової етнотуризму.

Ключові слова: анімаційні послуги, етнотуризм, культурна спадщина, туризм, фольклор.

У Лісабоні, на конференції Всесвітньої туристської організації «Tourism: 2020 Vision», найперспективнішими туристичними напрямками цього сторіччя були проголошені: пригодницький туризм, круїзи, екотуризм, сільський зелений туризм, культурно-пізнавальний туризм, етнотуризм [1, с. 2].

Варто зазначити, що промовистими є вже самі назви цих напрямів, які викликають особливий інтерес туристів у всьому світі. Додамо до цього, що етнотуризм, який має великий виховний потенціал, ще й сприяє покращанню іміджу України. Адже «тільки через осмислення минулого, пізнання витоків своєї культури та історії, можна чіткіше зрозуміти сьогодення й уявити майбутнє [2, с. 2].

Мета даного дослідження — показати потенціал етноанімації (в основі якої лежить народна творчість) як пріоритетної складової розвитку етнічного туризму, так і важливої ланки туризму, що допомагає зберегти культуру і традиції українського народу.

З огляду на викладене можемо стверджувати, що проблематика викладеного є актуальною, що зумовлено звичайною людською цікавістю до пізнання нової культури, нового місця, нового способу життя. Ця тематика є пріоритетною й на конференціях, круглих столах та форумах. Однією з таких вважаємо II Всеукраїнську науково-практичну конференцію молодих вчених «Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи», організатором якої є Львівський інститут економіки і туризму.

Цікаві теоретичні напрацювання, які увиразнюють важливість етнокультурної проблематики в туризмі, знаходимо в публікаціях вітчизняних науковців. Зокрема, це праці: Бейдика О. О., Герасименка Б. І., Данилюка А. Г., Долішнього М. І., Ковальчука А. С., Любінцевої О. О., Мальської М. П., Рутинського М. Є., Сокола В. В., Стафійчука В. І. Вагомий внесок щодо ролі та сутності анімації в туризмі зробили такі вчені як: С. Килимистий (праця «Анімація в туризмі», 2007 р. — перше комплексне дослідження),

В. Кірсанов (вперше застосував термін «соціокультурна анімація»), Г. Вишневецька, Л. Волик, С. Байлик, І. Беліков, Т. Божук, І. Булигіна, Л. Горбенко, К. Данек, А. Дегтяренко, Є. Прієзжева, Л. Сайкіна, О. Ільїна, І. Петрова, Т. Сокол, Л. Тарасов. Щоправда, аналізу етноанімації (народознавчого матеріалу) в туризмі вищенаведені дослідники не здійснювали.

Туризм — найбільш динамічна галузь економіки, а за швидкі темпи зростання він визнаний економічним феноменом сторіччя. Щоправда, на сьогоднішній день, сталий розвиток можливий лише за умови підвищення якості послуг, що зможуть задовільнити потреби туриста в організації його дозвілля [1]. Під час вибору туристичного продукту 70 % опитаних респондентів зазначили, що звертають увагу на пропоновані анімаційні заходи [12]. Саме тому, на вимогу часу й була сформована туристська анімація — специфічний туристичний продукт.

Характерно, що термін «анімація» використовується і в рекламі, і в мультиплікації, і в туризмі. В перекладі з латини — «anima» — душа, «animato» — збуджена, «animatio» — натхнення, тобто, первісне значення розкриває сутність цього явища й на сучасному етапі. Вона, анімація, спрямована на відновлення фізичних та психічних сил, але не інертно, а за активного пізнання нових явищ культури, природи [10]. На думку дослідників, на сьогодні існує розвиток анімації у трьох напрямках: французькому, німецькому та американському [4].

Анімацію в туризмі класифікують за двома видами — як рекреаційну, так і туристичну. Рекреаційна — сприяє відновленню духовного та психофізичного стану людського організму. Туристична — підвищенню атрактивності туроб'єктів і турів та залученню туриста до участі у різних видах діяльності [10]. Погодьмося, що епоха шаблонних свят з традиційними конкурсами давно пройшла. Сьогодні «диктує» свої, креативні форми роботи з урахуванням попиту. А що може вирізняти найбільше? Яким турпродуктом зацікавляться і будуть рекламувати у своїх країнах? Особливо актуальним це питання є напередодні ЄВРО 2012.

Можемо з впевненістю сказати, що такі анімаційні технології будуть конкурентоспроможними, у склад яких будуть залучені народні звичаї, побут та досвід наших предків! Додамо до цього, що, на жаль, часом нерозуміння глобального значення культурно-історичної спадщини українського народу веде до штучно сформованої національної культури, у якій на перший план виходять особливості, що не мають визначального значення. Наприклад, елементи одягу чи їжі. Так звана «шароварщина». Запобіганню появи подібної спрощеної моделі українського народу сприятиме професійна та послідовна робота фахівців.

Народознавчі анімаційні програми ми пропонуємо класифікувати за такими критеріями:

- за цільовою функцією (види);
- за формою організації (конкурси, фестивалі, майстер-класи тощо);
- за віковим складом (дитяча, юнацька, родинна, без вікового цензу);

— за сезонністю.

Для прикладу, в етноготелі (приватній оселі) на підставі реєстраційних листів можна заздалегідь приготувати вітальні листівки іменинникам, уродинникам. Ці привітання не повинні бути купленими в магазинах, а нести в собі інформацію про регіон, місто чи село де відбувається відпочинок. Ввечері на честь іменника виголошують побажання, які передають національний колорит:

Дай, Боже, жартувати, аби не хорувати.

Жити Вам, поживати, та добра наживати.

Щоб Вам добре жилося, щоб колосся велося.

Хай дім Ваш біди минають, а вороги не знають.

Щоб Ви і ми щасливі були! Щоб в вас і в нас все було гаразд.

І наостанок — традиційне «Многая літа!»

Тобто, для того, щоб «оживити» анімаційну програму, можна, швидше — потрібно, використати народний календар свят чи визначних дат. Наголошуємо — з особистою участю туристів. А вже народні свята кожної пори року мають конкретну ідейно-виховну спрямованість. Так, зимові свята прославляють життя і надію на успішне майбутнє; оспівування господарської діяльності (тут доречно використовувати свята зимового циклу, як от свято Миколая, Різдво, Коляда, Щедрівка, Масляна, проводи зими). Прихід весни — це оновлення природи, оновлення світу, душі (свята весняного циклу — святкування Воскресіння, веснянки, гаївки, серед яких відомі «Кривий танець», «Просо», «Подольночка»). Літній цикл — ода працелюбності, повна перемога літа над зимою (зелені свята, або інша назва — клечальна неділя, Русальний тиждень, «водіння куста» чи «водіння тополі», свято Купала, що супроводжується обрядом вінкоплетіння). Осінній цикл — це закінчення землеробських робіт (жатва, завершення жнив, період косовиці — кожен з цих етапів мав свої звичаї, яким супроводжувався етап праці [8, с. 171] і обрядові пісні: жниварські, косарські, гребовицькі).

І це — дещиця, яку можна використати в анімаційних програмах. Адже не забуваймо про величезний пласт легенд, казок, ігор, про які в народі казали: «Де гра, там і розум». А обряди весілля чи вечорниць повинні стати тією «родзинкою, що буде найважливішою частиною туристичного продукту і сприятиме відчуттю досягнення мети подорожі, сповненню бажання та мрії [9, с. 176].

Наведені вище твердження не претендують на вичерпне окреслення проблеми дослідження ролі анімації в етнотуризмі, але саме народна словесність має стати однією зі складових формування сучасних світоглядних засад українців, для «...розуміння становлення національної культурно спадщини...» [8, с. 7].

Таким чином, серед перспективних напрямків розвитку етнотуризму в Україні має стати розробка нових етнопрограм з урахуванням народних звичаїв та традицій. Для цього необхідно етноанімацію ставити на професійну основу.

Література

1. Всесвітня туристична організація [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tourlib.net/go.php?url=http://www.world-tourism.org/>.
2. Духовно-творчий потенціал студентської молоді: психолого-педагогічні проблеми формування та реалізації: матеріал. III Всеукр. наук.-метод. конф. (18-20 трав. 2006 р.). — Рівне: РДГУ, 2006. — Ч. 4.
3. Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://tourlib.net/go.php?url>.
4. Курило Л. В. Теория и практика анимации: Теоретические основы туристской анимации: учебное пособие / Л. В. Курило; Российская международная академия туризма. — М.: Советский спорт, 2006. — 295 с.
5. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) / Автореф. дисертації. — Одеса: Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова, 2009. — 20 с.
6. Мельничук О. Всесвітня культурна та природна спадщина як складова концепції загальної спадщини людства // Право України. — 2003. — № 12. — С. 93–97.
7. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 300 с.
8. Лановик М. Б., Лановик З. Б. Українська усна народна творчість // Лановик М. Б. [Текст]. — Навч. посібник. — К.: Знання-Прес, 2006. — 591 с.
9. Килимистий С. М. Особливості ігрової анімації в туризмі // Туристично-краєзнавчі дослідження. — 2007. — № 7. — С. 200–213.
10. Килимистий С. М. Анімація в туризмі. Навч. посібник. — К.: Видавництво ФПУ, 2007. — 188 с.
11. Воропай О. Звичай українського народу: Етногр. нарис / І. Андрусак (підгот. тексту та післям.). — К.: Школа, 2006. — 384 с.
12. Внутрішній туризм в Україні: окремі аспекти / Інститут туризму Федерації профспілок України / О. І. Лугова. — К., 2002. — 162 с.

Стоколос-Ворончук О. А., Парийчук К. Р.

АНИМАЦИОННЫЕ ПРОГРАММЫ В ЭТНОТУРИЗМЕ

В статье рассматриваются особенности использования анимационных услуг в этнотуризме с целью популяризации национальной культуры как на территории Украины, так и за ее пределами. Очерчено приоритетность использования фольклорных материалов анимационными программами как конкурентной составляющей этнотуризма.

Ключевые слова: анимационные услуги, этнотуризм, культурное наследие, туризм, фольклор.

Stokolos-Voronchuk O., Parijchuk K.

ANIMATION PROGRAMS IN ETNOTOURISM

The article discusses the use of animated features in the ethno-tourism services in order to promote national culture on the territory of Ukraine, and the one for the outside of the ee. Outlined the priority use of folk material as a competitive animation programa component ethno-tourism.

Key words: animation services, ethnic tourism, cultural legacy, tourism, folk-lore.

УДК 930.85:379.85(477.41)

Цегельник Ю. О.

Київський національний університет культури і мистецтв

ТРИПІЛЬСЬКА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ КИЇВЩИНИ

У статті висвітлено значимість етнічного туризму для розвитку туристичної індустрії Київщини, розглянуто основні туристичні програми, що функціонують на даній території, та узагальнено значення трипільської культури у формуванні етнічних ресурсів Київщини.

Ключові слова: трипільська культура, етнічні ресурси, етнічний туризм, Київщина.

Україна володіє унікальною культурою, результатом багатовікових процесів розвитку, що виступає основою збереження і зміцнення самобутності українського народу. Комплекс природних, етнічних та мовних чинників дали змогу сформувати націю теперішнього часу, найкращим способом знайомства з культурою якої є туризм.

Етнічний туризм стає новим і провідним напрямком діяльності, що буде перспективним в майбутньому у зв'язку з його неповторністю, оскільки в даний час етнічне розмаїття скорочується зі швидкістю порівняно з темпами втрати біологічного розмаїття. Збереження культурного надбання, популяризація національних традицій та дослідження складових розвитку етнічного туризму є дуже важливими.

Питання розвитку туризму в Україні та окремих його підвидів є доволі актуальним, адже наявність величезної сукупності успадкованих від попередніх поколінь об'єктів, що донесли до нашого часу цінності археологічного, етнографічного, історичного, мистецького і наукового значення, є джерелом поліпшення та розвитку соціально-економічної ситуації в країні, сприяють збереженню культурної спадщини та є фактором сталого розвитку території проживання.

Стосовно дослідження археологічної культури — трипільська культура вивчалася кращими археологами, культурологами і краєзнавцями: В. Хвойкою, М. Відейком, М. Біляшівським, С. Гамченком, М. Якимовичем, Д. Щербаківським, В. Щербаківським, В. Антоновичем, С. Безклубенком, О. Павловою, Б. Кононенком, Н. Маловою та багатьма іншими. Питання класифікації туристичних ресурсів та поняття етнічних ресурсів розглядалися в працях С. Поповича, О. Любіцевої, В. Стафійчука, В. Кифяка та Є. Панкової.

Мета даного дослідження — проаналізувати трипільську культуру як головний елемент використання етнічних ресурсів туристичної галузі Київської області.

Завдання:

- визначити пріоритетні напрямки розвитку туризму Київської області;
- охарактеризувати основні туристичні програми, що функціонують на території Київської області;
- узагальнити значення трипільської культури у формуванні етнічних ресурсів Київщини.

Основними напрямками діяльності Київської обласної державної адміністрації в туристичній сфері на сьогодні є активізація діяльності щодо створення високого туристичного іміджу Київщини, налагодження ділової співпраці та ефективне позиціонування її туристичного продукту [1, с. 272]. Пріоритетними видами туризму для Київщини залишаються: культурно-пізнавальний, лікувально-оздоровчий, спортивний, релігійний та етнотуризм, які зорієнтовані на іноземного споживача, що є вагомим чинником поповнення валютними надходженнями державної скарбниці та створення додаткових робочих місць.

Серед численних природно-рекреаційних та культурно-історичних ресурсів Київської області важливе місце займають етнічні ресурси, що за своєю багатшаровістю та унікальністю поєднують традиційні та сучасні компоненти. Етнічні ресурси — пам'ятки архітектури, музейні експозиції, сукупність артефактів та ландшафтів, що утворилися під час етногенезу. У сукупності все це створює сприятливі умови для ознайомлення з історією та культурою всіх історичних типів етнічних спільнот — від племен до сучасних націй.

Наявність на території Київської області етнічних ресурсів дає змогу функціонувати доволі новому та перспективному виду туризму — етнічному, сутність якого включає в себе знайомство з історією та особливостями культури, побуту, життя окремого народу чи національної спільноти.

Саме поняття «етнічний туризм» багато варіативне. Ряд вчених, зокрема Б. Кононенко, визначають етнічний туризм як один з напрямків культурно-пізнавального туризму, важливою організацією якого є ознайомлення туристів з традиціями і культурою різних етносів, здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини [3, с. 426]. Етнічний туризм — це вид відпочинку, під час якого туристи досліджують визначену етнічну групу населення, її життя, особливості культури, побут [5, с. 210].

Ресурси для етнічного туризму багаті та своєрідні. Це пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією та культурою народу. Етнічний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними діалектами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів [2, с. 154].

З метою розвитку туризму в Київській області щорічно проводяться організаційні та рекламно-інформаційні заходи, а саме сприяння запро-

вадженню у місцевих засобах масової інформації спеціальних циклів і рубрик для популяризації внутрішнього туризму, історико-культурної спадщини держави та організація забезпечення їх необхідними інформаційними матеріалами.

На території Київської області функціонують такі туристичні маршрути: «Визначні місця Київського Поросся», «Голодомор 1932-1933 рр. на Київщині», «Київський укріпрайон», «Козацькими шляхами Київщини», «Край Марусі Богуславки», «Мистецька Яготинщина», «Місцями бойової слави Київщини», «Музейна скарбниця Київщини», «Подорож у Київську Русь», «Старожитності Вишгородщини», «Шевченко на Київщині», «Трипільська культура на Київщині» [7].

Окрім цього, доволі популярним є функціонування етно-комплексів та музеїв під відкритим небом. Так, етно-комплекс «Українське село», що знаходиться в с. Бузова, за 15 км від Києва, містить етнографічний комплекс із цікавими спорудами та інтер'єром в українському національному стилі, що представлений як музей під відкритим небом, який складається з історико-етнографічних областей: Середня Наддніпрянщина, Слобожанщина, Полісся, Поділля, Південь, Карпати. Кожна область представлена своїми особливостями житла, інтер'єру, побуту [10].

Повертаючись до питання використання етнічних ресурсів, потрібно зауважити, що Київщина — спадкоємиця багатьох археологічних культур: трипільської, скіфської, черняхівської, зарубинецької, давньоруської та багатьох інших, які залишили після себе пам'ятки матеріальної культури, включені в загальну скарбницю української культури сьогодення.

На території Київської області під охороною держави перебуває близько 6000 об'єктів культурної спадщини, з них 2010 пам'яток археології, до числа яких включено 200 пам'яток трипільської культури [4].

Трипільська культура (V–III тис. до н. е.) є однією з найяскравіших і найзагадковіших археологічних культур на теренах сучасної України, першовідкривачем якої у 1896 р. став український археолог чеського походження — В. В. Хвойко, що здійснював розкопки біля містечка Трипілля, сіл Верем'я, Халеп'я, Жуківці, Щербанівка, Стайки. Феномен цієї культури, яку дехто з авторів називає цивілізацією, полягає в тому, що вона своєрідно поєднувала господарські, антропо-логічні, етнокультурні системи та вірування представників багатьох найдревніших спільнот Південно-Східної та Центральної Європи.

Трипільська культура належала найбільш розвиненій групі племен, що були обізнані з обробітком заліза, міді, вміли виготовляти знаряддя праці, зброю, оздобу, будувати прямокутні наземні житла з дерев'яним каркасом, ліпили досконалий гончарний посуд, прикрашений поліхромною або промальованою орнаменталією у формі спіралей, стрічок та інших композицій [6].

Нині трипільська спадщина активно досліджується, формується науковий напрям, який об'єднує вчених десятків країн Європи. Зібрано багато археологічних колекцій, які експонуються в м. Києві (Національний

музей історії України, Археологічний музей Інституту археології НАН України), а також більш ніж у 30-ти музеях України, наприклад у Переяславі-Хмельницькому, Львові, Одесі, Черкасах, Вінниці. Колекції часів три-пільської культури експонуються і в зарубіжних музеях: в Польщі (Краків, Варшава, Познань), Росії (Санкт-Петербург, Москва), Великій Британії (Лондон), Австрії (Відень). Дані факти говорять самі за себе — Три-пільській культурі приділяється значна увага у Європі.

В останні роки увага до Трипільської культури позначилась не тільки активізацією археологічних досліджень, а й використанням трипільського надбання в туризмі. Про це свідчать відвідини туристами місць розкопок, музею Трипільської культури в с. Трипілья, де зосереджено майже 34 тис. експонатів, з яких 11911 — археологічні [4].

На сьогодні існує велика кількість туристичних програм, що включають в себе відвідини основних пам'яток та фестивалів, пов'язаних з цією археологічною культурою:

- екскурсія трипільськими стежками «Трипільське коло» (Київ–Трипілья–Витачів–Ржищів–Ріпниця);
- фестиваль «Трипільське коло»;
- трипільський тур «Золотий вінок Київщини» (Київ–Трипілья–Ржищів–Улянки–Канів–Переяслав-Хмельницький–Київ);
- погруддя видатного археолога Вікентія Хвойки;
- жіноча статуетка та Трипільська кераміка (оригінальні статуетки, копії жіночих трипільських скульптур можна придбати в музеї);
- «Ржищівський вінок».

Доволі видовищним і пізнавальним є фестиваль «Трипільське коло», що має чотирирічний цикл, де кожен рік носить тематику однієї із стихій природи: Вода, Земля, Повітря та Вогонь. Мета Фестивалю: пробудити живий інтерес до історичної спадщини, зокрема, Трипільської культури, запропонувати альтернативні способи організації відпочинку для сім'ї та молоді, відродити та інтегрувати в сучасний світ різноманітні етнічні традиції, поєднуючи їх з елементами сучасних досягнень в галузях культури, освіти, виробництва [8].

Товариство Коло-Ра під науковим супроводом спеціалістів НАН України щорічно проводять (починаючи з 2003 р. у м. Ржищів) народне свято Івана Купала за православною та прадавньою традиціями, з реконструкціями трипільського одягу.

Екскурсійна програма «Трипільська культура на Київщині» входить до складу туристичного маршруту, що планується використовуватися в період проходження фінальної частини футбольного чемпіонату Євро-2012 [9].

Широкого розповсюдження набули оригінальні статуетки, копії жіночих трипільських скульптур, браслети, намистини, глечики, біноклевидні посудини, що можна придбати як сувенір на згадку.

Трипільська культура має велике туристичне майбутнє, адже окрім існуючих туристичних програм, доцільною є подальша реконструкція

поселень трипільської культури в ур. Гора Циганка, Жолудівка, Коломийщина I, Майорівщина, Василишин та знахідок трипільської кераміки із сіл Верем'я та Щербанівки.

Вагомим внеском у розширення знань про трипільську культуру може стати створення інноваційного проекту (історико-археологічного комплексу) біля с. Улянки та м. Ржищева, що передбачає представлення живої моделі давніх поселень хліборобів трипільської культури з відтворенням ремесел, знарядь праці, помешкань, традицій та побуту минулих поколінь. Існування такого комплексу дасть змогу туристам відчувати глибину історії, гармонію та красу цієї давньої цивілізації.

Етнічна культура населення кожного регіону України є невичерпним ресурсом для розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму. Численні пам'ятки прадавньої (трипільської) культури, якими володіє Київська область, є основними туристичними воротами в Україну. Туристів цікавить національна самобутність, традиції, ремесла, археологічна спадщина, яку декілька століть досліджують науковці. Розвиток етнічного туризму в Україні стає новим і провідним напрямком діяльності. Етнічний туризм може розглядатися як один з можливих стратегічних напрямів збереження і розвитку економіки традиційного господарства, сприяти збереженню культурної спадщини і бути фактором сталого розвитку території проживання.

Зацікавлення туристів характерними особливостями господарства та культури трипільців: житла, землеробства, скотарства, полювання, збиральництва, прядіння, ткацтва та кераміки є приводом для бурхливого пізнавального процесу та розвитку етнотуризму на території Київської області.

Література

1. Гринюк Т. А. // Рекреаційні системи Київщини // туристичні ресурси України: Збірник наукових статей. — К.: ФПУ, 1996.
2. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: Навч. посіб. — К.: Знання, 2011. — 334 с.
3. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии. — М.: Вече 2000; АСТ, 2003. — 512 с.
4. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України: Навч. посіб. — К.: Альтерпрес, 2007.
5. Малова Н. А. Туризм и культурное наследие. Межвузовский сборник научных трудов. — М., 2009. — Вып. 1.
6. Історія України: від найдавніших часів до сьогодення [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zikavo.blox.ua/html/>
7. Київщина туристична [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ko-tourism.gov.ua/uk/events/announce/>
8. Дивосвіт Трипілля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.trypillya.kiev.ua/index/>
9. Інтернет-ресурс [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://koda.gov.ua/news/url/jevgen_golovin_/

10. Етнографічний комплекс «Українське село» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://etno-selo.com.ua/index.php>.

Цегельник Ю. А.

**ТРИПОЛЬСКАЯ КУЛЬТУРА
КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА КИЕВЩИНЫ**

В статье отражено значимость этнического туризма для развития туристической индустрии Киевицины, рассмотрены основные туристические программы, что функционируют на данной территории и обобщено значение трипольской культуры в формировании этнических ресурсов Киевицины.

Ключевые слова: трипольская культура, этнические ресурсы, этнический туризм, Киевицина.

Tsegelnyk Ju.

**TRIPILSCA CULTURE HOW THE CONSTITUENT
OF DEVELOPMENT OF ETHNOTOURISM OF KIEVSHCHYNA**

In the article meaningfulness of ethnic tourism is reflected for development of tourist industry of Kyivshchyna, the main tourist programs which function on this territory and generalized value of tripil'skoy culture in forming of ethnic resources of Kyivshchyna are considered.

Key words: tripil'ska culture, ethnic resources, ethnotourism, Kyivshchyna.

УДК 338.48(477.75)

Агаркова-Лях І. В.
Севастопольський економіко-гуманітарний інститут
ТНУ ім. В. І. Вернадського

**ГРЕКО-СКІФСЬКЕ ГОРОДИЩЕ «КАРА-ТОБЕ»
ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ ОБ'ЄКТ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ
В ЗАХІДНОМУ КРИМУ**

Розглядаються роботи з експериментальній археології, що ведуться на греко-скіфському городищі «Кара-Тобе»: будівництво скіфської садиби I ст. до н. е. — I ст. н. е., вивчення побуту і відтворення інтер'єрів скіфських жител, освоєння технологій стародавніх ремесел.

Ключові слова: експериментальна археологія, музей старовини, скіфська садиба, побут скіфів, стародавні технології.

У світі росте популярність етнографічного туризму. Під етнографічним розуміється вид пізнавального туризму, основною метою якого виступає відвідування об'єктів для пізнання культури, архітектури, побуту і традицій народу, етносу, що проживає або проживав на даній території.

Україна і Кримський півострів зокрема, мають у своєму розпорядженні величезний потенціал для розвитку етнографічного туризму завдяки багатій історико-культурній спадщині [5]. Крим з найдавніших часів є поліетнічною територією. Кіммерійці, таври, скіфи, сармати, греки, римляни, готи і гуни населяли півострів у давнину. Майже кожен з цих народів залишив свій слід на кримській землі, що виражено пам'ятниками археології, які сьогодні можна зустріти практично у будь-якому регіоні Криму. У цьому відношенні дуже цікавим напрямом є використання археологічних пам'ятників як реальної основи для здійснення проектів у сфері етнографічного туризму. У таких проектах особливо примітні об'єкти, створені представниками різних етносів, що тривалий час були сусідами на території Криму.

Як один з перспективних об'єктів розвитку етнографічного туризму в Західному Криму розглянемо греко-скіфське городище «Кара-Тобе» (IV ст. до н. е. — I ст. н. е.), розташоване поблизу курорту Саки, за півкілометра від берега Чорного моря. У 2000 р., з метою популяризації стародавньої історії Криму, на базі городища було організовано Музей старовини Північно-Західного Криму «Кара-Тобе» [8].

Мета статті — охарактеризувати експериментально-археологічну діяльність на греко-скіфському городищі «Кара-Тобе» з позиції перспектив розвитку тут етнографічного туризму.

Першими поселенцями на горбі Кара-Тобе були греки, які з'явилися тут в IV ст. до н. е., коли вся прибережна смуга Північно-Західного Криму з містом Керкінітідою була введена до складу Херсонеської держави. Протягом п'яти століть бурхливої історії городища тут жили греки, скіфи, римляни. Розкопки останніх років підтверджують наукову гіпотезу про локалізацію на Кара-Тобе греко-понтійської фортеці Євпаторіон, яку було побудовано в ході Діофантових воєн близько 110 р. до н. е. [4]. Найбільш тривалий період життя городища пов'язаний зі скіфами. Незважаючи на те, що сучасні жителі України не є прямими нащадками скіфів в антропологічному і мовному відношенні, історія скіфів — це яскрава сторінка нашої загальної історії, а їхня культура є частиною нашої культурної спадщини [6]. Скіфи Причорномор'я були частиною величезного світу іраномовних кочівників, що населяли з VII ст. до н. е. степи Євразії від Дунаю до Алтаю. У цей же час вони прийшли і до Криму [7]. На початку VI ст. до н. е. на Кримському півострові з'явилися греки, що заснували міста Пантікапей, Феодосію, Керкінітіду, трохи пізніше — Херсонес, Калос-Лімен та ін. Таке близьке сусідство греків і скіфів привело до їх дуже тісної культурно-політичної взаємодії, що виразилася як у взаємопроникненні елементів двох культур і активній торгівлі, так і в численних херсонесько-скіфських воєнних конфліктах.

Про взаємини цих народів, особливості культури, традицій і побуту скіфів і греків розповідає екскурсія Музеєм старовини Північно-Західного Криму «Кара-Тобе» [1, 2]. Жителі пізньоскіфського селища на Кара-Тобе активно займалися землеробством, придомним скотарством, риболовлею, а також ремеслами: залізобробним, виготовленням примітивного посуду, ткацтвом, прядінням, обробкою каменя і кістки [4]. Перед очима екскурсантів з'являється і городище із залишками фортеці Євпаторіон, фрагментами грецьких і скіфських будинків.

Музей проводить активну експериментальну діяльність з реконструкції стародавніх технологій, вивчення культури і побуту пізніх скіфів. Так, у 2002 р. було відтворено репліку скіфської садиби (I ст. до н. е. — I ст. н. е.), що стала цікавим об'єктом екскурсійного показу. Садибу побудовано за скіфськими зразками і з дотриманням скіфських прийомів будівництва. Інтер'єр садиби доповнено звичайними для житлових будинків елементами: кам'яним жорном, глиняним столиком, вогнищем і настінним розписом. Минулого літнього сезону в садибі близько місяця жила сім'я учених-експериментаторів, які облаштували її, відновили стародавні інтер'єри, «пожвавили» побут людей, що жили в подібних умовах. Вчені провели експерименти з використанням вогнища, випробували стародавні технології виготовлення скіфського посуду і прикрас з скла (рис. 1).

Одним з основних напрямів роботи Музею є відтворення стародавніх поселень. У найближчих планах на Кара-Тобе — будівництво «скіфського села» і вивчення культури та побуту цього, багато в чому ще загадкового,

народу. Проводити роботи планується із залученням волонтерів-ентузіастів і любителів стародавньої історії. Схожі поселення можуть стати центрами експериментальної археології і цікавими об'єктами етнографічного туризму, що дозволяють туристам «зануритися» в матеріальне, культурне і духовне середовище скіфів. Адже архітектура стародавніх поселень дає можливість території знайти індивідуальність і свій власний неповторний стиль; створює своєрідну ауру, атмосферу і настрій.

Рис. 1. Експериментальні роботи зі склом

Необхідно підкреслити, що стародавні поселення є і базою для організації турів «вихідного дня», короточасних сімейних поїздок, які, на думку фахівців туристичної індустрії, є на сьогодні основним резервом розвитку турбізнесу в Криму. Програма таких турів будується під девізом: «Відкриття іншого світу за 2–4 дні». Вона вкрай насичена і повинна створювати у туристів відчуття, що вони були відсутні не 2–4 дні, а цілий місяць: так багато вони за цей час побачили і дізналися [3]. Разом з тим, створення стародавніх поселень — це складний і наукомісткий процес, що вимагає для своєї реалізації значних витрат часу і фінансів.

Паралельно з будівельними, на Кара-Тобе заплановано роботи з облаштування зернових і господарських ям, плетіння з гілок і очерету,

вивчення харчового раціону скіфів, технології використання жаровні і приготування їжі. Не залишать експериментатори без уваги і керамічне виробництво, для чого знадобиться улаштування печі для випалення (фрагменти такої печі було знайдено на городищі). Наступним етапом експериментів на Кара-Тобе стане вивчення технологій бронзолітейного і залізоробного ремесел, прядіння і ткацтва, обробки шкіри. Надалі, туристи — любителі етнографічного туризму, окрім вивчення культури і побуту скіфів, отримають можливість під керівництвом майстрів навчитися основам і навикам стародавніх забутих ремесел.

Отже, історія і культура Кримського півострова, що формувалися впродовж тривалого часу, являють собою унікальний етнографічний туристичний продукт. Із створенням Музею на базі греко-скіфського городища «Кара-Тобе», в Західному Криму з'явився новий об'єкт атракції для туристів, що цікавляться життям стародавніх народів Криму, а також сфера прикладення діяльності для туристичних підприємств. Експериментально-археологічні роботи на греко-скіфському городищі «Кара-Тобе», що вже реалізовані, представляють великий науковий і суспільний інтерес, поступово перетворюючи його на один з об'єктів етнографічного туризму в Західному Криму.

Література

1. Агарков В. И. Четыре года работы Музея древностей Северо-Западного Крыма (опыт, проблемы, перспективы) [Текст] / В. И. Агарков // Вестник Евпаторийского краеведческого музея: материалы научно-практических конференций. — 2006. — Вып. 4. — С. 6–10.
2. Агаркова-Лях И. В. Опыт инновационной деятельности в туризме (на примере Международного центра экспериментальной археологии и инновационной педагогики «Кара-Тобе») [Текст] / И. В. Агаркова-Лях // Культура народов Причерноморья. — 2009. — № 176. — С. 107–110.
3. Биржаков М. Б. Введение в туризм [Текст] : монография / М. Б. Биржаков. — СПб.: Издательский дом Герда, 2001. — 320 с.
4. Внуков С. Ю. Кара-Тобе. Ворота Северо-Западного Крыма [Текст] / С. Ю. Внуков. — Симферополь. — 2000. — 14 с.
5. Культурно-этнографический туризм в Крыму : справ.-метод. пособие [Текст] / Ред.-сост. М. А. Араджиони, Ю. Н. Лаптев; М-во курортов и туризма АРК; КО Ин-та востоковедения, КРКМ, КЭМ. — Симферополь, 2004. — 356 с.
6. Скифия: история, хозяйство, быт, религия, искусство, военное дело [Текст] / В. Ю. Мурзин [и др.]. — Николаев : Возможности Киммерии, 2004. — 148 с.
7. От киммерийцев до крымчаков (народы Крыма с древнейших времен до конца 18 в.) [Текст] / Ред. И. Н. Храпунов, А. Г. Герцен. — Изд. 3-е, стереотип. — Симферополь : ДОЛЯ, 2006. — 288 с.
8. Международный центр экспериментальной археологии и инновационной педагогики «Кара-Тобе» и Музей древностей Северо-Западного Крыма [Электронный ресурс] // — Официальный сайт. — Режим доступа: <http://www.kara-tobe.h1.ru>.

Агаркова-Лях И. В.

**ГРЕКО-СКИФСКОЕ ГОРОДИЩЕ «КАРА-ТОБЕ» КАК
ПЕРСПЕКТИВНЫЙ ОБЪЕКТ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В**

Рассматриваются работы по экспериментальной археологии, которые проводятся на греко-скифском городище «Кара-Тобе»: строительство скифской усадьбы I в. до н. э. — I в. н. э., изучение быта и воссоздание интерьеров скифских жилищ, освоение технологий древних ремесел.

Ключевые слова: экспериментальная археология, музей древностей, скифская усадьба, быт скифов, древние технологии.

Agarkova-Lyakh I.

**ЗАПАДНОМ КРЫМУ GREEK-SCYTHIAN SITE
«KARA-TOBE» AS PROSPECTIVE OBJECT OF ETHNOGRAPHIC
TOURISM IN WESTERN CRIMEA**

The experimental archaeology works carried that out on Greek-Scythian site Kara-Tobe are considered. They include building of Scythian farmstead (I A. D. — I B. C.) with interiors, studying everyday Scythian life, mastering of ancient trades.

Keywords: experimental archaeology, museum of antiquities, Scythian farmstead, ancient trades, Scythian everyday life.

УДК 338.48:379.851

Смикова М. О. Філоненко А. Д., Лазарєва Ю. С.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ВПЛИВ НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНИХ ОБ'ЄДНАНЬ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ НА РОЗВИТОК ЕТНОТУРИЗМУ (НА ПРИКЛАДІ ГРЕЦЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ)

Аналізується сутність етнографічного туризму, його значення для держави та іміджу Донецького регіону. Дано характеристику грецьким національно-культурним об'єднанням та товариствам на території Донецької області та Приазов'я. Проаналізовано проблеми та перспективи розвитку етнографічного туризму.

Ключові слова: національно-культурні об'єднання, грецькі поселення, національні меншинства, сартанці.

Етнографічний туризм з кожним роком стає все більш популярним, особливо з існуючою тенденцією до здорового способу життя, популяризацією зеленого сільського туризму та природним бажанням людей до пізнання нового. Сьогодні багато країн намагаються розвивати саме цей напрям туризму як один з найперспективніших та таких, що відкриває самобутність, національну відмінність народу країни.

Одним з видів етнотуризму є ностальгійний туризм, який є прекрасним екзотичним видом туризму. Під час ностальгійного туризму туристи вивчають певні етнічні групи населення, їх життя, особливо в культурі, побутові моменти і т. п. [1].

Це відмінний спосіб дізнатися значно більше про своє коріння або вивчити історію певного народу, відвідуючи місця, де жили їхні діди, батьки чи вони самі в своїй молодості. Також ностальгійний туризм допомагає людям, за підтримки туристичних фірм, відшукати своїх далеких родичів на інших землях.

Отже, ностальгійний туризм — це вид етнографічного туризму, який передбачає подорож з метою відвідування історичної родини, своїх родичів та близьких або місць народження родичів [1].

Ностальгійний туризм має своє глибоке значення для кожної людини, адже власне ностальгія закликає більшу частину людей замість відпочинку на морі зануритися у вивчення якоїсь культури, в пошуках власних істин, чим можна пояснити актуальність обраної теми дослідження.

Для представників різних етносів Донбас — рідний дім. Сьогодні в області мешкають понад 100 націй і народностей, більшість з яких отримали другу вітчизну, створивши багатоклірну родину народів Донбасу. Інтелектуальний потенціал кожної з етнічних груп є дуже багатим і неповтор-

ним. З мозаїчності їх етнічних культур формується єдиний культурний простір шахтарського краю. Дружба народів Донбасу сприймається в нашому суспільстві як норма.

Демократичні перетворення в державі сприяли зростанню етнічної самосвідомості, обумовили створення національно-культурних товариств і об'єднань. За даними відділу у справах національностей та міграції Донецької облдержадміністрації, на Донеччині зареєстровані і діють 92 національно-культурних формування, що поєднують в своїх рядах греків, євреїв, іспанців, поляків, німців, вірменів, росіян, татар та інших національностей (табл. 1) [2].

Таблиця 1.

Склад постійного населення
за найбільш чисельними національностями Українцита Донецької області

Все населення	Все населення, тис. осіб		Донецька обл. у % до України
	Україна	Донецька обл.	
	48240,9	4825,6	10,0
З них:			
українці	37541,7	2744,1	7,3
росіяни	8334,1	1844,4	22,1
греки	91,5	77,5	84,7
білоруси	275,7	44,5	16,1
татари	73,3	19,2	26,1
вірмени	99,9	15,7	15,7
євреї	103,6	8,8	8,5
азербайджанці	45,2	8,1	17,9
грузини	34,2	7,2	21,0
молдовани	258,6	7,2	2,8
болгари	204,6	4,8	2,4
німці	33,3	4,6	13,9
поляки	144,1	4,3	3,0
цигани	47,6	4,1	8,6
турки	8,8	1,8	20,4
литовці	7,2	1,4	18,9
мордва	9,3	1,3	14,2
чуваші	10,6	1,3	12,2
узбеки	12,4	1,2	10,0
корейці	12,7	1,1	8,9
латиші	5,1	1,0	19,9
казахи	5,5	0,7	13,1
осетини	4,8	0,7	14,6

Таким чином, в Україні проживає 91,5 тис. греків і 77,5 тис. з них — у Донецькій області. Це третя за чисельністю національність в регіоні, що яскраво виражає свою самобутність, тому доцільним буде розглянути грецькі національно-культурні товариства та їх вплив на розвиток ностальгійного туризму в Донецькій області більш детально.

Перші грецькі поселення в Приазов'ї виникли в 1780-их роках, до переселення греків з Криму ці землі залишались жодним чином не задія-

ними. У мовному відношенні приазовські греки діляться на дві відмінні одна від одної групи: румеї, які спілкуються румейським діалектом грецької мови та уруми, мова яких належить до групи тюркських мов. У сучасному Приазов'ї греки-румеї і греки-уруми проживають окремо. Втім, усі греки Приазов'я, незалежно від лінгвістичної належності, сповідують православ'я і вважають себе греками, зберігають яскраво виражену грецьку самосвідомість та передають її своїм нащадкам.

Культурні потреби представників етнічних меншин задовольняють національні свята та фестивалі, Дні національної незалежності, пам'ятні дати нації, релігійні свята. Традиційним в області став фестиваль греків Приазов'я «Мега юрти», в якому беруть участь і російські, і грецькі, і українські творчі колективи. Фестиваль направлений на задоволення інтересу суспільства до історії своєї культури, збереження культурних традицій греків Приазов'я, сприяння розвитку загальнолюдських і грецьких духовних цінностей, зміцнення толерантних міжнаціональних стосунків, залучення молодого покоління до кращих культурних досягнень рідного народу, стимулювання у молоді інтересу до вивчення історії і культури греків України.

Самі пишні свята греки селища Сартани влаштовують в День селища, на «Мега Юрти» і в дні весіль. Жодне свято не обходиться без пісень і танців у національних костюмах. 38 викладачів в музичній школі № 4 навчають хлопців грі на різних інструментах, особливо учні люблять традиційні грецькі бузуки. Хореографічну і вокальну майстерність вони відточують в Будинку культури селища Сартана, який носить ім'я Тамари Каци — відомої далеко за межами країни співачки, ведучої солістки ансамблю «Сартанські самоцвіти», загинув 12 червня 1999 р. в автомобільній катастрофі. На згадку про неї раз на два роки у Маріуполі під егідою Федерації грецьких товариств України та за участю видатних майстрів пісенного жанру грецьких об'єднань СНД, проводиться міжнародний фестиваль грецької пісні ім. Т. Каци, який відкриває нові таланти у чотирьох номінаціях: сольне виконання, дуєт, ансамблі, авторська пісня [3].

Кожне свято сартанці відзначають всім селом на стадіоні «Ілюс». Атмосфера радості настільки захоплює присутніх, що колективи виступають не тільки на сцені, а й, зійшовши з неї, в колі глядачів.

Серед греків, уродженців Донбасу, багато творчих особистостей, що теж не може не привернути увагу туристів, що приїжджають з ностальгійними та пізнавальними цілями. І першим можна назвати видатного українського та російського живописця-пейзажиста грецького походження Архипа Куїнджі (пам'ятник йому, центр сучасного мистецтва і культури, музей його імені відкриті в Маріуполі). Багато видатних спортсменів Донбасу мають грецькі корені. На святах захоплююче проходять сутички майстрів боротьби куреш. Взяти участь в них приїжджають жителі всіх грецьких сіл Приазов'я. В селищах працюють філії азовмашевської школи греко-римської боротьби. Багато хто чув про успіхи вихідців з Старобе-

шівського району: богатиря, неодноразового номінанта Книги рекордів Гіннеса Дмитра Халаджі, Тельманівського району, борця, чемпіона XXII Олімпійських ігор, дворазового чемпіона світу Іллі Мате та інших [4].

Представники національних меншин Донеччини встановили тісні контакти з історичною батьківщиною, налагодили обмін творчими і науковими делегаціями. Викладачі і студенти щорічно проходять мовне стажування в Греції.

В області видаються грецькі газети «Эллины Украины», «Хронос». Рух громадськості нацменшин сприяє інтенсивному розвитку відносин з історичною батьківщиною, здійсненню економічних, культурно-просвітницьких, екологічних, молодіжних, лікувально-оздоровчих і дитячих програм. Важливо відзначити, що громадське об'єднання Федерація грецьких товариств України стала повноправною ланкою світового еллінізму. При активній участі грецьких об'єднань в м. Маріуполі відкрито дипломатичне представництво — Генеральне Консульство Греції [4].

Отже, значення етнічних меншин в формуванні інтересу до тієї чи іншої території і, як наслідок, популяризації етнічного туризму важко переоцінити. Так, до основних тенденцій та позитивного впливу національно-культурних товариств Донецької області можна віднести наступні їх дії.

Сьогодні національно-культурні товариства виступають провідниками відродження і розвитку мов, звичаїв, традицій, культурно-художніх надбань національних меншин. З їх ініціативи відкриваються навчальні заклади. Так, при Маріупольському гуманітарному інституті відкрито факультет новогрецької мови і літератури, де навчаються 160 студентів; на інших факультетах 1 340 студентів вивчають новогрецьку мову як другу спеціальність. Для дітей — представників національних меншин відкрито дошкільні заклади, наприклад, у Великоновоселівському районі — 2 грецьких дитячих садочки та у м. Маріуполь таких 3. Новогрецьку мову, як предмет, вивчають 605 учнів шкіл області [5].

При сприянні національних об'єднань повертаються історичні назви населеним пунктам, вулицям, організаціям і закладам, відновлюються пам'ятники архітектури і мистецтва, культові споруди, що має велике значення як для внутрішніх, так і зовнішніх туристів.

В Артемівську, Донецьку, Маріуполі, а також в Старобешівському, Тельманівському, Великоновоселківському районах місцеві музеї постійно проводять експедиції і виставки, присвячені історії і духовній спадщині етносів Донеччини. В Донецькій обласній науковій бібліотеці ім. Н. Крупської в рамках красназавчих читань розглядаються питання стосовно історії заселення краю різними етносами, проводяться зустрічі з національно-культурними товариствами.

Життя національних груп, діяльність громадських національно-культурних центрів широко висвітлюється в засобах масової інформації. В ефірі обласного радіо виходить передача «Слово за слово», яка знайомить радіослухачів з життєдіяльністю етнічних національно-культурних товариств регіону; щомісячно українською і польською мовами виходить

радіопрограма «Польська хвиля Донбасу». Періодично в містах і районах області, в яких компактно мешкають представники національних меншин, виходять теле- і радіопередачі, присвячені їх діяльності [5].

Саме завдяки таким заходам розповсюджується інформація про національні групування на території Донбасу та формується інтерес масового туриста до місць проживання національних меншин, хоча цього недостатньо для розвитку навіть внутрішнього етнічного туризму. Основною проблемою розвитку етнографічного туризму на території Донбасу залишається недостатнє державне фінансування. Зanedбаний стан музеїв, приміщень, де проводяться концерти, перешкоджає повноцінному розвитку етнотуризму. Культура та традиції грецьких поселень є дуже цікавими для туристів, але про них ще мало відомо. Недостатнє рекламування даних територій перешкоджає розвитку етнічного туризму в Приазов'ї та в Донецькому регіоні. Ще однією важливою проблемою є незацікавленість туроператорів у розвитку внутрішнього туризму та розробці екскурсійних програм до етнічних поселень, і, як наслідок, відсутні професійні висококваліфіковані екскурсоводи із-за відсутності попиту.

Отже, потрібно поважати традиції національних об'єднань країни та сприяти їх розвитку. Їх культура є доволі цікавою, як для українців, так і для іноземних туристів. Етнографічні особливості даних територій безмежні, тому при наданні необхідної реклами та коштів грецьким культурно-національним товариствам, а також за умов вирішення інших проблем, рівень розвитку туризму значно зросте, а значить зросте й імідж Донецького регіону.

Література

1. Ностальгический туризм [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://tygrizm.ru/nostalgicheskiy-turizm.html>.
2. Національний склад та рідна мова населення Донецької області. Склад постійного населення за найбільш численними національностями України та Донецької області [Електроний ресурс]. — Режим доступу: <http://donetskstat.gov.ua/census/census.php?ncp=11&ncp1=3>.
3. Фестиваль грецької пісні ім. Тамари Каци [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Фестиваль_грецької_пісні_ім._Тамари_Каци.
4. Греки в Україні [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://uk.wikipedia.org/wiki/Греки_в_Україні.
5. Туризм на Донеччині [Електроний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/doneck.htm.

Смыкова М. А., Лазарева Ю. С., Филоненко А. Д.

ВЛИЯНИЕ НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЙ ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ НА РАЗВИТИЕ ЭТНОТУРИЗМА (НА ПРИМЕРЕ ГРЕЧЕСКИХ ПОСЕЛЕНИЙ)

Анализируется сущность этнографического туризма, его значение для государства и имиджа Донецкого региона. Дана характеристика греческим национально-культурным объединениям и обществам на территории Донецкой

области и Приазовья. Были проанализированы проблемы и перспективы развития этнографического туризма.

Ключевые слова: национально-культурные объединения, греческие села, национальные меньшинства, сартанцы.

Smykova M. A., Lazareva J. S., Filonenko A. D.

**INFLUENCE OF THE NATIONAL-CULTURAL ASSOCIATIONS OF
DONETSK REGION ON ETHNOTOURISM DEVELOPMENT
(ON THE EXAMPLE OF GREEK SETTLEMENTS)**

The article examines the nature of ethnographic tourism, its importance to the state and the image of the Donetsk region. The characteristic of the Greek national-cultural associations and societies in the Donetsk region and the Azov Sea is given, the problems and prospects of development of ethnic tourism are analyzed at the article.

Key words: national-cultural associations, the Greek village, ethnic minorities, sartantsy.

УДК 168.52(477.82+477.86)(092Ю.Захарук)

Адамишин О. М.

Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНІ ПАМ'ЯТКИ ПРИКАРПАТТЯ Й ВОЛИНІ У ДОСЛІДЖЕННЯХ Ю.ЗАХАРУКА

Розглядається внесок у формування наукових знань та археологічне вивчення пам'яток Прикарпаття й Волині відомого українського археолога післявоєнного часу Юрія Захарука за період його праці в Інституті суспільних наук у Львові.

Ключові слова: археологія, наукові дослідження, пам'ятки, трипільська культура.

Серед представників української археології повоєнного періоду помітно виділяється діяльність Юрія Миколайовича Захарука. Важливо, що значний період його науково-дослідної роботи припадає на працю у відділі археології Інституту суспільних наук у Львові, що знайшов відображення у формуванні та закладенні археологічних колекцій, застосуванні наукових підходів у вивченні різночасових й різнотипних пам'яток тощо. У загальному на його життєвий шлях (1914–1997) випали складні випробування. У біографічних даних вченого зібрані унікальні відомості, які заслуговують на особливу увагу. Перш за все, походить родина відомого дослідника з підгірського Прикарпаття (з Гуцульщини). Але, ймовірно, внаслідок важкого економічного становища і під впливом еміграційних процесів, у 1910 р. сім'я виїхала на роботу та постійне проживання в Канаду. Згодом, 12 квітня 1914 р., у Вінніпезі народився Юрій Миколайович Захарук [5, арк. 20–21]. Завершення Першої світової війни, створення СРСР і особливо пропаганда «величезних» успіхів і трудових «звершень» першої робітничо-селянської держави, яку успішно проводили політичні апологети Сталіна, стали причиною того, що родина Захаруків в 1923 р. повертається в Україну.

У той час під впливом більшовицької політики чимало колишніх емігрантів поверталось на рідні землі. Показовою тут є книга англійського письменника Джона Ріда «10 днів, які потрясли світ», яка широко рекламувала «неймовірні трудові та світоглядні успіхи» радянських громадян. Тим не менше, у складний період політичних репресій і голодомору Юрій Захарук здобув семирічну, кооперативну та вищу історичну освіту в Одеському університеті (1933–1938). Короткий період вчителював. А упродовж 1939–1940 рр. працював завідувачем історичного відділу Житомирського краєзнавчого музею. В 1940 р. він став аспірантом Інституту археології АН УРСР, але навчання перервала війна. На фронт пішов добровольцем у 1941 р. У молодшому офіцерському званні брав

участь у боях на Кавказі, на території Польщі, Словаччини, Чехії, Австрії. У травні 1946 р. був демобілізований і поновлений на навчання в аспірантурі, яку завершив у 1948 р. [5, арк. 21].

У 1948 р. Ю. Захарука прийняли на посаду молодшого наукового співробітника Інституту археології АН УРСР, а в 1950 р. — включено в склад так званої Львівської групи дослідників зазначеного науково-дослідного закладу, яка в 1951 р. стала складовою частиною Інституту суспільних наук у Львові (зараз — Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ). Проте, дисертаційне дослідження на тему «Софіївський тілопальний могильник (нове джерело до вивчення епохи міді-бронзи в Середньому Подніпров'ї)» дослідник захистив аж у 1952 р. [2, с. 68].

З 1953 до 1955 року працював завідувачем відділу археології, з 1955 до 1960 рр. — заступником директора з наукової роботи вказаного вище Інституту, який тоді очолював відомий історик Іван Крип'якевич [5, арк. 29]. Подальша робота Юрія Захарука пов'язана з перебуванням на керівних посадах у науково-дослідних археологічних установах Києва і Москви. У 1977 р. за значний внесок у розвиток археологічної науки його було нагороджено державною премією. У 1981 р. захистив дисертаційне дослідження й отримав ступінь доктора історичних наук, а в 1997 р. земний шлях ученого закінчився.

Як зазначив у своїй статті один з його учнів — професор Микола Пелешишин, до Львова Юрій Захарук прибув уже сформованим дослідником. Архівні документи свідчать, що до включення в склад Львівської групи археологів, він брав участь у десятиох експедиціях, з яких шістьма керував особисто [5, арк. 35]. Значний досвід він здобув завдяки участі в розкопках пізньотрипільських могильників, які знаходилися в околицях Києва. Дослідницькі роботи виконували провідні дослідники Інституту археології АН УРСР (Т. Пассек, Є. Кричевський та ін.) [4, с. 154]. У першому томі Наукових записок Інституту суспільних наук розміщено статтю Ю. Захарука «До питання про обряд поховання населення трипільської культури в Середньому Подніпров'ї» [4, с. 153–162]. Її важливість і актуальність серед дослідників Трипілля є очевидною та незаперечною стосовно більшого чи меншого поширення звичаю трюпопалення на ранньому, середньому й пізньому періодах розвитку.

Незважаючи на те, що трипільська тематика займала центральне місце у дослідженнях Ю. Захарука, значну увагу вчений відводив іншим культурним пам'яткам Галичини й Волині. У матеріалах його наукового Звіту за 1952 р. подано відомості про результати проведених археологічних розвідок Волинської експедиції, з яких 21 пам'ятку було відкрито на території Тернопільської і 10 пам'яток на землях Волинської областей [3, арк. 2–16].

Окреме місце у зазначеному Звіті відведено результатам стаціонарних досліджень на багаточаровій пам'ятці у Зимно Володимир-Волинського району. На перший погляд видається, що автор намагається до

дрібничок акцентувати увагу навіть на другорядних деталях, знахідках, наприклад, речових матеріалах пізнього часу, патроні від вогнепальної зброї [3, с. 19], але мусимо критично зауважити, що в текстовій частині залишилися певні прогалини, зокрема, у основній частині непроставленими є номери рисунків й таблиць, які поміщені в додатках до наукового Звіту [3, арк. 19, 20, 21, 23 і т. д.]. Звичайно, це ускладнює належне сприйняття текстового та ілюстративного матеріалу в процесі його детального опрацювання.

Не виникає жодного сумніву у археологічній обізнаності дослідника в трипільській культурі, специфіці та особливостях її розвитку на різних етапах. Проте значне місце у Звіті відведено опису знахідок, який охоплює величезний хронологічний період від крем'яних і керамічних речових матеріалів культури лійчастого посуду до виробів давньоруського періоду [3, с. 34–45], що включає культурні комплекси, які відносяться до лендельської, поморської та інших археологічних культур. Як зауважив М. Пелешишин, його також цікавила культура кулястих амфор, шнурової кераміки та низка інших культурних спільнот енеолітично-бронзової доби, які заселяли землі Волині й Прикарпаття [2, с. 69]. Однак, як свідчать дослідження, значну увагу археолог відводив вивченню ранньослов'янських культур й періоду давньої Русі. Для прикладу, можна навести його результативні роботи на слов'янському поселенні в Ріпневі, що знаходиться поблизу літописного Буська, археологічні дослідження в с. Звенячка на Чернівецької області, наукову співпрацю з дослідниками давньоруських пам'яток О. Ратичем, В. Ауліхом та ін. [2, с. 69; 5, арк. 42]

Результати історико-археологічних досліджень Ю. Захарука на пам'ятках Волині та Прикарпаття знайшли своє місце приблизно у 15-ти наукових публікаціях. Навіть за короткий період діяльності у Львові він зробив помітний внесок у археологічне вивчення історії рідного краю, заслужив авторитет, повагу та пошану дослідників.

Професор Львівського університету ім. І. Франка М. Пелешишин часто згадував свого вчителя Юрія Миколайовича Захарука, якому завдячував своїм приходом у археологічну науку [6, с. 179]. Саме Ю. М. Захарук побачив у молодому досліднику добрі задатки майбутнього науковця, педагога і вплинув на його подальшу долю та остаточний вибір тематики наукових досліджень.

Таким чином, під науковим керівництвом Юрія Захарука в 50-х роках минулого століття закладалися основи науково-дослідної роботи Інституту суспільних наук АН УРСР, формувалися традиції, удосконалювалася методика досліджень, що в загальному сприяло зростанню значення археології в процесі вивчення історії.

Література

1. Марковин В. И. Цетлин Ю. Б. Памяти Юрия Николаевича Захарука: (1914–1997) // Российская Археология. — № 3. — 1998. — С. 254–255.

2. Пелешишин М. Про львівський період наукової діяльності Юрія Захарука / Микола Пелешишин // Постаті української археології. Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 1998. — Вип. 7. — С. 68–69.
3. Спр. 1952/26. Захарук Ю. В. Археологічні дослідження на Волині в 1952 р. Звіт про роботу Волинської експедиції / Архів Інституту археології НАНУ. — К., 1953. — 45 арк.
4. Захарук Ю. До питання про обряд поховання населення трипільської культури в Середньому Подніпров'ї / Ю. Захарук // Наукові записки Інституту суспільних наук. — Львів, 1953. — Т. 1. — С. 153–162.
5. Од. зб. 97, оп. 3. Особові справи звільнених працівників Інституту на букву «З» і «І» за 1951–1970 рр. / Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ. — Львів, б/р. — Арк. 20–61.
6. Берест Р., Пелешишин Н. Творчий шлях в археології професора Миколи Пелешишина / Роман Берест, Наталя Пелешишин // Археологічні дослідження Львівського університету. — Львів, 2005. — Вип. 8. — С. 179–201.

Адамишин О. М.

ИСТОРИКО-АРХЕОЛОГИЧЕСКИЕ ПАМЯТКИ ПРИКАРПАТЬЯ И ВОЛЫНИ В ИССЛЕДОВАНИЯХ Ю. ЗАХАРУКА

Рассматривается вклад в формирование научных знаний и археологическое изучение памятков Прикарпаття и Волыни известного украинского археолога послевоенного времени Ю. Захарука за период его работы в Институте общественных наук во Львове.

Ключевые слова: археология, научные исследования, памятники, трипольская культура.

Adamyshyn O.

HISTORICAL AND ARCHAEOLOGICAL MONUMENTS OF PRYKARPATTYA AND VOLYN IN THE STUDIES OF YU. ZAHARUK

The contribution to the formation of scientific knowledge and archaeological study of the Carpathian and Volyn monuments of Ukrainian archaeologist of the post-war period of Yu. Zaharuk during the period of his work in the Institute of Social Sciences in Lviv are considered.

Key words: archaeology, research, monuments, trypillia culture.

УДК 379.85

*Безручко Л. С., Димочкіна В. В.
Львівський інститут економіки і туризм*

ЕТНОТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТУРКІВЩИНИ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ

Проведено класифікацію етнотуризму. Досліджено етнотуристичний потенціал Турківського району та визначено перспективи розвитку етнотуризму в районі.

Ключові слова: етнотуризм, потенціал, Турківщина.

Сьогодні туристична діяльність стає однією із важливих галузей економіки. Постійний пошук нових туристичних ресурсів призводить до виникнення інноваційних видів туристичної діяльності, серед яких і етнотуризм. На думку В. Петранівського, етнокультурний туризм — це інтегрований спеціалізований вид туризму, який сформувався на стику туризмології, культурології, етнографії, туристичного краєзнавства і рекреації шляхом міждисциплінарного синтезу їх теоретико-методологічних і прикладних напрацювань [8].

Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених етнології, питання етнотуризму у наукових колах є новим. Серед дослідників, праці яких присвячено етнотуристичній проблематиці, відмітимо Р. Лозинського, В. Петранівського, М. Лаврука, С. Кузика та ін. [6, 8, 4, 3]. Серед дослідників Турківського району варто відмітити праці В. Кобільника, Я. Тирика, П. Зборовського [2, 9, 1] та ін., які у своїх працях виділили найбільш цінні історико-культурні (у тому числі й етнографічні) об'єкти досліджуваної території. Попри проведені дослідження немає узагальненої праці, яка б висвітлювала етнопотенціал Турківського району з точки зору можливості його використання у туризмі. Тому метою дослідження є вивчення етнотуристичного потенціалу Турківського району Львівської області.

Перш ніж проводити дослідження етнотуристичного потенціалу, існує потреба у виділенні об'єктів, які можна віднести до етнічних. Таке виокремлення можливе лише за умови вивчення різновидностей етнотуризму. Сьогодні немає чіткої класифікації етнотуризму, відповідно, ми спробуємо висвітлити своє бачення щодо цієї проблематики.

Перш за все, етнотуризм — це частина культурного-туризму, в той же час, у зв'язку із різноманітними формами його прояву, етнотуризм можна класифікувати на наступні підвиди (рис. 1).

Етнотуризм, як і туризм загалом, доцільно поділити на внутрішній та зовнішній. Внутрішній — це відвідування етнічних територій в межах країни проживання, зовнішній — це переїзд за кордон з метою пізнання

етносу інших народів або відвідування місця свого історичного проживання.

Рис. 1. Класифікація етнотуризму.

За характером території відвідування можна виділити етноміський та етносільський. Під етноміським туризмом розуміється відвідування певних об'єктів з етнічними особливостями в урбанізованих територіях. Етносільський — це відвідування сільської місцевості з метою пізнання її етнічних особливостей. Окрім цього, етнотуризм варто поділити на ностальгійний, етногастрономічний, етнофестивальний, етнокультурний, етноекотуризм, етнооздоровчий та ін.

Ностальгійний — це подорож з метою відвідування території свого історичного проживання або місць поховань своїх предків.

Етногастрономічний — це подорожі з метою пізнання кулінарних традицій певного етносу.

Етнофестивальний — це відвідування фестивалів та забав, яким притаманні етнічні риси.

Етнокультурний — це подорож з метою пізнання культури та традицій певних етносів.

Етноекотуризм — це подорож з метою вивчення особливостей певного етносу, пов'язаних із їх взаємозв'язком із природним середовищем.

Етнооздоровчий — це подорож з метою оздоровлення завдяки традиційним методам лікування певного етносу.

Важливо також виокремити можливість проведення етнотуризму з метою пізнання традиційних етносів та етносів, які мігрували із інших територій.

Враховуючи різновидності етнотуризму, на думку Ю. Лаптева та ін., до етнографічних можна віднести наступні об'єкти: пам'ятки архітектури, виконані в традиційному для етносу стилі та пов'язані з певним періодом культурного життя етносу; культові споруди, що відображають конфесійну

приналежність; некрополі, кладовища, окремі захоронення з традиційними надмогильними погруддями, підписами на рідній мові, орнаментатії; традиційні житла (нежитлові — із збереженим зовнішнім виглядом і внутрішнім плануванням, житлові — із традиційним інтер'єром, убранням, набором традиційних предметів побуту); поселення, що зберегли «етнічний тип» у місцях компактного проживання представників того чи іншого етносу, з традиційним плануванням вулиць, розміщенням житла і господарських будівель; побутові об'єкти, що відповідають традиційному господарському типу; місця відродження народних промислів, традиційних занять; етнографічні музеї, виставки, скенсени, комплекси етнографічних предметів; комплекси архітектурних або культових споруд, які створені представниками різних етносів у місцях тривалого спільного проживання; археологічні об'єкти (пам'ятки культури, що мають етнічну специфіку, не зумовлені технологічною необхідністю) [5].

Отже, невід'ємною складовою для проведення етнотуризму є наявність етнічних рис та об'єктів на певній території. Доцільно вказати, що сьогодні тільки незначні ділянки України відзначаються збереженням ресурсів для етнотуризму. Серед них, одна із найбільш перспективних — це територія Турківського району, яка пов'язана із збереженням тут рис бойківської культури.

Спробуємо проаналізувати етнопотенціал Турківщини з позиції його придатності для етнотуризму в залежності від мети подорожі.

Ностальгійні етнотури у Турківському районі можуть бути пов'язані як з представниками бойківського етносу, які приїжджають сюди, так і відвідуванням місць перебування інших етносів, які тут проживали. Варто відмітити, що протягом історії бойки зазнали суттєвих утисків, що пов'язано із їх небажанням приймати нав'язливі традиції панівних режимів. Свідченням цього є примусове виселення восьми прикордонних сіл у 1945–1951 рр., відповідно населення цих сіл сьогодні часто відвідує свої корінні землі. Варто вказати і те, що серед української діаспори бойківський етнос представлений надзвичайно широко.

Щодо відвідування території Турківщини іншими етносами, то сьогодні ця територія найбільш цікава для представників єврейської та німецької общин.

Єврейська община почала заселення Турківщини з 1730 р., саме тоді м. Турку заселяють перші єврейські родини. У середині XVIII ст. у Турці проживало 25 єврейських родин, а вже на початку XX ст. тут проживало більше 6 тис. євреїв. Після другої світової війни єврейська община у районі суттєво зменшилась, але попри це залишилось ряд об'єктів, які стали місцями ностальгійного туризму для представників єврейського етносу. Серед таких об'єктів варто відмітити: Синагогу у м. Турка (XIX ст.), старовинний єврейський цвинтар «Окописько» в м. Турка (XIX ст.), єврейський цвинтар «Жидівське поле» (с. Либохора), а також місця, де під

час війни було розстріляно євреїв (ліс Будапешт та поле Завій Великий с. Лімна) [1].

Сліди свого перебування залишили і німецькі колоністи. Про це вказують навіть збережені топоніми. Зокрема, у смт. Бориня є частина села, яка називається «Колонія» і названа в честь поселення німецьких колоністів 1780 р., така ж частина с. Вовче носить назву «Шваби», невелика колонія була і у с. Нижня Яблунька [1]. Окрім топонімів, від перебування колоністів у районі залишились і матеріальні цінності, зокрема, колоністами у районі було зведено три дерев'яні неоготичні каплиці, з яких дві збережено і сьогодні. Одна — у с. Вовче (1900 р.), а друга — у с. Розлуч (1901 – 1902 рр.), третя — у с. Сянки була розібрана у 1946 р. [7]. Сьогодні ці споруди мало відвідуються туристами, хоч і представляють неабиякий інтерес з точки зору етнотуризму.

Окрім цих об'єктів на території району знаходиться велика кількість військових поховань Першої та Другої світових воєн, серед них: ур. «Горбище» (с. Бітля), «Цвинтарище» (с. Красне), «Нафтарка у Зворі» (м. Турка), 2 військові цвинтарі (австрійський і мадярський) (с. Комарники) та ін. [1, 9]. Відзначимо, що перелічені об'єкти не повністю відображають весь потенціал для ностальгійного туризму у межах Турківщини, але можуть стати основою для туристичного використання території.

Особливою та добре збереженою частиною бойківського етносу є традиційна кухня. Специфіка гірських умов проживання сприяла формуванню на Турківщині традиційних страв, серед яких: голубці, книші, ощипок, киселиця, борщ з кропиви, квасненка, чир, мачанка, книглі та ін. Частування цими стравами туристів може стати основою для розвитку етногастрономічного туризму у районі. Відмітимо, що перелічені страви варять здебільшого у невеликих віддалених селах, що підвищує придатність таких сіл для етнотуризму. Серед таких: Біньова, Бітля, Либохора, Івашківці та ін. Вважаємо за доцільне, задля популяризації такого виду туризму, проведення різноманітних гастрономічних бойківських фестивалів, адже сьогодні такі фестивалі у межах району відсутні.

З-поміж етнофестивальних подій варто відмітити проведення кожних п'ять років Всесвітніх бойківських фестин, які мають на меті популяризувати бойківський етнос та дозволяють зібрати його представників з усього світу. Організаторами фестин є громадські культорологічні організації «Бойківщина ХХІ століття» й «Центр Європи». Окрім цього, вони проводять щорічну «Бойківську ватру». На нашу думку, існує потреба у більш частішому проведенні цих фестивалів.

Найбільший потенціал території придатний для проведення різноманітних етнокультурних турів, що пов'язане із добрим збереженням традиційних промислів. Серед збережених промислів варто відзначити: ткацтво (Івашківці, Біньова); плетіння з лози (Боберка); плетіння з соломи (Ластівка, Риків); різьба по дереву (Бітля); традиційне вівчарство (Жукотин, Либохора, Матків, Мохнате); вирощування коней (Мохнате).

Окрім вказаних традиційних промислів, доцільно відмітити і добру збереженість інших культурних особливостей в районі. Зокрема, у с. Бітля діє унікальний народний ансамбль дрімбарів. Відомі фольклорні колективи діють також в селах Жукотин і Риків.

Етнокультурні особливості району популяризуються і у музеях, які здебільшого створені на громадських засадах. Найбільш відомий музей району — це Народний музей «Бойківщина», який діє при Центральній районній бібліотеці в будівлі міської ратуші м. Турка. Експозиція музею розміщена за розділами: «Історія Турки від давніх часів до сьогодення», «Етнографія: одяг, предмети побуту, знаряддя домашнього вжитку», «Кімната засобів праці в натуральному господарстві», «Кімната Михайла Зубрицького», «Українська діаспора». У музеї функціонують постійні виставки: «Бойківська ноша», «Предмети побуту домашнього вжитку бойків», «о. Михайло Зубрицький — етнограф, дослідник бойківського краю». Експозицію музею становлять 1600 експонатів, серед яких 1350 — особливо цінних [9]. Сьогодні цей музей є основним об'єктом етнотуризму в районі. Ще одним цікавим музеєм є «Музей бойківської книги», де зібрано літературні твори, рецензії, відеокасети та інші публікації, пов'язані із етносом.

Серед сільських музеїв відмітимо:

- музей побуту села Карпатське, експозиція якого налічує понад 200 експонатів та роботи народних майстрів (вироби з дерева, вишивки);
- музей побуту села Комарники при сільській школі, експозиція якого налічує близько 150 екземплярів та виставка віршів поетеси Стефи Комарницької, яка проживала тут в часи Другої світової війни;
- музей побуту «Риків, Багнувата, Міжгір'я» при Риківській школі, який налічує понад 150 експонатів, серед яких історичні фотографії та роботи народних умільців: вишивані вироби, вироби з дерева, мініатюрні бойківські хати, покриті соломною, тощо.

Етнічні особливості бойківщини збережені і у традиційній забудові, особливо це стосується будівництва церков. Зокрема, на території району налічується 24 архітектурні пам'ятки, включені у державний реєстр культурного надбання та 13 пам'яток місцевого значення [9]. В основному це дерев'яні церкви та дзвіниці XVI–XIX ст., збудовані у традиційному бойківському та неукраїнському стилях. Окрім церков, збережено і будівлі в традиційному стилі в с. Боберка, Кривка, Шандровець тощо. На цінність таких забудов вказує і той факт, що будинок та церкву звідси було перевезено у «Шевченківський гай» у Львові. А також дві старих церкви бойківського типу з с. Сянки (1645 та 1703 рр.) було продано у с. Костригор та с. Сіль Закарпатської області.

На території району знаходиться 14 природно-заповідних об'єктів різного рівня заповідання [9], територія яких є найбільш придатною для екотуризму. У той же час добре збереження традиційної культури дозволяє розвивати етноекотуристичну діяльність. Об'єктами для такого виду

туризму можуть стати чотири криниці, пов'язані із ім'ям Олекси Довбуша (Розлуч, Турка, Карпатське, Бенькова), а також залучення туристів до здійснення традиційних промислів: випасання худоби, вівчарство, бджільництво та ін.

Відзначається побут бойків і знаннями народної медицини, що можна використовувати у розвитку етнооздоровчого туризму. Необхідно відмітити, що у районі є ряд пасічників, які пропонують різноманітні народні методи лікування медом. Відмітимо, що цей сегмент сьогодні у туристичних цілях не використовується.

Зауважимо, що етнокультурний потенціал населених пунктів Турківщини вивчений не повністю і тому потребує детальних досліджень. Зокрема, найбільше вивчення етнічних особливостей цієї території припало на 30-ті роки минулого століття, коли ефективно видавався збірник «Літопис Бойківщини» у м. Самборі [2]. Саме тоді В. Кобільником та іншими було проведено детальні дослідження етнічних особливостей Турківщини. На жаль, ряд етнічних рис того часу не збереглись сьогодні і тому потребують певних кроків для відновлення. Поштовхом до збереження та відновлення етнічних особливостей території може бути саме розвиток етнічного туризму.

Проведені нами дослідження вказують, що найбільший етнотуристичний потенціал мають такі населені пункти, як: Турка, Боберка, Кривка, Риків, Комарники, Бітля, Мохнате та інші. Але сьогодні цей потенціал практично не використовується, тому існує потреба розробки етносуристичних турів з метою пізнання центру бойківської культури.

Література

1. Зборовський П. Топоніміка Турківщини [Текст] / П. Зборовський. — Львів: Камула, 2004. — С. 36–37.
2. Кобільник В. Матеріальна культура села Жукотин Турчанського повіту Ч. III. [Текст] : Літопис Бойківщини / В. Кобільник. — Самбір, 1937. Ч. 9. — С. 76–116.
3. Кузик С. П. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід [Текст]: монографія / С. П. Кузик. — Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2010. — 254 с.
4. Лаврук М. Гуцули українських Карпат (етнографічне дослідження) [Текст] / М. Лаврук. — Львів, 2005. — 286 с.
5. Лаптев Ю. Н. Этнографический туризм в Крыму: состояние и перспективы развития. Научно-методическое пособие. Изд. 2-е. допол [Текст] / Ю. Н. Лаптев, О. В. Савина. — Симферополь, 2003. — 74 с.
6. Лозинський Р. Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини) [Текст] / Р. Лозинський. — Львів, 2005. — 358 с.
7. Мер'є О. Архітектура дерев'яних храмів німецьких колоністів Турківщини початку ХХ ст. [Текст] : Вісник НУ «ЛП» № 585 / О. Мер'є. — Львів, 2007. — С. 91–96.
8. Петранівський В. Л. Етнокультурний і етнофестивальний туризм: теорія і практика [Текст] / Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: 36.

матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених / В. Л. Петранівський, А. С. Лисик. — Львів: ЛІЕТ, 2011. — С. 28–41.

9. Тирик Я. Турківщина: туристично-красознавчий путівник [Текст] / Я. Тирик. — Львів: ВНТЛ, 2000. — 128 с.

Безручко Л. С., Дымочкина В. В.

**ЕТНОТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ТУРКОВЩИНЫ:
СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ**

Проведена класифікація етнотуризму. Исследовано етнотуристический потенциал Турковского района и определено перспективы развития етнотуризма в районе.

Ключевые слова: етнотуризм, потенциал, Турковщина.

Bezruchko L., Dumochkina V.

**ETNOTURISTICHPY POTENTIAL TURKIVSHINY:
MODERN STATE AND PROSPECTS OF THE USE**

Classification of etnoturizm is conducted. Etnotouristical potential of the Turkivskogo district is explored and certain the prospects of development of etnoturizm in a district.

Key words: etnoturizm, potential, Turkivshina.

УДК 338.483.13.2(477.83)

Козак Г. Ю., Юнко М. М.
Львівський інституту економіки і туризму

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОРЕЛІГІЙНИХ РЕСУРСІВ САМБІРЩИНИ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ЇХ РЕЗУЛЬТАТІВ У ТУРИЗМІ

Розглянуто культурно-історичні ресурси Самбірщини. Зосереджено увагу на етнорелігійних об'єктах Бойківщини, виокремлено культові споруди та показано їх значення для розвитку туризму.

Ключові слова: культурно-історичні ресурси, релігійний туризм, культові споруди, Бойківщина.

Культурну спадщину будь-якого народу складають не лише твори художників, архітекторів, музикантів, а й нематеріальні здобутки, такі як звичаї, традиції, релігійні вірування, які впливають на формування культурного туризму. Основою розвитку цього виду туризму є історико-культурний потенціал країни, вивчення та дослідження якого сприятиме його популяризації.

Відомо, що серед культурно-історичних ресурсів до 80 % об'єктів туристичної привабливості є культовими. Наприклад, в Парижі культові об'єкти складають 44 % та приваблюють туристів зі всього світу [1, с. 116]. Тому популярним різновидом культурного туризму є релігійний туризм, хоча його і виокремлюють як самостійний вид туризму. Мотивацію релігійного туризму складають наступні чинники:

- духовне прагнення відвідати релігійні центри та святі місця;
- здійснення культових обрядів та традицій;
- конкретні приписи, що є в релігіях;
- релігійні прагнення та переконання [1, с. 117].

Багатим на туристичні об'єкти є українське Прикарпаття.

Метою статті є дослідження етнорелігійних ресурсів Самбірського району Львівської області та виявлення маловідомих та невідомих об'єктів, які могли б зацікавити туриста.

На території Самбірщини проживають різні нації, які себе ідентифікують через приналежність до того чи іншого етносу. Відомо, що найбільш поширеним та багаточисельним етносом є бойки. Тому Самбірщину ще називають бойківським краєм.

Традиційні уявлення і знання бойків про навколишній світ, явища природи, людину, її зв'язок з суспільним середовищем виявляють органічну спорідненість з загальнослов'янською традицією народної свідомості. Християнські цінності доповнили цю культуру та знайшли своє втілення в релігійних об'єктах, які формують етнорелігійний колорит Бойківщини.

У Самбірському районі на Львівщині збереглися унікальні пам'ятки християнства, які є культурними і сакральними осередками не тільки для бойків, а й для поляків, росіян, євреїв та інших народів. Місто Самбір славиться такими пам'ятками культури:

- костел Івана Хрестителя — пам'ятка архітектури XVI ст. загальнодержавного значення;
- рештки Самбірського замку XVI ст. — мисливський будинок та залишки валів;
- костел та монастир Бернардинів (1751 р.);
- монастир Бригідок XVII ст.;
- Самбірська ратуша XVII–XIX ст.;
- ансамбль кам'яниць на площі Ринок (XVII–XX ст.);
- залишки міських оборонних споруд (оборонний двір, міський і цеховий арсенали);
- церква Різдва Пресвятої Богородиці (1728 р.);
- оборонний Домініканський монастир (1406 р.) [2, с. 75].

Ознайомлення з пам'ятками матиме не лише туристсько-пізнавальне, а й, насамперед, екуменічно-гуманістичне значення. Цікавим є той факт, що у церкві Різдва Пресвятої Богородиці зберігаються мощі покровителя усіх закоханих — св. Валентина. Їх автентичність підтверджує документ Папи Римського від 1759 р. Фрагмент черепа та кілька кісточок закували у невеличку скляну труну, поклали у саркофаг і 13 травня 1759 р. доправили до Самбора [9]. Відомо, що Святий Валентин був покровителем Перемисько-Самбірської єпархії. Очевидно, з цієї причини його прах вийняли із землі на цвинтарі святої Прісцилли у Римі, передали частину мощей на землю, покровителем якої був святий. Решта, за церковними джерелами, знаходяться у столиці Італії, в Болоньї, в кількох містах Франції, в Глазго (Шотландія), Познані (Польща).

В історії міста є перекази, що одного разу у Самборі з'явився юнак, який себе видав за сина Івана IV Грозного — царевича Дмитрія. Він одружився з дочкою самбірського старости Марією Мнішек і виношував плани захоплення російського престолу. У 1604 р. Лжедмитрій I пішов із Самбора походом на Москву [3, с. 27]. Навіть російський поет О. С. Пушкін описує ці події у відомій п'єсі «Борис Годунов». Такі відомості, безперечно, можуть зацікавити російського туриста.

Сакральні споруди Бойківщини представляють собою особливі культурно-історичні об'єкти. Загалом на Самбірщині знаходиться 43 дерев'яні церкви. З них декілька є пам'ятками національного значення, а саме: дерев'яна церква Зіслання Святого Духа (1671 р.) у с. Викоти, церква Воздвиження Чесного Хреста (1734 р.) у с. Воцанці, церква Різдва пр. Богородиці (1634 р.) у с. Зарайське та ін. Дерев'яна церква Успення Пресвятої Богородиці (1610 р.) у с. Долобів входить до числа 10-ти найстарших храмів Львівської області [4, с. 516].

Із досліджених пам'яток сакральної культури виявлено багато таких, що мають унікальну історію заснування, будівництва, збереження. Зокрема, збереглася грамота від 3 лютого 1563 р., видана королевою Польщі Боною Сфорцою, в якій говориться, що парафія села Бабина «надана побожному духовнику, попу Андрію грецького (східного) православного обряду». Цю грамоту затвердив своїм власноручним підписом і печаттю король Польщі Сигізмунд II Август [4, с. 517].

Інший факт свідчить про те, що у 1432 р. у польському місті Ланцуті король Володислав-Ягайло затвердив грамоту про дарування й продаж Самбірському старості Петру Добровонжу 8 ланів поля та солтиства у селі Дублянах [5, с. 683]. Цікавою є історія с. Гординя, яке було засноване ще князем Левом Даниловичем. У грамоті сказано: «Я, князь Лев, возвалиєсмо з Литовської землі Стефана Лізда, дали єсми єму в Самборській волости село Гординю, а друге Дорозево зо всіми ужитками і землев, і сіножатами, со дубравами, з лісами, і бортами, і сітми, і з ріками, і со млином, і соєзіорми, і потоки, сокриничами, і сориніями, і совсіми прави, так яко смисами держали і тако дали смое ому на вікі і діті омого і внучато мего і правнучато мего на вікі. В ненадобі уступати іа на тоє слово нікому, а хто сіа уступит суд ми і з ним будем мати перед Богом» [6, с. 18].

До наших часів на Самбірщині збереглося ряд римо-католицьких костелів, а саме: Воютицький костел св. Катерини Олександрійської, костел Пресвятої Діви Марії Королеви Польщі у с. Берестяни. Є згадки і про монастирі, зокрема, в урочищі Монастирець, біля с. Городище. У XVIII ст. у с. Велика Хвороща існував жіночий монастир, 1686 р. у с. Велика Білина під управою отців Василіян теж існував монастир, який мав велике релігійне значення для парафіян, тому що в ньому містився чудодійний образ «Успіння Божої Матері» [7, с. 5].

На жаль, деякі дерев'яні храми Бойківщини втрачені уже в час незалежної України. Подекуди несвідомі мешканці самі розбирають старі храми, що свідчить про низький рівень культури. Так, у с. Бісковичі був дерев'яний храм св. Онуфрія 1515 р., який селяни у 2010 р. самовільно розібрали. У с. Ваньовичі дерев'яний храм Св. Архистратига Михайла, збудований 1882 р., мешканці села розібрали у 2007 р. У с. Воля Блажівська дерев'яна церква Преображення Господнього, збудована у 1792 р. без єдиного цвяха, згоріла у 2009 р. через недбалість.

Чеський дослідник Фльоріан Заплетая писав про бойківські церкви, що вони можуть бути «славою, гордістю й радістю кожного народу... Все це творить в дерев'яній українській церкві атмосферу, що приневолює схилитися й вклонитися тому глибокому творчому генієві простого русина, який столітньою натужною працею цілих генерацій створив такий дорогоцінний, на жаль, досі непізнаний і неоцінений скарб світової культури — дерев'яний храм» [8, с. 12].

Для розвитку та популяризації туризму в зазначеному регіоні необхідно вирішити насамперед такі завдання:

- провести реставрацію історико-культурних, сакрально-духовних місць, які приваблюють туристів;
- створити сучасну інфраструктуру паломницького туризму (дороги, транспортне сполучення, місця відпочинку);
- особливу увагу доцільно приділити підготовці кваліфікованих фахівців з туризму: гідів, провідників туристських груп, менеджерів туризму із знанням історії, культури, релігії, традицій, звичаїв, обрядів Бойківського краю.

З огляду на викладене, можна зробити висновок про те, що вивчення етнокультурних духовних традицій українського народу, його походження та історична доля пов'язані в єдиний причинно-наслідковий ланцюг і повинні стати підґрунтям подальших досліджень. На наш погляд, це сприятиме не тільки збереженню української духовності, етнічної ідентифікації, глибшому розумінню цінностей, сформованих народом впродовж життя на рідній землі, а й розвитку туризму в цьому регіоні і в Україні загалом.

Література

1. Квартальнов В. А. Туризм [Текст]: учебник. / В. А. Квартальнов. — М: Финансы и статистика, 2003. — 320 с.
2. Мацюк О. Замки і фортеці Західної України. Історичні мандрівки [Текст] / О. Мацюк. — Львів: Центр Європи, 2005. — 199 с.
3. Семчишин В. З історії Самбора. Похід на завоювання Московського престолу [Текст] / В. Семчишин // Літопис Бойківщини. — 2000. — ч. 2/77(88).
4. Слободян В. Церкви України. Перемиська єпархія [Текст] / В. Слободян. — Львів, 1998. — 863 с.
5. Історія міст і сіл Української РСР [Текст]: У 26 т. — Львівська область / Голов. редкол.: П. Т. Тронько. — К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1968. — 980 с.
6. Гординський Р., Виханський Б. Гординя [Текст] / Р. Гординський, Б. Виханський. — Дрогобич: Швидкодрук, 2011. — С. 18.
7. Артимович В. Велика Білина і довкілля [Текст] / В. Артимович. — Львів: Євровіт, 2003. — С. 5.
8. Царик З., Царик М. 100 втрачених дерев'яних церков Західної України [Текст] / М. Царик, З. Царик. — Львів: Ліга-Прес, 2004. — С. 12.
9. Гамаш Д. «Мощі святого Валентина зберігаються в Самборі» [Електронний ресурс]: «Газета по-українськи». — 2006. — № 67. — Режим доступу: <http://gazeta.ua/post/104077>

Козак Г. Ю., Юнко М. М.

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭТНОРЕЛИГИОЗНЫХ РЕСУРСОВ САМБОРЩИНЫ И ПРИМЕНЕНИЕ ИХ РЕЗУЛЬТАТОВ В ТУРИЗМЕ

Рассмотрены культурно-исторические ресурсы Самборщины. Сосредоточено внимание на этнорелигиозных объектах Бойковищины, выделены культовые сооружения и показано их значение для развития туризма.

Ключевые слова: культурно-исторические ресурсы, религиозный туризм, культовые сооружения, Бойковищина.

Kozak H., Yunko M.

**THE RESEARCH OF THE ETHNORELIGIOUS RESOURCES OF
SAMBIR REGION AND APPLICATION OF THE RESULTS IN TOURISM**

Cultural and historical resources of Sambir region are considered. The emphasis is set on the ethnoreligions of Boikivshchyna the religious buildings and its importance for tourism are objects determined.

Key words: cultural and historical resources, religious tourism, religious buildings, Boikivshchyna.

УДК 930.2:726:2-523.6(477.8)

Бегей О. І., Анісімович-Шевчук О. З.

МОНАСТИРІ СТАРОСАМБІРЩИНИ ТА ЇХ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Досліджуються монастирі, що існували на території Старосамбірського району, основні віхи з історії як загальновідомих монастирів, таких як Лаврівський, Добромильський, Спаський, а також тих, про існування яких є лише короткі згадки в історичних джерелах.

Ключові слова: історія, монастирі, туризм, Старосамбірщина.

Використання культових об'єктів у туристичних цілях сягає давніх часів. Відомо, що саме паломницькі подорожі стали початком розвитку туризму. Не втрачають вони свого значення і сьогодні — за даними Всесвітньої Туристичної Організації 25 % подорожуючих зацікавлені в духовному відпочинку і щорічно біля 330 мільйонів туристів відвідують релігійні об'єкти [15].

Причинами значного інтересу до релігійних об'єктів є підвищення мобільності, освіченості населення, а також прагнення сучасної Homo viator — людини, що подорожує, під час подорожі побачити щось автентичне. Саме релігійні об'єкти асоціюються сьогодні з чимось давнім, містичним. Традиційні культури оберталися навколо єдиного духовного центру, який відкривав дорогу в небо, будучи вертикаллю сходження. В сучасної людини продовжує залишатися могутня психологічна потреба в пізнанні досвіду національних культур, які зверталися до релігій з метою центрування людини, тим самим рятуючи її від повсякденного відчуження та самотності [13; с. 57].

Пам'ятки церковної історії та культури є важливим засобом утвердження національної свідомості, відтворення національної пам'яті, виховання патріотизму, розвитку естетичних і художніх смаків. Як наголошують дослідники, національний туристичний продукт є класичним поєднанням природних і культурно-історичних ресурсів, посиленням етнорелігійною самобутністю регіонів України [9]. Варто наголосити, що саме у західних областях України збереглося багато релігійних пам'яток, особливе місце серед яких посідають монастирі, що являють собою значний потенціал для розвитку культурно-пізнавального, релігійного та етнічного туризму. Як приклад, можна навести проведення у 2009 р. на базі Лаврівського монастиря етнофестивалю «Карпатія».

Закономірно, що насамперед туристів приваблюють діючі монастирі та руїни будівель вже неіснуючих монастирів. Водночас, під час розробки туристичних маршрутів мало використовується інформація про ті монастирі, які не збереглися до нашого часу. Тому актуальним завданням

наукових досліджень є вивчення історії таких монастирів та використання їх результатів під час створення матеріалів інформаційно-туристичного характеру — книг, путівників, буклетів тощо.

Метою статті є систематизація матеріалу про монастирі, що існували на території Старосамбірського району. Завданнями статті є висвітлити основні віхи в історії загальновідомих монастирів — Лаврівського, Добромильського, Спаського, а також тих, про існування яких є лише короткі згадки в історичних джерелах.

Вчені припускають, що вже за часів князя Осмомисла на території Старосамбірського району функціонували монастирі. За даними XIV–XV ст. тут їх було надзвичайно багато, що дає право порівняти цей регіон з відомим релігійним центром Афоном — гористим півостровом в Греції з чисельними монастирями [12; с. 120].

Насамперед Старосамбірщина відома діючими Лаврівським та Добромильським монастирями. Лаврівський Святоонуфріївський монастир пов'язаний з архимандритом усіх галицьких монастирів Григорієм, який був посланий Данилом Романовичем у 1246–1247 рр. в Ліон до папи Інокентія IV в справі унії. До нього приїхав у 1252 р. литовський князь Войшелк, який прийняв чернецтво, обравши ім'я Лавр. Він звів невеликий храм (зараз це вівтарна частина сучасної церкви), подарував монастирю землю. У 1254 р. в Лаврові було вимуровано церкву. Існує припущення, що вже тоді тут перебували мощі св. Онуфрія [12; с. 123]. З цього часу монастир по праву вважався духовною столицею всього наддністерського Підгір'я.

Окрім поховання в Лаврові Льва Даниловича, авторитету і слави монастиря надавали грамоти князя цій обителі та його Євангеліє 1299–1301 рр, яке лежало на престолі. У бібліотеці Лаврівського монастиря від XV ст. зберігалися королівські грамоти. Була там велика збірка стародруків, серед яких два примірники Острозької біблії 1581 р. Молдовський господар Стефан Петричайко подарував кириличні рукописи XVI–XVII ст., 92 з них були написані золотом на пурпуровому пергаменті [4; с. 125].

Після пожежі 1549 р. стіни монастирської цегли покрили фресками, які частково збереглися до наших днів. На початку XX ст. під час реставрації храму виявлено давніші фрески (поліхромію), датовані XV ст. Ця знахідка засвідчила про високу мистецьку культуру лаврських монахів, їхні взаємини з Афоном. У 1767 р. розпочато будівництво нового приміщення монастиря, яке тривало до 1789 р. У підземеллях церкви поховані молдавський господар Стефан Петричайко з дружиною Марією, волоський господар Константин Басараб з дружиною, митрополити Макарій, Юрій Винницький, єпископи Антоній та Інокентій Винницькі, Ієронім Устрицький та ін. [4; с. 109].

Добромильський монастир заснували Ян Гербурт та його дружина Єлизавета 24 серпня 1613 р. на прохання «отця Атанасія та його братії» [12; с. 128]. У новостворену обитель прийшли ченці з Лаврівського Святоонуфріївського монастиря. У 1691 р. монастир став уніатським. На

базі Добромильського монастиря у 1882 р. була проведена Реформа Василіанського Чину, яка зміцнила внутрішню організацію василіан. У Добромильському монастирі працювало багато відомих церковних діячів. Відомо, що на початку створення у Добромильському монастирі перебував відомий тогочасний діяч єромонах Атанасій (Кальнофойський). У 1638 р. він випустив опис чудес в Києво-Печерській Лаврі — «Тератургему», та, правдоподібно, написав полемічний православний твір «Індіціум», викладав у Київській та Вінницькій школах [12; с. 134–132]. Саме у Добромильському монастирі чернечий постриг прийняв майбутній митрополит А. Шептицький. З цим монастирем пов'язана доля і єпископа Йосафата Коциловського, першого серед василіан дійсного члена НТШ Йосафата Скрутеня, істориків Мелетія Войнара, Михайла і Василя Вавриків, Юліана Катрія [10; с. 452].

Спаський монастир існував вже наприкінці XI ст. Так, у 1071 р., коли польський король Болеслав Сміливий зайняв місто Перемишль, перемишльський владика вимушено обрав своєю резиденцією монастир св. Спаса поблизу Старого Самбора, де перебував до 1079 р. [8; с. 58]. З іменем князя Лева Даниловича, який провів там останні роки свого життя, відбулося відновлення монастиря. З цим монастирем пов'язане існування окремого, незалежного від Перемишля, Самбірського єпископства. Пізніше монастир був зимовою резиденцією перемишльських владик. Кафедра Самбірського єпископа існувала в Спасі до 1733 р. [6; с. 320].

Спаський монастир діяв до 1786 р. Як малозабезпечений, він був ліквідований австрійським урядом (церкву розібрали у 1816 р.). У кінці 70-х років XX ст. археологи виявили фундамент монастиря.

Існують дані про існування монастиря у селі Біличі. У 1498 р. ватаги татар і турків пограбували село. Було зруйновано і жіночий монастир, оборонні стіни якого збереглися до сьогодні. Однак селяни, які заздальгідь втекли в ліси, відбудували його. У 1811 р. монастир у Біличах закрито, а чудотворну ікону Пресвятої Богородиці перенесли до Лаврова [3; с. 313].

Порівняно недовго діяв монастир у с. Букова, створений на основі фільварка василіанського Добромильського монастиря, який у 1902 р. перетворено в окремий монастир св. Йосафата. У 1931 р. завершилося спорудження двоповерхового корпусу келій та прибудованої до нього церкви. Монастир був ліквідований після Другої світової війни в 1946 р. [4; с. 494].

Фрагментарні дані XVII ст. говорять про існування монастиря у с. Велика Сушиця. У 1650 р. тут існував василіанський монастир, заснований Веніаміном Стебельським, в якому 4 лютого цього ж року освячено новозбудовану церкву. Монастир був ліквідований в кінці XVIII ст. під час йосифінської реформи [5; с. 534].

Існують згадки про Святовасилівський монастир у Городищі поблизу Нового Міста, який, як стверджує І. Мицько, існував, принаймні, за часів князя Болеслава-Юрія Тройденевича та функціонував щонайменше до 1447 р. Вчений також припускає, що відомий пергаментний Бибельський

Апостол початку XIV ст. спочатку зберігався в недалекому від Библа Городиському монастирі [11; с. 160].

На захід від Нового Міста поблизу села Риботич у 1368 р. відомі три монастирі — Святої Трійці, Святого Онуфрія та Семенів. Сьогодні це села Трійця, Посада Риботицька, Кальварія Пацлавська на території Польщі [12; с. 120].

Існують дані про існування Святоп'ятницького монастиря в сучасному селі П'ятниця поблизу Добромиля [12; с. 120]. Також існують дані про існування монастиря у Смільниці, що знаходилася у межах сучасного Старого Самбора. У Смільниці діяли чоловічий та жіночий монастирі. Чоловічий монастир Різдва Пресвятої Богородиці у писемних джерелах відомий ще з кінця XIV ст. [7; с. 275]. Дані археології свідчать, що Смільницький монастир Різдва Пресвятої Богородиці датується археологами XI століттям [12; с. 120].

Перша згадка про жіночий монастир у Смільниці відноситься до 1543 р. [7; с. 269]. У 1691 р. жіночий монастир у Смільниці став уніатським. Він був одним з найбільших на території Перемишської єпархії. Так, у 1694 р. у монастирі перебували 14 монахинь. Стільки ж черниць було у 1764 р. 4 червня 1789 р. австрійська влада прийняла рішення про закриття монастиря у Смільниці. Черниці були переведені до монастирів у Словіті та Львові [7; с. 271].

Фрагментарні дані свідчать про існування монастиря і у с. Созань. Так, «у 1392 р. дідич Самбірської волості Спитко з Мельштина замінив своєму писареві шляхетному Сенькові його село Яриловичі на Святомихайлівський монастир, названий Созань..., на ріці Созань» [12; с. 120].

З початку XV ст. існував монастир у Терлі, про який розповідає грамота короля Ягайла 1415 р., що згадує його надання «яко за князя Льва били за руских княжат» [2; с. 225].

Існував монастир Введення Матері Божої у сусідньому із Спасом Тершові, який згадується у 1424 р. Він належав до багатших, оскільки був зобов'язаний висилати до загального ополчення лучника з конем [2; с. 225].

Монастир у Топільниці заснований у 1616 р. шляхтичем Г. Турянським при закладеній ним раніше церкві Святої Трійці з метою поширення Божої Слави та відправлення богослужінь за його рід. Він також записав для новоутвореної обителі половину своїх володінь в с. Топільниці [14]. Топільницький монастир був втіленням поширеної в Україні практики захисту православної віри через заснування у власних землеволодіннях православних монастирів. Відомо також, що Топільницький монастир до останнього десятиліття XVII ст. підтримував тісні контакти з Києво-Печерською лаврою [12; с. 132].

На території Старосамбірщини існували й римо-католицькі монастирі. У Буньковичах у 1883 р. почалося будівництво монастиря та колегії отців-єзуїтів, яке завершилось у 1906 р. спорудженням та освяченням каплиці. У

1908–1909 рр. отці єзуїти збудували також каплицю на кладовищі [1; с. 287].

У Сусідовичах протягом 1603–1609 рр. засновано монастир кармелітів біля нового костелу св. Анни, який теж перейшов у їх розпорядження. Існував монастир до 40-х років XX ст. У 1989 р. їх повернули римокатоликам, які протягом 6-ти років здійснили ґрунтовний ремонт монастирського комплексу [1; с. 268].

Складні історичні події несприятливо позначалися на житті монастирів. У 1743 р. монастирі Старосамбірщини, як і всі інші монастирі Галичини, крім православного Скиту Манявського, увійшли до новоорганізованої української провінції «Покрову Пречистої Діви Марії» василіанського чину. В кінці XVIII ст. австрійська влада закрила невеликі, малозабезпечені монастирі. Внаслідок реформи на початку XIX ст. на Старосамбірщині залишилось лише два монастирі — Добромильський та Лаврівський.

Таким чином, історичні джерела свідчать про існування на території Старосамбірщини значної кількості монастирів. Часто ці дані є дуже фрагментарними, містять лише згадки про той чи інший монастир в контексті розповіді про якусь історичну подію. Це дозволяє зробити припущення, що існували й інші монастирі, пам'ять про які втратилася з плином часу. Саме тому необхідні подальші ґрунтовні дослідження, що дадуть нові матеріали і допоможуть більш повно висвітлити історію монастирів, зокрема Старосамбірських. Це дозволило б ефективніше використовувати в туристичній сфері історико-культурні ресурси району. Для популяризації знань про монастирі необхідно запровадити їх дорожнє маркування, видавати спеціальну літературу, призначену потенційним туристам, яка б інформувала про історію монастирів, інших релігійних пам'яток.

Література

1. Бучек М., Седельник І. Львівська архідієцезія латинського обряду : ілюстрована розповідь. Том І. Парафії, костели та каплиці (Львівська обл.) / Бучек М., Седельник І. — Львів: Кольорове небо, 2004. — 321 с.
2. Ваврик М. Історичний нарис чернечого життя і василіанські монастирі Бойківщини / М. Ваврик // Бойківщина: монографічний збірник матеріалів про Бойківщину з географії, історії, етнографії і побуту / Ред. і гол. ред. кол. Утриско М. — Філадельфія–Нью-Йорк, 1980. — С. 251–290.
3. Горбовий В., Масляк М. Біличі / М. Горбовий, М. Масляк // Альманах Старосамбірщина. — Львів: Місіонер, 2002. — С. 310–317.
4. Горбовий В., Масляк М. Букова / В. Горбовий, М. Масляк // Альманах Старосамбірщина ІІІ. — Львів: Місіонер, 2004. — С. 489–494.
5. Горбовий В., Масляк М. Велика Сушиця / В. Горбовий, М. Масляк // Альманах Старосамбірщина ІІІ. — Львів: Місіонер, 2004. — С. 522–535.
6. Гуцаленко Т. Два інвентарі Святоспаського монастиря / Гуцаленко Тетяна // Альманах Старосамбірщина. Т. 3. — Львів: Місіонер, 2003. — С. 320–357.
7. Дух О. Жіночий монастир у Смільниці / Дух О. // Альманах Старосамбірщина. — Т. 3. — Львів: Місіонер, 2003. — С. 269–285.

8. Кріль М. Старосамбірщина: історія і культура / М. Кріль. — Львів: Піраміда, 2009. — 600 с.
9. Любіцева О. О. Туристичний ринок України: сучасний стан, тенденції, перспективи / Любіцева О. О. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.knukim.edu.ua/conferences>
10. Матійчин І. Добромильська реформа василіян 1882 року та її вплив на розвиток української духовної пісні / Матійчин І. // Бойківщина: Науковий збірник. — Дрогобич: НКТ «Бойківщина»; Коло, 2007. — Т. 3. — С. 450–453.
11. Мицько І. Книжність і книжники / Мицько І. // Альманах Старосамбірщина. Т. 2. — Львів: Місіонер, 2002. — С. 160–176.
12. Мицько І. Край обителів / Мицько І. // Альманах Старосамбірщина. — Т. 2. — Львів: Місіонер, 2002. — С. 120–144.
13. Россман В. Мистерия центра: Идентичность и организация социального пространства в современных и традиционных обществах / Россман В. // Вопросы философии. — 2008. — № 2. — С. 42–57.
14. Стецик Ю. О. Становище монастирських маєтностей у період міжконфесійного протистояння православних та уніатів Перемишльської єпархії (XVII ст.) / Стецик Ю. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Lavral/2008_22/.../06/pdf
15. Інтернет-ресурс: <http://www.facebook.com/pages/Religious-tourism/108090139219620>

Бегей О. І., Анисимович-Шевчук О. З.

МОНАСТИРИ СТАРОСАМБОРСЬКОГО РАЙОНА, ІХ ПОТЕНЦІАЛ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Исследуются монастыри, что функционировали на территории Старосамборского района, основные этапы истории как общественно известных монастырей, таких как Лавровский, Добромыльский, Спасский, а также о тех, о которых есть только воспоминания в исторических источниках.

Ключевые слова: история, монастыри, туризм, Старосамборской район.

Behei O., Anisimovych-Shevchuk O.

MONASTERIES OF STAROSAMBIRSKYI REGION AND THEIR POTENTIAL FOR THE TOURISM DEVELOPMENT

The article researches the monasteries which existed on the territory of Starosambirskyi district, main events from the history of well-known monasteries, such as Lavrivskyi, Dobromylskyi, Spaskyi, and those ones the existence of which is shortly reported in historical sources.

Key words: history, monasteries, tourism, Starosambirskyi region.

УДК 338.483.13(477.83)

Лисик Н. М.

Львівський інститут економіки і туризму

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ
ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИХ РЕСУРСІВ С. ТУХЛЯ
ДЛЯ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ
У СКОЛІВСЬКОМУ РАЙОНІ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Стаття є спробою представити історико-культурні ресурси села Тухля, які можна було б у подальшому використовувати під час формування туристичних маршрутів з метою розвитку етнотуризму у цьому селі зокрема та Сколівському районі Львівської області загалом.

Ключові слова: історико-культурні ресурси, туристичний маршрут, туристична привабливість, етнотуризм, бойки.

Держава проголошує туризм одним з пріоритетних напрямів розвитку економіки та культури [7]. У своєму вітанні з нагоди дня туризму 27 вересня 2011 р. Президент України Віктор Янукович зазначив: «Наш багатий потенціал — величезний природно-заповідний фонд, розмаїття пам'яток культурної спадщини та доброзичливість українців — зобов'язує нас створити якісний туристичний продукт, який гідно конкуруватиме у світі» [5].

Останнім часом серед науковців зростає зацікавлення етнотуризмом. Про це свідчать опубліковані матеріали конференцій, присвячених даній тематиці. Джерелами інформації в більшості слугують праці, присвячені туризму в цілому, зокрема праці Федорченка В. К., Колесника О. О., Бейдика О. О та ін. Тож, на сьогодні в Україні бракує ґрунтовних наукових праць, присвячених саме етнотуризму.

Закон України «Про туризм» серед наведених видів туризму не виділяє етнотуризм. Проте, законодавець, при цьому, не обмежує класифікацію наведеним переліком. «Етнос» у перекладі з грецької означає «плем'я, народ». Тож, із запропонованих законом видів, найближчим, на мою думку, є культурно-пізнавальний, тому етнотуризм можна виділити як його підвид. Серед українських науковців також немає єдиного підходу щодо визначення терміну «етнотуризм». Орлова М. Л. наводить таке визначення: «етнічний туризм — це підвид пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу, що проживає зараз або проживав у минулому на відповідній території» [9].

Проте, метою даного дослідження є не визначення самого терміну «етнотуризм», а спроба представити наявні історико-культурні ресурси с. Тухля Сколівського району Львівської області, які могли б сприяти розвитку етнотуризму у регіоні.

Існує кілька версій походження назви села. З огляду на те, що назва своєю твірною основою «Тухл-» співзвучна з основою прикметника тухлий, іменника тухлятина тощо, Я. Рудницький не виключає можливості її походження саме від цих слів. Однак це припущення належним чином ним не обґрунтоване. [11, с. 119]. За іншими даними, назва Тухля виникла як присвійний прикметник на «-ья» від особової назви Тухль і первісно мала значення «Тухля (оселя, долина або ін.)» [11, с. 120]. За ще іншою версією, топонім «Тухля» за своїм походженням чисто слов'янська назва, що складається з двох слів: «ту», тобто «тут», і «холя» (від слова «холити» — чистити, розчищати, прибирати) і означає «розчищене від лісу місце». Спочатку була вжитку назва «Тухоля». З часом вимова слова спростилась [3, с. 4].

У статті «Тухля і Тухольщина» В. Багринець зазначає, що перша згадка про Тухолу відноситься до 1287 року, але хроніст Кантцтов вважає, що вона була заснована за часів князя Самбора, між 1187 і 1207 рр. [3, с. 4].

В інших джерелах наводиться дата першої згадки про Тухлю: «За історичними даними село відоме з 1397 р.» [8, с. 719]. Цю ж дату наводить і В. Багринець в іншій публікації: «Назва Тухля вперше зафіксована в грамоті польського короля Владислава II Ягайла, яка була видана латинською мовою в Кракові 5 березня 1397 року» [2, с. 4].

«Стародавнє село Тухля — се була велика гірська оселя з двома чи трьома чималими присілками, всього коло півтори тисячі душ. Село й присілки лежали не там, де лежить теперішня Тухля, але геть вище серед гір, у просторій подовжній долині, що тепер поросла лісом і зоветься «Запалою долиною», — пише Іван Франко у своїй історичній повісті «Захар Беркут».

В. Багринець також зазначає, що село Тухля спочатку лежало в долині однойменної річки, котра тепер називається Головечанкою [1, с. 4].

Як твердить історія, Тухольщиною називалась в середні віки центральна частина Бойківщини від витоків Кам'янки, Зелем'янки, Либохірки, Рожанки, Славки, Опору, Тухлі (Головечанки), Оряви до гирла Опору, правої притоки Стрия, верхів'я якого теж відносилось часто до Тухольщини [1, с. 4]. Біографічна назва «Тухольщина» була відома тільки на Бойківщині і вживалась тут майже до кінця XVII ст. [3, с. 4]. На Тухольщині відбуваються події деяких повістей відомих українських письменників, зокрема, Івана Франка, Федора Заревича та Миколи Устияновича, які в свій час бували у Сколівському районі.

З огляду на постійну загрозу нападу ворогів, тухольці, які мешкали в горах осторонь відомих шляхів, зміцнювали обороноздатність своїх поселень валами та ровами. Так повстали сільські укріплені поселення-городища, які, завдяки знайденим зразкам давньої кераміки, датуються львівськими археологами X–XIII ст. [4, с. 4].

У XIII ст. Тухлю намагалися взяти монголо-татари, але вони були розгромлені жителями села на чолі з Захаром Беркутом, пам'ятник якому встановлено в селі. І. Франко у вже згадуваній історичній повісті змалював події 1241 р.

На сьогоднішній день, на жаль, уже не зберігся будинок, в якому жив і писав Іван Франко свою повість, проте, біля будинку сільради є меморіальний комплекс Франкова криниця — пам'ятка історії та культури місцевого значення [11, с. 277]. Поряд встановлено пам'ятник І. Франку (1967 р.) за проектом скульптора А. Білостоцького. Ще й тепер поблизу Тухлі можна оглянути котлован з «кам'яною бабою», урочище Облаз, де, за народними переказами, була перегороджена річка Опір, що затопила монголів [10, с. 7].

У 1970 р. у Тухлі знімався фільм «Захар Беркут» — історична драма за сценарієм українського поета та літературного критика Дмитра Павличка, у постановці режисера Леоніда Осики із відомим українським кіноактором, кінорежисером та сценаристом Іваном Миколайчуком у головній ролі. У 1972 р. фільм отримав приз і премію за відтворення на екрані традицій народного героїчного епосу.

Цікавим фактом в історії села та українського народу є той факт, що в Тухлі та сусідніх селах бував ватажок карпатських опришків Олекса Довбуш. Через Тухлю лежав його шлях з Гуцульщини на Турку, Борислав, Дрогобич [12, с. 25]. Багатою є Тухля на історичні та культурні ресурси: в стіні церкви вмурована меморіальна плита з прізвищами полеглих УСС на г. Маківці, що є пам'яткою історії та культури місцевого значення [11, с. 277]; у тухольській церкві зберігалися ікони пензля відомого художника Корнила Устияновича [12, с. 25], сина вище згадуваного українського письменника.

У Тухлі знаходяться також туристично привабливі заповідні урочища місцевого значення: урочище смerek та урочище ялиці природного походження віком десятки й сотні років [11, с. 280].

Цікавою також є життєва філософія мешканців с. Тухля, зокрема вірування про душу людини та смерть. Так, наприклад, у деяких сучасних повір'ях про «суджену» смерть самогубців та передчасну смерть дітей виражено мотив родового фатуму (кара за гріхи предків) [6, с. 103]. Загальнопоширеними у селі є уявлення про «легку» смерть добрих людей [6, с. 115]. Тут, як і в деяких інших карпатських селах, вважають, що душа в дитини з'являється відразу після таїнства зачаття, і саме завдяки цьому плід «росте» в утробі [6, с. 259]. Цікавою є й така розповідь однієї селянки зі с. Тухля: «на обійсті в сусідів довго-довго «крутився» великий сірий птах — душа померлого молодого чоловіка, якому жаль було «відлітати» від коханої дружини...» [6, с. 287].

Тухля і Тухольщина уже впродовж багатьох років приваблюють туристів: туристичні маршрути пролягають через с. Тухлю уже не один рік. І це не даремно, адже Бойківщина багата на історичні події та культурні цінності. Цікавим є й світогляд бойків, мешканців села Тухля. Усе це є достатньою підставою стверджувати, що туристичну привабливість села Тухля неможливо залишити поза увагою, коли мова йде про розвиток етнотуризму у Сколівському районі Львівської області, де й знаходиться славне с. Тухля.

Література

1. Багринець В. З історії Тухольщини. // Радянська Верховина. — 1975. — 2 серпня.
2. Багринець В. З історії Тухольщини. // Радянська Верховина. — 1975. — 5 серпня.
3. Багринець В. Тухля і Тухольщина. // Радянська Верховина. — 1975. — 17 травня.
4. Бартків М. Давнє поселення Тухольців. // Радянська Верховина. — 1972. — 25 листопада.
5. Вітання Президента України Віктора Януковича з нагоди Дня туризму [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.mtu.gov.ua/uk/novini_derzturizmkurort/24102.html.
6. Гузій Р. З народної танатології: карпатознавчі розсліди. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 2007. — 352 с.
7. Закон України «Про туризм» від 15 вересня 1995 р. № 324/95-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
8. Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область. — К., 1968 р. — 980 с.
9. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області) [Електронний ресурс]: Анотація до дисертаційної роботи: Дис... канд. наук: 11.00.02. — 2009. — Режим доступу: <http://disser.com.ua/content/355312.html>.
10. Палков Т. Українські Карпати. Автомобільні маршрути. Путівник. — Львів: Ладекс, 2009. — 64 с.
11. Сколівщина. — Львів: Інститут народознавства НАН України, 1996. — 728 с.
12. Тимчишин Я. У Сколівські Бескиди. Краєзнавчо-туристський нарис. — Львів, 1975. — 64 с.

Лысык Н. М.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСТОРИКО-КУЛЬТУРНЫХ РЕСУРСОВ СЕЛА ТУХЛЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В СКОЛЬСКОМ РАЙОНЕ ЛЬВОВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье сделано попытку представить историко-культурные ресурсы села Тухля, которые могли бы быть использованы для формирования туристических маршрутов для развития этнотуризма в этом селе в частности и в Скольском районе Львовской области в целом.

Ключевые слова: историко-культурные ресурсы, туристский маршрут, туристическая привлекательность, этнотуризм, бойки.

Lysyk N.

THEORETICAL ASPECTS OF USING HISTORICAL AND CULTURAL RESOURCES OF TUKHLYA VILLAGE IN ORDER TO DEVELOP ETHNOTOURISM IN THIS VILLAGE AND SKOLE AREA OF LVIV REGION

This article is an attempt to present historical and cultural resources of Tukhlya village that could be used in order to develop ethnotourism in this village and Skole area of Lviv region on the stage of creating tourist trails.

Key words: historical and cultural resources, tourist trails, tourism attractiveness, ethnotourism, Boyky.

УДК 379.85 (477.83)

*Дорош Ю. С., Кучинська І. В.
Львівський інститут економіки і туризму*

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ НОСТАЛЬГІЙНОГО ТУРИЗМУ У М. РАВА-РУСЬКА ТА НА ПРИЛЕГЛИХ ТЕРИТОРІЯХ

У статті характеризується один із найбільш перспективних видів туризму на Равщині — ностальгійний туризм. Визначено поняття «ностальгійний туризм», описані основні населені пункти, що володіють ресурсами для даного виду туризму. Зроблено висновки про перспективи розвитку ностальгійного туризму у регіоні.

Ключові слова: ностальгійний туризм, батьківщина, туристичні центри.

Ностальгійний або сентиментальний туризм є одним з різновидів етнотуризму і включає поїздки для побачення з рідними та відвідання місць, з якими пов'язана історія народу або життя предків. Сьогодні все більше людей мають бажання відвідати історичну батьківщину своїх батьків, дідів, прадідів, або ж відвідати місця поховань своїх славетних одноплемінників.

Перспективи розвитку ностальгійного туризму на Равщині обумовлюються дією широкого спектру природних, історико-культурних, соціальних, політичних чинників, які мають чітко окреслену специфіку. Розвиток ностальгійного туризму на Равщині з кожним роком стає дедалі активнішим. У даному краї необхідне подальше дослідження основних місць, придатних для розвитку саме цього виду туризму, та знаходження цікавих фактів про долю наших предків.

З огляду на актуальність проблеми, метою даного дослідження є вивчення перспектив розвитку ностальгійного туризму на Равщині, зважаючи на наявний туристичний потенціал даного регіону.

Ностальгійний туризм є одним із перспективних видів туризму на Равщині, можливості якого повністю не вивчені і не використані. Детальніше розглянувши основні центри ностальгійного туризму на Равщині, можна зрозуміти, що цей край має значні перспективи для розвитку даного виду туризму.

Рава-Руська — місто Жовківського району Львівської області. Вперше в документах Рава-Руська згадується в XV ст. Відомо, що белзький і мазовецький князь Владислав у 1455 р. невеликий населений пункт на річці Рата назвав іменем свого володіння на Мазовецькій землі — Равою, з додатком слова «Руська» щоб відрізнити її від Рави-Мазовецької, розташованої на території Польщі. Можливо, приводом для цього було міське українське населення, яке поляки в той час називали русинами. Рава-Руська знаходиться приблизно в 14 км від табору смерті Белзець [4].

Рава-Руська володіє значними ресурсами для розвитку ностальгійного туризму. Найважливішими об'єктами є цвинтар французьких та бельгійських військовополонених, залишки єврейського цвинтаря, цвинтар радянських військовополонених, а також міське кладовище.

У Раві-Руській знаходиться цвинтар французьких і бельгійських військовополонених, які загинули в концентраційному таборі, що розташовувався тут. Рава-Руська входила в так званий трикутник смерті: Треблінка-Аушвіц-Львів і мала свою мережу таборів по всій Галичині. Репресивний табір «Stalag № 325» був створений німцями на весні 1942 р. і призначався для полонених французької та бельгійської кампаній, які намагалися втекти з німецького табору або не хотіли працювати. Між квітнем 1942 р. і січнем 1944 р. більше 20 тис. французів, що потрапили в полон після поразки Франції в червні 1940 р., були переведені сюди з інших таборів. До 1943 р. кількість в'язнів у Раві-Руській та його підтаборів сягала двадцяти чотирьох тисяч. Табір було закрито 19 січня 1943 р., а в'язні переведені до інших таборів. В 2002 р. і французькою владою був оновлений меморіал на честь загиблих співвітчизників [4].

Також у Раві-Руській знаходиться цвинтар радянських військовополонених. З липня 1941 р. до квітня 1942 р. тут було ув'язнено приблизно 18 000 військовополонених. Усі вони померли страшною смертю в жахливих умовах. Один свідок розповідав, що «машини щодня вивозили тіла загиблих на платформах. Їх відвозили до лісу, де на них уже чекали величезні рови... Двох радянських полонених примушували розкласти тіла в ямі. Загиблі радянські воїни були поховані якраз за табором, на сто метрів вище. Тепер заледве можна розрізнити сліди їхніх могил, зарослих метровими кущами ожини» [3].

На цьому ж цвинтарі похований брат президента Таджикистану Емомалі Рахмонова — Файзиддин Рахмонов, 1937 р. народження. Президент здійснив свій візит у Раву-Руську 5 грудня 2008 р. Файзиддин Рахмонов загинув під час служби в рядах Радянської Армії в кінці 50-х років минулого століття під час виконання службового обов'язку. Нікого із батьків та трьох братів на похороні не було, а перевезти тіло на батьківщину не дозволяли ісламські традиції. Вперше президент Таджикистану відвідав могилу свого брата у 2001 р.

У наш час із колись великої громади євреїв у Раві-Руській залишилися лише нечисленні жителі. У роки війни тут було знищено близько 17 000 євреїв (майже чверть усієї кількості). Згодом колишній єврейський цвинтар Рави-Руської перетворили на піщаний кар'єр. Пісок почали брати ще у 1952 р., за радянських часів. Від кладовища залишилася тільки огорожа. За усним повідомленням жителя міста, Гордона В. Б., всі єврейські надгробки, які лише можна було знайти, склали у важкодоступний кар'єр між заповненим водою ровом та деревами. Ось і все, що залишилося від євреїв Рави-Руської.

У лісі, за 3 км від центру міста і за 250 м від села Борове, в ямі розміром 13×8 м захоронено понад 1 500 трупів євреїв. Саме тут відбувся

розстріл останніх євреїв, які працювали в таборі «Judenlager». У квітні 1943 р. табір, в якому перебувало понад 1 500 осіб єврейської національності, був переведений з міста Великі Мости до Рави-Руської. Вночі 10 листопада 1943 р. фашисти оточили табір і перевезли всіх людей до Борового, до сільради, де їх було розстріляно, а тіла закопано у великому рову. У селі Борове ще залишились живі свідки цієї жахливої події [3].

Потелич — колишнє місто, тепер — село Жовківського району Львівської області. Перша згадка про Потелич — Галицько-Волинський літопис, 1262 р. В Потеличі зупинявся князь Данило Галицький [1].

Саме в Потеличі всім серцем можна відчувати трагедію минулої війни. Село має аж два цвинтарі на пагорбах. На південному хоронять місцевих мешканців, тут є також могила борців за волю України. Праворуч від цвинтаря за радянських часів спорудили пам'ятний знак радянським солдатам. На західному пагорбі ще в 1941 р. німці заклали інший цвинтар, на території якого впродовж війни масово ховали вояків вермахту. Сюди останніми роками продовжують привозити останки німецьких солдатів, знайдені в похованнях у містах і селах Західної України. Саме тут, тепер уже навіки, спочивають німецькі вояки, останки яких виявили на території Львівського Центрального парку культури та відпочинку імені Б. Хмельницького.

Після війни німецький цвинтар заріс лісом. Це і врятувало поховання, про які знали лише місцеві мешканці. Українці не тільки не руйнували цей цвинтар, а й приносили квіти на могили. Попри те, що німецького військового цвинтаря в Потеличі офіційно не відкрито й досі, він вражає чистотою та впорядкованістю. Поруч із цвинтарем знаходиться німецька кірха. Щороку сюди приїжджають родичі тих, хто тут загинув. Громада села гостинно зустрічає німців, які приїжджають на відвідини своїх померлих родичів [6].

Гійче — село у Жовківському районі Львівської області. Гійче вперше згадується в історичній літературі за 1513 р., але археологічні знахідки свідчать, що на території села поселення існували значно раніше [1]. У селі знаходиться збірний австрійсько-російський цвинтар. Він розташований неподалік села, біля лісу, на тому місці, де 7 вересня 1914 р. відбувся бій між Другим полком Тірольських Цісарських стрільців з частинами російської армії. Меморіал складається з двох ділянок — австрійської та російської — розділених лісовою дорогою та обнесених муром.

Згідно архівних досліджень на австрійській частині цвинтаря захоронено 800 воїнів, з яких відомі прізвища 13 офіцерів і 90 воїнів. На російській частині поховано 300 воїнів, серед яких 6 офіцерів. Прізвища російських воїнів невідомі.

Меморіал у с. Гійче — найбільший на території України за своїми архітектурними особливостями, найбільш монументальний австрійський військовий цвинтар. Меморіал збудований в 1917 р., реконструйований в 1924–1927 роках. Тепер відновлений за кошти Тірольського відділення організації «Австрійський Чорний хрест» [6].

Монастирок — село в Україні Жовківського району Львівської області. У селі похований український письменник та громадський діяч Лесь Мартович. Щороку 12 лютого в Монастирку вшановують пам'ять видатного новеліста Леся Мартовича, який прожив у цих краях свої останні роки і похований на місцевому цвинтарі [2].

У цих краях Мартович опинився через хворобу. Приятель Іван Кунців запропонував письменнику приїхати в його маєток в сусіднє з Монастирком с. Середкевичі. То була така собі курортна місцина: джерельна вода, близько ліс. А до Монастирка Мартович ходив співати у церковному хорі. Часто спілкувався з місцевим священиком.

Коли почалася Перша світова війна Леся Мартовича призвали до австрійського війська на службу. Але через слабке здоров'я призначили наглядачем біля українських і російських військовополонених. За якийсь час стан здоров'я його різко погіршився. Помер Лесь Мартович 11 січня 1916 р. Перед смертю письменник заповів поховати його у Монастирку. Спочатку письменника поховали на старому цвинтарі, на могильній плиті було написано: «Лесь Мартович — письменник. Народився 1871 р., помер 1916 р.». Тривалий час про могилу ніхто не згадував. Лише в 1949 р. тодішній сільський голова взявся розшукати гробівець. Зрештою, Леся Мартовича перепоховали, встановили пам'ятник, до якого веде алея могутніх тополь. У 1974 р. в Монастирку відкрили літературно-меморіальний музей Леся Мартовича, однак, на жаль, жодної особистої речі письменника там немає [5].

Липник — село, яке розташоване у Жовківському районі Львівської області. Село вперше в історичній літературі згадується за 1565 р. Село не оминула Перша світова війна у 1914–1915 рр., підтвердженням цього є велика братська могила [6].

Равське — присілок села Липник. У с. Равське є могила Дмитра Пелипа. Він був провідником ОУН–УПА. Народився Дмитро Пелип у 1900 р., служив у польській армії. У 1936 р. був засуджений на 4 роки за участь в ОУН. В 1942 р. Пелип створює на Равщині перший загін «Української самооборони». Він починає захищати місцеве населення від німецького контингенту «Лігеншафту» та від вивозу молоді на роботи до Німеччини. З 1944 р. Дмитро Пелип веде війну з ЧА та НКВС. Загинув у листопаді 1944 р., поховали в Радванцях. 29 вересня 1991 р., перепохований у Равському. У 2009 р. могилу було відреставровано, жителі села доглядають її, адже Дмитро Пелип — це місцевий герой [2].

Отже, на сьогодні на Равщині ностальгійний туризм має значні перспективи для розвитку. Наявність великої кількості багатонаціональних поховань поряд із прикордонним розташуванням міста є важливим фактором для залучення іноземних туристів. Однак варто пам'ятати, що це надзвичайно специфічний вид туризму, і розрахований він на доволі вузьку аудиторію. Таким видом туризму займаються лише люди, яких у минулому об'єднало горе втрати своїх близьких. Відомі випадки, коли людина

втратила всю сім'ю і після багатьох років намагається знайти своє коріння. З огляду на це, організація ностальгійного туризму має певні особливості, які необхідно враховувати під час планування його розвитку в регіоні. Важливими кроками для покращання розвитку ностальгійного туризму на Равщині є відповідне облаштування поховань, подальше накопичення історичних даних щодо загиблих осіб, поширення інформації про туристичні ресурси регіону, особливо за межами України, а також подальший розвиток туристичної інфраструктури.

Література:

1. Жовківщина: Історичний нарис [Текст] / Відп. ред. М. Литвин. — Жовква–Львів–Балтимор: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Земляцьке об'єднання «Жовківщина», 1994. — Т. 1. — 326 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР. Львівська область [Текст]. — Київ: Головна редакція УРЕ АН УРСР, 1968. — 968 с.
3. Отець Патрік Дебуа. Хранитель спогадів. Кривавими слідами Голокосту [Текст] / П. Дебуа. — К.: Дух і літера, 2011. — 336 с.
4. Рава-Руська: офіційний сайт громади [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://misto-rava.at.ua/>.
5. Дудар О. Останні будні Леся Мартовича [Електронний ресурс] // Україна Молода. — Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/print/84/45/65066/#>.
6. Черес Б. С. Австрійські військові поховання [Текст] / Б. С. Чекас // Німецькі колонії в Галичині. — Львів, 1996.

Дорош Ю. С., Кучинская И. В.

ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ НОСТАЛЬГИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В Г. РАВА-РУССКАЯ И НА СОПРЕДЕЛЬНЫХ ТЕРРИТОРИЯХ

В статье охарактеризован один из наиболее перспективных видов туризма в Раве-Русской и окрестностях — ностальгический туризм. Приведено определение понятия «ностальгический туризм», описаны главные населенные пункты, владеющие ресурсами для данного вида туризма. Сделаны выводы относительно перспектив развития ностальгического туризма в регионе.

Ключевые слова: ностальгический туризм, родина, туристические центры.

Dorosh Yu., Kuchynska I.

PROSPECTS OF NOSTALGIC TOURISM DEVELOPMENT IN RAVA-RUSKA AND SURROUNDING TERRITORIES

In this article one of the most promising type of tourism in Rava-Ruska and surroundings, the nostalgic tourism, is characterized. The term «nostalgic tourism» is define, the main settlements that have resources for this type of tourism are described. The conclusions about the prospects of nostalgic tourism in the region are made.

Key words: nostalgic tourism, motherland, tourist centers.

УДК 338.483.13-056.26

Зінь Л. М.

Львівський інститут економіки і туризму

РЕАБІЛІТАЦІЯ ТА СОЦІАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ

У статті аналізується процес соціальної реабілітації і інтеграції осіб з інвалідністю як в Україні, так і в світі; на цій основі обґрунтовуються перспективи розвитку українського етнотуризму шляхом випереджаючого зростання внутрішнього туризму та проведення подієвих заходів. Рекомендуються основні шляхи розвитку українського етнотуризму в Україні для задоволення потреб осіб з інвалідністю з метою їх інтеграції у суспільство.

Ключові слова: соціальна реабілітація, інтеграція, адаптація, особи з інвалідністю, український етнотуризм, туристичні пропозиція.

Протягом останніх десятиріч у світі соціальна політика європейських країн стосовно осіб з інвалідністю зазнала суттєвих змін. Основою цих змін є визнання рівності прав осіб з інвалідністю на повноцінне життя у суспільстві та створення реальних умов для соціальної реабілітації та інтеграції інвалідів. Однак, ще багато країн, у тому числі й Україна, під час формування державної соціальної політики стосовно осіб з інвалідністю не враховують цих змін і надають пріоритетного значення «медичному», а не «соціальному» підходу до розв'язання проблеми. З огляду на це, простежуються наслідки, які не сприяють широкому залученню осіб з інвалідністю до активної участі в суспільному житті, в реалізації їхніх прав, як повноцінних громадян України.

Вивченню проблем осіб з інвалідністю присвячена значна кількість наукових праць. Її досліджують як вітчизняні, так і закордонні науковці, серед них — В. Абрамов [1], В. Красномоєць [2], О. Волошинський, І. Горбацьо [3], М. Сварник, Я. Грибальський [4], Л. Жирак [5], Н. Stanuch, К. Kaganek [6], С. Бородавкін [7], Є. Орлова [8] тощо. Проте проблеми реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю засобами українського етнотуризму в Україні не досліджено. Сьогодні туризм в Україні ще недоступний для осіб з інвалідністю, тоді як в Європі ефективно розвивається індустрія соціального туризму. Тому, все гостріше виникає необхідність вивчення стану розвитку українського етнотуризму, проблем й можливостей його використання як ефективного засобу соціальної реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю.

Об'єктом нашого дослідження є явище соціальної реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю в Україні та світі.

Предмет дослідження — засоби українського етнотуризму для реабілітації та соціальної інтеграції осіб з інвалідністю на прикладі реалізації міжнародного проекту «Село для всіх». Методи дослідження — загальнонаукові, а саме абстрактно-логічний, дедуктивний, індуктивний, прогнозування і статистичного аналізу.

Інвалідність — одна зі складових людського існування. Майже кожна людина протягом життя може мати тимчасові або постійні порушення. За даними світової статистики, більше мільярда людей, або близько 15 % населення світу (згідно з оцінкою глобальної чисельності населення 2010 р.), живуть з якою-небудь формою інвалідності. Це більш високий показник, ніж попередня оцінка, виконана Всесвітньою організацією охорони здоров'я у 1970-х роках і яка становила 10 % [9].

Інвалідність — проблема багатогранна, безпосередньо пов'язана з рівнем економічного, політичного, соціального розвитку людського суспільства, його культурою, освітою, мораллю та релігією. Тому, інвалідність є соціальним явищем, уникнути якого не може жодне суспільство. Масштаби інвалідності залежать від цілого ряду чинників, таких як: здоров'я нації, розвиток системи охорони здоров'я, соціально-економічний розвиток держави, стан екологічної культури, політичні чинники (участь країн у військових конфліктах) тощо. Наявність проблем у тих чи інших сферах забезпечення життєдіяльності суспільства і різноманітних катаклізмів (екологічних, воєнних, природних тощо) суттєво впливає на збільшення чисельності інвалідів [10].

Сьогодні в Україні чисельність інвалідів складає 2,64 млн. осіб. Кожен 18-тий громадянин України — особа з інвалідністю, тобто людина, яка потребує допомоги та підтримки від держави не лише у грошовому еквіваленті, а й планування житла, облаштування під'їздів, громадського транспорту, забезпечення технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення, сприяння в отриманні фахової освіти, поглиблення професійних знань, працевлаштування, отримання культурних послуг.

Сьогодні особи з інвалідністю належать до найбільш соціально незахищених категорій населення. У світовій практиці за останні 20 років відбулися корінні зміни у поглядах і підходах до вирішення проблем осіб з інвалідністю. Якщо раніше їх основою було милосердя до осіб з інвалідністю, то сьогодні — відчуття повноцінності та адаптації в суспільстві.

Україна здійснює послідовну політику переходу від моделі медичної до соціальної інтеграції осіб з інвалідністю. На наш погляд, така модель повинна включати: створення механізму інтеграції осіб з інвалідністю в суспільне життя; підвищення їх державного захисту і гарантії у дотриманні норм соціальних стандартів з матеріального забезпечення; створення безперешкодного середовища; забезпечення активної взаємодії державних органів та громадських організацій осіб з інвалідністю. Усі ці заходи дозволять змінити підходи до проблем осіб з інвалідністю в економічному та соціальному житті суспільства.

Чинне законодавство України недосконале щодо питання регулювання соціальних проблем осіб з інвалідністю. Воно розглядає інвалідність як соціальну категорію, причому немає чіткого тлумачення дефініції «інвалід». Держава документально гарантує права особам з інвалідністю на працевлаштування та зайнятість, освіту, реабілітацію, доступність до архітектурної, транспортної та інформаційної інфраструктури. Проте, ці вимоги залишаються тільки задекларованими на папері.

Залучення інвалідів до культурно-історичного середовища є одним з пріоритетних напрямків державної політики України. Конвенція про права інвалідів була підписана 13 грудня 2006 р. та набрала чинності для України 6 березня 2010 р. [11]. У Конвенції проголошується принцип повного й ефективного залучення та включення інвалідів до суспільства. Стаття 30 Конвенції проголошує, зокрема, що держави-учасниці визнають право інвалідів брати участь нарівні з іншими громадянами в культурному житті й уживають усіх належних заходів для забезпечення того, щоб інваліди мали доступ до таких місць культурних заходів чи послуг, як театри, музеї, кінотеатри, бібліотеки й туристичні послуги, а також мали доступ до пам'яток і об'єктів, що мають національну культурну значущість [12].

Дозвілля, відпочинок і рекреація займають особливе місце для осіб з інвалідністю. Види, форми, засоби рекреаційних послуг впливають на якість та успішність реабілітаційних, адаптаційних процесів та інтеграцію осіб з інвалідністю в суспільство.

На нашу думку, функції туризму входять у комплекс державних і суспільних заходів, спрямованих на створення і забезпечення умов для соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в суспільство. Завдання соціальної реабілітації співзвучні з туризмом, оскільки включають механізми адаптації і самоадаптації за участю осіб з інвалідністю в цьому процесі. Виходячи з цього, логічним є те, що туризм є ефективним засобом реабілітації осіб з інвалідністю.

По-перше, туризм — це засіб здорового способу життя, культури фізичного виховання та вид рухової активності. Рухова активність та безперешкодне переміщення в просторі — необхідний фактор розвитку фізичних і психофізичних якостей організму осіб з інвалідністю. За нашими спостереженнями, значне омолодження «віку хвороб» і хронічні захворювання ведуть до зменшення рухової активності, сприяють зниженню фізичного і психічного опору організму до несприятливих факторів навколишнього середовища. Польський науковець Тадеуш Лобоцевич доводить, що туризм є фактором протидії гіподинамії, яка деструктивно впливає на здоров'я і психіку людини [13]. Обмеження в русі осіб з інвалідністю стають причиною пригніченого стану, зневіри, стресів. Завдяки засобам туризму здійснюється терапія і профілактика психосоматичних захворювань, підтримки фізичного розвитку і здоров'я.

По-друге, туризм створює умови комунікабельності та повноцінного спілкування осіб з інвалідністю. При цьому, особи з інвалідністю взаємо-

діють з іншими людьми, встановлюють контакти, мають можливість адаптуватися в суспільство. У них підвищується почуття гідності, усувається відчуття неповноцінності. На нашу думку, засобами туризму можна інтегрувати осіб з інвалідністю в суспільство.

По-третє, туризм сприяє відновленню психологічних і фізичних зусиль, затрачених на повсякденну, одноманітну, рутинну роботу в побуті. При цьому, відпочинок має активний характер через анімаційні програми завдяки різноманітності форм і видів, які допомагають відволіктись від монотонності в побуті й праці, більше пізнати світ, ознайомитись з етнічними традиціями та звичаями, впізнати раніше невідомі природні явища. Тому, туризм є ефективним джерелом відновлення психологічних ресурсів осіб з інвалідністю.

По-четверте, туризм сприяє вихованню екологічної культури в суспільстві. Добрі кліматичні умови, багатство і різноманітність природних пам'яток, близькість водних ресурсів, наявність пам'яток матеріальної культури — все це сприяє формуванню позитивного психоемоційного настрою, що також може бути включене у програму системи реабілітації осіб з інвалідністю.

По-п'яте, туризм — це можливість всебічного розвитку особистості людей з інвалідністю. Пізнання етнічної культури, історії, життя і звичаїв інших народів несе в собі великий гуманітарний потенціал, збагачує і розширює кругозір людей. Отже, на наш погляд, туризм має інтелектуально-виховний вплив на розвиток осіб з інвалідністю та наближає їх до соціальної інтеграції у суспільство.

Сучасна світова практика в сфері туризму для осіб з інвалідністю різноманітна і демонструє широку географію. Довідник з туризму для осіб з фізичними вадами включає до 1 500 світових фірм, які надають послуги для осіб з інвалідністю у сфері туризму. На сьогодні, кількість аналогічних фірм щорічно зростає, урізноманітнюються туристичні програми. На сьогоднішній день, активно розвиває туризм для осіб з інвалідністю міжнародна туристична організація SATN (Society for Accessible Travel & Hospitality) [14]. Вона проводить щорічні конгреси, випускає щомісячний журнал, співпрацює з урядами окремих держав та є членом у WTO. Основна місія організації полягає у підвищенні обізнаності про потреби мандрівників з інвалідністю, подоланні фізичних і психологічних бар'єрів, створенні вільного доступу і розширенні можливостей для їх подорожей. Таким чином, з аналізу інформаційних джерел ми бачимо, що в європейських країнах відбувається активний процес інституціоналізації туризму. Проте, Україна практично зовсім не готова до надання туристичних послуг для осіб з інвалідністю. Рекреаційні зони України, у т. ч. Львівщини, ще не повністю пристосовані для туристичних подорожей осіб з інвалідністю, також бракує фахівців, підготовлених волонтерів і адаптованої методики навчання. Доступність середовища в Україні для осіб з інвалідністю ще залишає бажати кращого. Більшість об'єктів соціальної та

туристичної інфраструктури Львівщини залишаються недоступними для осіб з інвалідністю, оскільки вони не відповідають вимогам середовища їх життєдіяльності. Фактично жодна з туристичних фірм Західного регіону України не декларує у своєму переліку послуги для осіб з інвалідністю.

Ще недосконалим є механізм регулювання проблем соціальної реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю засобами українського етнотуризму. На думку науковців [5], ефективною може бути державна програма підтримки та забезпечення осіб з інвалідністю до активного відпочинку та туризму.

З аналізу видно, що найбільших успіхів у розвитку туризму для осіб з інвалідністю досягли громадські організації Львівщини, такі як «Зелений Хрест» і Львівська асоціація розвитку туризму. Вони першими почали привертати увагу громадськості до проблем забезпечення доступності до активного туризму і відпочинку, надання туристичних послуг особам з інвалідністю на високому культурному та соціальному рівні. Результатом їхньої діяльності є проведення заходів для осіб з інвалідністю та видання практичних посібників для туристичних організацій, навчальних закладів та осіб з інвалідністю.

На особливу увагу заслуговує міжнародний проект «Село для всіх», який реалізований громадською організацією «Зелений Хрест» за підтримки Фонду Скан та міжобласного благодійного фонду «Фонд розвитку Карпатського Єврорегіону» у 2011 р. За результатами проекту, станом на вересень місяць 2011 р. на Україні функціонує 17 агроосель, які займаються наданням послуг для туристів з інвалідністю [15].

У рамках проекту «Село для всіх» ми досліджували доступність до сільського та зеленого туризму осіб з інвалідністю, у т. ч. мешканців сіл Івано-Франківщини і Львівщини, які розпочали свій бізнес у цьому напрямі. Нами апробовано методикку навчальних тренінгів:

- з підготовки власників агроосель, які займаються сільським, зеленим туризмом до прийому осіб з інвалідністю;
- з підготовки осіб з інвалідністю — мешканців сіл, до організації у власній оселі сільського, зеленого туризму та прийому відпочиваючих як здорових, так і осіб з інвалідністю.

Таким чином, особи з інвалідністю при невеликому стартовому капіталі за підтримки держави можуть активно розпочинати свій бізнес з розвитку сільського й зеленого туризму. Це, у свою чергу, є ефективним дієвим засобом реалізації соціальної державної програми з реабілітації та інтеграції осіб з інвалідністю.

Література

1. Абрамов В. В. Спортивно-оздоровчий туризм для інвалідів як новий вид адаптаційного спорту в Україні / В. В. Абрамов, М. В. Бублій // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: наук. монографія [за ред. проф. Єрмакова С. С.]. — Харків: ХДАДМ (XXIII), 2006. — № 8. — 108 с. — Режим доступу: www.lifesway.org/inf/PP200608.pdf.

2. Красномоєць В. А. Людський розвиток осіб з інвалідністю в Україні: оцінка стану забезпечення / В. А. Красномоєць // Наукові праці КНТУ. Економічні науки. — 2010. — № 17. — С. 367–373.
3. Волошинський О. Теорія і практика організації активного відпочинку та туризму для неповносправних осіб: навч. посіб. / О. Волошинський, І. Горбацьо, А. Мацелюх, М. Сварник. — Львів : Ліґа-Прес, 2009. — 128 с.
4. Сварник М. Активний відпочинок та туризм для неповносправних. Посібник / М. Сварник, Я. Грибальський, Ю. Войтюк та інші. — Львів: ТОВ «Зелений хрест», 2007. — 151 с.
5. Жирак Л. В. Стан, проблеми і перспективи розвитку активного туризму для осіб з особливими потребами в Україні / Л. В. Жирак / Слобожанський науково-спортивний вісник, 2010. — № 14. — С. 36–39.
6. Kaganek K. Modele regresyjne uprawiania turystyki aktywnej przez osoby niepełnosprawne wzrokowo i ruchowo / K. Kaganek, H. Stanuch // Bio-algorithms and med-systems. — 2005. — Vol. 1. — № 1–2. — P. 221–226.
7. Бородавкін С. В. Права інваліда в умовах російської культурної традиції / С. В. Бородавкін. — СПб., 1997. — 95 с.
8. Орлова Е. Свобода прикасання: Музеї і художественна культура для інвалідів в Великобританії // Вестник Благотворительности. — 1966. — № 3. — С. 9–17.
9. Всемирный доклад об инвалидности/ Всемирная организация здравоохранения. Всемирный банк. — 2011 г.
10. Національна доповідь «Про становище інвалідів в Україні» / С. Мельник, Г. Гаврюшенко, П. Коропець та ін. — К.: Департамент у справах інвалідів Мінпраці України, 2008. — 205 с.
11. Мінакова К. В. Інтеграція інвалідів по зору до культурно-історичного середовища краю на прикладі роботи Дніпропетровського Національного історичного музею / Сторінка молодого дослідника. Гуманітарний журнал. — 2011. — №1–2. — С. 133–136.
12. Конвенція про права інвалідів (ратифіковано Законом України від 16. 12. 2009 р. № 1767-УІ) // Офіційний вісник України від 19. 03. 2010. — 2010 р., № 17. — 799 с.
13. Бастрыкина А. В. Туризм в системе реабилитации и социальной интеграции пожилых и людей с ограниченными возможностями. Методические рекомендации. — 1999. — 39 с.
14. Society for Accessible Travel & Hospitality [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.sath.org
15. Товариство «Зелений хрест» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: www.gcs.org.ua

Зинь Л. М.

РЕАБИЛИТАЦИЯ ТА СОЦИАЛЬНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ЛЮДЕЙ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ СРЕДСТВАМИ УКРАИНСКОГО ЕТНОТУРИЗМА

В статье анализируется социальная реабилитация и интеграция людей с инвалидностью как в Украине, так и в мире, на этой основе обосновываются перспективы развития украинского этнотуризма путем опережающего роста внутреннего туризма и проведения событийных мероприятий. Рекомендуются

основные пути развития украинского этнотуризма в Украине для удовлетворения потребностей людей с инвалидностью с целью их интеграции в общество.

Ключевые слова: социальная реабилитация, интеграция, адаптация, люди с инвалидностью, украинский этнотуризм, туристическое предложение.

Zin L.

**REHABILITATION AND SOCIAL INTEGRATION OF PEOPLE
WITH DISABILITIES BY MEANS OF UKRAINIAN ETHNOTOURISM**

The paper analyses social rehabilitation and integration of peoples with disabilities in Ukraine and in the world: on this basis, prospects of development of Ukrainian by accelerated growth of domestic tourism and driven activities. Main ways of development of Ukrainian ethnotourizm in Ukraine to meet the needs of peoples with disabilities to their integration into society recommended.

Keywords: social rehabilitation, integration, adaptation, peoples with disabilities, ukrainian ethnotourism, tourist offer.

УДК 379.85:94

*Івашко Ю. П., Волошина А. В.
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

Стаття є спробою проаналізувати основні теоретичні аспекти розвитку етнотуризму. Виділено та обґрунтовано основні носії етнонадбань, збереження і примноження яких сприятиме реалізації етнотуризму, а також вказано на можливості та перспективи розвитку етнотуризму.

Ключові слова: туризм, етнотуризм, традиції, звичаї, культурна спадщина.

Інтерес до історії, культури, побуту і традицій інших народів виступає найважливішим каталізатором розвитку міжнародного туризму. В цьому плані культурно-історичні фактори тісно переплітаються з факторами етнічними. Етнотуризм — це не що інше як туризм, який дає можливість познайомитися з життям того або іншого народу, його історією, побутом, культурою і т. д. [8]. Відмінною рисою даного виду туризму є те, що він може бути цікавим практично будь-якій категорії туристів: українським та іноземним громадянам, молодим людям, які цікавляться історією, традиціями та побутом своїх предків, а також більш старшому поколінню туристів, які мають різну мотивацію.

Етнічний тур — це чудовий екзотичний вид відпочинку. Під час таких поїздок туристи вивчають певну етнічну групу населення, вивчають її життя, особливості культури, побутові моменти і т. д. Це хороший спосіб дізнатися більше про своє коріння або вивчити історію певного народу.

У даний час в туризмі існує багато проблем, які створюють для його розвитку певні труднощі. Для сучасної України є актуальною проблема збереження та розвитку етнотуристичного потенціалу. Отже, для того, щоб вирішити питання, що виникли, необхідне державне регулювання туристичного бізнесу, належне фінансування даної галузі, взаємодія учасників туристичного ринку, а саме зміцнення законодавчо-правової бази туристичного комплексу, взаємодії органів державного управління туризмом з безпосередніми виробниками туристичних послуг через залучення до вирішення проблем розвитку туризму туристичних асоціацій, навчальних закладів та інших структур, що діють на туристичному ринку.

За умови створення бази для розвитку етнотуризму в країні (професійні кадри, навчальні програми в селі і заповідниках, різноманітність орієнтованих на цей вид туризму турфірм) та державної підтримки, туризм міг би реально стати тим альтернативним джерелом доходу для України, який вже не один десяток років є основним джерелом для багатьох країн, орієнтованих на туризм.

Теоретико-методологічні аспекти етнотуризму в Україні, так і закордоном, окремі питання управління галуззю вивчали відомі вітчизняні вчені: Ю. В. Алексєєва, В. К. Федорченко, В. І. Цибух, І. М. Школа, М. І. Долішній [3] та ін.

Україна має величезний потенціал для розвитку етнографічного туризму. У неї є все необхідне — величезна територія, багата історична і культурна спадщина. У багатій історії України в різні часи залишили свої сліди стародавні слов'яни, монголо-татари, половці, скіфи та інші народи. Наші предки успадковували від них зовнішність, віру, різні культури, мови і традиції. Це стимулює розвиток етнографічного туризму — робить сучасних українців і громадян інших держав цікавими один одному.

Метою статті є аналіз розвитку та перспектив етнотуризму в Україні та світі як ланки туристично-рекреаційного комплексу.

Етнічний туризм — один із напрямів культурно-пізнавального туризму, що є в даний час привабливим для багатьох країн. Світова практика доводить, що подібний вид туризму здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини. Традиції — це система позицій, цінностей, норм поведінки і принципів відносин між людьми в країні, ритм і пульс її життя [4, 426]. Характеристика традицій включає аналіз існуючих традицій, їх місце в житті країни та їх прив'язку до конкретних етносів і територій. Роль традиції неоднакова в різних сферах соціального життя. У меншій мірі традиція проявляється в економіці, досягає максимуму в релігії [1, 146].

Народна творчість та масова культура є колективні види творчої діяльності, основу яких складають різні типи, різні традиції [6, 119].

За допомогою традиції колектив людей передає у спадок послання, необхідне для майбутнього виживання і самопідтримки. Традиції для етнотуризму типові для різних народностей. Вони тісно пов'язані з різними видами народної творчості (фольклором), в першу чергу — з ремеслами. Етнічні традиції, засновані на фольклорі, можуть бути сільськими, міськими, буржуазними, аристократичними. Наприклад, традиційні народні (етнографічні) свята: господарсько-календарні, релігійні, сімейно-особисті. Ступінь значимості кожної групи визначається впливом традиції, що лежить в їх основі, в культурному житті етносу.

На основі викладеного можна сказати, що завдяки етнотурам людина пізнає велич нації, героїчну і славу національну історію, благородство різних народів у всіх минулих і справжніх діяннях, видатну (по світовій значущості) літературу, мистецтво, науку та ін. [6, 121].

Етнічний туризм, іноді його називають також етнографічним, оскільки етнографія («народознавство») — це наука, що вивчає культурні та побутові особливості різних народів світу, а в даному випадку турист безпосередньо знайомиться з цими особливостями і певною мірою вивчає їх [5, 4].

Етнічний туризм може бути представлений двома основними видами. По-перше, це відвідування існуючих поселень, що зберегли особливості традиційної культури і побуту певних народів. Туристичні маршрути, що

проходять через різні поселення, існують у багатьох країнах. Так, прикладом може слугувати популярний вид відпочинку в Єгипті — сафарі пустелею на джипах, під час якого туристи відвідують стоянки бедуїнів і знайомляться з їх кочовим способом життя [2, 137].

Також світовим прикладом етнотурів може бути поїздка в латиноамериканську державу Перу, адже у багатьох туристів виникає бажання доторкнутися до традиційного побуту корінних жителів країни — індіанців. Тому туристи відправляються в глибинні райони країни — зокрема в джунглі басейну Амазонки. У цьому випадку чітко простежується поєднання етнічного туризму з екологічним. Аналогічні маршрути прокладені в горах Північної Індії і Північного Таїланду, у внутрішніх районах Австралії та на островах Океанії. У деяких сільських поселеннях різних країн Європи населення іноді використовує національний одяг, привертаючи тим самим увагу туристів. Часто в різних регіонах світу туристи стають свідками і навіть учасниками барвистих традиційних свят та фестивалів. Відвідуючи традиційні поселення, туристи із задоволенням купують різні вироби місцевих умільців, дегустують страви національної кухні [5, 5].

По-друге, етнічний туризм включає в себе знайомство з музеями народного побуту. Особливий інтерес викликають етнографічні музеї під відкритим небом, в яких містяться зразки традиційної архітектури, предмети побуту і проводяться національні свята. При цьому людина може своїми очима побачити предмет, що належить до тієї чи іншої культури і етносу, дізнатися про його ділове і символічне призначення, відчутти причетність до культури свого та інших народів. Музеї під відкритим небом існують в даний час в різних країнах, у тому числі і в Україні. Найбільш відомий з українських музеїв під відкритим небом — музей Пирогово [9], в експозиції якого знаходяться різноманітні будівлі, які були характерні для українського народу в минулому. Пирогово є важливим об'єктом туристичного інтересу.

Отже, завдяки етнічному туризму людина отримує можливість побачити традиційні житлові та господарські будівлі, ремісничі вироби, національний одяг, а також взяти участь в традиційних святах, майстер-класах, спробувати страви національної кухні та купити предмети традиційного побуту.

У даний час в Україні розробляються проекти, метою яких є стимулювання економічного розвитку громад корінного населення за допомогою етнотуризму як виду економічної діяльності самих корінних народів, яка здійснюється ними на територіях їхнього традиційного природокористування. Подібні інноваційні для України проекти спрямовані на розвиток стійкого етнічного туризму силами місцевого та корінного населення [7, 15].

Рушійною силою розвитку етнотуризму в Україні є мільйони її жителів, що свого часу роз'їхалися по всьому світу. Вони самі, а також їх

нащадки прагнуть потрапити на історичну батьківщину, щоб доторкнутися до свого коріння. Для них, а також для жителів України працюють десятки маршрутів, що дозволяють побачити унікальну історико-культурну спадщину країни. Популярними місцями етнічного туризму є Київ, з його численними пам'ятниками старовини, Західна Україна, звідки спостерігався найбільший результат переселенців, Крим, який відвідують нащадки депортованих татар, та ще багато інших місць.

Зараз лідерами серед етнотуризму є такі області, як Івано-Франківська, Полтавська та Рівненська; до їхнього рівня поступово підходять Запоріжжя, Наддніпрянщина і Слобожанщина. Уже здобув собі світову популярність Сорочинський ярмарок, що проходить в серпні, і на який з'їжджаються продавці та покупці, а також офіційні делегації не тільки з усього СНД, а й країн західної Європи та США. Та багато інших заходів, що пов'язані з Львовом, Асканією-Новою та іншими визначними місцями України.

Крім того, в Україні створюється проект збереження малих сіл в точках перетину Сумської, Харківської та Полтавської областей. Унікальністю даних сіл є збереженість унікальної старовинної архітектури, народних промислів, ландшафтів та відмінний екологічний стан. Один з перспективних проектів створюється в Запорізькій області. Це центр етнотуризму — «Етносело» (на території с. Червонокозацьке Волинянського р-ну). Мета даного центру передбачає створення експозицій робіт різних художників та ремісників з різних країн світу.

Перспектива етнотуризму в Україні є очевидною, але потребує вирішення низки питань. Тому, для більш успішного розвитку етнотуризму в країні повинні бути вирішені наступні завдання:

1. Розробка спеціальних законів та їх правового механізму для формування індустрії етнотуризму;
2. Розробка теоретичних основ науки, освіти і практики в сфері етнотуризму;
3. Вирішення питань соціального захисту місцевого населення за допомогою етнотуризму;
4. Підготовка та перепідготовка фахівців з етнотуризму;
5. Всебічна оцінка етнотуристичних об'єктів і ведення їх кадастру;
6. Налагодження моніторингу та перспектив етнотуризму;
7. Вивчення тактичних планів, стратегічних програм і заходів у сфері етнотуризму інших країн і світового співтовариства.

Етнічний туризм має на меті ознайомлення з побутом, культурою, традиціями та звичаями людей, які живуть в гармонії з навколишнім природним середовищем. Розвиток етнічного туризму в Україні стає новим і провідним напрямком діяльності. Цей вид туризму буде популярний в майбутньому у зв'язку з його унікальністю і неповторністю, так як в даний час етнічне розмаїття скорочується зі швидкістю, яке відповідає темпам втрати біологічного розмаїття. Корінні народи є носіями унікальної культури та системи господарювання, тому розвиток етнічного туризму має перспективи

в комплексі з розвитком екологічного туризму на територіях їх традиційного проживання. Етнічний туризм може розглядатися як одне з можливих стратегічних напрямів збереження і розвитку економіки традиційного господарства. Розвиток етнічного туризму має сприяти збереженню культурної спадщини і бути фактором сталого розвитку територій проживання.

Головне завдання проектів з розвитку етнічного туризму спрямоване на те, щоб уберегти процес розвитку етнічного туризму від непродуманих, швидкоплинних тенденцій, надати йому стійкості — перш за все, за допомогою активного залучення корінних народів у сферу туристичного бізнесу. Гарантією стабільності та ефективності проектів розвитку туристичного бізнесу та сталого розвитку в більш широкому сенсі стане самостійне керівництво реалізацією проектів представниками корінних народів [7, 16].

Етнотуризм є перспективною галуззю XXI ст., що привертає величезну кількість любителів всього незвичайного і незвіданого. Розпорядитися світовою культурною спадщиною з користю і без збитку — ось головний напрямок роботи етнічної туріндустрії сьогодні.

Отже, проведене дослідження дало змогу визначити, що етнотуризм може розглядатися як одне з можливих стратегічних напрямів збереження і розвитку економіки традиційного господарства. Розвиток етнотуризму має сприяти збереженню культурної спадщини і бути фактором сталого розвитку територій проживання.

Література

1. Азар В. И., Туманов С. Ю. Экономика туристского рынка. Институт международного туризма. — М., 1998. — 265 с.
2. Воскресенский В. Ю. Международный туризм: учеб. пособие / Ю. В. Воскресенский. — М.: Юнити-Дана, 2006. — 255 с.
3. Долишний М. Главные направления стратегии выхода экономики Украины из кризиса / М. Долишний, М. Козорис // Экономика Украины. — 1995. — № 4. — С. 14.
4. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии / Б. И. Кононенко. — М.: Вече 2000; АСТ, 2003. — 512 с.
5. Ресурсы этнического туризма в Самарской области: учеб. пособие по дисциплине «Краеведение и туризм» для студ. всех форм обучения специальности «Социально-культурный сервис и туризм» / сост.: С. Э. Зубов, М. В. Кржижевский. — Самара: Филиал ГОУ ВПО «МГУС», 2007. — 67 с.
6. Сапожникова Е. Н. Страноведение. Теория и методика туристского изучения стран: учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений. — 4-е изд., стер. / Е. Н. Сапожникова. — М.: Изд. центр «Академия», 2007. — 240 с.
7. Чумаков К. Этно-экологический туризм в сохранении природного и культурного наследия / К. Чумаков // Новая жизнь. — 2006. — № 5. — С. 15–16.
8. Етнотуризм в Прибайкаллі [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pribaikal.ru/bajandaevskijarticle/article/2441.html?cHash=3269fc7f87fcbcb1193e4de42ad7b56&print=1>.
9. Музей національної архітектури і побуту Пирогово [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pirogovo.com.ua>.

Івашко Ю. П., Волошина А. В.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ
ЭТНОТУРИЗМА В УКРАИНЕ И МИРЕ**

Статья является попыткой проанализировать основные теоретические аспекты развития этнотуризма. Выделены и обоснованы основные носители этноприобретений, сохранение и приумножение которых будет способствовать реализации этнотуризма, а также указано на возможности и перспективы развития этнотуризма.

Ключевые слова: туризм, этнотуризм, традиции, обычаи, культурное наследие.

Ivashko J., Voloshyna A.

**THEORETICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT
OF ETHNOTOURISM IN UKRAINE AND THE WORLD**

The article is an attempt to analyse the main theoretical aspects of development of ethnotourism. The main carriers of ethnoresources are allocated, substantiated, preservation and enhancement of which will promote ethnotourism implementation, and also possibilities and prospects of development of ethnotourism are specified.

Keywords: tourism, ethnotourism, traditions, customs, cultural heritage.

УДК 379.85

*Дутчак О. І.
Прикарпатський університет ім. В. Стефаника*

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ЕТНОТУРИЗМУ

Виокремлено та проаналізовано основні підходи сучасних українських та зарубіжних вчених до визначення поняття «етнотуризм». Окреслено поняття «ностальгійний туризм», «аборигенний туризм», «корінний туризм».

Ключові слова: етнотуризм, дефініція, ностальгійний туризм, аборигенний туризм.

Кожен соціокультурний феномен проходить традиційні стадії свого розвитку: зародження, розвиток, стає існування та занепад. На сучасному етапі розвитку суспільства, інформаційного за своєю суттю, науковий простір динамічно «всмоктує» та інтерпретує явища реальної дійсності. Характерною та закономірною рисою сучасної науки виступає звернення до вивчення суспільних явищ, зародження яких в українських реаліях відбулося не так давно. Однією із таких проблем виступає наукове дослідження українського етнотуризму. Надзвичайно важливим постає завдання вивчення термінологічних проблем етнотуризму — окреслення його сутнісних характеристик та вироблення максимально адекватної їм дефініції.

Ця проблема знайшла своє відображення на сторінках наукових праць низки зарубіжних та українських вчених. Однак не існує єдиного підходу до визначення поняття «етнічний туризм».

Як слушно зауважує львівська дослідниця С. Муравська, передусім варто звернутися до напрацювань європейської та американської науки, де в середині 70-их років піднімалися питання про необхідність дослідження такого нового явища в розвитку туризму, як «етнічний туризм». Розвиток етнотуризму був спричинений особливостями розвитку суспільства, урбаністичними процесами, з їх позитивними та негативними наслідками і бажанням окремих представників цивілізації повернутися прийомні на короткий час у середовище тих громад, діяльність яких ще не була спотворена мінусами життя в мегаполісах [5, с. 70].

Одним із перших визначень цього поняття запропонував американський дослідник В. Сміт у 1977 р., який окреслив етнічний туризм, як туризм, основною метою якого є пізнання глибинних традицій екзотичних народностей та включає відвідування їхніх домівок та поселень, спостереження за обрядами... [8]. Інші американські вчені Р. Макінтош та С. Гьольднер, переглянувши запропоноване ним визначення, окреслили етнотурзм як подорож з метою спостереження за культурою і способом життя по-справжньому екзотичних народів [8].

Дослідник з Вашингтонського університету П. Ван ден Берг у 1992 р. описав етнічний туризм, як форму туризму, де культурна екзотика тубільців є основою «приманки» для туристів [8].

Науковці з Великобританії С. Харроон і В. Вайдер визначили етнічний туризм як поїздку, вмотивовану, передусім, як пошуком тісного контакту з людьми, етнічна приналежність і культурна специфіка яких відрізняється від подібних ознак туристів [5]. Туристи насамперед шукають можливості проникнутися первісною культурою, не спотвореною віяннями цивілізації, саме тому об'єктами етнічного туризму стають сільські громади, які проживають у віддалених районах та поводять себе «екзотично» [5].

За висновками С. Муравської, більшість існуючих досліджень етнічного туризму в Європі та Америці концентрує увагу на окресленні етнотуризму як мандрівок до екзотичних і часто ізольованих етнічних груп [5, с. 71]. Деякі вчені вважають, що етнічний туризм має включати подорожі друзів та родичів на батьківщину предків з метою вивчення власної етнічної приналежності (ностальгійний туризм — авт.). Австралійський вчений Б. Кінг етнічний туризм відносить до подорожей, основною мотивацією до яких є «етнічне возз'єднання», тобто відвідування людей, близьких за етнічною приналежністю (аборигенний, авт.) [5, с. 72].

Узагальнивши попередні напрацювання вчених, китайський дослідник Лі Юнь визначив етнічний туризм, як туризм, основною метою якого є пошук екзотичного культурного досвіду через взаємодію з відмінними етнічними групами. Він включає в себе туристичні поїздки, упродовж яких споглядаються артефакти, ритуали тощо, пов'язані з конкретною етнічною групою. Процес споглядання таких речей, на думку вченого, є важливою частиною мотивації до поїздки [8, с. 3]. В даному випадку етнічна група виступає як окрема в соціально-культурному аспекті група людей, які поділяють спільну історію, культуру, мову релігію та спосіб життя.

Варто зауважити, що в світі поряд з терміном «етнічний туризм» широко використовується поняття «аборигенський» туризм, який запропонували Д. Мерпер, Д. Гетц та В. Джеймісон, і «корінний» туризм, хоча насправді мається на увазі те саме явище [8]. Дослідники із туманного альбіону Р. Батлер і Т. Хинчей (1996 р.) окреслили «корінний туризм» як туристичну діяльність, в якій беруть безпосередню участь корінні етнічні групи з метою дослідження або споглядання атрактивних ознак власної культури, від якої вони відійшли з огляду на ті або інші обставини [9]. Вони вважають, що корінний туризм передбачає участь в ньому представників корінних народів, у той час як в етнічному туризмі можуть бути задіяні не обов'язково представники етнічних груп, культура яких в даному конкретному випадку виявилася атрактивною.

Стосовно думки українських науковців щодо окреслення терміну «етнічний туризм», то тут також немає одностайності. Великою мірою це викликано тією обставиною, що у Законі України «Про туризм» не виділено його як одного із видів туризму [1]. Серед 17 запропонованих

видів туризму найбільш близьке відношення до етнічного туризму мають культурно-пізнавальний та сільський. У законі запропоновано виділити за метою поїздки 13 видів туризму, зокрема пізнавальний відпочинок та ностальгійний туризм [1].

Зокрема, Л. Кирилюк, вказуючи на швидкі темпи розвитку в Україні ностальгійного туризму, виділяє одним з його видів етнічний і пропонує визначити основні райони його масового розвитку на території нашої держави — прикордонне Закарпаття, Львівщина, Волинь. Він пов'язує цей вид туризму, передусім, із відвідуванням родичів, які опинились по різні сторони кордону [3].

Схожої думки дотримується київська дослідниця Т. Пархоменко. На її думку, «іноді ностальгійний туризм може накладатися на туризм етнічний, наприклад, коли емігранти відвідують свою етнічну батьківщину». Етнічний туризм задовольняє потребу у підкріпленні національної ідентичності людини, тобто включеності в певну соціальну спільноту на підставі спільного походження, ототожнення з певною культурою. Відвідування своєї етнічної батьківщини людиною, яка народилася і виховувалася в іншому соціокультурному середовищі, є своєрідним генетичним покликанням — «покликом предків». Ностальгійний же туризм виключно індивідуальний, він камерний порівняно з етнічним, це не поклик національної ідентичності, це — відтворення власного життєвого шляху, намагання подолати незворотність часу просторовим поверненням [3].

В. Ф. Кифяк під етнотуризмом розглядає поїздки з метою побачень з рідними та близькими [3]. Таке твердження є дискусійним, оскільки науковець у власному тлумаченні сутності етнотуризму ідентифікує останній як ностальгійний туризм.

Н. А. Малова стверджує, що «ностальгійний чи етнічний туризм — це вид відпочинку, під час якого туристи вивчають визначену етнічну групу населення, її життя, особливості культури, побуту і т. д.» [4]. Науковець дає визначення етнічного туризму, але трактує його як ностальгійний.

Загалом, російські науковці оперують поняттям «етнографічний туризм» та «етнічний туризм». При цьому, у перше поняття вони вкладають широкий зміст, відносячи сюди аборигенний та корінний види туризму [2]. Під етнічним туризмом вони розуміють ностальгійний туризм, тобто «...відвідування місць свого історичного проживання» [2].

Одеська дослідниця М. Орлова розглядає етнічний туризм як підвид пізнавального туризму, метою якого є ознайомлення з матеріальною та духовною культурою певного етносу. Очевидно, таке визначення найбільш адекватно відображає специфіку етнотуризму, основним спонукальним мотивом якого виступає бажання поринути у культуру певного етносу, незалежно від того, в яких генеологічних зв'язках з цією спільнотою він знаходиться [6].

З вище окресленого можна зробити ряд наступних висновків. На сьогодні існує ряд підходів до визначення поняття етнотуризму як в

українській, так і в американській, європейській та російській науці. Така термінологічна неузгодженість зумовлена відсутністю закріплення на законодавчому рівні підходів до даного поняття, а також широким науковим дискурсом термінологічних проблем видової класифікації туризму.

Література

1. Закон України «Про туризм» [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. — 1995. — № 31. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>
2. Этнотуризм-что это? [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.mede.su/content/78/read246.html>
3. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. — Чернівці: Книги-XXI, 2003. — 300 с.
4. Малова Н. А. Туризм и культурное наследие / Н. А. Малова // Межвузовский сборник научных трудов. — Выпуск I. — М., 2009.
5. Муравська С. В. Етнічний туризм: до проблеми визначення терміну / С. В. Муравська // Матер. Всеукр. наук.-практ. конф. молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» (Львів, 2011 р.). — Львів, 2011. — С. 70–74.
6. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. геогр. наук: спец. «економічна та спеціальна географія» / М. Л. Орлова. — Одеса, 2009. — 19 с.
7. Черчик Л. М. Культурна спадщина як складова туристично-економічного співробітництва / Л. М. Черчик, Н. В. Коленда // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. — Спецвип. 3. — Ч. 3. — С. 208–211.
8. Bulter R. Tourism and Indigenous Peoples / R. Bulter, T. Hinch. — London: ITBP, 1996. — 134 p.
9. Malinowski G. Etnoturistika — touristika etnizna w Polsce [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://artelis.pl/artykuly/9521/etnoturistika-touristika-etnizna-w-polsce>

Дутчак Е. И.

ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ ЭТНОТУРИЗМА

Выделены и проанализированы основные подходы современных украинских и зарубежных ученых к определению понятия «этнотуризм». Определены понятия «ностальгический туризм», «аборигенный туризм», «коренной туризм».

Ключевые слова: этнотуризм, дефиниция, ностальгический туризм, аборигенный туризм.

Dutchak H. I.

TERMINOLOGICAL PROBLEMS OF ETNOTOURISM

The main approaches of contemporary Ukrainian and foreign scientists to the definition of «etnotourism» is outlined and analyzed. Such concepts as «nostalgic tourism», «aboriginal tourism», «indigenous tourism» is outlined.

Key words: etnotourism, definition, nostalgic tourism, aboriginal tourism.

УДК 911.3

Щербань Ю. В.
Донецький державний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

СТАН І РОЗВИТОК ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Розглянуті поняття і види етнічного туризму, а також стан і розвиток етнотуризму в Україні. Виділено групи ресурсів розвитку етнічного туризму: сакральні об'єкти, елементи духовної культури, об'єкти матеріальної культури, місця, пов'язані з життєдіяльністю відомих представників етнічних спільнот. Аналізуються особливості територіальної організації різних видів етнічних ресурсів. Наведена характеристика найбільш значимих ресурсів розвитку етнічного туризму.

Ключові слова: етнічний туризм, традиційний етнічний туризм, ностальгійний етнічний туризм, ресурси етнічного туризму, сакральні об'єкти.

Питання розвитку іноземного туризму залишаються на першому плані розбудови туристичної галузі, так як прибуток, що він приносить, можна порівняти з будь-яким найбільш розвиненим сектором економіки. У процесі популяризації іноземного туризму особливе місце належить етнічному туризму, пов'язаному з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів. Актуальність цього питання в сучасних умовах визначає необхідність з'ясування сутності, стану та розвитку етнічного туризму в світі та Україні.

Дослідження стану і тенденції розвитку етнічного туризму відображенні у працях багатьох сучасних вчених: Н. А. Малової, В. К. Куріна, В. Ю. Воскресенського, Б. І. Кононенка, С. Є. Зубова, Е. Н. Сапожникової та ін. Проте, проблема поняття, стану і розвитку етнічного туризму в Україні висвітлюється все ж таки недостатньо, що і стало визначальним під час обрання теми дослідження.

Отже, мета статті полягає у здійсненні характеристики стану і розвитку етнічного туризму в світі та Україні.

Етнічний туризм є пізнавальним видом поїздок, бо в ході подорожей туристи, так чи інакше, вивчають особливості життя певних народів. Це є чудовим способом отримати інформацію про своє коріння або дізнатися більше про історію, культуру та побут інших націй [5]. Тому в сучасному світі все більше поширення отримує етнічний туризм. Свою назву він отримав від грецького слова «етнос» — народ, тобто етнічний туризм — це ходіння в народ. В Україні проживає чимала кількість народів і народностей і кожен з них має свій неповторний говір та фольклор. У містах ці особливості втрачаються, а тому все частіше мешканці мегаполісів відправляються в глибинку, щоб поринути з головою в

неповторний світ етносу, відчуття єднання з природою і своїми національними коренями [4].

Етнічний туризм — один із напрямів культурно-пізнавального туризму. Світова практика доводить, що подібний вид туризму здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини. Найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників з традиціями і культурою різних етносів. Традиції — це система позицій, цінностей, норм поведінки і принципи відносин між людьми в країні, ритм і пульс її життя. Характеристика традицій включає аналіз існуючих традицій, їх місце в житті країни та їх прив'язку до конкретних етносів і територій. Роль традиції неоднакова в різних сферах соціального життя. У меншій мірі традиція проявляється в економіці, досягає максимуму в релігії. Товариства і соціальні групи, беручи одні елементи соціокультурного спадщини, в той же час відкидають інші, тому традиції можуть бути як позитивними (що і як традиційно приймається), так і негативними (що і як традиційно відкидається) [1, с. 426].

Учасниками етнічного туризму, в основному, є люди похилого віку, що раніше проживали в місцевості, яку вони відвідують.

За напрямом туристичного потоку етнічний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говорами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів [5].

За метою відвідування етнічний туризм підрозділяється на два основних види — традиційний і ностальгійний. Їх об'єднують яскраво виражені етнокультурні та мовні складові. Традиційний етнічний туризм найчастіше є внутрішнім і передбачає ознайомлення городян з побутом, культурою, мовою співвітчизників, що зберегли архаїчний уклад життя. Крім того, нерідко він передбачає відвідування музеїв, де відтворені умови життя багатовікової давнини. Традиційний етнічний туризм може базуватися і на ознайомленні з культурою та побутом автохтонних (тобто той, що виник, зародився на місці сучасного проживання, існування) народів, що проживають на території даної країни. Поширений він практично в усіх країнах світу, які стикнулися з урбанізацією і технічним прогресом. Бажання жителів міст дізнатися, як жили їхні предки, приводить до зростання попиту на подібні тури, а тому їх організовують багато туроператорів. Прикладом такої подорожі є екскурсії в музеї під відкритим небом, які є і в Україні (зокрема в Донецькій області — с. Прелісне), де з максимальною реалістичністю відтворено сільське середовище минулих років і століть.

Ностальгійний етнічний туризм передбачає відвідування мандрівниками своєї історичної батьківщини, тому доволі часто він є зовнішнім. Особливістю ностальгійного туризму є більш старший вік туристів. Наприклад, починаючи з 1990-х років, в Україну та країни СНД приїжджає

чимало колишніх мешканців Радянського Союзу. Обставини долі розкидали їх в різні країни і ностальгійний туризм дає їм можливість знову побачити історичну батьківщину. Ностальгійний туризм має яскраво виражену локалізацію. Це пов'язано з тим, що деякі країни (наприклад, Швейцарія) ніколи не переживали масового переселення, а інші (наприклад, Ірландія) свого часу були буквально спустошені повальними від'їздами. Причини переселення за довгу історію людства були найрізноманітніші — релігійні, політичні, військові, економічні тощо. Особливо з ними стикнулися такі країни, як Ірландія, Великобританія, Німеччина (масовий від'їзд в США в XIX ст.), Норвегія (переселення в Ісландію), Росія та Україна (масова втеча співчуваючих Білому руху після Громадянської війни), Китай (імміграція в США й інші країни у XX ст.). У ці та інші країни щорічно спрямовуються мільйони етнічних туристів в пошуках свого коріння [5].

Етнічний туризм в Україні доволі розвинений завдяки тому, що мільйони її жителів свого часу роз'їхалися по всьому світу. Вони самі, а також їх нащадки прагнуть потрапити на історичну батьківщину, щоб «доторкнутися» до свого коріння. Для них, а також для жителів України працюють десятки маршрутів, що дозволяють побачити унікальну історико-культурну спадщину країни. Популярними місцями етнічного туризму є Київ, західні області України, звідки спостерігалася найбільша кількість переселенців, Крим, який відвідують нащадки депортованих татар, і багато інших місць.

В Україні можна виділити декілька груп ресурсів розвитку етнічного туризму:

- сакральні об'єкти — монастирі та церкви православних християн;
- духовна культура — мова, легенди, пісні, танці тощо;
- матеріальна культура — міські та сільські забудови, традиційні будівлі, предмети побуту, традиційний одяг тощо;
- місця, пов'язані з життєдіяльністю відомих представників етнічних спільнот [2].

На території України в різні часи жили різні народи, як переселенці, так і загарбники. Країна здавна була місцем перетину торговельних шляхів Заходу і Сходу, Півночі і Півдня. Тут був кордон різних культур, які сильно вплинули на побут та традиції місцевого населення.

Як відомо, до падіння «залізної завіси» іноземний туризм в нашій країні був відсутній, проте навіть зараз, коли кордони відкриті, багато іноземних громадян вважають, що Україна все ще є частиною Росії. Це пов'язано, перш за все, з малою активністю уряду країни і відсутністю належної туристичної реклами. Україна для більшості громадян з далекого зарубіжжя є маловідомою державою, яка за умов гарно продуманого маркетингового просування, може залучити значний турпотік завдяки багатій етнічній культурі та стародавній історії. Останньому сприяє транспортна доступність країни. Щороку авіалінії відкривають все нові й нові маршрути прямих перельотів з різних країн. Величезний потенціал і можливості має автоту-

ризм. Протяжність доріг для автомаршрутів в Україні складає понад 5000 км. Територією країни проходять 4 євро-пейських транспортних коридори. До уваги туристів більше ніж 30 природних заповідних територій з унікальними ландшафтами, джерелами мінеральних вод і бальнеологічного бруду різних типів.

Для туристів відкриті унікальні місця історико-культурної спадщини, які увійшли в кращі етнічні туристичні маршрути Україною: це Києво-Печерська лавра, Софійський собор, старовинні будівлі в центрі Львова, поселення в Закарпатті, руїни античного міста Херсонес, Кам'янець-Подільський каньйон, палаци і замки, побудовані за часів правління царів (безліч літніх резиденцій у Криму та на Західній Україні), Ханський палац у Бахчисараї та ін. На півдні можливий етнічний туризм з відвідуванням античних міст, таких як: Пантікапея, Херсонес, Ольвія. У Центральній Україні етнічним туристам буде цікаво відвідати середньовічні фортеці, які знаходяться в Хотині, Білгороді-Дністровському, Меджибожі, Луцьку, Камінець-Подільському, Ужгороді та Мукачеві.

Цікавими з погляду етнічного туризму є відвідування стоянки корінних народів. Наприклад, це можуть бути спеціально організовані й зібрані по частинках села-музеї, музеї народного ремесла й начиння, які розкидані всією територією, з їх особливостями та унікальною історією.

Місцями туристичного інтересу є: музейні експозиції, мальовничі природні місця, пам'ятники архітектури, старі архіви. Крім споконвічно історичних місць, нововведенням в останні роки стали етнічний туризм в спеціально побудовані та обладнані під старовину споруди і території (етнічні парки), адже не всі історичні споруди можуть витримати великий потік туристів. Відвідування місць дозволяє відчути і повною мірою зануритися в життєвий уклад предків, зокрема переодягнувшись в одяг тих часів, і прожити кілька годин або днів так, як жили люди того часу. Для збільшення кількості туристів у таких селах особливо яскраво відзначають язичницькі та релігійні свята (наприклад, масляну), запрошують на національні та регіональні ярмарки (яскравим прикладом пам'яті традицій предків є Сорочинський ярмарок) тощо. Для таких туристів свята, як правило, організують на відкритому повітрі, з конкурсами та розвагами в етнічному стилі, катанням на конях, куштуванням національних страв, з відвідуванням виставок-продажів картин та виробів народної творчості.

Зараз існує безліч пропозицій етнічних турів, пов'язаних з національною культурою. Наприклад, екскурсії містами і селами, з відвідуванням відомих і унікальних заповідників, музеїв, пам'ятників архітектури та пам'ятних місць, на території яких відбувалися найважливіші історичні події, в тому числі старовинні кладовища і поховання.

Також для туристів, які приїхали на кілька днів, туристичні фірми можуть включити до програми семінари та лекції з вивчення етнічної мови, а також участь туриста в оригінальному фольклорному фестивалі.

Багато європейців, чий сім'ї брали участь у бойових діях під час

Першої та Другої світових війн і трагічно загинули на території Радянського Союзу, приїжджають вшанувати пам'ять своїх предків. Для цього навіть організовані та діють спеціальні фонди, що займаються пошуком зниклих.

Таким чином, для туристів, охочих дізнатися історію своїх предків, їхній побут та культуру, туроператори організовують спеціальні етнічні тури, в основі яких лежать туристичні маршрути, які розрізняються за часом і кількістю відвідуваних місць, у залежності від мотивів подорожуючих.

Етнічний туризм — це можливість дізнатися більше про своє коріння, це активний спосіб вивчити історію. Завдяки такому виду діяльності туристичних фірм багато хто навіть знаходить своїх далеких родичів на чужих землях. Україна має значний потенціал для розвитку етнічного туризму. Населення зберегло основні елементи традиційної, матеріальної та духовної культури своїх спільнот. Потенційних туристів можуть зацікавити релігійні об'єкти, пам'ятки історії, культури, місця, пов'язані з життєдіяльністю видатних людей тощо. Туристи можуть ознайомитися з процесом освоєння етнонаціональними спільнотами території свого розселення.

Література

1. Кононенко Б.І. Великий тлумачний словник з культурології [Текст] / Б. І. Кононенко. — М.: Вече 2000; АСТ, 2003. — 512 с.
2. Тодоров В. Сучасний стан та перспективи розвитку етнічного туризму в Українському Придунав'ї / В. Тодоров [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Chseg/2010_9/Todorov.
3. Етнічний туризм. Проект «Країни.in.UA», г. Київ [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kraini.in.ua/etno-turizm>.
4. Етнічний туризм [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.greeceabout.ru/content/etnicheskii-turizm>.
5. Етнічний туризм. Географія етнічного туризму в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://travelluxtour.info/vidy-turizma/etnicheskii-turizm>.

Щербань Ю. В.

СОСТОЯНИЕ И РАЗВИТИЕ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Рассмотрены понятие и виды этнического туризма, а также состояние и развитие этнотуризма в Украине. Выделены группы ресурсов развития этнического туризма: сакральные объекты, элементы духовной культуры, объекты материальной культуры, места, связанные с жизнедеятельностью известных представителей этнических сообществ. Анализируются особенности территориальной организации различных видов этнических ресурсов. Дана характеристика наиболее значимых ресурсов развития этнического туризма.

Ключевые слова: этнический туризм, традиционный этнический туризм, ностальгический этнический туризм, ресурсы этнического туризма, сакральные объекты.

Shcherban' Yu.

**STATE AND DEVELOPMENT
OF ETHNIC TOURISM IN UKRAINE**

Concepts and types of ethnic tourism, as well as state and development of ethnic tourism in Ukraine. Resources allocated group of ethnic tourism: sacred objects, the elements of spiritual culture, her objects of material culture, places associated with the life of prominent representatives of ethnic communities. The features of the territorial organization of different kinds of ethnic resources. The characteristic most important resources of ethnic tourism.

Keywords: ethnic tourism, traditional ethnic tourism, nostalgic ethnic tourism, ethnic tourism resources, sacred sites.

УДК 338.483.12:551.442(477.83)

Берест Р. Я.

Львівський інститут економіки і туризму

ПЕЧЕРНІ ПАМ'ЯТКИ ОКОЛИЦЬ МИКОЛАЄВА ТА ЇХ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Розглядаються різнотипні печерні пам'ятки, що знаходяться в недалеких околицях районного містечка Миколаїв на Львівщині. Підкреслено їхнє важливе історико-культурне, пізнавальне місце в історії регіону. Наголошено на можливості та потребі їх практичного використання для розвитку різних форм туризму, піднесення економічного та культурного значення України.

Ключові слова: регіон, печера, скельні виступи, культові ніші, чернецтво.

Серед регіонів України певними особливостями формування, розвитку та концентрації печерних пам'яток помітно виділяється територія Східної Галичини, що було зумовлено низкою природних, соціальних, суспільно-політичних, релігійних, економічних, воєнних та інших чинників. Важливою складовою частиною галицьких земель є Верхнє Подністер'я, яке помітно відрізняється не тільки багатим й різноманітним природним ландшафтом, гористим рельєфом, але і відзначається поширенням різнотипних печерних порожнин. Найбільша їх кількість, на нашу думку, сконцентрована поблизу невеликого містечка Миколаїв, що є районним центром Львівської області. Так, за підрахунком львівського дослідника О. Корчинського, лише в недалеких околицях Миколаєва знаходиться близько 200 печерних порожнин [1, с. 234]. В окремих випадках пам'ятки, унаслідок природних та соціальних чинників, давно припинили своє існування. Окремі з них в недалекому минулому переобладнано під господарські споруди, що призвело до непоправної втрати.

Варто зауважити, що у багатьох випадках дослідники не намагаються виділити характерні ознаки, встановити призначення тієї чи іншої пам'ятки, визначити ступінь її освоєння, а подають звичайний опис підземних камер, лабіринтів, тунельних коридорів, видовбаних ніш тощо. У значній мірі на це впливає відсутність писемних джерел про ту чи іншу печерну порожнину, сучасний рівень розвитку спелеологічної науки та ін. Зауважимо, що серед значного числа підземних об'єктів за певними ознаками варто виділяти житлові, військово-інженерні, господарські, культові та інші печерні споруди. Вони також відрізняються різними періодами їх створення, що знайшло характерне відображення на особливостях печерної архітектури [2, с. 144–151].

Печерна архітектура різних історичних епох добре простежується на підземних порожнинах, які знаходяться в недалеких околицях Миколаєва,

особливо поблизу сіл Тростянець, Стільсько, де виділяються потужні печерні військово-оборонні об'єкти часів Першої та Другої світових воєн, які, вірогідно, слугували для збереження боєприпасів. Лише загальна площа військово-інженерних підземель, які розміщені між Миколаєвом і Тростянцем, тобто в західній околиці міста, складає близько 250 м², що в об'ємі сягало майже 400 м³ надійного захисту. Підземні споруди мають чітко сплановану систему забудови, виконану у вигляді кількох прямих тунельних галерейних проходів, які розміщені в різних горизонтальних рівнях західного схилу потужного гористого масиву. У переважній більшості споруди зорієнтовані в напрямі північ — південь. Так, приблизно на висоті 10 м від рівня підосви знаходиться одна печерна порожнина, яку вирубано у виступаючому на поверхню скельному виступі. Вхідна частина, яка має ширину 2,3 м та найбільшу висоту близько 2 м, зроблена у вигляді аркоподібного склепіння, де також виділяються вирізьблені у камені пази та заглиблення, які, на нашу думку, колись слугували для кріплення дерев'яних конструкцій (ймовірно, дверей). Долівка підземної камери піщана, горизонтально рівна. На відстані 5 м від входу у бічних стінках на висоті приблизно 0,8 м від долівки знаходяться два неглибокі нішоподібні відгалуження (0,5–0,6 м), які у верхній частині мають чітко окреслену овальну форму, а в нижній — рівно витесану горизонтальну площадку. Їх висота становить 1 м, ширина — 1,4 м, глибини — приблизно 0,6 м. В пристінній частині горизонтальна площадка переходить у видовбану на глибину 0,6 м коритоподібну ємкість, яка має плавно зглажені кути та приблизні розміри 1,2 x 0,4 м. Такі кам'яні корита могли використовуватись для збереження розсипаного пороху, дробу тощо. Довжина тунельного проходу становить всього 15 м і завершується глухою рівно обтесаною у вертикальному вимірі кам'яною стіною.

Значно більших розмірів є підземні споруди, які розміщені у верхній частині гористого масиву. Окрему групу творить печерний блок із трьох паралельних галерейних проходів, які взаємозв'язані між собою вузькими тунелеподібними проходами. Якщо їх висота та ширина приблизно відповідають розмірам описаної вище споруди, то довжина від входу сягає 20–26 м. Різниться з описаною вище також планувальна система підземних галерей, де помітно від центрального коридору виділяються бічні відгалуження, які мають висоту 1,8 м, ширину — від 1,5 до 2,2 м та довжину від 1 до 4 м. Вірогідно, що така планувальна конструкція печерних порожнин була зумовлена потребою забезпечення безпеки зберігання вибухонебезпечних предметів.

Значно доповнюють печерний військово-оборонний комплекс в західній околиці Миколаєва фортифікаційні споруди (залізобетонні дзоти, бліндажі, окопи, системи скритих проходів тощо), які розташовані на вершині так званої Лисої (Чорної) гори. Виявлені металошукачем в окопах російські та австро-німецькі гільзи від вогнепальної зброї 1912, 1914,

1942 років свідчать про використання оборонних укріплень в часи воєнних лихоліть.

Ще більшою є площа дуже схожого за планувальною структурою комплексу галерейних підземних приміщень, які є поблизу Стільська. Такі пам'ятки зараз можуть гідно слугувати не тільки для розвитку спелеологічного, а й пізнавального, краєзнавчого та інших видів туризму, які відкриють багато нового й невідомого в історії нашого краю.

Важливе місце серед печерних творінь Галичини займають середньовічні оселі чернецкого духовенства. Вони складають окрему групу історико-культурних пам'яток краю. Писемні відомості в архівних установах про печерні оселі майже відсутні. Причиною цього є певні особливості існування чернецтва, численні пожежі, напади чужинців, втрата національної державності, війни, складні печерні умови і навіть відсутність державних установ, які б опікувалися збереженням писемної спадщини.

Практичні дослідження показують, що здебільшого свої невеличкі житла ченці-аскети влаштовували відмежовано від мирських поселень. Для створення житлових споруд вони обирали глухі та відлюдні місця, важкодоступні гірські масиви, де видовбували невеличкі печерні порожнини тощо. Анахоретство від зовнішнього світу ховало багато таємниць. Навіть у церковних та монастирських писемних джерелах прямих свідчень про цю форму існування іноків збереглося дуже мало, що ускладнює наукове вивчення даного суспільного явища. В більшості випадків у християнстві його сприймали, як акцію духовного самоочищення.

Як свідчать наукові дослідження, функціонування більшості з них окреслюється XI — перелом XVI–XVII ст. [3, с. 13]. Вирішальним моментом у житті давньоруського печерного чернецтва стало те, що наприкінці XVI ст. унаслідок низки заходів, скерованих на поліпшення статутного устрою чернечих громад і в тому числі реформ митрополита Велямина Рутського, багато печерних осель, які не відповідали вимогам чернечих канонів, припинило своє існування.

З числа чернечих пам'яток, виявлених в околицях Миколаєва, найбільшу кількість складають одноосібні печерні житла анахоретів або невеликі чернечі общинні камери. У християнстві анахоретами (з гр. *αναχωρησις* — відлюдник, пустинник) називали чорноризців, що відмежовувалися від навколишнього світу, проживали в повній самотності, молитві, покайні за суворими нормами, вимогами та правилами християнської чернечої аскези. Тому у літературній традиції анахоретів інколи ще називають аскетами.

Відомості Києво-Печерського патерика свідчать, що традицію анахоретства ще на початку XI ст. на українські землі приніс з Афону чернець Антоній Печерський. Відомий релігійно-політичний діяч України Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) стверджує, що початки чернецкого руху та поява найдавніших монастирів на давньоруських землях тісно пов'язана з анахоретством [4, с. 89].

Упродовж багатьох віків на засадах норм та вимог аскези анахоретство розвивалося та удосконалювалося. Поява різних його форм та напрямків не є новою. Вона знайшла своє місце також у багатьох інших стародавніх релігіях народів світу [5, с. 5–6]. Середньовічний аскетизм охоплював різні релігійні аскетичні течії, напрями. Визначальним, передусім, було місце та умови перебування ченця-аскета.

Християнське анахоретство багато сучасних дослідників вважає вагомим чинником, який сприяв утвердженню християнської релігії, а також протистояв давнім язичницьким традиціям населення, архаїчному суспільному світогляду східних слов'ян, які наприкінці X ст. на давньоруських землях мали доволі глибокі корені [6, с. 3–30; 7].

Щодо особливостей проживання середньовічних анахоретів на українських землях, то Митрополит Іларіон зазначив, що живуть анахорети «одинцем... в якихось невидних для стороннього розщілинах земних» [4, с. 95–96].

Одна із невеликих чернечих печерних порожнин знаходиться поблизу зазначених вище миколаївських військово-інженерних споруд. Вона має малопомітний вхідний отвір, який далі переходить у характерно вирубане овальне склепіння. Але, на жаль, доступ до пам'ятки унаслідок обвалів, зсувів та її надмірного заповнення піском виявився недоступним.

Одноосібних печерних житлових пам'яток анахоретів поблизу Миколаєва є дуже багато. Варто зауважити, що, можливо, унаслідок незначних розмірів, які в середньому складають площу 1,2–1,5 м², вони майже не привертають уваги дослідників. Так, лише в селі Луб'яне, що знаходиться в південно-західній околиці Миколаєва, у виступах на поверхню кам'яної скелястої основи потужного гористого масиву виявлено понад 30 печерних порожнин, які колись могли слугувати анахоретам. Найбільше таких пам'яток зафіксовано у гористому відростку, на вершині якого знаходиться сільська парафіальна церква. Окремі з них, навіть унаслідок значних руйнувань, зберігають чіткі ознаки чернечого перебування. Переважно це невеличкі одноосібні житла куполоподібної форми сидячого типу. Про штучне освоєння печерних порожнин свідчать сліди від рубання та сколювання каменю, специфіка формування житлової камери, яка формувалася за допомогою металевих знарядь. Відбитки гострих залізних інструментів зафіксовано на стінках обабіч вхідних отворів. Звичайно, вирубувати камінь могла лише людина з метою пристосування печерної порожнини для власних потреб.

Основними складовими частинами печерної житлової споруди ченця-анахорета є вхідний коридор та житлова камера. Майже традиційно вхід у житлову камеру — вузький та характерно занижений, що давало змогу лише її мешканцю проникати у печерну порожнину. Очевидно такі невеликі вхідні отвори вважали вигідними тим, що вони були слабо помітними на місцевості і зручнішими для кращого захисту від небезпеки.

Куполоподібні форми камер, які можуть помістити лише одного мешканця, свідчать про певну типологічну традиційність будівництва.

Важливою ознакою житла анахорета є неглибока настінна культова ніша, яка, зазвичай, розташована на протилежній від входу або одній із бічних стінок, яка відповідає східній просторовій орієнтації. Це також дає підстави стверджувати, що зазначені печерні пам'ятки мають не лише природно-штучне, а й чітко сплановане походження. Цікаво, що подібні житлові споруди характерні для багатьох печерних монастирів давньої Русі. Для прикладу можна навести одноосібні житлові камери відомих печерних монастирів в Страдчі Яворівського району, Крехові Жовківського району та ін. [3, с. 146–147, 157–158].

Найчастіше печерні порожнини самітників різняться між собою формами вхідних отворів, які умовно можна означити як округлі, видовжені, приплюснуті та ін. Певні відмінності простежено і в конструктивних формах житлових камер. Серед них виділяються тунелеподібні житлові камери з овальним склепінням, а також печерні порожнини округлої, яйцеподібної, куполоподібної та інших форм. Проте багато таких камер у зазначеному населеному пункті втратили свій первісний вигляд. Доцільно зауважити, що деякі порожнини місцеві мешканці пристосували під власні господарські потреби, встановивши на вхідних отворах дерев'яні або металеві двері. Окремі пам'ятки внаслідок господарського пристосування, розширення порожнини зазнали архітектурних руйнувань. Для прикладу можна навести не тільки печерні порожнини в селі Луб'яне, але й у селах Липівка, Дуброва та ін.

Загалом, індивідуальні чернечі житлові споруди є цінними та важливими історико-культурними об'єктами. Багато з них з часом і під впливом різних чинників трансформували у протомонастирські та монастирські оселі. За результатами досліджень визначено, що значна кількість споруд анахоретів припинила своє існування на етапі переходу від анахоретства до організованого общинного чернецтва. Трапляється чимало пам'яток, які свідчать лише про спроби розбудови печерних порожнин. Це дає змогу простежити процес еволюції чернечих житлових структур від невеликих камер анахоретів до більш чи менш значних монастирських осель.

Окрему групу печерних пам'яток складають общинні житлові камери. Цікава пам'ятка знаходиться поблизу с. Велика Воля біля Миколаєва, яку недавно досліджував О. Корчинський [1, с. 235]. Не менш цікаві історико-культурні об'єкти виявлено поблизу інших населених пунктів. Так, майже на вершині потужного гористого масиву, що має висоту 394 м над рівнем моря і знаходиться поблизу села Ілів (східна сторона Миколаєва), виявлено три печерні порожнини. Одну з них можна трактувати як недобудовану печерну камеру. У ній простежено характерні сліди вирубання та сколів кам'яної основи масиву. За типологічною формою та розмірами вона не відповідає одноосібним житловим камерам іноків. Крім цього, ознак общинного чи одноосібного проживання у ній не виявлено.

Печерні камери в Ілові мають різну площу, призначення, але відзначаються однотипними, язикоподібної форми вузькими вхідними

отворами, які є пристосованими до структури масиву і тому малопомітні на загальному тлі скелястої породи, виступаючої на вершині гори. Інша камера, яка, на нашу думку, слугувала ченцям печерним храмом, має площу близько 16 м². Вхідна частина споруди знаходиться на висоті близько 2,5 м над сучасним рівнем долівки. Потрапити у приміщення можна лише за допомогою драбини або по прямовисній скалі, скориставшись спеціально видовбаними заглибинами, які слугували сходинками. Висота печерного приміщення становить 1,8–2 м, що дозволяє вільно переміщуватися камерою. Камера має нечітко окреслену підквадратну форму, овальне скепіння, нерівну долівку, невеличкі культові ніші та ледь виділену пристінну лаву, яка знаходиться з правого боку біля вхідного отвору. Зліва від входу на висоті 0,8 м від рівня долівки є невеличке, вузьке, продовгувате віконечко (прибл. 0,65 x 0,35 м). Добре виділяється вівтарна частина печерного храму, у якій видовбана неглибока ніша з рівною полицкою. Приблизно по середині у верхній частині центральної частини вівтарної стінки виявлено епіграфічний напис, виконаний старослов'янським письмом. Однак прочитати з нього нам вдалося лише окремі літери. Під написом на висоті приблизно 1,6 м від рівня долівки простежуються сліди (три отвори від штифтів з залишками на камені корозії чорного металу) від кріплення та контури раніше демонтованої металевої ікони або, можливо, символу віри, виготовленого на плиті з кольорового металу (прибл. 22x22 см). Найбільшою за розмірами є третя печерна камера, яка має менш-більш чітку прямокутну форму та площу близько 26 м². За характерними ознаками та аналогіями з відомих печерних монастирів (наприклад, у с. Розгірчі Стрийського району) видається, що вона слугувала житловою камерою ченцям-келіотам. За результатами дослідження можна висловити думку, що в камері колись проживало 8–10 осіб. Не викликає сумніву, що пам'ятка давно припинила своє існування, можливо, наприкінці XVI ст. і тому логічними видаються перекази місцевих мешканців про переховування людей у печерних порожнинах в період татарських набігів на їхнє село.

Часто на кам'яній стелі, стінках житлових камер та вхідного коридору споруд даного типологічного виду добре простежуються глибокі природні тріщини. Появу різних специфічних форм треба пов'язувати з особливостями прикарпатського гірського рельєфу, реальним станом старіючого гористого масиву, в якому трапляються глибокі природні тріщини, кам'яні природні порожнини, поширилися ерозійні процеси, а також простежується залягання м'яких пластів гіпсово-вапнякових відкладів у загальній гірській стратиграфії тощо. Тому більшість печерних житлових споруд має чітко виражене комбіноване природно-штучне походження. Доволі часто житлові камери фіксують у місцях існування природних раковин та ніш, тріщин, розколів гористого масиву, або в місцях залягання м'яких гіпсово-піщаних відкладів, де було легше розбудовувати житлову камеру.

Подібні конструктивні аналоги культових і житлових чернечих споруд простежуються далеко за межами Галичини, що засвідчує певну спільність

та широкомасштабність поширення християнської традиції, яка в середньовіччі побутувала на давньоруських землях.

Загалом зазначимо, що явище печерництва в Галичині набуло значного поширення у середні віки. Вірогідно, головною причиною цього були реальні умови життя народних мас в зазначений період, втрата державності, послаблення ієрархічних зв'язків церкви з релігійними громадами та багато інших чинників. Тим не менше, чернецтво у різних його проявах значно впливало на формування та розвиток духовного й громадського життя на галицьких землях, сприяло поширенню, утвердженню християнської віри.

Видається, що саме шляхами та засобами туризму можна гідно пропагувати національно-культурну спадщину, багате історичне минуле та величезну привабливість рідного краю.

Література

1. Корчинський О. М. Печери та печерні комплекси в місті Миколаєві на Львівщині та в його околицях / О. Корчинський // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. — Львів, 2011. — Вип. 15. — С. 232–256.
2. Пламєницька О. Новий погляд на початки скельної християнської архітектури в Україні-Русі (скельні монастирі Наддністрянщини) / О. Пламєницька // Українська академія мистецтв. Дослідницькі та науково-методичні праці. — К., 2000. — Вип. 7. — С. 144–151.
3. Берест Р. Середньовічні монастирі Галичини (житло і побут) / Р. Берест. — Львів, 2011. — 311 с.
4. Огієнко І. Українське монашество / І. Огієнко (Митрополит Іларіон). — К., 2002. — 393 с.
5. Chverenchuk M. Natura ed essenza della vita religiosa nel CCEO (cann. 410–411) / M. Chverenchuk. — Roma, 2000. — 80 s.
6. Рыбаков Б. А. Языческое мировоззрение русского средневековья / Б.А. Рыбаков // Вестник истории. — 1974. — № 1. — С. 3–30.
7. Рыбаков Б. Язычество Древней Руси / Б. Рыбаков. — М.: Наука, 1988. — 783 с.

Берест Р. Я.

ПЕЧЕРНЫЕ ПАМЯТКИ ОКРЕСНОСТЕЙ НИКОЛАЕВА И ИХ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА

Рассматриваются разнотипные печерные памятники, которые находятся в недалеких окрестностях районного городка Николаев на Львовщине. Подчеркнуто их важное историко-культурное, познавательное место в истории региона. Указано на возможностях и потребностях их практического использования для развития разных видов туризма, повышения экономического и культурного значения Украины.

Ключевые слова: регион, пещера, скальные выступления, культовые ниши, монашество.

Berest R.

**CAVE MONUMENTS OF THE SUBURBS OF MYKOLAIV
AND THEIR MEANING FOR TOURISM DEVELOPMENT**

Cave monuments that are nearby vicinity of the district town of Mykolaiv, Lviv region are considered. The importance of their historical and cultural, education in the history of the country is emphasized. The possibility and necessity of their practical use for the development of various forms of tourism, the rise of economic and cultural values of Ukraine are emphasized.

Key words: region, caves, rock ledges, cult niches, monasticism.

УДК 338.483.13(477.62)

*Панасюк К. А., Буценко К. Д.
Донецький національний університет
економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ЕТНОГРАФІЧНОГО ТУРИЗМУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ: БІЛОРУСЬКИЙ ЕТНОС

У роботі розглядається білоруський етнос як об'єкт розвитку етнічного туризму в Донецькому регіоні. Надано характеристику білоруської культури. Порівняно їх традиції святкування з українськими.

Ключові слова: етнічний туризм, білоруський етнос, державні свята, національні свята.

Історія формування полі етнічного складу населення Донецької області йде у глибину століть. Історична своєрідність цього процесу полягала в тому, що він відбувався в умовах міграції, переміщення потоків населення, головним чином, східнослов'янських народів. Це надає всі підстави для розвитку етнографічного туризму — «виду пізнавального туризму, основною метою якого є відвідування етнографічного об'єкта для пізнання культури, архітектури, побуту і традицій народу, етносу, що проживає зараз і проживало коли-небудь на даній території» [1]. Отже, етнографічний туризм є певною формою споживання історико-культурних ресурсів регіону. Етнічний туризм — це поїздки, що організовуються в місцях проживання нечисленних народів, не мають на Україні свого національно-державного або національно-адміністративного утворення. Етнічний туризм сприяє більш тісним зв'язкам, обміну представників цих народів, включенню їх культури в світову культурну спадщину.

Отже, мета дослідження полягає в обґрунтуванні розвитку етнографічного туризму в Донецькій області на засаді білоруської діаспори.

Розвитку етнічного та етнографічного туризму присвячували дослідження Воскресенський В. Ю., Штихов Р. В., Єрмолович Н. І., Ткачов М. А. та інші. У той же час, Донецький регіон здебільшого розглядається як територія, придатна для розвитку промислового (через наявність промислових об'єктів) та спортивного (організовується велика кількість спортивних змагань, зокрема Донецьк є приймаючим містом ЄВРО 2012). Проте, за багатовікову історію в Донецькій області склалася своєрідна єдність різних національностей, які в усі часи жили і живуть в мирі та злагоді. Унікальним є те, що кожна національна група багатонаціонального регіону, увійшовши в єдиний соціально-економічний організм промислового краю, в етнічному плані залишилася самотністю, зберегла всі ознаки своїх предків.

У національному складі Донецького регіону нараховується близько ста народностей. Найбільш поширеними з них є: українці, росіяни, греки, білоруси та татари (табл. 1).

Таблиця 1.

*Національний склад населення Донецької області
(за результатами перепису 2001 р.)*

Національність	Кількість, осіб	Питома вага, %
Українці	2744149	56,87
Росіяни	1844399	38,22
Греки	97516	2,01
Білоруси	44525	0,92
Татари	19161	0,40

Отже, Донбас давно став батьківщиною для представників різних етносів. Гідне місце в духовному, національному, науковому і культурному розвитку Донецького краю належить білоруському народу. Протягом тридцятирічного періоду з 1959 р. кількість білорусів в Україні зросла на 51,3 %. Такий інтенсивний кількісний ріст білоруської етнічної групи був пов'язаний, насамперед, з активними міграційними процесами. Іншою важливою причиною збільшення чисельності білорусів стало те, що в післявоєнний період народжуваність білорусів в Україні була значно вищою, ніж в інших етнічних групах (28,7 на 1000 осіб у білорусів, 19,4 у росіян і 21,4 в українців в 1959 р.). Найвища серед інших етнічних груп частка представників, які народилися за межами України (у 1989 р. досягла 65,4%), підтверджує те, що білоруси є новим населенням України, а більшість з них — переселенці.

Отже, в 2001 р. білоруська діаспора за чисельністю в області посідала 4-те місце. Це сприяло формуванню на Донеччині добровільної громадської організації «культурно-просвітницьке товариство білорусів «Німан». Головною метою товариства є збереження і популяризація історії, традицій, культури та мови білоруського народу, зміцнення дружби і взаєморозуміння між народами різних національностей регіону, сприяння розвитку економічних, наукових і культурних зв'язків між Донеччиною і Республікою Білорусь [2, 3].

Вже проводяться конференції, літературні вечори, «білоруські вечорниці», присвячені традиціям, культурі, історії Білорусі, видатним білорусам. Багато уваги приділяється роботі з ветеранами війни і праці. Створений фільм, оформлені стенди, вітрини, видана книга «В пам'яті зберігаємо...». Щорічно проводяться заходи, присвячені святкуванню Дня Перемоги, Дня звільнення Білорусі від фашистської окупації. Заходи проводяться громадською організацією, висвітлюються в засобах масової інформації області. У 2010 р. було видано книгу «Білоруси Донеччини» [2].

В Україні існує багато організацій, які займаються поширенням білоруської багатой культури серед українців. Всіх білорусів в Україні об'єднує Всеукраїнський союз білорусів. Під його егідою в Україні працює 6 недільних шкіл, де вчать рідну мову. Найстаранніших відправляють на навчання у ВНЗ Білорусі, а в цьому році вперше в національному університеті ім. Т. Шевченка набрали групу для вивчення білоруської мови.

У с. Гусарка (Запорізька обл.) є Краєзнавчий музей білоруського побуту і прикладного мистецтва. У кримському с. Широке — Музей історії [1].

Проте, всі ці заходи перш за все призначені для білорусів і майже не залучають місцеве населення інших національностей. Хоча, вивчення білоруських традицій та їх порівняння з українськими показує певні відмінності, які можуть бути цікавими для поціновувачів.

Деякі етнографічні особливості культури білорусів зберігаються в сільському житті та одязі, в їжі (велика кількість страв з картоплі — «бульби», весільний коровай та ін.), в сімейних звичаях. Народні танці, музика, усна поетична творчість є невичерпними джерелами для професійного білоруського мистецтва і літератури. Розвиваються художні промисли — візерункове ткацтво і вишивання, художня обробка дерева, виготовлення кераміки [4, 5].

У культурі білорусів збереглися відгомони багатьох стародавніх ритуалів, навіть незважаючи на багатовікове панування християнства, починаючи з Масляної і Купали, «Громніци» і «Запрошення весни» (перелом року від зими до літа), «Сороки» і «Діди», «Коляд» і «Дожинок» (свято закінчення жнив), «талак» і «сябрина» (звичай громадської взаємодопомоги), і закінчуючи безліччю обрядів, пов'язаних з весіллям, народженням або смертю. Як і в українців, у білорусів було безліч ритуалів, пов'язаних з сільським господарством, з заготівлею лісу і лазнею, а вся природа шанувалася як єдина жива істота. Всі ці обряди вплелися в пізніші християнські ритуали, створюючи неповторну і колоритну білоруську культуру.

На сьогодні основні свята Білорусі та України співпадають (табл. 2).

Таблиця 2.

Державні свята Білорусі та України

Дата	Назва свята	
	Україна	Білорусія
1 січня	Новий рік	Новий рік
7 січня	Різдво Христове	Різдво Христове (православне)
8 березня	Міжнародний жіночий день	День жінок
15 квітня	Великдень	—
9-й день після православної Пасхи	—	Радуниця
1 травня	День міжнародної солідарності трудящих	Свято праці
2 травня		—
9 травня	День Перемоги	День Перемоги
3 червня	Трійця	—
28 червня	День Конституції України	—
3 липня	—	День Незалежності Республіки Білорусь
24 серпня	День Незалежності України	—
7 листопада	—	День Жовтневої революції

Є багато спільного в традиціях святкування інших свят, які є улюбленими, але не увійшли в офіційний перелік, що пояснюється загальною основою — слов'янською культурою (табл. 3).

Таблиця 3

Традиції святкування деяких свят білорусами та українцями

Свята	Традиції святкування	
	Україна	Білорусія
Коляди	До свята кожному члену родини необхідно зробити нову сорочку та побілити хату. На покутті виставляють дідуха та плетуть павучки — язичницькі символи сучасних традицій. До світанку в переддень Різдва сплянуть 7 полін, які відкладали 7 тижнів. На цьому вогні готують 12 пісних страв, серед яких обов'язково кутю і борщ з вушками	По домівках ходили ряджені, які виспівують колядки — спеціальні пісні. Вони вели з собою «козу», іноді і «ведмедя» — переодягнених людей, які розігрували сценки біля кожного двору, отримуючи за це різні солодощі та дрібні гроші. Господарі не скупилися: обдаровували грошима, пирогами, домашньою ковбасою
Масляна — (Масниця, Масляниця, Сирна неділя) — давньослов'янське свято на честь весняного пробудження природи	В давнину у деяких місцевостях масляницю зображувала заміжня жінка, яку під жарти возили на санчатах односельці. Але найбільше розповсюдження мав звичай колодки (колодія). Заміжні жінки увесь тиждень справляли «колодку». У понеділок зранку вони збиралися в корчмі «колодкувати». Одна з них клала на стіл невеличке поліно або палицю — це колодка. Інші брали по черзі і вповивали її шматками полотна, потім знову клали на стіл. Це означало, що колодка народилася. Святкове частування, присвячене цій події, продовжувалося до вечора	Святкувати масляну починають у четвер, вигнавши попередньо горілки (гарэлки). Печуть товсті млинці, стопу яких господар ріже хрест-навхрест. Млинці вмочують у сир з розігрітим коров'ячим маслом. У ці дні особливо ретельно миють і чистять посуд, а коли-те в понеділок білили піч, ретельно прибирали в хаті, — тепер би це назвали генеральним прибиранням. Масляна — це танці, співи, катання з гір (на санках або в спеціальних лотках), потішні бої (типи взяття сніжного містечка), спорудження масляного опудала. Вельми залишається катання на санях, для чого коней і упряж спеціальним чином прикрашають: під дуги коней підвішують дзвіночки, а в хвості і гриву вплітають стрічки. Масляне катання на конях не тільки спосіб показати свою зухвалість і прекрасних коней, а й традиційно жіночий спосіб похвалитися обновками
Купальє (Івана Купала (Купайла) — традиційне свято, яке відзначається в ніч на 7 липня, тобто в ніч з 23 на 24 червня за старим стилем	До цього свята молодь заздалегідь старанно готується: робить опудало, готує деревця, плете з живих квітів вінки, збирає хмиз, готує кулі соломи на вогнище. За звичаєм, це дві уквітчані гілки, подібні до людських фігур. Довкола опудал молодь водить таночки та співає ритуальні купальські пісні.	Святкування розпочиналося в заздалегідь домовлених місцях, переважно біля річок. Дівчата плели вінки з польових квітів й перед заходом сонця збиралися на біля річок. Часто на свято Купала молодь запрошувавля музик з народними інструментами, які на скрипці, цимбалах, сопілці разом з бубном, супроводжували пісенну мелодію
Новий рік (13–14)	Новорічні свята — це свята Ма-	Щедрий вечір. Готують щедру

січня)	ланки і Василя. У ці дні практи-кувалися обходи дворів зі щед-рівками — календарними вели-чальними піснями з елементами театрального дійства. Традицій-ним персонажем такої гри була маска Кози — символу родючос-ті та добробуту. Використовуєть-ся обряд «посипання», коли хлопчики 7-14 років, обходячи будинки, символічно сіяли зер-но. При цьому вимовляли тра-диційний текст «Сію, вію, посі-ваю, з Новим роком Вас вітаю»	кутю — обрядову їжу. Коли вис-тавляють всі святкові страви на стіл, господар відкриває вікно або двері і запрошує на святкову вечерю мороз, прагнучи тим са-мим подіяти на сили природи. Свято обов'язково супровод-жується щедруванням. Щедрів-ники обходять всі будинки в се-лі, вітаючи господарів зі святом піснями, в обмін на які ті мали їх пригостити. Центрального «дійо-вою особою» є «коза» — рухли-вий, здатний до танців хлопець, одягнений у вивернутий кожух. «Козу» супроводжував поводи-р, який повинен був вміти складно говорити. Поводиря, або «діда», одягали в старий одяг, прилаш-товували йому бороду, давали в руки палицю
--------	---	---

Отже, українські звичаї та традиції дуже схожі з традиціями білорусів. Проте, існуючі відмінності можна використовувати для залучення місцево-го населення інших національностей під час проведення різних заходів, які організовується діаспорою.

Україна підтримує тісний зв'язок з Білорусією ще з давніх часів. На території країни і в Донецьку зокрема працюють організації, які займаються підтриманням культури сусіднього народу, організацією зустрічей пред-ставників білоруського етносу, навчанням українців білоруської мови. Зусилля існуючих громадських об'єднань необхідно зосередити на популя-ризації культури та традицій серед місцевих мешканців.

Література

1. Этнографический туризм — визитная карточка Югры // Под ред. Сима-кова М. П. — М.: 2000. — 163 с.
2. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії / Відп. ред. Ю. І. Римаренко, І. Ф. Курас. — Київ, 1993. — 800 с.
3. Материальная культура белорусов / Гл. ред. Л. А. Молчанова. — М.: 1968. — 540 с.
4. Этническая история Беларуси XIX — начала XX в.: В контексте Центрально-Восточной Европы / Ред. Терешкович П. В. — Минск: БГУ, 2004. — 223 с.
5. Дорогами дружбы: Белорусское и Украинское Полесье / Ред. И. И. Пирожник, В. С. Аношко, С. И. Кот. — Мн.: Полымя, 1985. — 207 с.

Панасюк Е. А., Буценко Е. Д.

ПРЕДПОСЫЛКИ РАЗВИТИЯ ЭТНОГРАФИЧЕСКОГО ТУРИЗМА В ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ: БЕЛОРУССКИЙ ЭТНОС

В работе рассматривается белорусский этнос как объект развития этнического туризма в Донецкой области. Охарактеризовано белорусскую культуру. Дана

сравнительная характеристика праздничных традиций белорусов и украинцев.

Ключевые слова: этнический туризм, белорусский этнос, государственные праздники, национальные праздники.

Panasyuk E., Butsenko E.

**BACKGROUND OF ETHNOGRAPHIC TOURISM
IN DONETSK REGION: BELARUSIAN ETHNOS**

This paper considers the Belarusian ethnos as an object of the development of ethnic tourism in the Donetsk region. Characterized by the Belarusian culture. The comparative characteristic of holiday traditions of Belarusians and Ukrainians.

Keywords: ethnic tourism, the Belarusian ethnicity, national holidays, national holidays.

УДК 574.502.4:502.62

*Ніколайчук Т. С., Голубнича С. М.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

ВИКОРИСТАННЯ ЕТНІЧНОГО КОЛОРИТУ ГРЕКІВ ПРИАЗОВ'Я ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В ДОНЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто актуальні для України питання використання етнічного колориту для розвитку туризму. На прикладі районів компактного проживання греків у Приазов'ї наведено приклади застосування народних традицій, свят для підвищення туристичної атрактивності регіону.

Ключові слова: греки, етнос, традиції, свята, Приазов'я, туристи.

З початком 90-х років етнічні або ностальгійні тури почали набувати популярності у багатьох країнах у всьому світі. Тисячі туристів роз'їжджають нашою планетою для того, щоб відвідати давні місця своїх не таких вже й далеких предків. Для Донецької області це питання є особливо актуальним у зв'язку з тим, що в області мешкають представники більше ніж ста народностей. В кінці XIX ст. регіон зазнав феноменального розвитку промисловості, десятки тисяч людей з різних країн їхали сюди на пошуки кращої долі. Звичайно, з часом багато етносів втратило свій національний колорит, цьому сприяли глобалізаційні процеси, але на щастя в Донецькій області збереглися традиції греків.

Мета — вивчення можливостей використання етнічного колориту греків Приазов'я для розвитку туризму в Донецькій області. Завдання: проаналізувати розвиток та шляхи використання етнічного колориту греків Приазов'я в розвитку та популяризації туризму в Донецькій області.

Греки — один з найдавніших етносів, які жили на території сьогоденних українських земель. У VIII–VII ст. греки почали з'являтися в Північному Причорномор'ї, вели торгівлю, засновували міста-колонії. Особливого значення набув вплив грецької культури на розвиток українських земель після хрещення Київської Русі. У Києві та інших містах давньоруської держави творили греки-художники, архітектори, науковці, церковні діячі. Вони брали участь у спорудженні та оздобленні таких святинь як Собор Св. Софії та Михайлівський Золотоверхий монастир [1].

Більшість грецьких колоній було в Криму, на узбережжі Чорного моря до захоплення Криму Османською імперією. Але горді сини Еллади, які засвоїли звичаї, одяг і мову завойовників — татар і турків, все ж зуміли зберегти національну самосвідомість, культуру та духовні цінності. Кредо грецького етносу в усі часи було: «Шануй богів своїх, люби свою дружину, обороняй Батьківщину».

У 1778 р. грецькі громади почали масштабне переселення з Кримського ханства в Приазов'ї згідно «жалуваної грамоти» імператриці Катерини II, що відповідало інтересам і Російської імперії, і грецького народу.

Розселення греків тривало аж до XIX ст. за чисельними маршрутами — через фортецю Олександрівськ (Запоріжжя) на південь — Одеса, Миколаїв, Херсон, Таганрог, на захід — Львів, Кам'янець-Подільський, Острог та ін. [2].

Серед робіт, присвячених розгляданню етнічного колориту греків, є праці Д. Хараджаєва, Є. Хаджінова, Ю. Иванової, І. Джуха, М. Араджіоні, І. Пономарьової, С. Темира та інші [3–5].

Традиційна культура греків України відображає особливості їх історичного розвитку і є вірною ознакою спадкоємності поколінь, вікових зв'язків українських еллінів з Елладою, прабатьківщиною — Кримом і світовим еллінізмом [3]. Сьогодні в повсякденному житті греків багато з традицій, звичаїв збережені і діють в повному обсязі або частково. Особливо яскраво це видно під час проведення різноманітним фестивалів і свят.

Фестиваль грецької культури — традиційне свято греків і всього багатонаціонального населення Донбасу «Мега Юрти» проходить в грецькому с. Сартана і присвячене переселенню греків з Криму в Приазов'я і визволенню України від німецько-фашистських загарбників. Цей фестиваль один із найбільш яскравих і значущих подій в житті грецької діаспори, він дає унікальну можливість ознайомитися з традиціями і багатогранним мистецтвом греків України.

У Приазовських греків поряд з традиційними є нові свята, які беруть свій початок з 80-х років минулого століття. Одне з таких свят — День чабана, або як його називають маріупольські греки «Чубанус». Спочатку свято організовували самі для себе чабани. Він проходив взимку в закритих приміщеннях, де чабани збиралися в складчину. Тут вони ділилися досвідом нелегкої трудової діяльності, згадували цікаві випадки, жартували, співали і танцювали.

Тепер свято проходить в перші осінні дні в одному з грецьких сіл Приазов'я з 2001 р. Для проведення свята вибирають місце біля водоймища або в іншому мальовничому куточку села. До місця проведення з'їжджаються чабани різного віку, керівники господарств, представники грецьких товариств, гості та всі бажаючі.

Для повноти картини заслуговують уваги деякі особливості звичаїв та обрядів в с. Ялта та інших селах Приазов'я. Розглянувши деякі з них, можна більш глибоко зануритися в їхнє життя та відчути себе частиною великого дружнього народу. Наприклад, в с. Ялта на Різдво господині пекли «Христупсом» (Христовий хліб), який зберігали до Водохреща. У святковий день священник ходив дворами, окропляв будинки, комори. Йому подавали хліб і додатково «мірку» зерна. Також в сім'ях було прийнято на Різдво випікати «тіртела» (фігурні калачі). Їх змащували бекмезом і розносили старшим сусідам.

На Хрещення дівчата розносили сусідам солодку локшину (із сухою вишнею і кішмишем). У ці дні серед дівчат було модним ворожіння. Наприклад: якщо їм дорогою зустрінеться чоловік, що означало, що вийдуть до літа заміж, яке ім'я у зустрічного чоловіка — таке буде і в майбутнього чоловіка. Кидали вгору черевик: в який бік впаде, туди й заміж піде.

На Стрітіння вивчали, якими будуть весна і літо: якщо півень з калюжі нап'ється, значить, весна буде затяжною і, якщо в цей день буде «капати» з даху або піде дощ, значить, літо буде дощове.

На «Смайдарка» (Масляна) не тільки не різали, не рубали, не кололи, але й не гладили. Не можна було. Вважалося, що інакше дитина народиться з «червоними квіточками» на обличчі, а курчата і телята можуть народитися калічками. На цьому тижні готували все борошняне і молочне: листовий чир-чир з сиром, вареники з сиром, млинці з солодким сиром і сметаною.

У перший тиждень Великого посту незаміжні дівчата збираючись групами по 6–8 чоловік у когось із подруг, готували «салмайда» («бантики»), їх пересипали цукром, горіхами, цукерками. До дівчат приходили хлопці та влаштовували спільні гуляння. Їли салмайда, кидали гроші на блюдо як ознаку подяки. Салмайда посиалася також засватана дівчатам. На середохресний тиждень «Ставр вдумада» (третій тиждень посту) пекли з тіста хрестики, а на 40 святих — «жайворонків».

У деяких грецьких селах і досі стійкими є побутові обряди і забобони: сажу з пічних грубий «трусять» до початку посівних робіт; коли починається посів, господині на сковороді не смажать, щоб посів «не засмажився»; в квітні, коли закінчується посівна, і чоловіки повертаються додому, господині обливають їх водою, щоб влітку йшли дощі; в червні, на переполовлення (завжди в середу) — між Великоднем і Трійцею — вже можна було смажити на сковороді. Смажать пишки, змащують бекмензом і розносять по сусідах; якщо хтось з сусідів або родичів приносить молоко, то при поверненні посуду в нього кладуть хліб з сіллю; якщо йдуть за закваскою, кладуть в кухоль сіль [3].

Традиційна культура греків також відображена в музейних експозиціях. У Донецькій області існує декілька музеїв культури та історії греків Приазов'я:

- у невеликому грецькому селищі Стила (недалеко від Докучаєвська), зусиллями завідуючої місцевого Будинку культури і жителями села організовано міні-музей грецької культури та історії Стила;
- музей історії та етнографії греків Приазов'я знаходиться в центрі селища Сартана. У музеї зібрана дуже багата експозиція про культуру і побут греків з моменту їх переселення з Криму у 1778–80 роках, про заснування ними нових поселень, освоєння тутешніх земель, розвиток діаспори. Експозиція розміщена в 6 залах, на двох поверхах. Співробітники музею також багато уваги приділяють на кухню греків Приазов'я, збирають рецепти і видають їх у збірниках;

— у Маріупольському краєзнавчому музеї у 1995–2001 рр. проведена перебудова експозиції відділу історії, і були створені нові експозиції музеїв народного побуту, історії та етнографії греків Приазов'я. Експозиція Музею історії та етнографії греків Приазов'я різнобічно відображає процес переселення греків з Кримського ханства в Приазов'ї в 1778-1780 рр., освоєння нового краю, розвиток господарської діяльності.

Таким чином, привернувши увагу туристів до культури, побуту, звичаїв та особливостей грецького етносу, розробивши спеціальні тури із розповіддю про історію та показом усіх привабливих куточків та національних свят, а також створивши необхідну рекламу про такий напрям туризму, можна показати людині з різних сторін як це цікаво опинитися у центрі бурхливих історичних подій та різноманітних національних традицій.

Література

1. Араджиони М. А. Греки Крыма и Приазовья: история изучения и историография этнической истории и культуры (80-е гг. XVIII в. — 90-е гг. XX в.) / М. А. Араджиони. — Симферополь: Амена, 1999. — 132 с.
2. Джуха И. Г. Одиссея Мариупольских греков: Очерки истории / И. Г. Джуха. — Вологда: «Лис», 1993. — 160 с.
3. Калоеров С. А. Греки Приазовья: Аннот. библиогр. указ. / Донецк. гос. ун-т, Донецк. гос. обл. универс. научн. б-ка им. Н. Крупской, Приазов. эллинист. центр. — Донецк, 1997. — 196 с.
4. Наседкіна Л. Д. Грецькі національні сільради та райони в Україні (друга половина 20 — х-30-ті рр.) / Л. Наседкіна // Укр. іст. журн. — 1992. — № 6. — С. 64–72.
5. Хаджинов Е. В. З історії фольклору Південного Донбасу / Е. В. Хаджинов // Нар. творчість та етнографія. — 1976. — № 3. — С. 102–105.

Николайчук Т. С., Голубничая С. Н.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ЭТНИЧЕСКОГО КОЛОРИТА ГРЕКОВ ПРИАЗОВЬЯ ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ

Рассмотрены актуальные для Украины вопросы использования этнического колорита для развития туризма. На примере районов компактного проживания греков в Приазовье, приведены примеры применения народных традиций, праздников для повышения туристической аттрактивности региона.

Ключевые слова: греки, этнос, традиции, праздники, Приазовье, туристы.

Nikolaychuk T., Golubnycha S.

USAGE OF ETHNICAL COLOUR OF THE GREEKS IN AZOV REGION FOR THE TOURISM DEVELOPMENT IN DONETSK REGION

Actual problems of using ethical colour for tourism development in Ukraine has been considered. The case of areas which are densely inhabited by the Greeks in Azov region, the examples of applying of national traditionals and holidays are adduced as the increase of tourist regional attraction.

Keywords: Greeks, ethnos, tradition, holidays, Azov region, tourists.

УДК Д 891 (я-738)

Обозний В. В.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

**ЕКОЛОГО-ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ У ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМ. М. П. ДРАГОМАНОВА ТА НАУКОВО-НАВЧАЛЬНОГО
ЦЕНТРУ «СИНЕВИР»**

Розглядаються напрями розвитку еколого-етнічного туризму в діяльності педагогічного університету та позаміського науково-навчального центру.

Ключові слова: еколого-етнічний туризм, педагогічний університет, науково-навчальний центр, національно орієнтований туристичний продукт.

Суттєві зміни в історично усталених формах життєдіяльності сільського населення, що відбуваються останнім часом, ставлять питання ефективного господарського використання конкретних територій. Зокрема, розвиток еколого-етнічного туризму виглядає одним з найбільш перспективних напрямів розвитку гірських територій. Проте, відсутність професійно підготовлених кадрів значною мірою перешкоджає та уповільнює розвиток туризму в гірській місцевості. Хоча вищі навчальні заклади щорічно випускають значну кількість фахівців для сфери туризму, проте рівень їх підготовки не відповідає вимогам сучасного туристичного бізнесу. Як результат, значна частина випускників працює не за обраною спеціальністю або виконує роботу, яка не вимагає вищої освіти взагалі; переважна більшість випускників не може реалізувати свій потенціал та побудувати кар'єру професійного зростання; практично не здійснюється підготовка фахівців, які здатні моделювати туристичний бізнес на конкретній території; мізерна частка випускників, які започаткували власний бізнес, створили нові місця і успішно працюють. Тому проблема підготовки туристичних кадрів для становлення та розвитку еколого-етнічного туризму у сільських і гірських регіонах залишається вкрай актуальною. При цьому варто враховувати, що створення у сільському туризмі туристичного продукту на основі використання історично усталених регіонально-місцевих форм життєдіяльності населення та відповідних систем туристичної гостинності, є процесом доволі тривалим.

Ефективним важелем у вирішенні цієї проблеми повинні стати освітні заклади, які будуть сприяти появі нової туристично-орієнтованої сфери професійної діяльності. Цей процес повинен супроводжуватись створенням нових робочих місць, зокрема і для випускників сільських шкіл, професійно зорієнтованих в умовах шкільної туристично-краєзнавчої роботи на діяльність у сфері туристичного бізнесу. До того ж, цілком природно, коли

вчителі у сільській місцевості, маючи відповідну туристичну підготовку, паралельно з педагогічною діяльністю, будуть спрямовувати свої зусилля на становлення та розвиток місцевого еколого-етнічного туризму. Відповідно на цей туристичний напрям повинна бути зорієнтована підготовка педагогічних та туристичних кадрів, зокрема вчителя-предметника з основами еколого-етнічного туристичного підприємництва.

Аналіз науково-методичної та спеціальної педагогічної літератури показує, що проблеми туристичної освіти і підготовки майбутніх фахівців для туристичної галузі обґрунтовано у працях багатьох дослідників (В. Лозовецька, Н. Ничкало, М. Скрипник, Г. Цехмістрова, В. Федорченко та ін.). Питання систематизації підходів до формування освітнього стандарту, як соціально-педагогічного явища, було предметом активного наукового пошуку учених (В. Байденко, В. Беспалько, О. Субетто, Ю. Сухарніков, Н. Фоменко та інші). У науковій літературі обґрунтовано положення про те, що стандарт освіти стає одним із ефективних засобів її розвитку, якщо він буде зорієнтований на потреби регіонального соціуму і держави в професійно компетентних фахівцях в умовах сучасного туристичного ринку праці. З метою забезпечення майбутніх фахівців необхідними вміннями та знаннями відповідно до сучасних вимог саме і створюються нові освітні стандарти, оновлюються та переглядаються навчальні програми, зміст дидактичних матеріалів, підручників, форм і методів навчання.

Мета статті — розкрити основні етапи розробки стандарту еколого-етнічної підготовки фахівців з метою його реалізації в умовах педагогічного університету та його позаміського науково-навчального центру.

Національним педагогічним університетом ім. М. П. Драгоманова у Міжгірському районі Закарпатській області організовано Науково-навчальний центр «Синевир». Його мета: удосконалення організаційної структури та підвищення рівня прикладних наукових досліджень; впровадження у навчально-виховний процес ефективних технологій та розширення участі студентів у науково-дослідницькій роботі; удосконалення практичної професійної підготовки кадрів тощо. Планується, що центр стане полігоном для створених науково-дослідних лабораторій та базою з організації навчальних практик студентів Інституту природничо-географічної освіти та екології. Діяльність центру буде спрямована на дослідження ландшафтно-рекреаційних ресурсів природно-заповідних територій та пошуку шляхів їх раціонального використання, зокрема, розвитку еколого-етнічного туризму в гірських регіонах Карпат.

Розробляючи концептуальний підхід щодо посилення інтеграційних процесів природничої освіти з науково-дослідною роботою та виробництвом на основі Науково-навчального центру «Синевир», Науково-дослідна лабораторія туризму та краєзнавства виходить з того, що науково-освітня культура, відіграючи роль стратегічного чинника, повинна

забезпечувати узгоджений характер взаємин суспільства і природи на нових парадигмальних засадах. У вищій освіті складовою таких засад є компетентнісний підхід, у якому системоутворюючим ядром виступає процедура стандартизації за різними напрямками підготовки фахівців. В основу розроблення стандарту доцільно покласти особистісно орієнтований і компетентнісний підходи, а проектування складових стандарту повинно здійснюватися з урахуванням структурних змін у системі вищої освіти, потреб суспільства і держави в кадрах для сільського туризму; реальних змін у змісті й характері праці в сільській місцевості. З метою вирішення означеної проблеми необхідно виконати наступне:

- опрацювати теоретико-методологічні засади розробки стандарту поєднаної підготовки педагогічних та туристичних кадрів, зокрема: проаналізувати історичний аспект стандартизації вищої освіти та обґрунтувати принципи формування галузевого стандарту еколого-етнічної освіти;
- розглянути місце еколого-етнічної освіти в регіональному соціокультурному середовищі, зокрема: в системі суспільних зв'язків; в туризмі і культурі; як складову національної системи освіти;
- вивчити досвід стандартизації галузевої освіти, зокрема генезис програм підготовки вчителів та фахівців для сфери туризму в різних країнах, сучасні системи рівневої професійної підготовки фахівців;
- розробити концептуальні засади розробки стандарту еколого-етнічної освіти, зокрема: модель підготовки вчителя-предметника з основами туристичного підприємництва; якісні показники стандартизації еколого-етнічної освіти; особливості розроблення освітньо-кваліфікаційної характеристики та освітньо-професійної програми підготовки вчителя-предметника з основами еколого-етнічного туризму;
- розробити науково-методичні засади реалізації у навчальному процесі педагогічного університету стандарту еколого-етнічної підготовки фахівців, зокрема: визначити оптимальні форми і методи запровадження нового змісту підготовки цієї категорії фахівців, особливостей забезпечення теоретичної підготовки фахівців в університет та методик у реалізації практичного компонента на конкретних територіях в його позаміському філіалі;
- організувати експериментальне дослідження якості еколого-етнічної підготовки вчителя-предметника на основі розробленого стандарту вищої освіти, зокрема: розробити методик у розроблення якісних показників підготовки фахівців; дослідити якість підготовки фахівців на формувальному етапі експерименту; розробити рекомендації щодо моніторингу якості підготовки цієї категорії фахівців.

Запропонований у статті підхід розробки стандарту еколого-етнічної освіти буде сприяти підвищенню рівня аналітичної культури викладачів ВНЗ, спрямовуватиме їхню діяльність на проектування взаємодіючих

освітніх стандартів і навчальних програм професійно-туристичної освіти як системного об'єкта із міждисциплінарних позицій.

Література

1. Волкова Н. И. О внедрении стандартизации в учебный процесс // Стандарты и качество. — 1989. — № 9. — С. 97–99.
2. Касьянов Г. Сучасний стан української історіографії: методологічні та інституційні аспекти // Генеза. — 2004. — № 1. — С. 78–92.
3. Лобанов А. А. Государственные образовательные стандарты второго поколения и задачи вуза по формированию основных образовательных программ // Вестник Владимир. пед. ун-та. — 2001. — Вып. 6. — С. 113–119.
4. Скрипник Г. А. Методологічні проблеми та засади розвитку сучасної української етнології // Етнологія, фольклористика. — Одеса-Київ: Видавництво асоціації етнологів. — 2001. — С. 3–10.
5. Фоменко Н. А. Стандартизація туристської освіти: теорія, методика. — К.: Вища школа, 2011. — 287 с.

Обозный В. В.

ЭКОЛОГО-ЭТНИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НАЦИОНАЛЬНОГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО УНИВЕРСИТЕТА ИМ. М. П. ДРАГОМАНОВА И НАУЧНО-УЧЕБНОГО ЦЕНТРА «СИНЕВИР»

Рассматриваются направления развития этнического туризма в деятельности педагогического университета и иногороднего научно-учебного центра.

Ключевые слова: эколого-этнический туризм, педагогический университет, научно-учебный центр, национально ориентированный туристический продукт.

Oboznyi V.

ECOLOGICAL AND ETHNIC TOURISM IN ACTIVITY OF NATIONAL TEACHERS' TRAINING UNIVERSITY BY M. P. DRAGOMANOV AND SCIENTIFICALLY-EDUCATIONAL CENTER «SINEVIR»

It is considered directions of development of ethnic tourism in activity of pedagogical university and the scientifically-educational center.

Key words: ecological and ethnic tourism, Pedagogical University, scientifically-educational center, nationally oriented tourist product.

УДК 39: 391

Герасимчук Л. В., Спорши О. В.
Інститут природничо-географічної освіти і екології
Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

ЕТНОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті аналізується етнокультурний потенціал Київської області, його вплив на загальний розвиток етнотуризму в області. Проаналізовано основні об'єкти, які мають етнокультурну цінність для подальшого розвитку та популяризації етнотуризму в області.

Ключові слова: етнокультурний потенціал, етнотуризм, пам'ятка, музей, фестиваль.

Етнотуризм у більшості країн розглядається як невід'ємна складова комплексного соціально-економічного розвитку. Але для того, щоб цей вид туризму стабільно розвивався, необхідно формувати його господарський механізм: організаційні, економічні та правові аспекти діяльності. Одним з перспективних регіонів для розвитку етнотуризму є Київська область. Проте, етнотуристичні можливості Київщини ще не достатньо вивчені у вітчизняній науковій літературі.

Серед дослідників, які вивчали етнокультурний потенціал Київщини та відкрили об'єкти, які вплинули на подальший розвиток етнотуризму області, можна назвати таких, як В. В. Хвойко, Т. С. Пассек, С. М. Бібіков та багато інших.

Метою даної статті є дослідження етнокультурного потенціалу Київської області, а також визначення ролі етнокультурних об'єктів Київщини в розвитку етнотуризму даного регіону.

Київська область має великий історико-культурний потенціал, що зумовлений її тисячолітньою історією. Адже це історично сформований центр України, один з найдавніших ареалів розселення людей у Подніпров'ї.

Перші поселення на території області з'явилися за часів пізнього палеоліту, близько 20 тис. років тому. Свідченням цього може бути Кирилівська стоянка (у межах Києва), відкрита в 1893 р. відомим археологом Вікентієм Хвойкою. У залишках її нижнього шару (близько 19 тис. років тому) знайдено уламки бивнів мамонта із гравіруванням. Але світову славу В. Хвойці принесли розкопки пам'яток неолітичної культури 4–3 тис. до н. е. в районі с. Трипілля (нині Обухівського району). Про вигляд трипільських поселень, розташованих по колу, можна створити уявлення, лише відвідавши археологічний музей у Трипільлі. Загалом, на території області виявлено понад 120 поселень і курганних могильників бронзової доби (3–1 тис. до н. е.), близько 90 пам'яток скіфських часів.

В. Хвойці ми завдячуємо ще й відкриттям у 1900–1901 рр. на Київщині, біля с. Черняхів черняхівської культури [1, 180].

Нинішня Київщина налічує біля 6000 пам'яток культурної спадщини, з яких 2010 — археологічних пам'яток області занесено до Реєстру нерухомих пам'яток [1, 184].

Впродовж багатьох десятиріч в області формувалась система музейних закладів, яка на сьогодні налічує 2 державних музеї-заповідники, 15 державних музеїв з 17 філіями та 241 музейних закладів місцевого та відомчого підпорядкування, в тому числі, на громадських засадах. До кращих обласних музейних закладів по праву відносять обласний археологічний музей (с. Трипілля — трипільська культура), Яготинський історичний, що включає музей-садибу народної художниці К. Білокур, археологічний музей «Добранічівська стоянка», Білоцерківський краєзнавчий музей та цілу низку музеїв-садиб визначних особистостей — І. Козловського, М. Островського, К. Стеценка, І. Задорожного, Т. Шевченка, К. Паустовського, М. Вовчка, О. Корнійчука, А. Малишка та ін. Предметом особливої гордості області є Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», що налічує 26 музеїв [3, 337].

Таким чином, Київщина — це край з великою старовинною історією, яка, на жаль, мало знайома не тільки іноземцям, а і більшості пересічних громадян України. В той же час, наведене історичне багаття є гарним підґрунтям для розвитку етнотуризму в регіоні.

У етнографічному районуванні Київської області можна виділити такі основні центри: Васильків, Обухів, Вишгород, Ржищів, Іванків, Біла Церква.

Також варто відзначити найвідоміші музеї області, головна тематика яких висвітлює побут, культуру, обряди, архітектуру нашого народу.

На південній околиці Києва, в селищі Пирогово, розташований музей народної архітектури та побуту України. У музеї на площі близько 120 га встановлено понад 150 споруд — пам'яток українського народного будівництва XVI–XX ст., пам'ятки матеріальної та духовної культури різних епох з усіх регіонів України. Музей являє собою експозицію етнографічних районів країни під відкритим небом, що робить музей дуже привабливим для туристів із всіх куточків світу [6].

Великим надбанням історії та культури України можна вважати Переяслав-Хмельницький національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», який місцеві жителі називають «музей на горі». У заповіднику розміщено більше двадцяти тематичних музеїв [5].

Основний фонд заповідника нараховує понад 180 тис. одиниць зберігання. До етнографічної колекції (понад 30 тис. од.) входять різноманітні предмети побуту, знаряддя праці, меблі, музичні інструменти тощо.

Ще одним важливим культурним явищем можна вважати етнографічно-фестивальний туризм, який полягає у святкуванні різноманітних свят з урахуванням національних традицій та місцевого колориту. Пріоритетом цього виду туризму є безпосереднє залучення

іноземних туристів в країну, де відбувається феєричне дійство, що сприяє пізнанню національних особливостей країни, міжособистісному спілкуванню людей з різних країн світу [2].

Однак етнографічно-фестивальний туризм в Київській області знаходиться на стадії зародження, хоча спостерігаються всі умови для його розквіту. Прототипом фестивалів, що відбуваються у світі, в області є святкування «Різдвяних свят», традиції якого вражають своєю різноманітністю, яскравістю і представляють народні звичаї та традиції жителів області. Дослідження у сфері етнографічно-фестивального туризму дають можливість систематизувати наступні дані (табл. 1.).

Таблиця 1.

Етнографічно-фестивальний туризм в Київській області

№ п/п	Місце проведення	Назва фестивалю
1.	Ржищів	Фестиваль «Трипільське коло»
2.	селище Іванків	обласне свято Масляної
3.	м. Біла Церква	Соціально-мистецьке дійство «Мамин рушник» у рамках проекту «Україна — для кожного»
4.	м. Вишгород	Фестиваль Київська Русь
5.	Свірж, м. Вишгород	Фестиваль культур народів світу
6.	м. Васильків	Міжнародний фестиваль повітряних куль «Повітряні пригоди»
7.	м. Бровари	Фестиваль «Осіннє золото Кивіщини»
8.	м. Переяслав-Хмельницький	Обласний літературно-мистецький фестиваль «Переяславська осінь Кобзаря», конкурс на краще виконання творів поетичної спадщини Т. Шевченка, міський фестиваль дітей та молоді «Квіти весни», конкурс «Маленька фея», фестиваль народної творчості «Лине пісня з народних джерел», конкурс молодості і краси «Красуня Переяславщини». Традиційними стали щорічні Шолом-Алейхемські читання, що проводяться за сприяння міського Товариства єврейської культури (голова Ц. Гехтман) та Регіональної асоціації єврейських організацій малих міст України (президент П. Рашковський). У 2006 р. започатковано обласний фольклорно-етнографічний фестиваль «Дитинства пісня Великодня», що проводиться на базі Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Уже є звичними щорічні народні свята-гуляння «Різдвяні зустрічі», «Проводи зими», «Великодні дзвони», «Ой Трійцю — зелен-свят», «На Івана, на Купала»
9.	м. Богуслав	«Київщина молода»
10.	с. Пирогово	«Козацькі забави», фестиваль «Жнива — Весілля»

Головним завданням даних фестивалів є відкриття українцям прадавніх народних традицій, пробудження гордості за рідну традиційну

культуру та безцінну історичну спадщину. Саме під час фестивалю відвідувачі зможуть побачити всю атрибутику старовинного жнивного обряду, власноруч викувати серпа молотом, зжати снопа, обмолотити його, перемолоти жорнами зерно на борошно, і, замісивши тісто, випекти запашний сільський хліб. Всі ці дії супроводжуватимуться традиційними жнивними піснями [4, 77].

Також у майбутньому планується започаткувати нові етнокультурні фестивалі, які допоможуть пізнати культуру нашого народу як самим українцям, так й іноземцям. Одним з таких фестивалів можна вважати Міжнародний фольклорний фестиваль «Світовид», який відбудеться 26-29 травня у Переяслав-Хмельницькому, на території скансену «Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини», де відвідувачі могли побачити майстер-клас з ковальства, гончарства, інших народних промислів. Також відбулася виставка-продаж робіт народних майстрів, спортивно-ігрові заходи. Під супровід веселої музики кожен зміг скуштувати народні страви.

Київська область, точніше землі, на яких вона знаходиться, в далекому минулому можна вважати центром слов'янських народів. Саме завдячуючи вигідному розташуванню, кліматичним умовам та ресурсній базі регіону, ця земля протягом всіх часів притягує різні народи, які, в певній мірі, впливали як на побут та звичаї місцевих жителів, так і залишаючи після себе певні культурні об'єкти, які сьогодні час можна вважати основним ресурсом для організації етнотуризму в регіоні.

Сучасна Київська область представляє собою концентрацію великої кількості об'єктів — залишків Трипільської, Київської та Черняхівської культур. Також важливу роль відіграють музеї народної архітектури та побуту, які безперечно можна вважати етнокультурним потенціалом області. Тому в майбутньому Київська область має всі шанси стати етнокультурним центром нашої держави.

Література:

1. Залізник Л. Л. Археологія України. — Київ: «Либідь», 2005. — 410 с.
2. Етнографічний фестиваль [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://kiev.globalinfo.ua/cultura_novosti/festival_zhniva_2011_vesillya_v_pirogovo_5_7_serpnya.html.
3. Лужанська Т. Ю., Махлинець С. С., Тебляшкіна Л. І. Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навч. посібник / За редакцією Волошина І. М. — К.: Кондор, 2008. — 385 с.
4. Рутинський М. Й., Зінько Ю. В. Зелений туризм. — К.: Знання, 2008. — 271 с.
5. Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://kiev.ukrgold.net/ukr/enterprises/6360/19806/>
6. Пирогово — доторкнись до історії. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://pirogovo.com.ua/ua/>

Герасимчук Л. В., Спорыш А. В.

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЙ ПОТЕНЦИАЛ КИЕВСКОЙ ОБЛАСТИ

В статье анализируется этнокультурный потенциал Киевской области, его влияние на общее развитие этнотуризма в области. Проанализированы основные объекты, которые имеют этнокультурную ценность для дальнейшего развития и популяризации этнотуризма в области.

Ключевые слова: этнокультурный потенциал, этнотуризм, памятник, музей, фестиваль.

Herasymchuk L., Sporysh O.

ETHNIC CULTURAL POTENTIAL OF THE KYIV REGION

Article examines ethnocultural potential of the Kyiv region's influence on the overall development of ethnic tourism in the region. The main items that have ethno-cultural value for future development and promotion of ethnictourism in the region were analised.

Keywords: ethnoculturalpotential, ethnictourism, monument, museum, festival.

УДК. 39.392

Івашко Ю. П.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕТНОРЕСУРСІВ МІЖГІРСЬКОГО РАЙОНУ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ ЯК СПРИЯТЛИВОГО ФАКТОРУ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ

В статті розглядається проблема етнографічних досліджень території Міжгірського району, Закарпатської області з метою розвитку етнографічного туризму та популяризації національного туристичного продукту. Розглядаються перспективні напрямки етнотуризму та традиційно-побутова культура Міжгір'я.

Ключові слова: етнографічні дослідження, Бойківщина, туристичний бізнес, національна інфраструктура туризму, етнотуризм.

Оновними завданнями національної туристичної політики в Україні є створення конкурентоспроможного на міжнародному ринку національного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечений на цій основі комплексний розвиток регіонів за умови збереження екологічної рівноваги та культурної спадщини.

Розвиток етнотуризму є новим баченням в напрямку становлення національного туризму. Залишається лише наситити даний вид туризму етнографічними дослідженнями території України, адже поки що не спостерігається масовість популяризації і впровадження етнотуризму.

Етнографічними дослідженнями західноукраїнських територій займалось багато науковців: В. Гнатюк, М. Грушевський, Ф. Колесса, І. Франко [1].

Становлення української етнографії як окремої наукової дисципліни відбулося в середині XIX ст. Її розвиток тісно пов'язаний з іменами Михайла Максимовича, Миколи Костомарова, Павла Чубинського, Миколи Сумцова, Володимира Шухевича, Федора Вовка, Дмитра Яворницького та багатьох інших видатних діячів української культури [5, 3]. Значний внесок у розвиток українського народознавства зробили письменники Тарас Шевченко, Пантелеймон Куліш, Іван Нечуй-Левицький, Іван Франко, Леся Українка, Михайло Коцюбинський та ін. Провідну роль в дослідженнях з етнографії відіграло Львівське наукове товариство ім. Т. Шевченка, при якому в 1898 р. була створена етнографічна комісія, яка видавала «Етнографічний вісник», «Матеріали до українсько-руської етнології» та ін.

Мета дослідження — детально дослідити етнографічні ресурси Міжгірського району Закарпатської області з метою їх подальшого залучення до розвитку етнотуризму на даній території та розширення туристичної інфраструктури регіону.

Предметом етнографічного дослідження є традиційні форми виробничої діяльності народу, домашні ремесла і промисли, знаряддя праці, господарські та житлові споруди, поселення, їжа, одяг і прикраси, сімейний і громадський побут, різні ділянки духовної культури: звичаї, обряди, вірування, народний календар, традиційні знання, пов'язані з господарською діяльністю, про довкілля, людину, суспільство, способи лікування, прогнозування погоди, різні міри (метрологія), морально-етичні нормативи, основні регулятори та стабілізатори сімейних і громадських взаємин — звичаєве право, різні форми народного мистецтва, усна поетична творчість тощо. До предметної сфери етнографії належить і участь у дослідженні проблем виникнення, походження етносів (етногенез), а також руху, динаміки етносів — етнічних процесів.

Головним предметом дослідження етнографії Міжгірського району є традиційно-побутова культура. Однак, пізнавальні завдання науки вимагають вивчення всіх сфер життя народу, де виявляється його етнічна специфіка. Цим зумовлений комплексний підхід етнографії до об'єкта дослідження, що, в свою чергу, приводить до стиків і взаємозв'язків з різними суміжними галузями знань, що займаються вивченням народу чи його певних складових [2].

Територіально Міжгірський район входить до історико-етнографічних земель Закарпаття, а конкретніше — до Бойківщини. Бойківщина — суміжний з Гуцульщиною на заході етнографічний район, що займає центральну частину Українських Карпат. Гуцульсько-бойківське пограниччя проходить приблизно межиріччям Лімниці та Бистриці-Солотвинської на північних схилах Карпат і Тересви у Закарпатті, на заході межує з Лемківщиною у верхів'ях Сяну й Ужа. Окреслена територія охоплює південно-західну частину Рожнятівського і Долинського районів Івано-Франківської області, Сколівський, Турківський, південну смугу Стрийського, Дрогобицького, Самбірського і більшу частину Старосамбірського районів Львівської області, північну частину Великоберезівського, Воловецького і Міжгірського районів Закарпатської області. У верхів'ї Стривігору частина етнографічної Бойківщини належить тепер до території Польщі [5, 1].

Дослідженню етнографії Бойківщини чимало уваги приділяли І. Вагилевич, І. Франко, М. Зубрицький, В. Охримович, І. Свенціцький та ін. Цінні колекції етнографічних матеріалів зібрані у Музеї етнографії та художнього промислу Інституту Народознавства НАН України (Львів), зразки народного будівництва з цього краю — у Львівському музеї народної архітектури і побуту.

Вперше назва «бойки» зафіксована у джерелах XVII–XVIII ст. Здавна бойки були землеробами. В умовах малородючих ґрунтів, кліматичних режимів різних висотних зон на Бойківщині склалися традиційний асортимент вирощуваних культур і своя агротехніка.

Розвивалися на Бойківщині різні ремесла і промисли, що характеризувались своєю унікальністю та стилем роботи. Одним з найпоширеніших промислів було лісорубство, а також сплав деревини. Серед ремісничих

занять основними були теслярство, гончарство, бондарство. Місцеві майстри-деревики будували для себе і на продаж хати та господарські будівлі, зводили справжні шедеври дерев'яної архітектури — диво-церкви, виробляли з дерева майже всі сільськогосподарські знаряддя, транспортні засоби, хатне начиння та ін. Розвивалися також ткацтво і кушнірство [5, 1].

Цікаву (зі спектру дослідження етноресурсів) історію має і традиційний бойківський народний одяг, що до сьогодні доніс давню простоту форм і крою. Одяг шили з домотканого полотна, вовняного сукна й овечого хутра. Колористика одягу, його прикраси, орнаментация були бідніші й простіші, ніж у гуцульському народному вбранні.

Значним етноресурсом бойківського краю можна визначити традиційну духовну культуру, що має характерні регіональні особливості. У календарних і сімейних звичаях та обрядах, віруваннях, міфології, народних знаннях, звичасвому праві простежуються нашарування різних епох і уявлень, передусім, тісний зв'язок із життєвими справами людини. Бойківська фольклорна традиція донесла до нашого часу цінні пам'ятки давніх верств усної поетичної творчості українського народу, зокрема, колядки, весільні пісні-ладканки, пастуші обрядові пісні, народні балади, уснопоетичні твори, пов'язані змістом із місцевими історичними, побутовими подіями.

Має своєрідний характер і традиційне декоративне мистецтво Бойківщини: вишивка, різьба по дереву, форми і способи прикрашання одягу, розпис писанок. Значимість даних етноремесел не може бути не поміченою. Адже збережені на Бойківщині твори народного малярства XVI–XVIII ст. належать до комплексу унікальних пам'яток української загальнонаціональної художньої культури. І саме тому вони мають залучатися як одні з найкращих етноресурсів для розвитку і популяризації національного туризму.

Перспективним проектом в розвитку етнотуризму в Міжгірському районі може стати розбудова скансену «Старе Колочавське село» (с. Колочава) [4, 1].

Скансени — це так звані живі музеї з насиченими анімаційними програмами відтворення історичного середовища, де туристів приваблюють не лише окремі споруди, предмети старовини, а й професійні працівники-аніматори, які своїми заняттями відтворюють побут, поведінку, матеріальну і духовну культуру попередніх епох, вони розкривають традиційні ремесла і види діяльності, характерні для відповідної місцевості і часу, наприклад, роботу мірошника, ткача, коваля, гончара, тесляра, винокура, пасічника і багато інших. Часто і самим відвідувачам музею пропонується спробувати свої сили під керівництвом фахівця. Кожен може відчути себе в ролі коваля чи гончара та ін. Скансен відрізняється від звичайних музеїв, перш за все, наявністю видовищного елементу. Його специфіка полягає в тому, що в ньому існують широкі можливості безпосереднього неформального спілкування (під час організації змагань, обрядів, вистав, ярмарок, виступів фольклорних колективів), що, водночас, визначає одну з причин попу-

лярності цих музеїв серед різноманітних верств населення. Невід'ємним елементом скансена є традиційна кухня. Все готується «на очах» у відвідувачів, а іноді навіть з їх допомогою, що надає стравам ще більшої колоритності.

«Старе Колочавське село» — це перший сільський музей архітектури та побуту на Закарпатті, який відтворює матеріальне, духовне та культурне життя на Верховині. Музей знаходиться у місцевості, яка носить назву «Чертежник» під полониною Красною. «Старе Колочавське село» налічує два десятки житлових і господарських будівель з предметами домашнього побуту і художніми витворами XIX–XX ст. українських горян з Колочава. Село поєднало культури гуцулів, бойків, лемків, угорців, румунів, німців, євреїв, чехів та словаків [4].

Туристам пропонується оглянути будинок кузні 30–40-х рр. XX ст. із знаряддями праці, зібраними зі всієї України та будинок угорської жандармерії, житлову «хижу» — будинок I пол. XX ст. з унікальною колекцією ткацтва (колочавські полотна, одяг, рушники, вишиванки, взірці весільного вбрання, старовинний ткацький верстат і багато іншого). Особливо цікавий об'єкт — трисекційний будинок сільської школи разом із «літнім» класом (просто неба).

У 20-х рр. XX ст. кожний десятий житель с. Колочава був євреєм. Єврейський комплекс у скансені відображає життя та побут й цієї частини населення. Також можна відвідати хату вівчара, тесляра та будинок «сабова» (кравця). На туристів чекають інші музеї: музей «Радянська школа», музей «Чеська школа», музей «Старе село», музей Івана Ольбрахта, музей-пам'ятка народної архітектури XVII ст. — церква Святого Духа. Все це створено за ініціативи та на кошти народного депутата України Станіслава Аржевітіна, шкільні та дитячі роки якого минули у Колочаві.

Основна мета і завдання під час розбудови скансену «Старе Колочавське село» має полягати у збереженні найцікавіших автентичних пам'яток архітектури; створенні умов для вільного доступу до цих будівель широких верств населення, підвищення їхнього культурного рівня; показі у комплексі національної народної культури і архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва, тобто створенні моделі середовища, ландшафту; допомозі відродження народних ремесел і проведенню фольклорних свят; сприянні індустрії туризму; вирішенні наукових проблем, пов'язаних з пошуком, збором, вивченням, реставрацією експонатів. Скансен може виконувати низку функцій, а саме компенсаторну рекреативно-оздоровчу, культурно-просвітницьку, комунікативну, екологічну, соціальну, економічну тощо.

Отже, можна визначити, що Бойківщина, а зокрема Міжгірський район, є перспективним центром розвитку національного туризму. Він має значну насиченість унікальними етноресурсами, які можуть використовуватися з метою створення національного туристичного продукту та слугувати фактором популяризації української культури.

Література

1. Гнатюк В. Вибрані статті про народну творчість // Записки НТШ. — Нью-Йорк, 1981. — Т. 201.
2. Сегеда С. П. У пошуках пращурів. Найдавніша людність України // Наука і суспільство. — 1992. — № 8, 9.
3. Симоненко І. Ф. Поселення, садиба та житло на Закарпатті // Матеріали з етнографії та художнього промислу. — К., 1956. — Вип. 2.
4. Колочавський скансен «СТАРЕ СЕЛЮ» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.karpaty.info/ua/uk/zk/mg/kolochava/museums/skansen/>
5. Макаруч С. А. Навчальний посібник Етнографія України [Електронний ресурс]. — Львів: Світ, 2004. — Режим доступу: <http://www.carpathians.eu/karpatskii-narod/boikivshchina.html>

Ивашко Ю. П.

ИССЛЕДОВАНИЕ ЭТНОРЕСУРСОВ МЕЖГОРСКОГО РАЙОНА ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ КАК БЛАГОПРИЯТНЫЙ ФАКТОР РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОГО ТУРИЗМА

В статье рассматривается проблема этнографических исследований территории Межгорского района Закарпатской области с целью развития этнографического туризма и популяризации национального туристического продукта. Рассматриваются перспективные направления этнотуризма и традиционно-бытовая культура Межгорье.

Ключевые слова: этнографические исследования, Бойковицина, туристический бизнес, национальная инфраструктура туризма, этнотуризм.

Ivashko J.

RESEARCH ETHNO RESOURCES MIZGIRYA DISTRICT, TRANSCARPATHIAN REGION AS A FAVORABLE FACTOR OF NATIONAL TOURISM

The article considers the problem of ethnographic research area Mizgiryia district, Transcarpathian region for development of ethnographic tourism and promoting the national tourism product. Considered promising directions etnoturyzm and traditional culture Mizhgirya.

Keywords: ethnographic research, Boikivshyna, tourism, national tourism infrastructure, etnotourism.

УДК 338.483.13

Яреха І. В.
Донецький національний університет
економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ЕТНІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК КАТАЛІЗАТОР РОЗВИТКУ ІНОЗЕМНОГО ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Етнічний туризм виступає стабілізатором налагодження та укріплення стосунків між країнами, а також чинником підвищення престижу країни на міжнародному ринку. Надання етнічних туристичних послуг є вигідним для держави з точки зору використання рекреаційних ресурсів. Таким чином, Україна може отримувати прибутки, зберігаючи свої природні та культурно-історичні цінності.

Ключові слова: етнос, культура, фестиваль, самобутність, традиція, пам'ятки, музей, архітектура, вигода, прибуток.

Етнічний туризм є актуальним видом туризму, що підтверджується зростанням його популярності в Україні та світі і пояснюється потребою людей у етнічній ідентифікації в умовах процесу глобалізації.

Розвиток етнічного туризму дозволить залучити до рекреаційно-туристичної сфери нові території, у тому числі і депресивні, що може стати чинником покращання їх соціально-економічної ситуації, внаслідок створення нових робочих місць, збільшення доходів населення та місцевих бюджетів.

Розвиток іноземного туризму в Україні залишається на першому плані в структурі туристичних потоків, оскільки прибуток, що приносить туризм, можна порівняти з найбільш розвиненими секторами економіки. При цьому особливе місце в складі іноземного туризму займає етнічний туризм, пов'язаний з відвідинами історичної батьківщини або місць народження родичів [3].

Проблематиці етнічного туризму приділяли увагу Артюх Л. Ф., Лаптев Ю. Н., Орлова М. Л. та інші дослідники. Проте, розвиток цього виду туризму на сьогодні в Україні ще не став популярним. Тому метою статті визначено дослідження туристичного потенціалу щодо активізації розвитку етнічного туризму, в тому числі задля залучення іноземних туристів.

Сучасне населення України доволі різноманітне за етнічним складом. На території країни живуть представники різних національностей. Крім українців (близько 75 % всього населення), значний відсоток становлять інші східно-слов'янські народи (росіяни, білоруси), а також євреї, західні і південні слов'яни (поляки, чехи, словаки, болгары). Серед інших етнічних груп, які компактно проживають на території України, найчисельнішими є романомовні народи (молдавани і румуни), греки, представники фінно-

угорської (угорці, естонці) і тюркської (кримські татари, гагаузи) мовних сімей. Порівняно невелику кількість становлять німці, вірмени, цигани, поволзькі татари, караїми [1].

Для кожної людини важливою частиною життя є пізнання історії та культури свого народу, тому що кожен з нас є її продовженням. Кожен куточок України представляє загадковий стародавній світ, який ми можемо пізнати за допомогою захоплюючих маршрутів етнічного та етнічно-історичного туризму. Кожен бажаючий може відвідати міста та країни, яких немає на сучасних картах і зануритися в уклад життя пращурів, спробувавши себе у ролі весляра дракара, середньовічного ремісника, пекаря або навіть князя. Для тих, хто любить тишу, є можливість залишитися з природою наодинці, навчитися використовувати замість GPS навігатора зірки і підкорювати стихії без звичних атрибутів захисту.

Тури на території Кримського, Херсонського, Одеського, Львівського, Черкаського, Закарпатського та інших регіонів України дають можливість потарапати в епіцентр оживаючої історії: інтерактивні майданчики, які повніс-тю відтворюють побут минулого, екстрим-тури — «школи виживання», де можливо здійснити піші, кінні, човникові переходи у відсутності сучасних речей.

Дуже цікавим є відвідування та участь у народних обрядах і гуляннях, що відкривають новий сенс фольклорних традицій Масляної, Івана Купала, Різдва та інших свят і фестивалів [3].

Етнічний або ностальгійний тур забезпечить чудовий екзотичний відпочинок. Туристи під час таких поїздок вивчають окремі нації і національності, особливості культури та ментальності, вивчають їх життя та побут. Це прекрасний спосіб вивчити історію любителям і вченим, дізнатися про свої корені та родовід. Таке нововведення в туристичних фірмах дало можливість багатьом знайти на чужих землях своїх далеких родичів. Приклади таких етнічних подорожей можна знайти на території всієї України. Так, у Криму зелений сільський туризм має етнічне забарвлення. За даними Міністерства курортів і туризму АР Крим кількість іноземних туристів в 2011 р. досягла 10 % від усього потоку гостей півострова і більшість з них цікавить етнографічний аспект туристичних послуг. На даний момент в автономії діє 10 регіональних центрів розвитку етнічного туризму і близько 20 культурно-етнографічних центрів. Зокрема, у с. По-жарському Сімферопольського району функціонує український етнографічний центр «Явір», де відтворено традиційний побут українського села, працюють майстрині української вишивки, національної кухні. У сусідньому Кольчугіно діє етнічний центр кримських німців «Кроненталь». Поруч, у Тепловці, туристи можуть придбати вироби кримськотатарських майстринь-золотошвейок у центрі народних ремесел «Орнек» [4].

Одеса і область приваблює достатню кількість етнічних туристів. Наприклад, етнічний фестиваль «Вінок Дунаю» збирає в Одесі представників усіх етнічних груп, що живуть на території Одеської області, щоб показати різноманітність культури багатонаціонального краю. Так, на

початку жовтня, у концертно-виставковому залі Одеського Морського порту є можливість познайомитися з їх мистецтвом та традиціями, скуштувати етнічні страви, послухати фольклорну музику та навіть навчитися танцювати народні танці, придбати автентичні витвори народного мистецтва безпосередньо у народних умільців [5].

На Полтаві розташований етнокультурний центр «Весела садиба», через який пролягає екскурсійний маршрут «Гоголівські місця Полтавщини». На території центру відвідувачі можуть ознайомитися зі стародавніми українськими традиціями та елементами декоративно-ужиткового мистецтва, побачити зібрані зі всієї області старовинні предмети побуту українського народу. Туристам буде цікаво відвідати майстер-класи з приготування страв української кухні з екологічно чистих продуктів.

Карпатський туристичний регіон, з огляду на своє унікальне рекреаційно-географічне розташування, розробляє масштабні маркетингово-інформаційні та інфраструктурно-інвестиційну стратегії, спрямовані на перетворення краю в один із основних осередків сталого туризму та збереження природної й етнокультурної спадщини на Європейському континенті.

Львівщина — це один з найбільших туристичних регіонів України, який володіє унікальними пам'ятками історико-культурної спадщини, на які приїждять подивитися велика кількість любителів етнічних пам'яток.

Івано-Франківщина — природне та етнокультурне середовище. Завдяки мальовничій ландшафтно-етнографічній строкатості, регіон має сформований імідж одного з найпопулярніших туристичних регіонів України. Туристичному руху в області притаманні специфічні риси: масовість, активність, молодіжність, помірна цінова політика тур обслуговування. Ці риси вигідно вирізняють Івано-Франківщину на туристичному ринку Карпатського регіону [2].

На території Косівського адміністративного району у Покутсько-Буковинських Карпатах розташований національний парк, де найвиразніше і найповніше збереглися етнічні, прадавні, самобутні промисли, традиції і звичаї гуцулів. Ця територія відзначається великою історико-культурною цінністю, зокрема, тут щорічно відбувається всесвітній Гуцульський фестиваль, який також збирає багато етнотуристів. У краї процвітають різні види художніх народних промислів і ремесел (різьбярство, кушнірство, писанкарство, мосяжництво, кераміка, ткацтво, вишивання, лимарство, боднарство, сироваріння тощо). Колоритний барвистий одяг, оригінальна музична та пісенна культура гуцулів становлять неабиякий інтерес і є здобутком української та світової культури.

Туристичною етнічною «візитівкою» Закарпаття є 8 замків та самобутні дерев'яні храми, аналогів яким немає в інших регіонах України. Кожен із дерев'яних храмів (особливо барокового і п'ятизрубного типу) Закарпаття XVII–XIX ст. — це музей народного мистецтва, де зосереджені древній

живопис, різьба по дереву, вишивки, художні вироби, старожитні пам'ятники писемності і книгодрукування.

Чернівецька область, в етнографічному плані — це найбільш унікальний край України, в якому поєднані історичні долі Північної Буковини та Північної Бессарабії. Ця територія внаслідок свого геополітичного становища тривалий час перебувала у складі інших держав, що вплинуло на етнографічні особливості місцевих мешканців. Архітектура, побут, говірки, повір'я, традиції, вбрання, господарські навички мешканців гірських районів Буковини досі помітно відрізняються від етнокультури корінних мешканців рівнинної бессарабської частини області [2].

У Донецькій області також все популярнішим стає етнічний туризм, одним з маршрутів якого є відвідування: гніздівлі лелек, яке розмістилося у дворі одного з місцевих мешканців с. Кам'янка і вже 28 років є інкубатором цих птахів в регіоні; майстерні з виробництва ляльок-мотанок; музею під відкритим небом в селі Прелісному, де зібрані унікальні експонати з усього району.

Україна ще має дуже багато етнічних місць, які будуть цікавими не тільки для вітчизняних туристів, а й представників інших країн світу.

Значення етнічного туристичного бізнесу постійно зростає. Це пов'язано з тим, що туризм набирає все більшого значення для міжнародних зв'язків, є стимулом для поживавлення економічного стану країни і окремих регіонів. Туризм в цілому, і етнічний зокрема, виступає стабілізатором налагодження та укріплення стосунків між країнами, дійовим чинником підвищення престижу країни на міжнародному ринку.

Надання етнічних туристичних послуг є вигідним для держави з точки зору використання рекреаційних ресурсів. Таким чином, іноземний турист платить за туристичні послуги, при цьому не вивозячи рекреаційні ресурси за межі країни. Країна отримує прибутки, зберігаючи свої природні та культурно-історичні цінності.

Література

1. Артюх Л. Ф. Українська історико-культурне дослідження: Текст. — К: Наукова думка, 1977. — 155 с.
2. Природні, історико-культурні та соціально-економічні передумови розвитку сільського зеленого туризму в регіоні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/siltur6.htm.
3. Етнічний туризм: проблеми, тенденції, перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vechervkarpatah.at.ua/publ/test/etnichnij_turizm_problemi_tendenciji_perspektivi/6-1-0-1585.
4. Лаптев Ю. Н. Этнографический туризм в Крыму: состояние и перспективы развития: науч.-метод. пособие / Ю. Н. Лаптев, О. В. Савинова. — изд. 2-е, доп. — Симферополь: 2003. — 74 с.
5. Орлова М. Л. Ресурси етнічного туризму регіону: суспільно-географічна оцінка (на матеріалах Одеської області): автореф. дис. канд. геогр. наук: 11.00.02 / М. Л. Орлова; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2009. — 20 с.

Яреха И. В.

ЭТНИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ КАК КАТАЛИЗАТОР РАЗВИТИЯ ИНОСТРАННОГО ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Этнический туризм выступает стабилизатором для налаживания и укрепления отношений между странами, а также показателем повышения престижа страны на международном рынке. Предоставление этнических туристических услуг является выгодным для государства, с точки зрения использования рекреационных ресурсов. Таким образом, Украина может получать прибыль, сохраняя свои природные и культурно-исторические ценности.

Ключевые слова: этнос, культура, фестиваль, самобытность, традиция, памятники, музей, архитектура, выгода, прибыль.

Yareha I.

ETHNIC TOURISM AS A CATALYST FOR THE DEVELOPMENT OF FOREIGN TOURISM IN UKRAINE

Ethnic tourism acts as the stabilizer for adjustment and strengthening of the relations between the countries, and also an indicator of increase of prestige of the country in the international market. Providing ethnic tourist services is favorable to the state, from the point of view of use of recreational resources. Thus, Ukraine can get profit keeping natural and cultural historical values.

Key words: ethnos, culture, festival, originality, tradition, instructions, a museum, architecture, benefit, profit.

УДК:338.483.12:745(477.83/.87)

Бордун О. Ю., Кушнірчук-Ставнича О. М.
Львівський національний університет ім. І. Франка

РЕАЛІЇ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано стан нормативно-правового забезпечення розвитку етнотуризму в Україні та на рівні регіону, розглянуто історичні центри народних ремесел Карпатського регіону, їх спеціалізацію. Окреслено шляхи використання центрів народних ремесел як об'єктів етнотуризму.

Ключові слова: центри народних ремесел, пізнавальний туризм, культурний туризм, етнотуризм.

Глобалізація світової економіки нівелює особливості національних культур, тому країни світу спрямовують свою політику на збереження й розвиток цього сегменту традиційної народної творчості. Згідно з указами Президента «Про заходи щодо відродження традиційного народного мистецтва та народних промислів в Україні» від 6 червня 2006 р. № 481/2006 та «Про додаткові заходи щодо розвитку в Україні традиційного народного мистецтва» від 26 грудня 2006 р. № 1203/2008, розроблено програму покращання стану народних ремесел «Державна програма збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2007-2010 рр.», проте в ній не бралось до уваги позитивних моментів, що дає використання центрів народних ремесел в туристичній індустрії.

Вироблення стратегії використання центрів народних ремесел у туристичному процесі сприятиме як піднесенню рівня життя сільського населення, яке традиційно займається народними промислами, так і пропаганді та пізнанню народної творчості зацікавленими громадянами України та гостями нашої країни.

Тема активізації розвитку етнотуризму набула свого поширення відносно нещодавно, тому в науці є небагато досліджень, присвячених цьому напрямку. Так, Н. С. Семкина, Т. А. Прокопьева, Ю. Окунев, Д. Никифоров, Н. Ільїн вивчали проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Росії. Ю. О. Чередниченко та А. О. Чередниченко присвятили свої публікації підготовці етнотуристичної сфери до початку проведення чемпіонату Європи з футболу у 2012 р. Як видно з наведених вище аргументів, цей напрямок отримав більший розвиток в Росії. В Україні він лише починає розвиватись, тому є небагато публікацій, присвячених даній проблематиці.

Мета дослідження — аналіз нормативно-правового забезпечення розвитку етнотуризму та підтримки існуючих центрів народних ремесел Карпатського регіону, їх спеціалізації; розробка пропозицій щодо

вдосконалення управління етнотуристичною сферою та нормативно-правової підтримки цієї галузі господарства.

Українські землі мають надзвичайно великий рекреаційний потенціал, багату природну та етнокультурну базу — численні пам'ятки й художні промисли, що відображають багатовікову історію та культуру народу. Усі ці фактори є запорукою успішного розвитку багатьох видів туризму у нашій країні, зокрема, етнотуризму.

Своєрідність Українських Карпат, різноманітність місцевих природних ландшафтів, багатий тваринний і рослинний світ та своєрідні народні звичаї, народні ремесла (ткацтво, мосяжництво, бондарство, різьба, сукнарство, сирна пластика, декоративний розпис та ікона на склі, гончарство, гуцульські кахлі, писанкарство) в усі часи приваблювали і приваблюють нині до себе численних туристів. Безліч пам'яток історії, культури та архітектури у поєднанні з пам'ятками природи створили хорошу базу для організації в цій місцевості етнотурів [6]. Зазначені переваги Карпатського регіону України є суттєвою передумовою для розвитку та популяризації етнотуризму на цій території. Проте, для належного функціонування цієї галузі, необхідно дотримуватись трьох базових основ, які є умовою функціонування будь-якої сфери життєдіяльності, а саме: інституційна, законодавча та економічна підтримка етнотуризму.

Інституційне забезпечення розвитку етнотуризму на регіональному рівні здійснюється наступними органами територіальної влади: головним управлінням з питань туризму, євроінтеграції, зовнішніх зв'язків та інвестицій, управлінням охорони культурної спадщини, управлінням культури (рис. 1).

Ці органи регіональної влади сприяють забезпеченню реалізації політики міської ради з питань культури та туризму, виконанню програм і здійсненню заходів, спрямованих на розвиток культури, розвитку діяльності закладів культури, спілок, організацій, позаспільчанських структур, створенню умов для розвитку культури, відродженню осередків традиційної народної творчості, художніх промислів і ремесел тощо. Проте, діяльність перелічених інституцій у сфері етнотуризму на сьогоднішній день не сформувала належних передумов для міцної конкурентної позиції цієї галузі на регіональному та державному рівні. Для того, щоб детальніше проаналізувати стан владної підтримки цієї галузі, необхідно розглянути наявні центри народних ремесел та їх програмну й цільову підтримку з боку держави.

Львів є давнім центром зародження різноманітних мистецьких напрямків: тут виникли стародавні рецепти гутного скла, малярські школи. Наявність власне цехів в українських містах документально засвідчена з кінця XIV ст. (Львів, Перемишль). Чималу роль у збереженні й розвитку тут майстерності відіграла Львівська національна академія мистецтв, де можна ознайомитися з творчістю галицьких гутних майстрів. Сьогодні народне

мистецтво Львова репрезентують музеї: етнографії та художнього промислу, українського мистецтва, народної архітектури та побуту «Шевченківський Гай».

Коломия вважається центром Гуцульського етнографічного регіону, де найбільше збереглися самобутні традиції гуцульського народного мистецтва. Загалом, розвиток етнотуризму та підтримка міста як осередку народної творчості та центру етнічного туризму забезпечується Програмою розвитку туризму та рекреації у Львівській області на 2011-2013 рр.

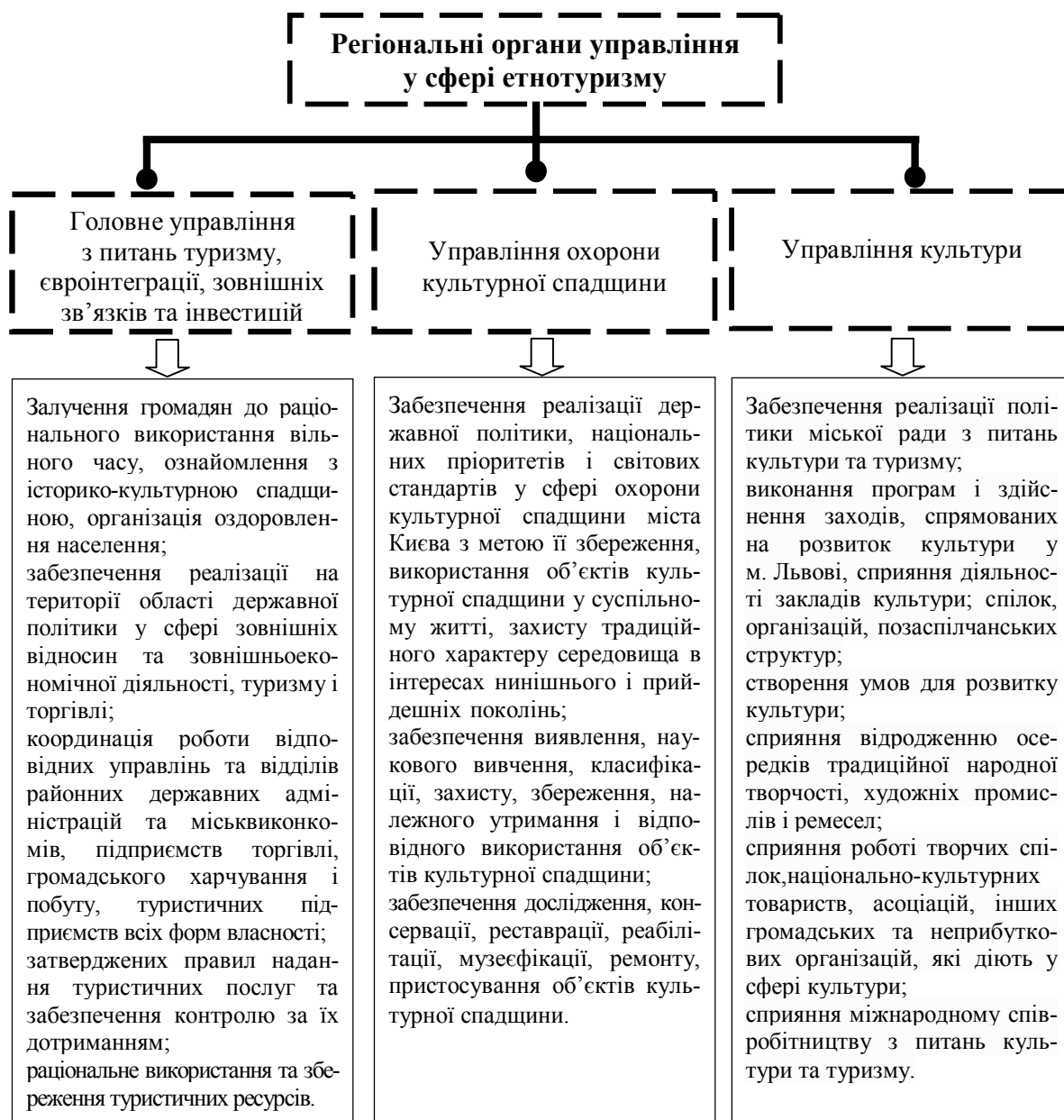

Рис. 1. Інституційне регулювання розвитку етнотуризму на рівні регіону.

Наступним осередком народних ремесел є Івано-Франківська область. Ознайомитися з народною культурою Івано-Франківщини допомагає

велике зібрання творів гуцульських майстрів (понад 25 тис. експонатів), що знаходиться у Коломийському музеї народного мистецтва Гуцульщини та Покуття ім. Й. Кобринського. Тут представлено роботи писанкарських шкіл із багатьох країн світу. Розвиток та поширення етнотуризму на території регіону здійснюється в рамках Регіональної програми розвитку туризму в Івано-Франківській області на 2011–2015 рр. Місто Косів — один з найбільших на Україні осередків народного мистецтва. Розвиток етнотуризму Косівщини знаходить підтримку в низці цільових програм, таких як: «Програма розвитку туризму в Косівському районі на 2011–2015 рр.» рішення від 08. 04. 2011 р. № 66-4.

Незабутнім об'єктом туристичних маршрутів Закарпаття є с. Іза Хустського району. Ізу вважають столицею лозоплетіння на Закарпатті. Розвиток етнотуризму в цьому районі отримав свою підтримку в рамках Регіональної стратегії розвитку Хустського району до 2015 р. від 28. 12. 2006 р. № 206. Народні художні промисли Закарпаття — вишивання, ткацтво, різьбярство, декоративний розпис, ковальство, лозоплетіння та художня обробка шкіри. Так, Мукачівщина популярна неповторною угорською вишивкою скатертин і рушників, Ужгородщина славиться добронськими віниками найрізноманітніших розмірів, Рахівщина презентує туристам дерев'яну коренепластику, кам'яні закарпатські пацюрики (намисто), кептарики, вишивку тощо. Перелічені центри народних ремесел не отримали підтримки з боку держави в контексті програмних та стратегічних документів.

Загалом, законодавчими та нормативними актами, які забезпечують розвиток етнотуризму на рівні держави є: Закон України «Про народні художні промисли» від 3. 02. 2003 р. № 1407-IV; Закон України «Про культуру» від 14. 12. 2010 р. № 2778-VI; Закон України «Про туризм» від 15. 09. 1995 р. № 324/95-ВР; Закон України «Про охорону культурної спадщини» від 08. 06. 2000 р. № 1805-III; Постанова Верховної Ради України «Про збереження та розвиток народних художніх промислів України в ринкових умовах» від 15. 19. 1993 р. № 3686-XII; Наказ Міністерства культури і туризму України «Про створення громадської ради директорів обласних центрів народної творчості» від 22. 07. 2009 р. № 573/0/16-09; Наказ Міністерства культури України «Про затвердження типових штатних нормативів клубних закладів, центрів народної творчості, парків культури та відпочинку та інших культурно-освітніх центрів і установ державної та комунальної форми власності сфери культури» від 20. 09. 2011 р. № 767/0/16-11; Наказ Міністерства культури України «Про затвердження Положення про всеукраїнський огляд-конкурс центрів народної творчості та культурно-освітньої роботи» від 11. 07. 2011 р. № 832/19570.

Отже, проведений аналіз засвідчив, що на даний момент часу є розроблений потужний базис нормативно-правового забезпечення розвитку етнотуризму на рівні держави. Що стосується регіонального рівня, то тут

варто зазначити, що невелика кількість центрів народних ремесел та осередків активного етнотуризму отримали нормативно-правову підтримку свого розвитку. Для відродження і розвитку описаних вище центрів народних промислів необхідно виробити стратегію використання їх в туристичній індустрії, що передбачатиме наступні поступові етапи як на рівні Міністерства культури та туризму України, так і туроператорської діяльності:

- внести зміни до Закону про туризм щодо виокремлення виду туризму — етнотуризму, а також обов'язкового використання в туристичній діяльності туроператорами України осередків народних промислів з ціллю їх розвитку та відродження;
- провести колегію Міністерства культури та туризму України з метою обговорення виконання нормативно-правових актів щодо відродження та розвитку народних художніх промислів;
- створити при Міністерстві культури і туризму науково-інформаційний центр з питань розвитку традиційного народного мистецтва та народних художніх промислів, створити Державний реєстр осередків народних промислів;
- туристичним операторам залучати осередки народних промислів як об'єкти культурно-пізнавального туризму для створення нових туристичних маршрутів;
- сприяти відкриттю спеціалізованих магазинів, які б реалізовували вироби народних промислів у міських центрах, об'єктах туризму та залучати до цієї справи музейні установи;
- розробити мотиваційну схему для туроператорів, які найкраще використовують центри народних промислів у своїй туристичній діяльності.

Отже, проведене дослідження стану нормативно-правового забезпечення розвитку етнотуризму засвідчило, що центри народних промислів на всій території України акумулюють значний потенціал для розвитку етнотуризму. Проте, існуючий потенціал використовується не повною мірою, оскільки максимізація економічного ефекту від розвитку цього виду туризму потребує належного нормативно-правового та законодавчого забезпечення політики у цій галузі.

Література

1. Закон України «Про народні художні промисли» від 21. 06. 2001 № 2547-III.
2. Державна програма збереження, відродження та розвитку народних художніх промислів на 2007–2010 рр.
3. Мікула Н. А., Дацко О. І. Методологічні підходи до кластеризації осередків народних текстильних промислів. — Вісник Інституту регіональних досліджень НАН України.
4. Осередки народних промислів як об'єкти культурного туризму. — ДЗК. — Випуск 12 (5), 2010.

5. Осередки народних промислів як об'єкти туризму та чинник актуалізації національної культурної спадщини. — Аналітична записка // Відділ соціокультурних та етнонаціональних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/November09/11.htm>

Бордун О. Ю., Кушнірчук-Ставныча О. Н.

**РЕАЛИИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ
РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА В УКРАИНЕ**

Проанализировано нормативно-правовое обеспечение развития этнотуризма в Украине и на уровне региона, рассмотрены исторические центры народных ремесел Карпатского региона, их специализацию. Обозначены пути использования центров народных ремесел как объектов этнотуризма.

Ключевые слова: центры народных ремесел, культурный туризм, этнотуризм.

Bordun O., Kushnirchuk-Stavnychia O.

**THE REAL STATE OF ETHNOTOURISM
LEGISLATIVE IMPLEMENTATION IN UKRAINE**

The state of ethnotourism legislative implementation both in Ukraine and at it's regional level is analized. The historical centers of folk handicrafts of Carpathian region and their specialization are analysed. The basic ways of these centers involvement into the list of ethnotouristic objects are reflected.

Keywords: centers of folk, cultural tourism, ethnotourism.

УДК 338.48

Ліхобабіна Д. М., Мухіна М. Г., Голубнича С. М.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ЕТНОФЕСТИВАЛІ ЯК ФАКТОР РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

Проаналізовано розвиток етнотуризму в Україні. Визначені найвідоміші та найпопулярніші фестивалі, які приваблюють туристів.

Ключові слова: етнотуризм, ціль етнічних турів, етнофестиваль.

Відкриття туристичного бізнесу багатьма початківцями-підприємцями представляється як простий і вдалий початок власної справи. Насправді, все не так просто. У першу чергу тому, що в туристичному бізнесі дуже велика конкуренція. Звичайно, увійти в нього можна, але для цього потрібно запропонувати клієнтам щось нове і цікаве, здатне виділити нову компанію в ряду тих, хто давно і успішно працює і вже має певну репутацію на ринку [1].

Однією з цікавих ніш, але малозабезпечених, є етнічний туризм. В силу того, що більшості туристів давно набрид традиційний відпочинок на березі моря, етнічний туризм є відмінною альтернативою, здатною зацікавити величезну кількість потенційних клієнтів туристичних компаній та відчувати колорит глибинки.

Мета етнічних турів — насолодитися особливостями місцевих традицій і звичаїв, поринути в культуру тієї чи іншої країни, яку ти відвідав. При цьому дана мета не зводиться до простого відвідування різних музеїв і виставок. Етнотуризм передбачає участь у місцевих фестивалях і обрядах, які століттями вбирала в себе країна. Проблеми розвитку етнотуризму було розглянуто в наукових роботах таких вчених, як: Александрова А. Ю., Глушко А. А., Сазикін А. М., Малова Н. А. Однак, як молодий напрямок в туризмі, не всі аспекти розвитку етнотуризму розглянуті та проаналізовані в науковій літературі, тому вимагають більш глибокого вивчення. Метою дослідження є визначення теоретичних аспектів етнічного туризму і аналіз розвитку його на прикладі України. Розглянемо ж визначення етнічного туризму з позицій різних авторів [2].

Виходячи з досліджень Александрової А. Ю., етнотуризм — це відвідування й участь в народних обрядах і традиціях туристом, який відвідав ту чи іншу країну [3].

Сазикін А. М. вважає, що етнотуризм — це новий напрям туристичного бізнесу, який включає в себе відвідування туристом сільських місцевостей і можливість перевтілитися в образ жителя тієї країни, яку він відвідав [2]. Малова Н. А. вважає, що етнічний туризм — це коли можна на собі відчувати побут українських селян XVII–XVIII ст. з проживанням у

справжній українській селянській хаті, роботою в полі, в гончарній та ковальській майстернях, відпочити в лазні «по-чорному» та відзначити давні українські свята. Варто відзначити, що етнічний туризм — один із напрямів культурно-пізнавального туризму, виражений у соціально-організованих стереотипах, груповий досвід, який шляхом просторово-часової трансмісії акумулюється і відтворюється в різних людських колективах [3].

Мета статті — визначити розвиток етнічного туризму на Україні та донести до туристів, що Україна дуже багата та красива країна, яка має свої свята, звичаї. Саме у них було б дуже цікаво прийняти участь іноземним туристам, які прагнуть зануритися в справжній український колорит.

Щоб зануритися в історію нашої країни з головою і відчувати на собі всю силу і міць наших звичаїв і традицій, турфірми пропонують туристам відвідати різні етнічні фестивалі [4].

Етнічні фестивалі — це розважальні свята, які проводяться один чи декілька разів на рік, щоб люди змогли відпочити, розважитися та взяти участь у різних конкурсах та розважальних програмах, а також дізнатися про звичаї країни. Найбільш відомими з них є наступні:

1. Масниця в Давньому Києві. 25–26 лютого кожного року «Парк Київська Русь» — Центр культури та історії Київської Русі запрошує гостей на святкування Масниці — давнього свята, яке об'єднує в собі язичницькі і християнські традиції. Свято символізує собою прощання із зимою і зустріч весни [5]. На території Парку чекають театралізовані вистави від театру «Парк Київська Русь», інтерактивні програми для дітей і дорослих, снігові забави та катання на санях і тачках, конкурси, хороводи і стрибки через багаття, різноманітні майстер-класи народної творчості і, звичайно, млинці.
2. Фестиваль Маланок — «Маланка-фест». Маланка — це карнавал з переодяганням, театралізоване дійство, яке відзначається в багатьох селах Буковини. За старих часів вважалося, що в новорічну ніч сходяться сонце і місяць, і це є початком всього нового. У предків день святої Меланії (13 січня) символізував місяць, а Василь (14 січня) — сонце. Вважалося, що в новорічну ніч, з 13 на 14 січня, Меланка вийшла заміж за Василя. З сутінками селом починали ходити виконавці щедрівок у святкових костюмах. Разом з ними ходять Меланка з козою і музиканти. Вашківська маланка — це унікальне явище в Україні. Раз на рік у містечку над Черемошем Маланка гуляє так, що весь світ дивується. Вже понад 100 років у селі Вашківці (Вижницький район Чернівецької області) цікаво та оригінально відзначають свято Маланки. Місцеві жителі до нього ретельно готуються, власноруч шиють костюми, розмальовують маски, а потім хлопці (у перевдяганні беруть участь лише чоловіки) об'єднуються у «групи», щоб гарно повеселитися на українському карнавалі. Починається свято увечері напередодні Старого Нового року, 13 січня. Тоді ледь не в кожній оселі всі — від хлопчиків і до статечних газд — перебираються у фантастичні маски та костю-

ми і ходять від хати до хати. Так «переберії» віншують господарів та відганяють і задурюють всіляких злих духів.

3. Фестиваль «Підкамінь». Мешканці Львівщини позитивно сприймають такий захід, головною метою якого є привернути увагу до відбудови громадським коштом пам'яток архітектури та популяризувати українське — від сучасної фолькової пісні до національного одягу. Концепція етнофестивалю «Підкамінь» (фестиваль) припала до душі його поціновувачам — сучасна українська фолькова музика на фоні неймовірної краси природи, монастиря, який пережив вічність, і усього енергетичного ландшафту Північного Поділля.
4. Увімкни Україну за один день «Switch on Ukraine in One Day». Цей фестиваль, за словами організаторів, — це наймасштабніший краєзнавчий фестиваль України. У найбільшому в світі музеї під відкритим небом — Національному музеї народної архітектури та побуту в Пирогово, який займає понад 233,5 га землі та розташований на південній околиці Києва. Назва цього фестивалю є слоганом для представлення нашої країни на ЄВРО 2012. Основна ідея фестивалю — це привернення уваги до багатства української культури та демонстрація об'єднання народної творчості та звичаїв різних регіонів України, завдяки унікальній місцевості Музею. Фестиваль дає можливість кожному відвідувачу поринути в культурне середовище українського народу, доторкнутися до витоків народних традицій, відчути себе справжнім українцем.
5. Фестиваль писанок у Львові. Його основною ідеєю є прикрашання Львова за допомогою невід'ємного символу Великодня — Писанки. У цей період місто перетворюється на «Музей Писанки» під відкритим небом, де з різних матеріалів будуть створюватися та оздоблюватися писанки. Кожен охочий зможе приєднатися до загальноміського фестивалю, потрібно лише створити власну писанку та виставити її для загального огляду. Кожен учасник отримає відповідну наліпку «Учасник Фестивалю Писанок» на вітрину свого закладу (ресторану, готелю, торговельного центру тощо).
6. Фестиваль білого вина. У місті Берегово щороку на початку весни відбувається фестиваль вина. Містечко претендує на статус виноробної столиці Західної України. Найкращі з місцевих виноробів об'єдналися в орден святого Венцела. Члени оригінальної організації присягають всіляко популяризувати винну славу Березівщини і є натхненниками фестивалю. Щовесни на ньому свою продукцію представляють великі підприємства і винороби-приватники.

Таким чином, в Україні проводиться багато етнофестивалів, які дають змогу ознайомитися з багатими культурними традиціями, звичаями, обрядами українського народу. На міжнародному рівні вони представляють чудові можливості для формування іміджу України як туристичної держави. Однак, для розвитку туризму необхідно розбудовувати інфраструктуру, організовувати українські заходи, зокрема, етнофестивалі.

Література

1. Александрова А. Ю. Международный туризм [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.studmed.ru/aleksandrova-ayu-mezhdunarodnyy-turizm_6260878912e.html.
2. Глушко А. А., Сазыкин А. М. География туризма. — 2002 г.
3. Етнічні фестивалі в Україні [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.thisisukraine.org/index.php/ru/etnichni-festivali.html>.
4. Фестиваль «Підкамінь» [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://uk.wikipedia.org/wiki/>.
5. Фестиваль писанок у Львові [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://easter.lviv.ua/>.

Лихобабина Д. М., Мухина М. Г. Голубничая С. Н.

ЭТНОФЕСТИВАЛИ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА В УКРАИНЕ

Проанализировано развитие этнотуризма в Украине. Определены самые известные и популярные фестивали, которые привлекают туристов.

Ключевые слова: этнотуризм, цель этнических туров, этнофестиваль.

Likhobabina D. M., Mukhina M. G. Golubnycha S. M.

ETHNOFESTIVALS AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN THE UKRAINE

Determined the most famous and popular festivals that can attract tourists.

Key words: ethnotourism, target ethnic tours, ethnofestival.

УДК 338.486:641/642

Федосова Х. О. Зайцева Г. О., Голубнича С. М.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК НАПРЯМ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ

У статті розглянуто визначення «гастрономічний туризм». Визначено його основні види. Описано розвиток гастрономічного туризму в місті Донецьк. Визначено найцікавіші місця для туристів.

Ключові слова: гастрономічний туризм, мета гастрономічного туризму, заклади харчування.

У наш час гастрономічний туризм стає однією з найпопулярніших форм розвитку туризму. Гастрономічний туризм передбачає процес насолоди місцевою рецептурою, яка століттями вбирала в себе традиції і звичаї місцевих жителів, їх культуру приготування їжі. За останні роки популярність кулінарних подорожей зросла. Це пояснюється не тільки тим, що людям набрид звичайний туризм. Зрештою, люди просто хочуть насолодитися будь-якою стравою «в оригіналі», втомившись від продуктів-напівфабрикатів. У першу чергу, гастрономічний туризм цікавий гурманам, для яких гарне блюдо — це щось більше, ніж їжа. По-друге, гастрономічний туризм цікавий і тим людям, чий бізнес пов'язаний з приготуванням і вживанням їжі: ресторатори, сомельє, дегустатори, ресторанні критики. В таких турах вони підвищують свій професійний рівень, набираються досвіду, набувають нові знання. Представники туристичних компаній, вирушаючи в такі тури, також переслідують свої професійні цілі: розширити свій бізнес і почати продавати гастрономічні тури.

Визначення гастрономічного туризму різні автори дають по-різному: Машков М. вважає, що гастрономічний туризм — це виразні засоби, за допомогою яких мандрівник може намалювати своє уявлення про ту чи іншу країну. За допомогою їжі відкривається дух народу, а також можливість розуміння його менталітету [1]. Виходячи з досліджень Томенко М. гастрономічний туризм — це різновид туризму, пов'язаний з ознайомленням, та дегустацією національних кулінарних традицій країн світу [2]. На думку Дехтяря А., гастрономічний туризм — це подорож з метою покуштувати національну кухню тієї чи іншої країни [3].

Розкрити поняття «гастрономічний туризм», визначити його види. Розглянути привабливість «гастрономічної подорожі», дослідити атрактивність Донецька для туристів, які подорожують з метою гастрономії.

Отже, гастрономічний туризм — це подорож країнами і континентами для знайомства з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями, з

метою скуштувати унікальні для приїжджої людини страви або продукти. Втім, як послуга, гастрономічний тур — це не просто подорож, а щось більше, так як він є комплексом заходів, продуманих до самих дрібниць, для дегустації традиційних в певній місцевості страв, а також окремих інгредієнтів, які ніде в світі більше не зустрічаються і мають особливий смак [4].

Гастротури бувають сільські («зелені») і міські [5]. На відміну від міських турів, вирушаючи в сільську місцевість, прагнення туриста — спробувати екологічно чистий продукт, що не має жодних добавок. Так, в «зелених» гастротурах пропонується збір дикоростучих ягід в лісі, овочів і фруктів на фермах, «полювання» на трюфелі або прогулянка виноробними стежками. Вирушаючи у міський гастротур, туристи відвідують кондитерські фабрики або маленькі ковбасні цехи і ресторанчики при них, в яких готують делікатесні страви з продукції, що встановлюється цими підприємствами. Крім того, є такі гастрономічні тури, в яких пропонується знайомство лише з одним блюдом в різних місцевостях. Наприклад, дуже знаменитими є французькі, болгарські винні гастротури, які пропонують прогулянки виноградникам, збір винограду, дегустацію вин.

У Донецьку гастрономічний туризм теж набуває популярності, оскільки це місто дуже багате на ресторани, кафе, кав'ярні різного типу та напрямку. До червня 2012 р. ці заклади готуються особливо ретельно, у зв'язку з прийомом гостей чемпіонату Європи з футболу.

Цікавими місцями для туриста у Донецьку можуть стати:

- гастрономічний бутік «Гурман» — це ексклюзивний VIP-проект Торговельної мережі «Обжора», одного з лідерів на ринку роздрібної торгівлі в Україні. За заявою представників «ТС Обжора», на сьогоднішній день в Україні немає аналогів такого типу проекту, в гастрономічному бутіку «Гурман» представлені вишукані продукти з усіх куточків світу;
- кондитерська компанія «АВК» — один з найбільших національних виробників кондитерських виробів в Україні. Основні зусилля компанія «АВК» зосереджує на розвитку своєї брендової продукції, а у виробництві робить ставку на високоякісні, складні у виготовленні вироби, такі як шоколадні комбіновані цукерки, екструзійні та борошністі вироби. Великою популярністю користуються солодощі компанії під марками «Шедевр», «Фрутта», «Жувіленд». «АВК» виробляє більше 300 видів цукерок, шоколаду, печива, вафель, мармеладу і тортів при загальному обсязі виробництва до 200 000 тонн в рік;
- етно-ресторан «Е-моє» — це ресторанний комплекс високого класу, що втілює в собі першокласний відпочинок. У кухні етно-ресторану знайшли відображення три кулінарні традиції — слов'янська, грузинська і європейська. Практично половина меню — це авторські варіації на відомі блюда або спеціальні пропозиції від шеф-кухарів. Винна карта зберігає в собі дійсні скарби зі всього світу, які здатні здивувати навіть досвідченого цінителя вишуканих напоїв.

Найвідомішими мережами закладів харчування у Донецьку є:

- мережа закладів «ТМ «Толстяк» [6]. Ця мережа одна з найдавніших у Донецьку. Перший ресторан «Три товстяка» було відкрито у 1999 р. Пізніше було відкрито ресторан «Латинський квартал» та кафе «M&L». Кожний заклад відрізняється своїм унікальним інтер'єром, але асортимент страв однаковий (європейська кухня). Ці заклади користуються великою популярністю серед донецьких жителів, насамперед через дуже смачні та різноманітні страви та незвичайну атмосферу у приміщеннях;
- мережа закладів «SV» [6]. Найбільша мережа кафе та ресторанів у Донецьку, що налічує 12 закладів харчування, такі як: «Esprit SV», «Город-SV», «Гуси-Лебеді SV», «Диканька SV», «Классик SV», «Обана», «Питер SV», «Ракушка SV», «Старый Маяк», «Старый шансон», «Трактир «На зубок». Кожен заклад відрізняється своїми стравами, інтер'єром та цінами. Кухні, що пропонуються, європейська, українська, слов'янська, російська, японська, грузинська;
- всеукраїнська мережа закладів «Світова карта» [6], що представлена у Донецьку такими ресторанами як: ресторан «Золотой лев» — це класичний пивний паб-рестон, що пропонує ірландську та європейську кухні, великий вибір діжкового пива та піци; ресторан «Марракеш» — в інтер'єрі цього закладу відчувається загадковий африканський континент, кухня — марокканська; ресторан «Текіла Бум» — цей заклад пропонує традиційну мексиканську кухню, інтер'єр збагачений цікавими предметами мексиканського побуту: різнокольорове пончо, кактуси та самбреро.
- мережа закладів «Козирна карта» у Донецьку [6]: ресторан «Дежавю» — європейська, українська та японська кухні; ресторан «Хинкали» — кавказька кухня.

Все це лише маленька частка тих закладів харчування, що заслуговують на увагу в Донецьку. Існує ще багато інших закладів зі своїми смачними та неповторними стравами, цікавими і унікальними інтер'єрами та приємною атмосферою.

Отже, гастрономічний туризм — це чудова можливість найкраще ознайомитися з особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями. Гастрономічні тури є різновидом етнотурів. Донецьк має великий потенціал для розвитку гастрономічного туризму. Це зумовлено великою кількістю цікавих закладів харчування, незвичайними магазинами та кондитерськими підприємствами. У нього є прекрасні можливості для ознайомлення з традиційними кухнями різних народів, що буде сприяти розвитку етнотуризму. Для просування Донецька в цій галузі потрібна потужна реклама та зацікавленість підприємців.

Література

1. Машков М. Журнал «Самиздат» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zhurnal.lib.ru/r/redaktor/>.

2. Томенко М. Туристический дайджест [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.tury.ru/digest.php?sel_date=2011-12.
3. Дехтяр А. А. Клуб туристов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://tur.narod.ru/>.
4. Гастрономический туризм. Традиции и секреты // Сельский и городской гастрономический туризм [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://subscribe.ru/catalog/tour.cooking>.
5. Сельский и городской гастрономический туризм [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://travelluxtour.info/vidy-turizma/gastronomicheskiy-turizm/>.
6. Все заведения города [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://restoran.dn.ua/rus/n_houses/1/top-all/

Федосова К. А. Зайцева А. А., Голубничая С. Н.

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ КАК НАПРАВЛЕНИЕ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА

В статье рассмотрено определения «гастрономический туризм». Определенно его основные виды. Описано развитие гастрономического туризма в городе Донецк. Определены самые интересные места для туристов.

Ключевые слова: гастрономический туризм, цель гастрономического туризма, заведения питания.

Fedosova K., Zaytseva G., Golubnycha S.

GASTRONOMIC TOURISM AS DIRECTION OF DEVELOPMENT OF ETHNOTOURISM

The article reviewed by the definition of gastronomic tourism. Analyzed the development of gastronomic tourism in Donetsk. Identified the most interesting places for tourisms.

Key words: gastronomic tourism, purpose of gastronomic tourism, places of food.

УДК 911.3: 796.5 (477)

Топорницька М. Я.
Львівський національний університет ім. І. Франка

ЕТНОТУРИСТИЧНА ОСНОВА ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА ЛЬВІВЩИНІ

Систематизовано сукупність етнофестивалів Львівської області, розкрито просторово-часові особливості організації етнофестивального туризму в регіоні. Запропоновано конкретні рекомендації щодо перспективного розвитку етнофестивального туризму в Львівській області.

Ключові слова: етнічний туризм, етнофестиваль, етнофестивальний туризм, класифікація фестивалів, географія етнофестивалів

Фестивальний рух в Україні активізувався з другої половини 90-х років минулого століття. Наразі фестивалі вийшли за межі суто музичних та мистецьких акцій. На сьогоднішній день одними з найбільш популярних в Україні є етнографічні [1, 3–5]. Фестивалі етнічної музики та традиційних ремесел закликають до збереження дивовижних народних традицій.

Етнофестивалі — дуже популярне явище на Львівщині в останні роки. Вони спрямовані на повернення до місцевих традицій, їх відновлення та збереження, на розвиток та популяризацію звичаїв і обрядів, автентичного фольклору тощо [5]. Адже всі ми живемо в мультинаціональному середовищі і кожна народність має свою неповторність, культуру, історію, традиційні види занять, притаманні для певної місцевості. Фестивалі присвячуються певному роду занять, обряду або навіть продукту і, як правило, відбуваються в традиційний час, відповідно до визначних подій в житті громади — збору врожаю, закінчення посту чи повернення горян з полонин. Найважливіше, що вони сприяють відродженню народних традицій, стилю життя в гармонії з природою та економічному розвитку конкретних громад.

Фестивальний туризм у Львівській області надто не рівномірний, що пояснюється насамперед різними рівнями соціально-економічного розвитку окремих регіонів, інфраструктурним забезпеченням тощо [2, 4].

З кожним роком на території Львівщини в літньому відпочивальному календарі залишається все менше білих плям, не позначених проведенням якогось фестивального заходу. Доходить до того, що інколи в межах одного вікенду проводяться два рівноцінних за хедлайнерсько-вартісною шкалою свята. Разом з тим, тенденція до збільшення кількості на практиці не надто часто демонструє таке ж якісне покращання. На жаль, змушені визнати, що більшість фестивалів стають подібними один на одного.

Фестивалів, що представляють Львівську область без міста Лева, є близько тридцяти. Пропонуємо коротку характеристику того, на який фестиваль можна податися.

Львівщина представлена такими типами фестивальних дійств:

- мистецькі:
 - ✓ музичні («На хвилях Стрия», «Цвіт папороті», «Молода Галичина», Славське-рок, «Захід», «Кордон», «Різдвяні дзвіночки», фестиваль в Старому Селі);
 - ✓ літературні (Ttribute у Сколону);
 - ✓ танцювальні (Кульчиці-фест);
 - ✓ кіно («Корона Карпат»);
 - ✓ патріотичні (фестиваль у Зашкові);
 - ✓ змішані (фестиваль Бруно Шульца, «Джерела Моршина», Форт-місія, «Свірж», «Кришталевий Трускавець»);
- етнічні (бойківські фестини; «Підкамін», фестиваль у Звенигороді, «Карпатія», «Ту-Стан»);
- козацькі («Руда – родові містечко Виговських»);
- спортивні («Трускавецький Драйв»);
- екологічні (фестиваль у Глинянах, «Чисті джерела Бугу»).

Щодо часових характеристик, то більшість фестивалів виникли уже в третьому тисячолітті. Найстарішим є фестиваль «Бойківські фестини», який бере початок з 1992 року. Це величне дійство, що проводиться через кожних п'ять років (1992, 1997, 2003, 2007 рр.), супроводжується неповторними сурмами трембіт та мелодіями троїстих музик. До гірського краю приїжджають туристи і гості не лише з усіх куточків України, а й з далекого та близького зарубіжжя: США, Канади, Великобританії, Польщі, Естонії, Білорусії, Казахстану, ті чие родинне коріння тут, у бойківському краї. Метою проведення Бойківських фестин є здійснення системи культурних, мистецьких та наукових і краєзнавчих заходів, спрямованих на відродження народних звичаїв та традицій бойків, популяризація та збереження автентичного бойківського фольклору, відновлення народних ремесел та промислів.

Також старими фестивалями Львівщини є Міжнародний фестиваль молодих виконавців сучасної української пісні «Молода Галичина» (з 1992 р.) та Всеукраїнський фестиваль (з 1993 р.). Створивши у 1992 р. фестиваль «Молода Галичина», організатори поставили перед собою мету примножувати та зберігати славні мистецькі традиції та надбання нашого регіону і української національної культури загалом, адже він відбувається у самотньому мистецькому регіоні, де з прадавніх часів збережені унікальні пісенні традиції, декоративно-прикладне мистецтво, писанкарство та лозоплетіння, оригінальна вишивка та ткацтво. Основними завданнями фестивалю є:

- виявлення і підтримка талановитих молодих виконавців;
- популяризація сучасної української пісні серед дітей та молоді світу;

- популяризація та впровадження новітніх форм музичного естрадного мистецтва;
- взаємозбагачення культурних традицій народів світу;
- утвердження та розвиток українського вокального мистецтва та української мови;
- естетичний та духовний розвиток молодого покоління;
- розвиток і зміцнення дружби та миру між державами засобами творчого спілкування;
- зміцнення культурних зв'язків українців зарубіжжя зі своєю малою батьківщиною;
- розширення культурних, інформаційних та ділових зв'язків між державами;
- залучення меценатів та спонсорів до підтримки творчої молоді;
- обмін досвідом творчої діяльності композиторів, продюсерів, поетів та молодих виконавців України з митцями інших держав світу.

Метою фестивалю української пісні «Цвіт папороті» є вшанування пам'яті видатного українського композитора і поета Володимира Івасюка, популяризація його музичної спадщини, внеску у розвиток національної культури і мистецтва, пошук і відкриття творчо обдарованих виконавців та авторів української пісні. Фестиваль є конкурсним. Конкурс проводиться за окремими жанрами:

- популярна музика;
- рок-музика;
- народна пісня (допускається акапельний спів);
- авторська пісня та співана поезія (тобто з текстами інших авторів).

Категорія «музичний фестиваль» є найбільш популярною серед організаторів, дуже часто з домішками інших видів мистецтва чи етнічною складовою. Так, згідно з результатами проведеного нами опитування, найкращим фестивалем визнано фестиваль «Підкамінь». Хоча він й носить назву етнічного, його сміливо можна назвати музичним фестивалем з додатковими атракціями етнічного спрямування — ярмарок народних промислів і виступи місцевих народних колективів. Близько 20 тис. людей цього року відвідало міжнародний етнофестиваль «Підкамінь». Це значно більше, ніж у попередні роки.

Цікавим фестивалем на Львівщині є «Fort.Missia» — новий вільний в доступі, експериментальний і нестандартний фестиваль. Місцем проведення обрано унікальні фортифікаційні споруди Першої світової війни на Українсько-Польському прикордонні у с. Поповичі неподалік с. Шегині. На цю територію можна потрапити тільки раз на рік і тільки на фестиваль. Основою ідеєю фестивалю «Fort.Missia» є креативність та різноманіття. Окрім традиційних форматів, фестиваль демонструватиме найновіші явища в музиці, літературі та сучасному мистецтві. Цей мистецький форум відвідало понад 8 тис. осіб. Проте фестиваль не планує зупинятися на досягнутому. Цього року кількість сцен зросте з двох до чотирьох. Якщо у 2009 р.

програма фестивалю розгорталася на великій музичній сцені та малій літературній, то у 2010 р. до них додадуться сцена театральної «Драбини» та сцена для місцевих фольклорних колективів. Фестиваль «Фортмісія-2009» привернув увагу іноземних та вітчизняних інвесторів до створення на цій мальовничій території, що розташована впритул до українсько-польського кордону, потужного Міжнародного туристичного центру.

Проривом серед фестивалів Львівської області мав стати фестиваль культур народів світу «Свірж». Було заплановано понад 60 концертів на 3-ох сценах; літературні, танцювальні та ігрові майдани, десятки майстер-класів та сотні метрів виставкових площ, а також повний спектр послуг для гостей фестивалю, включаючи наметове містечко, паркінг та всі супутні послуги. Учасникам пропонувалося поселитися у наметовому містечку і протягом трьох днів співати, танцювати і розважатися. Проте міжнародний етнічний фестиваль через фінансові труднощі закінчився скандалом, було виконано лише частину запланованої програми. Цього року фестиваль вирішили перенести у Київську область.

Кіно завжди приваблює масу глядачів. Ідея проведення фестивалю телевізійного кіно виникла у зв'язку з тим, що на телебаченні створюється багато проектів ігрового та неігрового кіно, а телефорумів, де можна побачити кращі роботи й визначити їх художню якість, естетичні пріоритети в сьогоdnішньому телевізійному виробництві — не існує. Оцінку їм дають хіба що журналісти. А гострої конкурсної боротьби, яка супроводжує формат кінофестивалів, поки що немає. Тому в ініціативній групі й виникла ідея такого фестивалю телевізійних фільмів, який буде першим в Україні подібним форумом. Представлені на ньому картини можуть бути різноманітні за формою та жанром. Перший головний конкурс — творче змагання ігрових телефільмів. Друга конкурсна програма — неігрове телекіно (хронікальні, науково-популярні, учбові, презентаційні), а також анімація. Метою створення цього фестивалю є прагнення підняти професійний та культурний рівень телевізійного процесу, сприяти якісному виробництву телепродукту на основі духовно-моральних та патріотичних цінностей. Ціль кінофестивалю — привернути увагу громадськості та керівництва України до становища кіно та телевізійної культури, як потужної сили, яка здатна формувати особистість та моральні засади суспільства. Місцем проведення фестивалю обрано місто Трускавець, Львівської області, з прагненням популяризації самого курорту, знайомства з унікальними природними куточками і самобутньою культурою Західної України. Адже недаремно центрами найвідоміших міжнародних кінофестивалів є світові курорти — Карлові Вари та Баден-Баден. Фестиваль планується щорічним і міжнародним за участю країн ближнього та дальнього зарубіжжя. Час проведення — період святкування Старого Нового Року (з 12 по 19 січня). Його створення схвалено Міністерством культури України, за підтримки Союзу кінематографістів та його голови — народного артиста України Бориса Савченка.

Неординарним для Львівської області є проведення козацького фестивалю «Руда — родові містечко Виговських», присвячений 350-річчю Конотопської битви. На гостей чекають частування козацьким кулішем біля дуба Івана Виговського, виставка народних промислів. Кожна сільська рада матиме свій курінь, у якому представить різні мистецькі речі — вишивки, плетіння, ляльки та ін. На місці колишнього родинного замку Виговських відбувається обласний фестиваль козацької пісні.

Цікавою тенденцією є проведення фестивалів екологічного спрямування. Таких фестивалів на Львівщині є 3: еко-фестиваль у Глинянах, «Чисті джерела Бугу», які в основному зосереджені на екології, і «Славське-рок», для якого екологія є лише однією з концептуальних ліній організації фестивалю. Так, наприклад, метою Міжнародного етнофестивалю «Верхобуж» або «Чисті джерела Бугу» є:

- міжнародна екологічна співпраця між Україною, Польщею і Білорусією;
- охорона міжнародного екологічного коридору річки Західний Буг;
- захист витoku річки Західний Буг від забруднення;
- увага міжнародної громадськості до покращання екологічного стану басейну річки Буг (Західний Буг);
- презентація рекреаційної та інвестиційної привабливості Золочівського району та Львівщини загалом;
- розвиток туризму на Золочівщині;
- презентація народних ремесел Золочівського краю та представлення творчих колективів, естрадних виконавців Золочівщини;
- залучення широких верств населення до занять фізичною культурою та спортом.

Завдяки проведенню різних фестивалів та акцій підвищується рівень обізнаності про Львівську область та про її туристичні можливості, що сприяє активному розвитку цільових туристичних поїздок на фестивалі. За останні роки Львівщина поступово набуває іміджу фестивального регіону, з кожним роком стає все більше й більше фестивалів.

Література

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристичні ресурси України: Монографія / О. О. Бейдик. — К.: Альтерпрес, 2002. — 320 с.
2. Кравцова С. Внесок міжнародних фестивалів у збагачення та розвиток українського мистецтва [Електронний ресурс]. — Режим доступу: // <http://who-is-who.com.ua>
3. Римаренко Ю. І. Основи етнодержавознавства: Навч. посібник / Ю. І. Римаренко. — К.: Либідь, 1997. — 656 с.
4. Рутинський М. Й. Туристичний комплекс Карпатського регіону України: Монографія / М. Й. Рутинський, О. В. Стецюк. — Чернівці: Книги—XXI, 2008. — 440 с.
5. Рутинський М. Й. Етнофестивальний туризм: теоретичні засади й етно-географічні аспекти організації / М. Й. Рутинський, М. Я. Топорницька // Географія та туризм: Наук. зб. / Відп. ред. Я. Б. Олійник. — К.: Альтерпрес, 2011. — Вип. 16. — С. 82–93.

Топорницькая М. Я.

**ЭТНОТУРИСТИЧЕСКАЯ ОСНОВА
ФЕСТИВАЛЬНОГО ТУРИЗМА НА ЛЬВОВЩИНЕ**

Систематизировано совокупность этнофестивалей Львовской области, раскрыто пространственно-временные особенности организации этнофестивального туризма в регионе. Предложено конкретные рекомендации по перспективному развитию этнофестивального туризма в Львовской области.

Ключевые слова: этнический туризм, этнофестиваль, этнофестивальный туризм, классификация фестивалей, география этнофестивалей.

Topornycka M.

ETNOTOURISM BASIS OF FESTIVAL TOURISM IS ON LVIV REGION

The systematized collection of etnofestivals Lviv region, revealed the spatio-temporal characteristics of the organization etnofestival tourism in the region. It offers specific recommendations for future development and promoting of festival tourism in Lviv region.

Key words: ethnic tourism, etnofestival, etnofestival tourism, festivals classification, geography of etnofestival tourism.

УДК 913:911.3

Рутинський М. Й.
Львівський національний університет ім. І. Франка

ЕТНОТУРИСТИЧНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ КУРОРТНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ МІСЦЕВОСТЕЙ ГАЛИЧИНИ ЗА АВСТРІЙСЬКОГО ТА ПОЛЬСЬКОГО ВРЯДУВАННЯ

Розглянуто процес зародження етнотуризму в Галичині та формування етнотуристичної спеціалізації її найпопулярніших курортно-рекреаційних місцевостей наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.

Ключові слова: етнотуризм, рекреаційна спеціалізація, курортно-рекреаційна місцевість.

З огляду на те, що значна частина території України — Галичина — тривалий час була штучно відірвана від осердя української етнічної території і перебувала у складі Австро-Угорської імперії, а згодом Польщі, розвитку курортно-рекреаційної сфери на її теренах притаманна низка специфічних регіональних рис.

Початок ХХ ст. в Галичині ознаменувався активізацією масового туристичного руху [4; 5]. У цей період остаточно сформувалися два «піки» туристичної активності — зимовий (лещатарський) та літній (літницький). Суттєво ускладнилася і територіальна організація курортно-відпочинкових місцевостей. Уздовж основних залізниць, що ведуть в Карпати, з року в рік нарощували рекреаційний потенціал дві осі туристично-рекреаційного освоєння Галичини — Яремчанська та Сколівська. М. Орлович щодо цього констатував: «...більшість літницьк є у Східних Бескидах, на лініях «Стрий–Лавочне» і «Делятин–Вороненка», де майже кожна станція чи пристанок мають по кілька, кільканадцять, навіть кількадесят вілл чи будинків для заселення літників... Є серед них і занепаді гірські сільця, що дарують лише спокій, свободу, гірське лісове повітря і купальні в чистих потоках — є й такі, в яких існують санаторії, організовані з європейським комфортом, елегантські ресторани, великоміщанські розваги...» [1, с. 9].

Наприкінці ХІХ — у міжвоєнний період ХХ ст. територіальним стрижнем і усталеною «візиткою» курортно-відпочинкових місцевостей Галичини стала Яремчансько-Ворохтинська ТРС. Рекреаційному «буму» дана ТРС не в останню чергу завдячує налагодженню зручної комунікації із основними центрами генерування рекреаційних потоків. У межах названої ТРС сформувалися і тісно взаємодіяли між собою поліфункціональні курортно-відпочинкові центри Яремче, Ворохта, Дора, Микуличин, Татарів, Яблуниця.

Саме ж містечко Яремче набуло статус курортної столиці Галичини та етнотуристичної столиці Гуцульщини і Східних Карпат.

За характером розбудови інфраструктури для рекреації й етнотуризму не відставали від «столиці» і сусідні центри цієї ТРС. Так, у Дорі існувало 18 вілл і 35 будинків, спеціально збудованих для літників. Скромніше помешкання з етнотуристичним колоритом пропонували понад 30 садіб місцевих гуцулів. Для розваги туристів тут функціонував «Клуб літніх гостей в Дорі», діяльність якого полягала в поліпшенні літникам побуту в літниську, облаштуванні лавок вздовж прогулянкових доріжок, а також організації збірних еко- й етномандрівок мальовничими околицями.

Ось як тогочасні путівники характеризували етнорекреаційну спеціалізацію курорту Микуличин: «Влітку прибуває сюди кількасот осіб — помешкання також в гуцулів... Крамниця Гуцульської спілки з виробами гуцульського мистецтва, далі парк, нещодавно закладений, в якому влітку виграють гуцульські оркестри» [3, с. 184–185]; «Готелів нема. Річна чисельність гостей понад дві тисячі осіб... Літників користаються освіжаючими річковими купаннями в Пруті. Курортне оздоровлення молочними продуктами. Місцевість має риси цілорічної кліматооздоровчої станції» [1, с. 114–116]. Уваги варте те, що 1901 р. у Микуличині відкрито перший український курортний готель «Народна Гостинниця» на базі орендованої Львівським товариством вілли пароха о. Тадея Галайчука, зручно розташованої поблизу залізничного вокзалу. Вілла мала два поверхи, вісім покоїв і великий гостьовий зал.

У жваві центри етнотуризму перетворювалися і сусідні Татарів та Ворохта. У 20-30-і рр. щороку в межах Яремчансько-Ворохтинської ТРС займалися гірським активним (піші і лежачарські виправи) та етнокультурним туризмом, оздоровлялися в курортних санаторіях і пансіонатах, відпочивали в численних оселях-літниськах і т. зв. «вакаційних колоніях» для шкільної і студентської молоді від 300 тис. до 1 млн. рекреантів. Для задоволення дедалі зростаючого напливу рекреантів була навіть запроваджена низка спеціальних туристичних сезонних (вакаційних і лежачарських) потягів з Варшави, Львова та Станіслава.

Другою за масовістю рекреаційних потоків курортно-відпочинковою ТРС Галичини у перед- та міжвоєнний період першої половини ХХ ст. стала Сколівсько-Славська ТРС. За М. Орловичем, «В Бескидах в долині Опору (лінія «Стрий–Лавочне»), починаючи від Синьовидного, майже кожен пристанок і залізнична станція є літниськами, гостей принаджують сюди мальовничі довколишні гори і ліси та річкові купальні в Опорі» [1, с. 19].

На відміну від Яремчансько-Ворохтинської, Сколівсько-Славська ТРС була зорієнтована, головним чином, на задоволення потреб місцевих рекреантів зі Львова та інших міст Львівщини. Зимовою «столицею» цієї ТРС виступало Славське, у якому функціонувало понад півтора десятка пансіонатів і лежачарських баз, школа гірськолижного спорту та інфраструктура для занять ним.

Містечку Сколе у Сколівсько-Славській ТРС відводилася роль літньої «столиці» еко- й етнотуризму в Бескидах. Тут функціонували чотири єврейські заїзди, п'ять ресторанів, водооздоровчий та кілька відпочинкових пансіонатів, обладнаний річковий пляж, близько двох третин осель надавали літникам послуги сільського туризму. «Чисельність літників близько тисячі осіб за літо... Упродовж літа місцина є вогнищем масштабного туристичного руху. Має вона славні передумови для розвитку зимового спорту. Влітку часто відбуваються тут вистави, концерти і забави» [1, с. 167].

Зі Сколе розходилася мережа популярних масових туристичних маршрутів до визначних природних та історико-культурних об'єктів (Тустань, Скелі Довбуша, скельний монастир біля с. Розгірче, г. Парашка, водоспад Кам'янка тощо), а розгалужена мережа лісових вузькоколієк пропонувала не менш захоплюючі маршрути на віддалені плаї, вершини й етнографічні поселення Тухольщини.

З початком ХХ ст. активізувалися процеси формування ТРС в долині Черемоша. У найпопулярний етнорекреаційний центр «виріс» осередок даної ТРС — Жаб'є.

Найбільшим попитом у прихильників етнокультурного туризму тут користувалися гуцульські оселі. Тому у туристичних путівниках того часу часто-густо натрапляємо на практичні поради, як у випадку з сусіднім присілком Яворником: «Помешкання винаймається у тутешніх гуцулів; облаштовані вони скромно, але чисто. У питанні поселення найліпше зголоситися до місцевого коваля Івана Волощука...» [1, с. 68]. Схожі риси притаманні були і присілку Зелене: «Літнисько без обладнаних для літників помешкань славиться першокласними гірськими медами. Чисельність літників, які упродовж літа мешкають в гуцульських хатах, не перевищує 50 осіб/рік» [1, с. 268].

Терен сучасного Верховинського району вже на початку ХХ ст. лежав осторонь жвавих туристичних маршрутів; масштабність рекреаційного освоєння і прищеплення елементів глобалізаційної міської субкультури, з першого ж погляду помітна в сусідній Яремчансько-Ворохтинській ТРС, в тутешніх гуцульських селах ще не проявлялася настільки очевидно, не трансформувала споконвічний життєвий уклад верховинців. Відтак, їхали сюди передусім у пошуках автентики. Зустрічаємо це спостереження і в М. Орловича: «Жаб'є, Микуличин і Зелена займають наймальовничіші і найвищі частини Східних Бескидів, Горган і Чорногору, а населяють їх руські горяни — гуцули. Хто хоче познайомитися з життям гуцулів, нехай не їде до Микуличина, де, дякуючи залізниці і літникам, втратило воно вже багато первозданих рис, але нехай вибирається до Жаб'є — там серце Гуцульщини» [1, с. 117].

Окремо М. Орлович виділяє: «Лежить тут Криворівня, прозвана Українським Закопанем, оскільки з'їжджаються сюди на літо кільканадцять українських учених, артистів і літераторів» [3, с. 203].

На початку ХХ ст. етнотуристичне освоєння цієї частини Гуцульщини відбувалося вздовж двох основних доріг. «Доїзд вглиб Гуцульщини можливий з Коломиї через Косів і Кути, також з Ворохти через Жаб'є» [3, с. 200].

Межі Косівської ТРС оконтурювались із поступовим набуттям довколишніми селами статусу літниськ і вакаційних колоній. Першим статус курорту ще в останню третину ХІХ ст. здобув Косів. Утворенню ж Косівської ТРС на початку ХХ ст. сприяло набуття рекреаційних функцій такими гуцульськими поселеннями як Яворів («де здаля від гостинця лежить хата мистецької родини різьбярів Шкрібляків. Є тут декілька вілл п. Петзольда для літників і славна корчма»), Яблунів («місцевий люд легко й охоче уступає гостям свої помешкання по ціні 20–30 кор. за місяць»), Пістинь («Існує тут заклад водолікувальний, на літо приїжджають кілька десятків родин»), Шешори («кілька вілл для літників»), Космач, Кути («згромаджується тут щорічно значна кількість відпочивальників і туристів... Чисельність сталих літників доходить до 200 осіб за літо») та Старі Кути («вілли для літників (у т. ч. Якубовича, д-ра Фредмана, Йекла і Соколяня), які прибувають сюди заради мальовничої околиці і дуже теплого клімату») [1, 3].

Загалом, у 20–30-і рр. ХХ ст. завдяки масовій цілеспрямованій агітації населення Польської республіки склалася мода на етноподорожі в економічно занедбані східні землі, і, передусім, в етнографічно найколеритніші терени Гуцульщини [5]. Внаслідок цього понад три четверті її населених пунктів набули офіційного статусу літниськ і переживали будівельно-рекреаційний «бум». У всій Польщі в агентствах туристичної спілки «Orbis» з неабияким успіхом реалізувалися етнотури в такі новомодні курортно-рекреаційні центри Гуцульщини як Косів, Космач, Яблунів, Брустурів, Нижній Березів, Кути, Гринява, Жаб'є, Криворівня, Буркут та ін.

Література

1. Dr. Stanisław A. Lewicki, Dr. Mieczysław Orłowicz, Dr. Tadeusz Praschil. Przewodnik po zdrojowiskach i miejscowościach klimatycznych Galicji obejmujący zdrojowiska, uzdrowiska, miejscowości klimatyczne oraz miejscowości posiadające źródła mineralne, wreszcie stacje turystyczne i sportów zimowych. — Lwów: Grafil, 1912. — 360 s.
2. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicji, Bukowinie, Spiszu, Orawie i Śląsku Cieszyńskim. — Lwów: Grafil, 1919. — 510 s.
3. Orłowicz M. Ilustrowany przewodnik po Galicji. Reprint z 1919 r. — Warszawa: Wydawca Ruthenus, 2002. — 510 s.
4. Круль В. П. Історична географія Західної України: навч. посіб. Вид. 2-ге, доп. / В. П. Круль. — Чернівці: Вид. ЧНУ, 2008. — 188 с.
5. Петранівський В. Л., Рутинський М. Й. З історії галицького туристичного краєзнавства (друга пол. ХVІІІ – 1945 р.): розвиток мандрівництва / В. Л. Петранівський, М. Й. Рутинський // Історія української географії. — 2005. — Вип. 2 (12). — С. 48–54.

Рутинский М. И.

**ЭТНОТУРИСТИЧЕСКАЯ СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ
КУРОРТНО-РЕКРЕАЦИОННЫХ МЕСТНОСТЕЙ ГАЛИЧИНЫ
ПРИ АВСТРИЙСКОМ И ПОЛЬСКОМ УПРАВЛЕНИИ**

Рассмотрен процесс зарождения этнотуризма в Галичине и формирования этнотуристической специализации ее самых популярных курортно-рекреационных местностей в конце XIX — в начале XX ст.

Ключевые слова: этнотуризм, рекреационная специализация, курортно-рекреационная местность.

Rutynski M.

**ETNOTOURISM SPECIALIZATION
OF RESORT-RECREATIONAL LOCALITIES OF GALYCHINA
IS AT THE AUSTRIAN AND POLISH MANAGEMENT**

The process of origin of etnotourism in Galychina and forming of etnotourism specialization is considered her the most popular resort-recreational localities in the end XIX – at the beginning XX of century.

Keywords: etnotourism, recreational specialization, resort-recreational locality.

УДК 339.138:338.46:640.432

*Цегельник А. О.
Київського національного університету культури і мистецтв*

«МАРКЕТИНГ РЕСТОРАННИХ ПОСЛУГ»

В статті проаналізовано сучасний стан маркетингової діяльності в українських ресторанах як дієвого чинника підвищення культури обслуговування напередодні ЄВРО 2012.

Ключові слова: маркетинг, гостинність, ЄВРО 2012, ресторанно-готельний бізнес, реклама.

Гостинність в культурі українського народу займає особливе місце і знаходить свій прояв у зустрічі та прийомі гостя. Це, передусім, своєрідний ритуал, чітка послідовність дій. Українська хлібосольність відома в усьому світі. Разом з тим, саме їжа і напої, які щоденно вживаються і готуються на свята, яскраво демонструють характер народу [2, с. 54].

Напередодні ЄВРО 2012 в Україні ресторанно-готельний бізнес розширює свої послуги і намагається знайти своїх клієнтів. Всім відомо, що ресторанний бізнес здійснює величезний вплив на формування високого іміджу і позитивних вражень під час відвідування країни. Заклади, які досягають оптимального поєднання ціни і якості, є популярними і викликають великий попит у туристів. Неповторний сервіс, природна привітливність, індивідуальний підхід до гостей, щирість під час зустрічі гостя створюють імідж ресторанного закладу, який надовго лишається в пам'яті гостей.

У дні чемпіонату хороша їжа і напої будуть третім пріоритетом після футболу і розміщення. І саме від вражень гостей після відвідання наших ресторанів залежить оцінка української гостинності іноземними туристами.

Сьогодні керівництво ресторанного-готельних комплексів враховує недостатність використання тільки методів управління виробничими процесами і персоналом. Необхідним є і формування публічного іміджу закладу, створення якого є невід'ємною частиною діяльності кожного підприємства гостинності. Стійкого попиту на послугу в ресторанному бізнесі та забезпечення її високої конкурентоздатності неможливо досягти без позитивного іміджу та вміння успішно презентувати свої послуги.

Огляд публікацій з аналізу маркетингової діяльності в закладах ресторанного господарства України свідчить, що дану проблематику досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: Н. Пятницька, Л. Агафонова, М. Кабушкін, В. Усов, Джон Уокер, Ф. Котлер та ін. Однак, проблеми покращання культури обслуговування, маркетингової стратегії закладів ресторанного господарства України потребують поглибленого вивчення.

Метою дослідження є аналіз маркетингової діяльності в ресторанному бізнесі.

У визначенні поняття ми зупиняємось на дефініції щодо широкого комплексу заходів, спрямованих на вирішення двоєдиного завдання — з одного боку, це вивчення попиту населення на послуги ресторану, а з іншого — цілеспрямоване формування та підтримка попиту на ресторанні послуги. Це складова частина ресторанного менеджменту, що орієнтується на отримання прибутків від результатів ресторанного бізнесу. У такому зв'язку маркетинг ресторану виступає як метод управління комерційною діяльністю ресторану, і разом з тим, як метод вивчення ринку ресторанних послуг.

Аналізуючи потенційних клієнтів того або іншого ресторану, ми, в першу чергу, говоримо про сегментацію, яка здійснюється з метою з'ясування, і, відповідно, максимально повного задоволення запитів гостей.

Для ресторанного бізнесу критерії сегментації можуть бути наступні:

- соціально-економічні — у цій групі враховуються такі характеристики, як рівень доходу, приналежність до професійних груп, рівень освіти тощо;
- географічна сегментація — враховує конкретний регіон, існуючі в ньому національні звичаї і традиції, рівень життя населення, клімат, районування з великою концентрацією офісних будинків, престижних житлових комплексів. Усе це необхідно враховувати під час розробки концепції розвитку ресторану;
- демографічні — вік, стать, діти в родині, кількість членів родини та інші [3, с. 348].

Ці та ряд інших критеріїв дозволяють виявити орієнтовний портрет споживача. Але завжди необхідно враховувати специфіку, властиву даному конкретному ринку, враховувати суб'єктивні оцінки гостей.

Таблиця 1

Орієнтовний портрет споживача послуг підприємств ресторанного бізнесу

№	Потреби	Тип особи	Портрет
1.	Постійно один (одна) для втамування голоду поблизу місця проживання	Вікова група 30-60 років	Працівники офісів, робітники. Люди різних професій
2.	Іноді з сім'єю для проведення дозвілля в центрі міста	Населення 30-55 років	Представники різних груп із середнім рівнем доходу
3.	Періодично з партнерами для ділових зустрічей поблизу фірм	Ділові люди 25-45 років	Бізнесмени, підприємці
4.	Часто з друзями для відпочинку в різних місцях	Молоді люди у віці 18-25 років	Студенти, молоді фахівці

Аналізуючи групи відвідувачів, можна використовувати наступні джерела інформації:

- проведення анкетних опитувань (анкета повинна бути короткою і не втомлюючою);
- залучення експертів до вирішення цього завдання;
- використання досвіду конкурентів;
- консультативні поради відвідувачів — зустрічі групи гостей з працівниками ресторану, які надають певну інформацію щодо нововведень в ресторані, про заходи і зміни в закладах тощо.

Інший тип аналізу — порівняння тих оцінок, які дані у відповідях опитаних і тих, які стосуються їхніх намірів (хотіли б повернутися, чи стануть рекомендувати ресторан друзям). Рейтинги оцінок можуть бути використані для порівняльних характеристик.

Ще один спосіб збору даних — щоденні розмови з відвідувачами. Розмова може стати відмінним джерелом інформації, якщо попросити давати щирі відповіді.

Отже, першочерговим завданням є формування клієнтської бази та програм лояльності гостей до ресторану. Найбільш поширеними прийомами таких програм є: клубні і дисконтні системи, подарункові сертифікати, знижки, безкоштовне пригощання гостя (або «комплімент» від шефа), іграшки-сюрпризи для дітей, презентації страв і напоїв, дегустації, організація дитячих свят, подарунки ресторану від гостей, проведення заходів кулінарного клубу, лотереї і розіграші, фотографування з шефом ресторану, проведення фестивалів, виставок, концертів, святкових програм, особистий вихід шеф-кухаря в торговий зал і спілкування з гостями, організація Днів національних кухонь народів світу тощо.

Потужною складовою маркетингової стратегії підприємств ресторанного бізнесу є реклама. Зовнішня реклама повинна гармонійно вписуватись в оточуючий архітектурний ансамбль або місцевість. Серед поширених сьогодні засобів такої реклами є вивіски, маркізи, козирки, онінги, віконні вітрини, панно, транспаранти, стенди, розсувні штендери, світлові меню, роторні дисплеї, скульптурні композиції тощо. Серед друкованих видів: популярні буклети, листівки, календарі і візитівки [4, с. 391].

Часто гарною рекламою закладу є проведення в ньому громадських відомих заходів із залученням представників засобів масової інформації, шоу-бізнесу, спортсменів, політиків. Для анонсування акцій активно використовується директ-мейл. Сувенірна продукція закладів може включати: збірник рецептів, кухлі, запальнички, сірники з логотипом ресторану, ручки, листівки. Доречними є невеликі сувеніри, пов'язані зі специфікою місця: в українському ресторані можна приносити разом з рахунком невеликі українські прапори на підставках з назвою закладу і його реквізитами; у ресторанах японської і китайської кухні — презентувати палички. З одного боку, «матеріалізована пам'ять» може сприяти закріпленню за рестораном конкретного гостя, з іншого, він може порекомендувати свій улюблений заклад друзям.

Традиційними в усьому світі є форми приваблення уваги саме туристів. Для цього використовують пам'ятки, проспекти, путівники, дорожні карти. Більше того, на дверях ресторану можна розмістити наклейки: «Рекомендовано путівником» чи «Схвалено національною асоціацією автомандрівників». Це доволі потужні механізми моделювання поведінки туриста [4, с. 396].

Дієвими та актуальними чинниками популяризації закладів харчування є засоби масової інформації, в першу чергу, газети і журнали. Одним з відомих способів подачі своєї інформації в багатьох ресторанах є розміщення невеликих інформаційних блоків на сторінках двох-трьох найпоширеніших газет з пропозиціями населенню товарів та послуг. Разом з тим, видання суто ділового характеру також може привабити увагу потенційних відвідувачів ресторану (газета «Комерсант», «Бізнес»). Так само і видання на іноземних мовах: англійська газета «Kiev Post», журнал «What's on» спрямовують свою інформацію на співробітників іноземних посольств, ділових місій, великих міжнародних корпорацій.

В цілому газети можуть бути орієнтовані на певне коло читачів і певний регіон, але короткий життєвий цикл (в середньому від 30 хвилин до 1 години читання) і все ж таки обмежена можливість в досягненні своєї цільової аудиторії є їх негативною стороною.

Публікації про ресторани і ресторанний бізнес в журналах, не дивлячись на менший тираж і охоплення загальної аудиторії, мають високий рівень впливу на цільову аудиторію, тривалий життєвий цикл, можливість детальної презентації закладу. Часто частина або і весь тираж таких журналів поширюється безкоштовно в самих же закладах та популярних крамницях. Так, спеціалізовані журнали «Кабаре», «Афіша» та інші можна взяти на стійці в ресторані, нічному клубі чи готелі. Крім платної блокової реклами, ці видання розміщують власні коментарі та спостереження про ресторанне життя.

Співпрацюють з ресторанами і жіночі журнали, багато які з них мають спеціальну кулінарну рубрику. Так, шеф-кухар ресторану веде відповідну рубрику в журналі. Реклама ресторану в цьому випадку публікується безкоштовно.

В масштабних журнальних проектах: «Гостиничный и ресторанный бизнес», «Ресторатор», «Ресторанные ведомости» тощо ресторатори з'являються епізодично, що свідчить і про відсутність, зокрема, в Україні, практики комплексної пропозиції продукту на туристичному ринку і про обмеженість розвитку внутрішнього ринку туризму. Публікація коротенької інформації або великої аналітичної статті про ресторан в загальних ділових або професійних журналах, як і організація промоушн-акцій, і пряме лобіювання закладу, створюють йому позитивний імідж.

Радіо і маркетингові прийоми, що використовуються для анонсування всіляких акцій і покращення іміджу, можуть досягати бажаного результату тільки при правильному визначенні аудиторії і чіткому розміщенні на

певній радіостанції. Більшість нових українських радіостанцій спрямовують мовлення на окремі міста, для деяких основною цільовою аудиторією є люди за кермом автомобіля. Саме тому в час найбільш активного руху радіо є популярним засобом реклами ресторанів та нічних клубів.

Телереклама має незаперечні переваги: вона надає інформацію в найбільш яскравій формі, містить візуальні образи і підкріплюється музичним супроводом. Телебачення створює навколо ресторану атмосферу актуальності, успіху і свята, а також показує глядачу, як він буде почувати себе в рекомендованому ресторані. Крім того, сам факт присутності на екрані створює враження престижності ресторану. Але це доволі дороге задоволення, тому власники ресторанів звертаються до телебачення не так вже й часто.

Спонсорство за формою «пригощає ресторан», ініціюють, як правило, організатори театральних і концертних гастролей. Іміджевий ефект від такого заходу великий — подібні акції анонсують одночасно кілька носіїв — ТБ, радіо, плакати, афіші тощо. Інший варіант спонсорства — надання залу для презентації, прес-конференції, показу мод чи для зйомки телепрограми. Ініціатором у цьому випадку може виступати як замовник, так і сам заклад.

Величезні можливості для творчих пошуків в демонстрації своїх переваг для гостей надають ресторанам новітні інформаційні технології. Інформація в Інтернеті є ідеальною для ресторатора, адже миттєво охоплює цільову аудиторію, допомагає швидко побачити реакцію гостя, передбачає мінімальні витрати. Так, наприклад, Інтернет-портал «Все про ресторани» Chicken. Kiev містить каталог закладів з описом і фото інтер'єру, меню з можливістю оцінки вартості замовлення онлайн, новини від шефів, інформацію про майбутні культурно-дозвіллієві заходи та різні акції в закладах тощо. Сайт працює інтерактивно, наприклад, можна отримати відповідь на задане питання, зарезервувати столик тощо [5].

Отже, хороші ресторани з нормальною і чесною ціновою політикою здійснюють величезний вплив на формування позитивних вражень туристів про відвідання того чи іншого міста. Ті заклади, які забезпечують оптимальне поєднання ціни та якості, отримують популярність у мешканців міста і туристів. Тому напередодні фінальної частини чемпіонату Європи з футболу Рада з питань туризму і курортів та Асоціація курортів України провели відбір 100 найкращих ресторанів українських міст, що будуть приймати ЄВРО 2012. Серед головних критеріїв були визначені: якість кухні, рівень сервісу, дизайн, співвідношення ціни-якості, знання персоналом іноземних мов, інформація для гостей про місто (у тому числі іноземними мовами), наявність системи знижок для туристів, розміщення закладу, якість та функціональність сайту, можливість бронювання столика, креативні ідеї до ЄВРО 2012 [1, с. 72].

Отже, маркетингова стратегія українського ресторанного бізнесу сприяє створенню такого ресторанного продукту, який би відповідав сучасному попиту.

Література

1. Путь к сердцу // Гостиничный и ресторанный бизнес. — 2011. — №4. — С. 72–73.
2. Русавська В. А. Гостеприимство — фактор успеха // Гостиничный и ресторанный бизнес. — 2011. — № 4. — С. 54–55.
3. Уокер Джон. Р. Введение в гостеприимство. — М.: ЮНИТИ, 1999. — 463 с.
4. Усов В. В. Организация производства и обслуживания на предприятиях общественного питания. — М.: ПрофОбрИздат, 2002. — 414 с.
5. Chicken.KievИнтернет [Електронний ресурс]. — Режим доступа: <http://chicken.kiev.ua/>.

Цегельник А. А.

«МАРКЕТИНГ РЕСТОРАННЫХ УСЛУГ»

В статье проанализировано современное состояние маркетинговой деятельности в украинских ресторанах как действенного фактора повышения культуры обслуживания накануне ЕВРО 2012.

Ключевые слова: маркетинг, гостеприимство, ЕВРО 2012, ресторанный-гостиничный бизнес, реклама.

Tsegelnyk A.

«MARKETING OF RESTAURANT SERVICES»

In the article the modern state of marketing activity is analysed in the Ukrainian restaurants as an effective factor of rise of culture of service the day before EURO 2012.

Key words: marketing, hospitality, EURO 2012, restaurant-hotel business, advertising.

УДК 338.48

*Панасюк К. А., Каліберда О. О.
Донецький національний університет
економіки та торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

СВЯТКОВІ УКРАЇНСЬКІ СТРАВИ — ОБ’ЄКТ ГАСТРОНОМІЧНОГО ТУРИЗМУ

*Розглянута сутність української кухні, охарактеризовано її особливості.
Наведено звичаї святкування певних свят з огляду на традиції харчування.
Визначено значення української традиційної кухні для розвитку туризму.*

Ключові слова: українська кухня, гастрономічний туризм.

*Був борщ до шпундрів з буряками,
А в ющі потрух з галушками...
І. Котляревський «Енеїда»*

Українська кухня — це така ж спадщина українського народу, як мова, література, музика, нею можна пишатися і не варто забувати. Українська кухня — одна з найбагатших та цікавих кухонь світу. Завдяки різноманітності страв та їх високим смаковим якостями вона отримала поширення далеко за межами України. Деякі страви, наприклад, борщ і вареники, давно вже увійшли в меню міжнародної кухні. Проте, незважаючи на поживність та незрівняний смак, українські страви не є об’єктом міжнародного гастрономічного туризму.

Отже, метою дослідження є визначення національної кухні України як складової української культури і обґрунтування її значення для розвитку гастрономічного туризму.

Ролі національної культури в розвитку туризму приділяли увагу такі дослідники як Божко Л. Д., Орлова О. В. та інші [1, 2]. Зросла кількість публікацій щодо гастрономічного туризму та його ролі в залученні туристів до дестинації [3, 4, 5]. В той же час на території України проходить достатня кількість ярмарків, фестивалів та інших масових заходів, метою яких є ознайомлення туристів з українською культурою та побутом. Проте, окрім таких «спеціально організованих» заходів туристів, у тому числі іноземців, можна привабити залученням до святкувань найцікавіших свят із обов’язковим куштуванням, а можливо, і участю в приготуванні, традиційних українських страв.

За час свого існування українська кухня пройшла довгий шлях від простих до складних страв з цікавими способами приготування. Поступово розвиваючись, перебуваючи в тісному сусідстві з іншими народами з їх кулінарними пристрастями, українці створили свій неповторний набір продуктів та свої способи їх приготування.

Так, в XI ст. була завезена з Азії гречка, з якої стали робити крупи та борошно, всілякі млинці, оладки, начинку і гарнір, різноманітні розмазні,

діжки й інші страви. З XV–XVI ст. бурхливо розвивається торгівля всередині країни і з сусідніми державами. З Середньої Азії була привезена шовковиця і кавуни. З Америки — картопля, кукурудза, квасоля і гарбуз. Так, поступово збагачуючи свій стіл за рахунок торговельних зв'язків, формувалася кухня з унікальними, несхожими на сусідські, стравами і напоями. За останній час склався образ страв «по-українськи», як чогось важкого, жирного і хитромудрого. Але це всього лише поверхневий погляд на українську кухню, який має мало спільного з реальними стравами.

Українська кухня завжди відрізнялася надзвичайної практичності. Їжа готувалася в одній печі, і часто сніданок, обід та вечеря готувалися відразу, зберігаючись й «доходячи» в теплій печі. Борщ, каша, вареники і картопля — овочева база українського столу. Ці страви збалансовані та корисні за рахунок особливостей приготування в печі, в якій зберігаються вітаміни та мікроелементи.

Окрім повсякденного столу, українська кухня має певні традиції харчування щодо кожного свята. Виділення свят, які користуються любов'ю народу і з якими пов'язана велика кількість обрядів й традицій, в тому числі кулінарних, дозволить зосередити увагу в тому числі і на них, під час промоцій української дестинації.

Перше свято року, яке користується великою шаною в українців — це Різдво. Святвечір — вечірня трапеза напередодні Різдва, яка супроводжується багатьма традиціями і обрядами. У Різдвяний святвечір церква приписує суворий піст до вечірнього богослужіння, і в цей день це перша трапеза, якою закінчується передріздвяний піст. За традицією вона починається з появою першої зірки, в пам'ять Віфлеємської зірки, яка повідомила пастухам про народження Христа.

На Святий вечір (6 січня) готують 12 пісних страв: кутю, узвар, горох, капуста, риби, пісний борщ з грибами, вареники з капустою, гречану кашу, голубці з рисом, пісні млинці, гриби, пироги. Після вечері, яка, зазвичай, триває 3–4 години, кутю та деякі інші страви не прибирають, а залишають для «святкового аромату».

Кутя — головна страва вечора — готується з пшениці, кукурудзи, рису, обдирного ячменю і приправляється медом, маковою, конопляною, соняшниковою або іншою олією. Зерно є символом життя, що воскресає, а мед або солодка приправа — солодкість благ майбутнього блаженного життя.

Порядок прийому їжі регламентується суворими правилами: спочатку подаються закуски (оселедець, риба, салати), потім червоний (злегка підігрітий) борщ, грибний або рибний суп. До борщу, грибного супу подавалися вушка або пиріжки з грибами, а також смажені на конопляній олії борошняні коржики. Під кінець трапези на стіл подаються солодкі страви: рулет з маком, пряники, медівники, журавлинний кисіль, компот із сухофруктів, яблука, горіхи.

Трапеза має бути безалкогольною. Всі страви є пісні, смажені й заправлені рослинним маслом, без м'ясної основи, без молока і сметани. Також

не подаються гарячі страви, щоб господиня постійно перебувала за столом.

На саме Різдво Христове (7 січня) готують велику сімейну вечерю. Всією родиною накривають на стіл. При цьому на столі має бути солома (або сіно, в пам'ять про вертеп і яслах), а на соломі — білосніжна скатертина.

Кутю потрібно їсти першою, тобто починати нею вечерю, кожен з присутніх за столом повинен з'їсти хоча б одну ложку куті (згідно з легендами, така людина буде жити здоровою та мати благополуччя весь наступний рік).

Наступне «народне» гуляння відбувається на масницю, сирний тиждень — народний святковий цикл, який зберігся з язичницьких часів. Обряд пов'язаний з проводами зими і зустріччю весни. На Масляну, за християнською традицією, вже не можна їсти м'ясо, але ще дозволені риба і молочні продукти, які складають основу масляного чакування.

Млинці — неодмінний атрибут масляної, мають ритуальне значення: круглі, рум'яні, гарячі, вони є символом сонця, яке все яскравіше розгорається, подовжуючи дні. Ритуальний пожив млинця — це слава Весні та родючості землі. Млинці ведуть початок від жертвовного хліба стародавніх народів, коли коло вважалося знаком Сонця. Наші предки в честь сонця спочатку пекли прісні коржі, а коли навчилися готувати заквасне тісто, стали пекти млинці.

Зазвичай, млинці печуть з гречаного або пшеничного борошна, великі — на всю сковорідку, або з чайне блюдо, тонкі і легкі. До них подаються різні приправи: сметана, яйця, ікра тощо. Крім млинців на Масляну традиційно готують оладки, деруни, вареники з картоплею, сиром, капустою, різноманітні пироги. Вважається, чим щедріший і повніший стіл, тим повніше буде життя і багатший урожай.

На масляні гуляння подається велика кількість рибних страв: тушковані та смажені карасі й коропа, заливна та копчена риба, солоний оселедець, якого незмінно подавали до млинців.

Прощена неділя — останній день, коли дозволялося вживати спиртне. Раніше традиційними напоями цього дня були хріновуха, медовуха та перцівка.

Після Масляної настає Великий піст, який є найбільш суворим і передуює Великодню (Пасхи або Паски) — дню, у який християни святкують Воскресіння Ісуса Христа, що сталося на третій день після його смерті.

Великодні страви — це освячені в церкві страви, які споживають під час великоднього родинного сніданку. Святять здебільшого страви, яких у період Посту не вживають у їжу: шинку, ковбасу, сир (готують у вигляді спресованої плесканки або у вигляді сирної паски), масло, яйця тощо.

Особливе значення мають яйця: зварені і очищені від шкаралупи, одноколірні крашанки та розписані писанки. Недарма в народі Великдень лагідно називають «червоним яєчком». Обов'язковими є сіль та гіркі зела (наприклад, хрін, гірчиця), які подають до великоднього столу на згадку про гіркість Христових страстей.

На великодньому столі, окрім освяченого, присутні й інші традиційні страви: солодкий баранчик, великодні курчата та зайчики, великодня плетенка.

Проте, головною окрасою великоднього столу є паска — весняний обрядовий хліб. Навіть приготування цієї страви було священнодійством. Так, перш ніж братися до готування паски, господиня має вмитися і одягнутися у чисте вбрання, що асоціюється з духовно-моральним очищенням. Тісто необхідно місити з побожними думками, відганяючи від себе злість, заздрість, образу. Господиня має пильно оберігати паску від «нечистої сили» чи «злого ока». Допоки паска ще не спеклася, про неї нічого не можна говорити — ні дорослим, ні малим. Зсуваючи паску до печі або виймаючи її, тричі потрібно повторити: «Христос Воскрес!» Коли паска печеться в печі, ніхто не сміє сісти, щоб не перешкодити їй «рости». Водою, яка залишається від миття посуду, в якому замішувалась паска, жінки («аби не мати ненависті») мають вмитися.

Святкування Великодня, після Утрені й освячення Свяченого, відбувається вдома. Господар має обійти із свяченим тричі всю хату й обійстя, щоб усе стало повне благодійності Воскресіння.

Великоднє снідання («розговини») починаються відспівуванням «Христос Воскрес» та поділом свяченого яйця поміж членами родини, із взаємними побажаннями. Воскресна радість позначається і прихильністю до людей. Є звичай «христосування» — обрядового великоднього поцілунку та потреби прощення всім ворогам.

На п'ятдесятій день після Великодня, а тому називається П'ятидесятницею, відзначається старовинне свято, в якому гармонійно злилися православні традиції й слов'янські обряди. Трійця знаменує кінець весни і початок літа. Так, після церковних урочистостей молодь збирається разом і починає розваги: пісні, жарти, хороводи. Свято триває до пізньої ночі. Неодмінними гостями у цей день є душі померлих, русалки, нявки та мавки. Святкування Трійці, як і будь-якого іншого свята, не обходиться без святкового столу. У четвер, перед Трійцею, віруючі починають готувати страви з яєць, молока, свіжої зелені, домашньої птиці і риби. Яєчня вважається обов'язковою стравою, оскільки символізує гаряче сонце. Особливою популярністю користується випічка — короваї, пироги, млинці, з напیتків — кисіль, вино, пиво, медовуха. У день Трійці з ранку йдуть до церкви, потім влаштовують трапезу і гуляння в лісі, в полі, біля річки. Скатертина для трапези повинна бути зеленою, як і весняна природа.

Наступне свято Івана Купала припадає на Петрів піст (Піст Святих апостолів), який починається через тиждень після дня Святої Трійці і триває до свята Святих первоверховних апостолів Петра і Павла. Петрів піст відноситься до нестрогих постів. Статут Церкви наказує щотижня, по три дні — в понеділок, середу і п'ятницю — утримуватися від риби, вина і оливи, та сухоясти в дев'яту годину після вечірні. У суботні, недільні дні посту, а також в дні пам'яті будь-якого великого святого або дні храмового свята дозволяється риба. Отже, на перелік страв вплинули як правила посту, так і сезон, на який припадає свято.

Провідне місце в українській кухні займають хлібні, борошняні та

круп'яні страви. На стіл подаються з перших страв смачні освіжаючі розсолі-ники, борщ, супи, щі, солянки, вуха, тюря. З других — каші та юшки з перловою, пшеничною, вівсяною крупою. Багато страв прикрашаються запашною зеленню: кропом, петрушкою, цибулею. Подаються корисні, заспокійливі трав'яні чаї, компоти, густі киселі, кваси, морси зі свіжих ягід і круп. Не можна не згадати про мед, з якого також готують збитень.

У період посту забороняється їжа тваринного походження, тому борщ готують на грибному бульйоні, а в рибний день — на рибному, розсолі-ники — на огірковому розсолі з солоними огірками, з рибою і сушеними грибами, солянки — на рибному або грибному відварах. До перерахованих страв подавали пироги та пиріжки з різноманітними начинками (грибною, рибною і круп'яною); гречані млинці з ікрою та ягодами.

Українська кухня багата своєю різноманітністю. З одного продукту можна приготувати необмежену кількість страв. Розповсюдження та популяризація традицій святкування національних, народних або релігійних свят як серед українців, так і серед іноземців може привабити туристів в певні регіони. Занурення в традиційний український побут, куштування обрядних страв, участь в обрядах та ритуалах — це те, що цікаве будь-кому. При цьому вирішуються дві глобальних завдання — збереження національної української культури та її поширення, а також залучення коштів до приймаючого регіону.

Література

1. Божко Л. Д. Культурний туризм як важливий чинник соціально-культурного розвитку регіонів України / Л. Д. Божко. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ku/2011_32/32-1-19.pdf.
2. Орлова О. В. «Культурний туризм» як засіб діалогу культур / О. В. Орлова. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kis/2009_2/19.pdf.
3. Герзанич В. М. Вплив регіональних факторів на розвиток рекреаційно-туристичної сфери гірських районів Закарпаття / В. М. Герзанич, Ю. Й. Штробля. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Nvu/Ekon/2009_28_1/statti/15.htm.
4. Князева Т. М. Концепт їжі в культурі повсякденності / Т. М. Князева. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Kis/2010_2/21.pdf.
5. Ніколенко В. В. Феномен гастрономічної культури суспільства: соціологічна інтерпретація / В. В. Ніколенко. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Mtpsa/2008/articles/Nikonen.pdf.

Панасюк Е. А., Калиберда О. А.

ПРАЗДНИЧНЫЕ УКРАИНСКИЕ БЛЮДА — ОБЪЕКТ ГАСТРОНОМИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

Рассмотрена украинская кухня, дана характеристика ее особенностей. Приведены обычаи празднования определенных праздников с точки зрения

традиции питания. Определено значение украинской традиционной кухни для развития туризма.

Ключевые слова: украинская кухня, гастрономический туризм.

Panasyuk E., Kaliberda O.

**UKRAINIAN HOLIDAY COURSES — OBJECT
OF GASTRONOMIC TOURISM**

Ukrainian cuisine is considered, the characteristic of its features. Presents certain customs of celebrating the holidays in terms of eating habits. Determined the value of traditional Ukrainian dishes for tourism development.

Keywords: ukrainian cuisine, gastronomic tourism.

УДК 338.485:394.5

*Белікова А. П., Марчук М. А.
Донецький державний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського*

НАЦІОНАЛЬНІ УКРАЇНСЬКІ ІГРИ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ ЕТНІЧНОГО ТУРИЗМУ

В статті розглянуто сутність поняття «етнотуризм» та «ностальгійний туризм», умови його розвитку, його суб'єктів та об'єктів. Як елемент залучення етнотуристів до України визнано національні ігри, визначені найбільш цікаві з них.

Ключові слова: етнотуризм, національні ігри, традиції.

Головним завданням розвитку будь-якого нестандартного виду туризму є креативний підхід до проблеми в цілому. У будь-якому бізнесі, а в туристичному особливо, через складність і багатогранність видів відпочинку нелегко здивувати споживачів основного продукту, тому працівники туристичних підприємств та, насамперед, влада може звернути увагу на розвиток етнічного туризму.

Метою статті є обґрунтування ролі українських національних ігор у розвитку етнічного туризму.

Етнічний туризм у своїх роботах розглядали такі вчені й фахівці, як М. П. Кляп, Ф. Ф. Шандор, М. Б. Біржаков, Н. А. Малова, Н. В. Моралева, Е. Ю. Ледовських та інші.

Етнічний туризм — один із напрямів культурно-пізнавального туризму, що є в даний час привабливим для багатьох країн. Світова практика доводить, що цей вид туризму здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини. Туристичні ресурси для етнічного туризму багаті та своєрідні. Це пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією та культурою народу.

Традиційний етнічний туризм поширений практично в усіх країнах світу. Скрізь присутнє бажання жителів дізнатися, як жили їхні предки. Етнічний туризм може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говорами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів, так званий ностальгійний туризм. Його учасники — люди похилого віку, які раніше проживали в цій місцевості. Основна частина програм і мета приїзду — індивідуальне (або невеликими сімейними групами) відвідування різних регіонів. Завдяки такому турпродукту туристичних підприємств багато хто знаходив своїх далеких родичів

на чужих землях. Іноді люди відвідують місця, де проживали їхні батьки, діди або вони самі в далекій молодості і були виселені з цих околиць.

Ще одним мотивом ностальгійного туризму є бажання відвідати місце, з яким пов'язаний певний період життя людини — місто (село) народження, школу, перше місце роботи, або населений пункт, де вони зустріли перше кохання, закінчили ВНЗ тощо.

Ностальгійний туризм може набирати форми етнічного туризму у випадку, коли представники депортованих національностей відвідують місця свого народження і дитинства (юності), які були змушені залишити. В Україні та країнах СНД такий туризм отримав поширення з початку 1990-х років, після розпаду Радянського союзу.

Отже, ностальгійний туризм часто пов'язаний з переселенцями. Деякі країни свого часу були масово спустошені від'їздами, але в історії інших такого не було (наприклад, Швейцарія). Для обґрунтування так званого «трафіку» жителів різних країн, можна знайти багато причин, основними з яких є: релігійні, воєнні, економічні, політичні.

Україна відчула це після громадянської війни минулого сторіччя та після розпаду СРСР, коли люди від'їхали до інших країн в пошуках кращого життя. Такі країни, як Великобританія, Німеччина, Ірландія, Норвегія, Китай та Росія також «відчули» на собі масові переселення народів. Лідерами з прийому переселенців були США, Австралія, Канада та Ізраїль. Тому, зараз в ці та інші країни щорічно спрямовуються мільйони етнічних туристів в пошуках свого коріння. При цьому, найбільш важливим в організації етнічних туристичних подорожей стає ознайомлення учасників з традиціями і культурою різних етносів.

Традиції — це система позицій, цінностей, норм поведінки і принципи відносин між людьми в країні, ритм і пульс її життя [1]. Роль традиції неоднакова в різних сферах соціального життя. У меншій мірі традиція проявляється в економіці та досягає максимуму в релігії. Товариства і соціальні групи, беручи одні елементи соціокультурної спадщини, в той же час відкидають інші, тому традиції можуть бути як позитивними (що і як традиційно приймається), так і негативними (що і як традиційно відкидається).

Українські традиції — це різноманітні звичаї, що наділені багатим внутрішнім прихованим змістом. Так, цікавими для спостереженнями етнотуристами є певні обряди, наприклад, весільні. В них відбилися народна мораль, звичаєве право, етичні норми та світоглядні уявлення, що формувалися протягом століть. Наприклад, збір дружини (весільний похід) молодим, імітація викрадення нареченої (посад молодой), подолання перешкод на шляху до молодой (перейма) — це свідчення давніх форм шлюбу умиканням, а діалог старостів про куницю та мисливця, обмін подарунками між сватами, викуп коси, виплата штрафу за безчестя — своєрідний відгомін звичаю укладання шлюбу на основі купівлі-продажу [2].

У цілому ж українське весілля поділяється на три цикли: передвесільний, власне весільний і післявесільний. У свою чергу, кожен із циклів скла-

дався з низки обрядів. Передвесільна обрядовість включала сватання, оглядини, заручини, бгання короваю і дівич-вечір. Власне весілля складалося із запросин, обдарування, посаду молодих, розплітання коси, розподілу короваю, перевезення посагу, презви, рядження. Післявесільний цикл присвячувався вшануванню батьків молодими, прилученню невістки до родини чоловіка. Це обряди хлібин, свашин та гостин.

«Сценарій» традиційного народного весілля в основних рисах зберігся й дотепер — здебільшого в сільській місцевості та у значно трансформованому вигляді в умовах міста.

Такі обряди, які є своєрідними та незвичними, приваблюють туристів з різних куточків країни та світу. Особливу цінність для туриста має можливість взяти участь у певних ритуалах обряду (традиційного дійства). Однією з можливостей залучення туристів та гостей свята є ігри.

Народні ігри — це забави та розваги, що створювалися народом століттями і є невід'ємною, яскравою частиною культури цього народу [3]. З самого дитинства і протягом усього життя люди через гру пізнають світ, самовдосконалюються і отримують масу позитивних емоцій. Слов'янські народні ігри спрямовані на досягнення цілей, заснованих на національних традиціях та духовних цінностях. Вони несуть в собі розважальний і розвиваючий сенс. Особливістю слов'янських ігор є заохочення сильних, виховання сили духу і сили фізичної, підготовка до майбутніх життєвих ситуацій — готовність захистити слабого, прийняти виклик і дати гідну відсіч кривдникові.

Своїм корінням українські народні ігри сягають доісторичних, ще язичницьких часів. Тоді наші предки жили в тісному взаємозв'язку із природою, а їх господарські заняття та світогляд єдналися з явищами природи. Вони вірили, що є боги, які правлять світом, і особливо шанували тих, від кого сподівались отримати добро та щастя.

Так, прихід весни зустрічали веснянками (гаївками), в яких тісно поєднувались хоріві пісні з іграми й танцями. Обертання Сонця з літа на осінь знаменувало свято Івана Купала — день «великого очищення вогнем». Ігри присвячувались Матері-Землі, богу, який посилає грім і блискавки — Перуну, богу сонця — Ярилу. Уславлення божеств піснями, танцями та іграми мало під собою практичну основу — задобрити оточуючу природу й таким чином забезпечити собі достаток і благополуччя [4].

З часом обрядові дійства наших предків утратили своє ритуальне значення й від них лишилися тільки молодіжні та дитячі забави. Будь-які зібрання дорослих і дітей супроводжувались ігровою діяльністю, найбільш поширеними різновидами якої були: біг, стрільба з лука, кулачні бої, метання спису, хороводи. Участь у грі дозволяла людині відійти від проблем повсякдення, запобігала виникненню сумніву й недовіри до своїх сил.

Час вносить зміни у зміст ігор, створює багато різних варіантів, тільки їх рухлива основа залишається незмінною. Гра включає всі види природних рухів: ходьбу, біг, стрибки, метання, лазіння, вправи з предметами. Світ ігор дуже різноманітний: рухливі, сюжетні, народні, рольові, спортивні,

імітаційні, групові, ігри-естафети, ігри-забави, ігри-змагання тощо.

Проте народна гра є особливою. Це не тільки активний рух і весела розвага. Це змога для кожного реалізувати власне «Я» і одночасно відчутти себе учасником спільних дій [5]. Тому кожна людина може взяти, що робили її давні родичі у вільний час та опинитися у тих часах, коли народні ігри були звичним видом проведення часу. В основному, такі ігри існували для дітей, але на сучасному етапі в них грають і дорослі люди, іноді лише трішки змінюючи правила. Характеристика найбільш популярних народних ігор наведена в табл. 1.

Таблиця 1.

Види та напрямки народних ігор

Масові ігри	Змагання силачів у піднятті тягарів і штовханні колоди, а також бої на колоді. Суть таких боїв: на деякій відстані від землі горизонтально закріплювалася колода. Двоє учасників сідали на неї верхи один перед одним, їм в руки давали по мішку з тирсою, або по палиці, обмотаною ганчір'ям. Мета гри — збити противника з колоди. Іноді такі колоди встановлювали поперек річки, а іноді змагання велося стоячи.
	Перетягування канату або неводу. На майданчику проводиться лінія. Гравці ділилися на дві команди і стають по обидва боки лінії, тримаючи в руках канат. По сигналу ведучого «Раз, два, три — почни!» кожна команда намагається перетягнути суперника на свій бік.
	Біг «наввипередки», «салочки», гра в сніжки, катання на санках.
Єдиноборства	Кулачні і кийові бої, Коняшки та інші єдиноборства. Подібні розваги гартували дух і тіло з дитинства, були своєрідною школою бою і мужності для чоловіка. Кулачні бої проводилися «сам на сам».
	У масових боях «стінка на стінку» брало участь майже все чоловіче населення всіх станів і віку — від хлопчаків до дорослих. «Отроки» «зачинали» бій, потім сходилися чоловіки, і в кінці підключалися найсильніші бійці-«надійність». Кожна «стінка» могла мати два, три, чотири і навіть більше рядів бійців. Бились вулиця на вулицю, село на село, слобода на слободу.
Танці	Змагання танцюристів проводилося найчастіше на ярмарках. Танцювали поодиноці або в парі з суперником, це називалося одиночний і парний танок. Парний — це коли один з танцюристів показував рух або зв'язку, а його суперник мав їх в точності повторити, після чого показати свої. А одиночний — змагаються по черзі, показували свої рухи, причому попередні повторювати не можна було. Програвав той, у кого першого закінчувався набір «викрутасів». На танцюристів «сперечалися» і робили ставки, а переможці нагороджувалися подарунками, грошима або вином.

Існує ще безліч цікавих ігор, якими розважались в давні часи, та які намагаються відродити у наш час. Туристам, які цікавляться історією народів, будуть цікаві українські звичаї, обряди, традиції та ігри. Останні — це активний вид туризму, який насичений емоціями, фізичним навантаженням і своєрідною атмосферою, що зробить відпочинок незвичайним і незабутнім.

Одна вимога — необхідно все правильно та грамотно організувати для того, щоб надати туристам максимально повне «зображення» давньої картини життя та максимально їх наблизити до культурної гордості нації.

Найцікавіші ігри — масові, оскільки можна залучити велику кількість людей, придумати спеціальні костюми для відтворення картини в цілому, супроводити це все гучними піснями, гуляннями та дегустацією української національної кухні, яка є невід'ємним елементом традицій українського народу. Найкраще проводити такі заходи у віддалених від великих урбанізованих міст селах, де до наших днів не перестали дотримуватися правил проведення всіх свят і обрядів.

Туристичний світ багатий різноманітними пропозиціями. Проте, з кожним днем все важче і важче зацікавити людей тією чи іншою країною, придумати щось краще, ніж у конкурентів, причому за нижчою ціною. Етнічний туризм є саме тим напрямом, який задовольняє попит середньостатистичного жителя. Він цікавий тим, що дає змогу розвивати внутрішній туризм, оскільки є привабливим як за ціною, так і за насиченістю програми туру. Окрім того, він залучає до подорожей туристів старшого покоління, яке в Україні доволі рідко подорожує. Чинником залучення молоді, в тому числі іноземців, є українські традиції, а власне національні ігри.

Розвиток етнічного туризму є важливим як для соціально-культурного розвитку держави, через популяризацію звичаїв і традицій предків серед сучасників, а також можливість їх зберегти для наступних поколінь, так і для розвитку українського туризму, як внутрішнього так і в'їзного.

Література

1. Курина В. Культурно-познавательные возможности этнического туризма. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_tourism/kurina.html.
2. Весільні обряди [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://traditions.org.ua/zvychai-ta-obriady/vesilni-obriady.html>.
3. Кабінет слав'янської міфології [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://slavianmythology.narod.ru/lecture_letol.html.
4. Українські народні ігри, їх основи і історія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://teacher.at.ua/publ/ukrajinski_narodni_igri/19-1-0-6131.html.
5. Українські народні ігри [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://koncovo-school.at.ua/news/ukrajinski_narodni_igri/2011-05-25-26.html.

Беликова А. П., Марчук М. А.

НАЦИОНАЛЬНЫЕ УКРАИНСКИЕ ИГРЫ КАК ФАКТОР РАЗВИТИЯ ЭТНИЧЕСКОГО ТУРИЗМА

В статье рассмотрены определения понятия «этнотуризм» и «ностальгический туризм», условия его развития, его субъектов и объектов. Как элемент привлечения этнотуристов в Украине признаны национальные игры, определены наиболее интересные из них.

Ключевые слова: этнотуризм, национальные игры, традиции.

Belikova A., Marchuk M.

**UKRAINIAN NATIONAL GAMES
AS A FACTOR IN THE DEVELOPMENT OF ETHNIC TOURISM**

The article deals with the definition of «ethno tourism» and «nostalgic tourism», the conditions for its development, its subjects and objects. As an element of attraction ethnic tourists into Ukraine recognized the folk games, identified the most interesting of these.

Keywords: Ethno tourism, national games, tradition.

УДК 338.483.13:746.3 (477)

*Крилов В. О., Бойко Л. Р., Павлишин М. Л.
Львівський інститут економіки і туризму*

ПОЗИЦІОНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ПИСАНКИ В ЕТНОТУРИЗМІ

Висвітлюються проблеми позиціонування писанки в контексті розвитку етнотуризму.

Ключові слова: етнотуризм, національний побут, українська писанка, писанкарство, куряче яйце, розтоплений бджолиний віск, писачок.

Етнотуризм — це історія, культура і традиції українців, які пізнаються в туризмі. Етнотуризм презентує традиції української культури у різноманітних формах, у т. ч. майстер-класах з писанкарства. Сьогодні українська писанка здобула широке світове визнання. Вона вийшла з творчого генія народу, його найдавніших традицій, вірувань, мислення і відчуття, образного символічного висловлювання — все це писанка зберегла у своїх естетичних формах і етнічних орнаментах. За допомогою орнаментів, спеціальних знаків, зображених на яйці, до туристів доноситься високий рівень людського буття, послання з минулого і пророкування майбутнього. Тому не дивно, що саме писанки становлять значну частину культурної спадщини українців, займають особливу нішу серед предметів етнотуризму, користуються попитом не тільки серед наших співвітчизників, але й у туристів майже цілого світу.

У наш час мистецтво писанкарства зберігає кращі здобутки минулого. Писанки в етнотуризмі — це оригінальні сувеніри, справжні твори декоративно-прикладного мистецтва, в яких втілено мистецькі традиції певної місцевості й багатство народної фантазії. На сьогоднішній день розширюється тематичний діапазон, народжуються нові сюжети, з'являється нова символіка писанок в регіонах, де їх виготовлення найбільш поширене. Традиція писанкарства є однією з найдавніших, найстійкіших в етнотуризмі.

Сьогодні писанкарство збереглося і розвивається завдяки майстрам старшого покоління в основному в давніх осередках цього виду мистецтва, здебільшого лише на Західній Україні. Зараз там існують визнані центри писанкарства, серед яких такі, як Космач, Косів, Брустори, Річка, Рожнів, Нижній Березів, Снідавка, Яворів, Криворівня, Замагорів, Голови, Видинів, Чорний Потік Івано-Франківської області. В Чернівецькій області це: Виженка, Путила, Поркулина, Розтоки, Довгопілля. У Львівській області такими осередками є Верхнячка, Славське, Сколе, Суходіл, Тернівка, Ценева, а в Тернопільській — Бучач, Підзамочок та інші.

Традиційним осередком писанкарства на Закарпатті є Рахів та населені пункти Ясеня, Язещина, Кваси, Богдан, Чорна Тиса, Стебний, Боркан, а

також Крайникове, Іза Свалявського району, деякі села Хустського та Тячівського районів.

Традиція розпису на Гуцульщині і Покутті нараховує багатовікову історію і саме тут мистецтво писанкарства сягнуло високого рівня. Як наслідок цього, на Івано-Франківщині в місті Коломия було збудовано музей Писанки, який має форму яйця висотою біля 13 м, що зовні розмальоване як писанка. На сьогоднішній день у музей зібрано близько 10 тис. писанок з України і країн, де проживає українська діаспора. Серед експонатів музею — писанки Гуцульщини та Покуття, починаючи з VI ст., а також писанки з Польщі, Чехії, Швеції, США, Канади, Пакистану, Індії, Китаю, Єгипту. Окрім писанок, тут також експонують крашанки, дряпанки, мальованки, мотанки.

У «Писанці» існує традиція, пов'язана з його специфікою. Вона полягає в тому, що коли музей відвідують перші особи держави, то писанкарка подає їм біле куряче яйце, розтоплений бджолиний віск, писачок і пропонує зробити підпис на поверхні яйця. А потім розписує яйце як писанку. В музеї вже є писанки з підписами Л. Кучми та його дружини, І. Плюща, А. Кінаха, В. Пустовойтенка, В. Юценка та ін. Музей відвідали губернатори всіх областей та численні закордонні делегації на чолі з послами та консулами.

Найвизначнішими майстрами, які зберігають і розвивають писанковий промисел на Гуцульщині, є О. Кошнірчук, М. Вербюк, М. Юрак, М. Петричук, Л. Сопилук, Г. Кобюк. Найцікавішими є твори майстринь-писанкарок Ю. Безпалько з с. Чорної Мотовилівки і М. Пособняк з с. Юбуховичів, що на Київщині; Я. Ракушняк з с. Кобринового, що на Черкащині, а також Т. Євчук і Г. Іванишин з Хмельниччини.

Але варто зауважити, що сам звичай писати писанки на сьогоднішній день в Надніпрянській Україні, на жаль, занепадає. Причин цьому є багато, а найголовніша з них — це економічний занепад селян за кілька останніх десятиліть. Завдала великої шкоди цьому виду мистецтва і остання війна, оскільки найкращі зразки писанок, які зберігалися в музеях, було знищено. Так, наприклад, у київському музеї з колекції понад сім тисяч писанок не збереглося жодної.

На Покутті історично-сформованими осередками писанкарства залишаються села Рожнів, Кобак, Вербівці, Черганівка та селище Кути, а на Буковині — населені пункти Кіцманського та Заставнівського районів і визначними майстрами писанкового розпису цього регіону є П. Клим, Є. Клим, В. Цвель і М. Джур.

У Львівській області, а саме на Бойківщині, писанкарство поширене в Старосамбірському, Турківському, Сколівському (с. Верхнє Синьовидне, с. Тернавці) і Стрийському районах (с. Семигинів).

Осередками українського писанкового розпису є також інші етнічні території України (Поділля, Полісся, Бойківщина тощо). Відмінність полягає в тому, що в одних регіонах, як наприклад, на Гуцульщині, воно

широко розвинене, процвітає, і навіть утворено писанковий промисел, а в інших — зберігається лише на рівні певних майстрів, занепадає, залишаючи лише поодинокі згадки про далеке минуле.

Окрім українців, писання писанок поширене і серед поляків, румун, словаків, а також литовців. Воно також розвинене в Угорщині, США, Канаді, Австралії, Аргентині та в інших зарубіжних країнах, де живуть українці. Тут писанкарство розвивається як самобутній давній вид народного мистецтва.

Дуже схожі на українські писанки мають лужицькі серби, які живуть на території Німеччини. У складних соціально-економічних умовах формувалося життя українського населення Східної Словаччини, яке є корінним на місцях свого сьогодишнього населення. Але воно зуміло зберегти і пронести крізь віки свою самобутність у всіх сферах матеріального і духовного буття.

Серед різних видів і жанрів народного мистецтва українців Східної Словаччини на особливу увагу заслуговує писанкарство. В українців, які компактно проживають у південно-східній частині Східної Словаччини, впродовж століть сформувалися свої етнічні риси, типові ознаки в усіх сферах матеріального і духовного життя. Як відомо, українське населення Східної Словаччини складають лемки і бойки, у яких існує традиційний розпис писанок. При характеристиці писанкового розпису Пряшівщини можна помітити, що художньо-стильові особливості дуже близькі, а то й аналогічні лемківським. Деякі дослідники пряшівських писанок навіть без будь-яких застережень називають їх лемківськими. В основі технічних і художніх прийомів писанкового розпису українців Східної Словаччини лежить традиційна лемківська воскова техніка, а характер орнаментальних мотивів походить із лемківського писанкарства.

Проте, і технічні прийоми розпису, і мотиви орнаментики набули тут дальшого розвитку й удосконалення. Справа в тім, що писанковий розпис словацьких українців перебував під впливом культур сусідніх народів, що позначилося і на художньо-стильових особливостях його орнаментики.

Останнім часом певна частина українських писанкарок Східної Словаччини, особливо в селах Блажові, Торисках, Ряпаші, тяжіє до лінійно-графічної орнаментики писанок Гуцульщини, в яких бачить вищий ступінь художньої досконалості та естетичної цінності. Та все ж давня традиційна лемківська воскова техніка і характер орнаментики є домінуючими в художньо-стильовому напрямі сучасного писанкарства Східної Словаччини.

Як на Україні, так і в Східній Словаччині, в кожному окремому регіоні, окремих селах, а також у кожній майстрині писанки відрізняються і за кольорами розписів, і за характером орнаментики.

Найпростішим способом декорування писанок тут є пофарбування яйця в один колір без орнаменталії (це є «крашанка», «фарбанка»). Іншим поширеним способом розпису є виписування орнаментів англійською шпилькою, сірником, соломинкою, пером або свічкою-воском. Цей другий спосіб має ще варіанти. На чистім курячій яйці пишеться чорним воском

рельєфне зображення. Інколи воскове зображення буває у кілька кольорів. Подібний спосіб вживається, коли на пофарбоване яйце наноситься рельєфний орнамент.

Для орнаментики писанок українців Східної Словаччини характерні мотиви таких груп: геометрично-абстрактні, фітоморфні (рослинні) мотиви, зооморфні, антропоморфні, космічні, різні побутово-предметні мотиви; декоративний малюнок; каліграфічні елементи; дійовий послідовно-розповідний малюнок. Наведені мотиви виступають у писанковій орнаментиці і самотійно, і в комбінаціях з іншими.

Кольорова палітра сучасного писанкового розпису українців Східної Словаччини доволі різноманітна. У пофарбуванні писанок можна побачити різні барви: оранжеві, червоні, жовті, вишневі, коричневі, сині, зелені, фіолетові, охристі та інші. Барвниками служать, в основному, хімічні (анілінові) фарби. Визначну популярність здобули Анна Угляр, яка передала успадковане мистецтво своїй онучці, Дарина Куречко, Оля Дроздова з Пряшева та інші.

Найчисленніша українська діаспора проживає в Канаді. Найвідоміша писанкарка тут Одарка Онищук з міста Торонто. Вона не тільки розписує писанки, але й веде значну науково-дослідницьку роботу у галузі писанкарства. Унікальною є її книга-альбом «Символіка української писанки», надрукована в місті Торонто 1985 р. Широкою популярністю в Канаді і за її межами користуються також писанки Оксани Ярош, Олі Давидяк, Олі Катульки, Юрія Татухи, Павлини Клим, Марії Мельник, Христі Мулькевич та ін.

Доцільно зазначити, що першим і найбільшим музеєм світу, в якому зібрано та експонується більше восьми тисяч українських писанок з різних регіонів, є семиповерховий будинок у Вінніпезі, де відведено два поверхи спеціально для експозиції писанок.

Чимало писанкарок українського походження живуть і творчо працюють в США. За чисельністю української діаспори ця країна займає друге місце. Відомі писанкарки і дослідники писанкового мистецтва в Америці — Анна Кміт, Лорета Луців, Люба Перчишин, Іванна Луців. Велику наукову і популяризаторську роботу з ознайомлення з українським писанкарством у США і за їх межами здійснила Ярослава Сурмач, яка написала й опублікувала багато праць з цього виду національного мистецтва України. Відомою майстринею українського писанкового розпису у США є Євдокія Кушнірук (родом з с. Космача Косівського району Івано-Франківської області), яка одна із перших на Американському континенті започаткувала писанкарство.

Найбільшим осередком виготовлення українських писанок у США є терен штату Міннесота і особливо місто Міннеаполіс. Саме тут віддруковані книги-альбоми про українське писанкарство Іванни Луців та Люби Перчишин. З Міннесотою пов'язане ім'я чудової писанкарки українського походження Христини Амброзак. А Олександр і Борис Савіних із Чикаго свою колекцію українських писанок передали Музею Т. Шевченка у Києві.

У Міннеаполісі живе і плідно працює знана писанкарка Зірка Гренджа-Донська, донька відомого учасника і діяча Карпатської України, поета і публіциста Василя Гренажі-Донського. Кожного року до Великодня майстриня виготовляє майже вісімсот писанок, у оздобленні яких використовує орнаменти рідного Закарпаття. Твори майстрині зберігаються також у меморіальному музеї Василя Гренджі-Донського у м. Тячеві на Закарпатті.

Не меншою популярністю на Американському континенті користуються митці писанкового розпису: Іванна Строщак, Микола Ковалів і Таня Осадця (остання за походженням з Тернопільщини). Писанкарка з Арізони Олеся Романенко, яка народилася в м. Острозі, що на Волині, своє писанкове мистецьке уміння активно передала українській і місцевій закордонній молоді. У спеціальних гуртках, школах, коледжах Арізони вона навчала цьому мистецтву багатьох дівчаток і хлопчиків, організовувала презентацію українських писанок на фестивалях народної творчості в університеті міста Тусона, в церквах. Значну науково-дослідницьку роботу з вивчення історичних витоків українського писанкарства здійснив Zenon Eliyiv з міста Рочестера (США). Писанки українських майстрів писанкового мистецтва часто експонуються у престижних музеях і бібліотеках Америки.

Корисну роботу зі збереження і популяризації українського писанкарства у Франції проводить Іванка Чумак. У місті Греноблі живе і працює донька видатного діяча української культури Гната Хоткевича — Галина Хоткевич, яка виготовляє чудові зразки українських писанок, а також популяризує у друкованих працях українське народне мистецтво серед французів.

У Великобританії великою популярністю користуються писанки, виготовленні писанкаркою українського походження Анастасією Погар-Кокуцяк. В її писанках знайшли своє продовження мистецькі традиції лемківського писанкарства. Там також живуть і працюють знамі писанкарки Іванна Нестерук та Ангеліна Ціпко.

Популярною майстринею українського писанкарства зарекомендувала себе в цій країні Катерина Лайшук (за походженням з Буського району на Львівщині). Добре знають в Англії також майстрів-писанкарів, українців за походженням, Павла Луніва, Анастасію Тарську, Вітошинську та інших.

Чимало майстрів-писанкарів українського походження живуть і працюють в Німеччині. Валентина Терешкун, що живе у місті Ганновері, не лише сама розписує писанки і володіє довершеною мініатюрною технікою виконання, а й своїми друкованими працями є активним пропагандистом цього виду мистецтва в Німеччині. Саме вона організувала курси для німців з виготовлення українських писанок. У м. Мюнхені добре знають чудову майстриню-писанкарку українського походження Ганну Вінтоняк-Гриценко, яка розписує писанки орнаментикою різних регіонів України.

Велику наукову працю в галузі дослідження української культури і, зокрема, писанкарства здійснює відомий вчений-етнограф Іван Сеньків, який живе у Німеччині.

В Австрії, а саме у Відні, українські писанки майстерно виготовляє вчителька Марія Мельничук. Її мініатюри експонуються на багатьох виставках у Німеччині, Австрії, Швейцарії. З великим успіхом презентує вона філігранний розпис українських писанок.

У Швейцарії, в м. Женева, українські писанки виготовляють майстри із родинної династії Нежанківських.

У Бразилії займаються писанкарством Ярута і Юрій Сиротюки, за походженням з Прикарпаття.

Кілька десятків відомих писанкарок українського походження живуть і працюють в Австралії. Майстрами українського писанкарства, імена яких здобули загальне визнання в Австралії і за її межами, можемо назвати Анну Цькуй, Аничку Зелінську, Єву Петришин, Людмилу Мішало, Марію Чайку.

Багато знаних майстрів українського походження живуть і працюють у Польщі (на Підляшші). Серед них: Емілія Наконечна із Сквежини, Марія Головач, Іванна Андруха з Бобрувка, Марія Гайдученя з Торуня, Ірина Мадзелян з Менменджизіць, Юля Копанська з Борожиць, Віра Фальківська з Варшави та інші. Олександра Полянська-Гренчук — писанкарка з світовим іменем, її писанки експонуються у музеях багатьох країн Європи і Америки.

Розвитку українського писанкарства у Польщі сприяла організація періодичних виставок і конкурсів з цього виду мистецтва. Активним організатором її став ентузіаст української культури Михайло Ковальський.

У Румунії українське писанкарство успішно розвивають талановиті майстри народної мініатюри — Анна Буртака, Ярина Болибуска, Іванна Філіпуска та інші.

На жаль, про майстрів українського писанкарства, які проживають ще у більш, як 30 країнах світу, відомо дуже мало. Зовсім відсутня інформація про писанкарство так званої «східної діаспори» — у країнах колишнього Радянського Союзу. Та все ж, де б не оселялися українці, вони ніколи не втрачали природнього тяжіння до своєї національної культури, що підтримувала їх духовність, почуття гідності і гордості за свій народ.

Література

1. Щербаківський В. Основні елементи українських писанок і їхнє походження / В. Щербаківський. — Прага, 1925.
2. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології / Х. Вовк. — К.: Оберіг, 1995.
3. Воропай О. Звичаї нашого народу. Етнографічний нарис / О. Воропай. — К.: Оберіг, 1991.

Крилов В. А., Бойко Л. Р., Павлишин М. Л.

ПОЗИЦИОНИРОВАНИЕ УКРАИНСКОЙ ПЫСАНКИ В ЭТНОТУРИЗМЕ

Освещаются проблемы позиционирования украинской пысанки в контексте развития этнотуризма.

Ключевые слова: этнотуризм, национальный быт, украинская писанка, писанкарство, куриное яйцо, растопленный пчелиный воск, писачок.

Krylov V., Bojko L., Pavlyshyn M.

POSITIONING UKRAINIAN EASTER EGGS IN ETHNOTOURISM

The problems of positioning Ukrainian easter eggs in the context of developing ethnotourism are considered on the article.

Keywords: ethnonourism, national mode of life, Ukrainian easter egg, painting Easter Eggs, chicken egg, melted beeswax.

УДК 688.72:674.5(477.83)

Луців Н. В., Ядлось В.
Львівський інститут економіки і туризму

ЯВОРІВСЬКА НАРОДНА ІГРАШКА: ІСТОРІЯ І СЬОГОДЕННЯ

Досліджено історію та сучасне відродження яворівської іграшки, особливості виготовлення та розпису цього виду народного мистецтва. Охарактеризовано асортимент яворівської забавки, особливість і унікальність цих народних іграшок.

Ключові слова: іграшка, яворівська забавка, народне декоративне мистецтво, «вербівка», деревина, столярна техніка.

Яворівщина — край мальовничої природи, скарбниця духовних джерел та колиска унікального народного мистецтва. Його корені сягають часів давніх хатніх промислів, які століттями шліфувалися. На весь світ прославила Яворів яворівська іграшка. Її геніальний примітивізм милує око не однієї людини, заставляє захоплюватися чіткістю і довершеністю ліній та візерунків. Це унікальний випадок у народному декоративному мистецтві України.

Яворівські забавки — це іграшки, що майструються в основному з осики (здавна вважається, що вона має властивість відганяти усе лихе) та прикрашаються традиційним яворівським розписом — «вербівкою». Всі малюнки, а це квіти і листочки, виконуються у вигляді вербових гілок. Для розпису здавна використовувалося три кольори: зелений (символізує траву та листя), червоний (плоди та ягоди), синій (небо та воду), а на початку ХХ ст. почав використовуватися четвертий колір — жовтий (сонце). Яворівські забавки не шкодять здоров'ю дітей, адже вони зроблені виключно з деревини, а розписуються лише безпечними акриловими фарбами, що замінили рослинні барвники.

Вагомий внесок у дослідження яворівської іграшки, як феномену народного мистецтва, внесла Герус Л. М., яка присвятила українським народним іграшкам кілька фундаментальних праць. Проте, ще мало дослідженими є товарознавчі аспекти яворівської забавки та проблеми ефективного залучення цих виробів народних художніх промислів в розвиток етнотуризму.

Метою дослідження є аналіз сучасного виробництва яворівської забавки, характеристика асортименту найбільш поширених видів яворівських іграшок та визначення їх ролі у вихованні дітей та розвитку етнотуризму.

Етнотуризм має великий культурний, економічний, виховний потенціал. Одним із напрямів його розвитку в Україні має стати розвиток народних художніх промислів, одним з видів яких є яворівська забавка [4, 5].

Достовірних відомостей про те, коли серед розмаїття дерев'яних виробів Яворівщини з'явилися іграшки, як і самих зразків раннього їх виготовлення, не збереглося. Однак, давні традиції деревообробництва, самобутність конструкційних, орнаментальних, колористичних вирішень, які є неповторними в інших етнографічних районах України, дають підстави твердити про глибоку закоріненість та місцеве походження цього виду художньої творчості. Перші згадки про виготовлення яворівських іграшок датуються XVII ст. [1].

Традиція яворівської іграшки має понад 400-літню історію. Відомо, що на початку минулого століття кожна ремісничка родина виготовляла щороку в середньому 3600 забавок. Згодом, яворівська іграшка та її традиції занепали, однак не зникли. Сьогодні значна робота з відродження цього давнього промислу проводиться у м. Івано-Франковому Яворівського району, у художньому професійно-технічному училищі № 14.

Відомими майстрами яворівської іграшки є Семен Тлустий, Остап Сойка та Оксана Когут, які активно працюють над відродженням давнього промислу. Взірцями для їх творів є традиційні народні забавки у збірках Національного музею ім. А. Шептицького у Львові, Етнографічному музеї у Львові та в інших музейних та приватних колекціях. Окрім того, ці майстри використовують й власні творчі знахідки, що не суперечать, а в певній мірі, збагачують яворівську іграшку.

Асортимент іграшок сучасних майстрів, їх пластичне та орнаментальне вирішення, а також аналогії з описами, поданими в історичних джерелах, свідчать, що вони є традиційними типами. Відповідно до тематики та особливостей функціональних властивостей та педагогічного призначення, їх можна поділити на сім груп, які складаються з окремих типів:

- іграшки, які зображують тварин: коник, птах;
- музичні інструменти: деркач, тарахкальце, свисток, сопілка, скрипка;
- меблі: скриня, столик, кріселечко, диван-«бамбетель», колисочка;
- засоби пересування: візочок, тачка;
- знаряддя праці та господарський інвентар: молоток, ніжик тощо;
- посуд та кухонне начиння: горнятко, збаночок, мисочка, маслобійка, ложка, валки для розкачування тіста тощо;
- іграшки, які не мають прототипів у природі та предметному світі: «коліщатко», яке приводиться в рух за допомогою шнурка, «чашечка з кулькою», що складається з круглої палички, один кінець якої завершується круглим заглибленням у формі чаші, а до другого прив'язана мотузкою кулька.

Іграшки перших шести груп зображують істот чи предмети, що існують у реальному житті, тобто іграшки-образи, іграшки-моделі. Відповідно гра з ними полягає у відтворенні побуту, господарсько-трудової, обрядової діяльності дорослих. Завдяки цьому вони не лише забавляють дитину, а, розширюючи її знання про навколишній світ, готують до майбутнього дорослого життя, сприяють освоєнню трудових навичок, зна-

йомлять з традиціями. На відміну від них, іграшки сьомої групи, які не мають аналогів у навколишньому світі, є засобами до рухливих та логічних ігор. Розважаючи, вони передовсім загартовують дитину фізично, розвивають її спритність, увагу, винахідливість, логічне мислення [1].

Для виготовлення іграшок яворівські майстри використовують деревину місцевих порід, але перевагу надають м'яким — осиці (переважно), липі, тополі, сосні. Деякі породи мають цільове призначення. Так, тверду і водночас еластичну деревину явора використовують для виготовлення коліщат до возиків; їх під час збирання потрібно розпарити у гарячій воді, а тоді натягнути на вісь. Найкращою для роботи вважається свіжозрубана та невисушена деревина, тобто та, яка ще не втратила пластичних якостей і добре піддається художній обробці.

Іграшки виробляють відомими техніками — вирізуванням, витесуванням, точенням, столярно. Деревину попередньо готують: обтесують сокирою й, відповідно до способу наступної обробки, розрізають на валки або прямокутні дощечки. Обробка технікою вирізування полягає у поступовому моделюванні цілісної форми іграшки або її окремих частин ножем або пилкою. Для кріплення дощечки чи валка використовували різні пристрої. Вирізування деколи поєднують з видовбуванням. Таким способом виробляють іграшкові предмети побуту, транспортні засоби. Видовбуванням формують переважно внутрішню поверхню іграшки, зовнішню — обрізають ножем. Столярну техніку застосовують для з'єднання конструктивних частин яворівських іграшок, їх скріплюють за допомогою дерев'яних кілочків або в паз. Окрім традиційних столярних способів у збиранні яворівських іграшок використовують й специфічні. До них, зокрема, належить спосіб натягування коліщат на вісь. Для цього коліщата, вирізані з твердого, але пружного дерева й відмочені протягом доби у воді, кладуть на вертикально розташовану вісь з конічними потовщеннями з обох боків і б'ють по них молотком. Від удару нижнє коліща заходить на вісь і після висушування може вільно обертатись, не злітаючи з неї [2].

Завершують роботу над створенням іграшки декоративним розписом. Його виконують пензлями. У розписі застосовують обмежену, проте соковиту палітру барв — синю, червону, зелену, жовту, які викликають асоціації з не менш колоритною яворівською вишивкою та одягом. Їх наносять на нефарбований чистий фон дерева. Надзвичайна живописність та неповторність колористичних вирішень досягається здебільшого не кількістю кольорів, а їх підбором, поєднанням та співвідношенням.

Орнаментальні композиції розпису яворівських забавок ґрунтуються на квітково-рослинних мотивах, що є особливими і не зустрічаються у дерев'яній мальованій іграшці інших етнографічних районів України. Своєрідною основою є «вербівка» — вигнута галузка з розміщеними по обидва боки краплеподібними листочками. Іноді довкола вербівки обводять плавну лінію, створюючи мотив «качечки», або ж завершують стилізованою квіткою — «розеткою», «ружею». Галузку найчастіше малюють черво-

ною фарбою, а листочки, по чергово чи по різні сторони галузки,— червоною і зеленою. Традиційним у розписі є також мотив «колка» — два або три концентричних кола, окреслені смугами червоного та зеленого кольорів. У середину кола вписують восьмипелюсткові «ружі» або «вербівки». Деколи його центральну частину цілком замальовують червоним кольором. Такий мотив дістав назву «сонечко». Для створення єдиної композиційної картини основні елементи розпису доповнюють цяточками, хвилястими лініями тощо. Найпростішим поєднанням цих мотивів одержують безліч різноманітних варіантів декоративного оздоблення іграшок [2].

Своєрідності розписові надають як орнаментальні мотиви, їх колорит, компоновання, так і особливості його виконання. У розмальовуванні іграшок існує певна послідовність. Так, Семен Тлустий на своєму майстер-класі вчить розмальовувати іграшки наступним чином: по живому (нелакованому) дереву потрібно зробити жовтою фарбою основу, на яку далі накладатимуться інші кольори. Спочатку беруть червону фарбу і по жовтому тлі наносять мазки. Далі переходять до зеленої фарби і накладають мазки щільно до червоних. Крапками синього кольору довершують композицію. Повторюють подібну послідовність на усіх частинах іграшки. За бажанням, можна додати білих цяток для настрою. Малюнок виконують без попереднього контурного розмічування, вільно нанесеними, ескізними, але водночас динамічними мазками. Така доволі імпровізаційна манера розташування його елементів утворює своєрідний, неперевантажений та легкий за ритмом орнамент.

Яворівська іграшка при спільності, передовсім, типологічній, із загальноукраїнською та слов'янською відзначається своєрідними локальними рисами. Особливе місце тут займають іграшки з кониками. Композиційно ці іграшки вирішені раціонально і надзвичайно просто. Усі вони мають плоску прямокутну дощечку — основу, на якій розташований один або два коники, візок тощо.

Сама фігурка коника, вирізана у манері профільного силуету з крутими вуглуватими зрізами, передає найхарактерніші ознаки тварини — тулуб з ледь вигнутою спиною, яка переходить у шию, опущена вниз голова. Доповнюють її окремо виготовлені чотиригранні палички-ноги.

Однак, якщо фігурка коника зберегла ознаки середньовічних прототипів, то сама іграшка зазнала суттєвих змін, передовсім, у композиційному вирішенні. Серед сучасних іграшок бачимо зразки, на підставці-основі яких розгорнулися своєрідні мініатюрні жанрові сценки. Прикладом групової композиції яворівської іграшки можуть бути коники з візочками. Вони здебільшого повторюють один сюжет, однак існують варіанти компоновання: на підставці з одним чи двома кониками розміщені віз, «драбиняки», сани. Інколи їх доповнює схематично зображена фігурка візника.

Анімалістичну тему в українській народній іграшці з деревини доповнюють фігурки птахів. Фігурки «качечок» вирішені відповідно до місцевих традицій за профільним силуетом. Вони, як і коники, розташовані на пря-

мокутній підставці, але з двома коліщатами. Великі округлі крила з'єднані з тулубом і коліщатами за допомогою дротиків таким чином, що під час поштовху держака, вставленого в отвір підставки, можуть рухатися, сплескаючи немов під час польоту. Динамічній конструкції фігурок відповідає колоритний розпис — помальована у зелений колір голова, шия, окреслена рядком білих цяток, немов низкою намиста, жовті крила, обведені по контуру червоною смугою з рядком білих крапок, тулуб жовтого кольору, довільно вкритий стилізованими листочками, наче пір'їнками.

Звукові іграшки та моделі музичних інструментів у яворівській іграшці з дерева представляють деркачі, тарахкальця, сопілки, скрипочки. Крім звукового ефекту, їх своєрідність підкреслюють особливості пластичного вирішення та оздоблення поверхні.

Деркачі мають динамічну просторову структуру. Їх композиційним центром є зубчастий валик з ручкою. На його осі розташована прямокутна рамка з однією або кількома тонкими пластинками — «язичками» у середині, які одним кінцем прикріплені до її вертикальної стінки, іншим — впираються у міжзубову впадину валика. Від обертання рамки довкола валика внаслідок руху «язичків» по зубцях у деркачі виникає звук.

Варто підкреслити, що лаконічність декору або його відсутність є характерними ознаками яворівських деркачів, які на противагу багатому колоритному розпису інших типів іграшок цього осередку, ощадно оздоблені одним-двома рядками краплеподібних листочків, нанесених уздовж горизонтальних стінок рамки.

До поширених типів звукових іграшок належать тарахкальця. Вони мають вигляд настромленого на тоненьку паличку ажурного кубика. Форму кубика складено з шести плоских дощочок, які розміщені перпендикулярно й з'єднані дерев'яними кілочками так, що утворюють посередині скриньку, залишаючи вільно розташованими у просторі краї. Власне це надає формі тарахкалець ажурності. У середині скриньки знаходяться камінчики, які при струшуванні вдаряються. Декоративності їхнім порівняно лаконічним формам надає розпис, виконаний у червоно-зеленій гамі кольорів «вербівки», «ружі», що вкривають скриньку з усіх боків, контрастуючи з чистою або тонованою жовтою фарбою поверхнею. Тарахкальця виготовляли здебільшого для малюків, тому розмальовані вони яскравіше.

У традиційному середовищі тарахкальця, як і деркачі, зберігали релікти магічних вірувань, завдяки звуковим властивостям їх наділяли здатністю запобігати хворобі дитини, відвернути від неї зло.

Сопілки з Яворова ретельно виточені, прикрашені довкола тонкими різьбленими, тисненими або мальованими пасками. У 1990-х рр. їх почали оздоблювати рослинним орнаментом.

Моделі скрипочок за формою подібні до своїх прототипів, мають видовжену резонансну скриньку-голосницю, шийку з головою, закрутки для струн, іноді й самі струни (з кінського волосу чи металеві) та смичок. Вони різні за розміром та оздобленням поверхні. Яворівські скрипочки

вірізняються багатством композицій розпису, який оздоблює лицьові поверхні голосниць. Його основним мотивом виступають концентричні кола з «ружами» посередині. Найуживанішою є композиція, утворена п'ятьма «колками», одне з яких знаходиться у центрі, чотири інших — по різні боки від нього. Трапляються також варіанти розпису, в яких «колка» замінені «вербівками». В усіх композиціях основні елементи доповнені довільно розташованими на поверхні «цяточками», краплеподібними листочками тощо. Усі ці мотиви гармонійно поєднані та вписані в округлі форми скрипочок.

Одним із найпоширеніших видів яворівських забавок є іграшкові меблички, що зменшеною формою та конструкцією моделюють меблі, якими у старовину були обставлені хати — скрині, столики, кріселечка, дивани-«бамбетлі», колисочки. Основу скрині становлять чотири стовбці, у жолобки-пази яких вкладено бічні сторони. Знизу прикріплено днище, зверху плоске або двосхиле віко. Часто збоку скрині зроблено отвір, у який вставлено «ключик». Колисочку складено з двох спинок, що водночас служать її опорами, двох бічних сторін і дна. Кожна іграшка оздоблена розписом. Його малюнок творять ланцюжки стилізованих рослинних мотивів, які обвивають концентричні «колка» із вписаними у центрі «розетками», «ружами», «сонечками». Композицію візерунка визначає конфігурація іграшки, але головною його особливістю є довільне розташування на площині кольорових плям з дотриманням, однак, загальної їх рівноваги. Виконаний у традиційній жовто-зелено-червоній гамі розпис вкриває усі видимі поверхні мебликів, породжуючи в уяві дітей образ радісного лялькового світу.

Іграшкові посудинки повторюють форми й оздоблення ужиткового посуду — горнят, глечиків, мисочок, масничок тощо. З Яворова походять комплекти дитячого чайного та столового посуду. Вони мають ретельно виточені форми з плавними взаємопереходами опуклин та впадин, охайно прикрашені тонкими різьбленими, тисненими або мальованими смужками.

Моделі транспортних засобів — візочки, тачечки, санчата, човники, близькі за художнім рішенням до іграшкових знарядь праці. Вони так само малі за розмірами, узагальнені за формами й переважно лаконічно декоровані.

Оригінальним типом іграшок, призначених для рухливих ігор, є «тарадайка». Вона складається з барабана, утвореного двома кружечками, що з'єднані шістьма круглими паличками. В середину барабана вставлено довгий держак, до нижнього кінця якого прикріплено зубчасте коліщатко. При поштовхові держакотом коліща котиться по площині й, зачіпляючи зубцями барабан, обертає його навколо держака. Завдяки динамічності «тарадайка» однаково захоплювала старших дітей та малюків, які ще вчилися ходити [1, 2].

Таким чином, загальними особливостями яворівської іграшки з деревини є лаконічність і водночас виразність засобів формотворення та оздоблення. Своєрідності їй надає звуковий супровід і рухомість.

Нинішнє становище іграшкового промислу у Яворові є доволі загрозливим. Зважаючи на гостроту цієї проблеми в останні роки почали більше уваги виділяти на цей промисел в училищі художніх ремесел у смт. Івано-Франковому Яворівського району Львівської області. А 19 червня 2011 р. у смт. Івано-Франковому відбувся перший фестиваль яворівської іграшки [3].

Знаних майстрів яворівської іграшки залишилося вкрай мало. Найвідомішими з них є Семен Тлустий, Остап Сойка та Оксана Когут, які не тільки виготовляють самобутні іграшки, а й активно просувають їх на ринок, часто бувають з іграшками на різних ярмарках та етно-фестивалях як в Україні, так і за кордоном. Вони хочуть не лише відновити ремесло, якому 400 років, а й мають амбіції витіснити з ринку неякісні китайські забавки. Серед їх виробів — різнобарвні скрипки, коники з візочками й без них, ангели, дитячі меблі, качечки, коники-гойдалки, пташки з рухомими крилами, деркачі. Бавитися цими іграшками безпечно, та й коштують вони зовсім недорого. Семен Тлустий, наприклад, на кожен свій виріб має навіть буклет-сертифікат, а в 2008 р. запровадив серійне виробництво яворівської забавки.

Яворівська народна іграшка, як елемент національної культури, повинна знову зайняти належне місце у вихованні сучасної дитини. Зберегти та відродити її зможе лише розумне, творчо осмислене звернення до давніх традицій народного мистецтва.

Література

1. Герус Л. М. Яворівська народна іграшка: історія розвитку та сучасні проблеми промислу / Л. М. Герус // Записки наукового товариства ім. Т. Шевченка. Т. 203. — Львів: 1992. — С. 176–189.
2. Герус Л. М. Українська народна іграшка. — Львів: Афіша, 2004. — 260 с.
3. В Івано-Франковому пройшов фестиваль «Яворівська забавка» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zik.ua/ua/news/2011/06/20>.
4. Луців Н. В. Вироби народних художніх промислів та можливості їх використання в туристичному бізнесі // Вісник ЛІЕТ № 2. — Львів, 2007. — С. 121–123.
5. Луців Н. В. Проблеми і перспективи виробництва товарів народних художніх промислів в контексті розвитку етнотуризму в Україні / Н. В. Луців, Г. Зварич // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи. Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених, м. Львів, 2–3 березня 2011 р. — С. 367–373.
6. Полікарпов І. С. Вироби народних промислів України / І. С. Полікарпов, Є. М. Стефанюк, О. О. Тимченко. — Львів: вид-во ЛКА, 2003. — 306 с.

Луців Н. В., Ядлось В.

ЯВОРОВСКАЯ НАРОДНАЯ ИГРУШКА: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННОСТЬ

Исследовано историю и современное возрождение яворовской игрушки, особенности изготовления и росписи этого вида народного искусства. Дана

характеристика ассортимента яворовской игрушки, особенности и уникальности этих народных игрушек.

Ключевые слова: игрушка, яворовская игрушка, народное декоративное искусство, «вербивка», древесина, столярная техника.

Lutsiv N., Yadlos' V.

YAVORIV FOLK TOY: HISTORY AND PRESENT

There were investigated the history and modern revival of Yavoriv folk toy, features of making and painting of this kind folk art. There are also described the assortment of Yavoriv toy, features and unicity of this folk toys.

Keywords: toy, Yavoriv toy, folk decorative art, «verbivka», wood, carpenter's technique.

УДК 338.483.13:746.3(477)

Жукевич Х. В, Павлишин М. Л.
Львівський інститут економіки і туризму

УКРАЇНСЬКА ВИШИВКА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ

Висвітлюються проблеми позиціонування української вишивки в контексті розвитку етнотуризму в Україні.

Ключові слова: українська вишивка, етнотуризм, національний побут, узори, обєріг, територіальні межі України.

Етнотуризм — це не тільки туризм, а й історія, культура і традиції українців. Він презентує традиції народної культури у різноманітних формах: фестивалях, майстер-класах, писанкарстві, ткацтві, гончарстві, різьбярстві і народній вишивці. Важливим фактором є те, що етнотуризм значно посилює увагу до України тих держав, які мають свої діаспори у світі, а також істотно поповнює бюджет держави. У статті пропонуємо зупинитися на перспективах використання української вишивки для розвитку етнотуризму, оскільки вишивка є яскравим вираженням сувенірних брендів України. Вишивка є й яскравим вираженням народної творчості українців, а також використання ручної праці жінок і дівчат. Етнічні особливості вишивки проявляються в орнаментах і сюжетному зображенні. Її основою є тканина, шкіра. Сучасна вишивка виконується або ручним, або машинним способами.

Історія української вишивки сягає своїм корінням глибини століть і пов'язана з появою шитва. З давніх-давен українці оформляли вишивкою різні предмети побуту. Основним призначенням вишивки є прикрашення одягу та інтер'єрно-обрядових тканин. Існує думка, що вишивка має окультний характер, а саме захист від поганського світу. Тому метою дослідження є висвітлення характерних для кожної області орнаментів вишивки, а також їхньої сутності. Оскільки вишивка є національним надбанням українців, тому важко уявити національний побут українців без вишиваних подушок, ліжників, скатертин, серветок тощо. Вишивка є обов'язковим атрибутом народного костюму. Дуже популярним і модним є вишиваний сучасний одяг, який є етнічним вираженням українців. Етнічність проявляється у вишиваних рушниках, скатертинах, постільних білизнах, серветках під ікони, взутті. Візерунки вишивок є прикрасами і оберегами. Вважається, що вони захищають людей від злих духів, хвороб, напастей. Існує думка, що вишивальниця в процесі роботи кілька разів повинна промовити молитву [1].

Кожна область України внаслідок історичного та культурного розвитку відрізняється характерним мотивом орнаменту, композицією, переважаючою

гамою кольорів, специфічною технікою виконання, а також оздобленням кружевними, мережками тощо. Тому в етнотуризмі можна прослідкувати позиціонування української вишивки в різних місцевостях. Позиціонування вишивки відображається в різних орнаментах на рушниках і сорочках, їх різноманітності, символіці. За цими ознаками можна проаналізувати етнічність вишиваних товарів: рушника, серветки, сорочки тощо.

До XVII ст. характерними були геометричні візерунки. Сьогодні вони збереглися у вишивці західних областей України, на сході (Донбасі, Кубані). Техніка вишивання гладю: вже після розпаду козащини з'являються стилізовані рослинні мотиви: квіти, калина, або тварини: голуби, солов'ї, півні та жар-птиці. Тут присутні також різноманітні написи, які визначали призначення рушника, наприклад, «Хліб-сіль», «Козацькому роду нема переводу» тощо [2].

Майстерність вишивати прививали з дитинства як у дівчат, так й у хлопців. За традицією українців, дівчата на вечорницях вишивали собі придане, а також рушники для весілля. Вишиваний рушник дарувався на щастя, на долю, був сімейним оберегом. На весілля рушників готували багато. При сватанні староста подавала хліб і сіль на рушникові, що означало згоду вийти заміж. Коли дівчата підносили гарбуза — це відмова, насмішки... На весіллі сватів, дружків, боярів перев'язують вишиваним рушником через плече.

Слово «рушник» походить від того, що він завжди був при руці. В Україні рушник є оберегом роду, який передають із покоління в покоління, понині його бережуть, як родову реліквію. Хата, оздоблена рушниками, створює ліричний настрій. Рушник є невід'ємним атрибутом на весіллі, під час проведів до армії, зустрічі дорогих гостей.

Для вишивки Полтавщини притаманні свої особливості. Так, сорочки вишиваються переважно білими нитками, рідше сірими або червоними кольорами. Манішки прикрашали білим орнаментом, виконані за технікою «гладь». Орнамент обводили смугами чорного або іншого кольору. Крім гладі, на Полтавщині вишивають швом «уперед голкою», «заголкою», «хрестиком».

Вишивки Харківщини мають дуже багато спільних рис із вишивкою центральних областей України. Відмінними ознаками є поліхромність орнаментів, виконані технікою «на півхрестик» або «хрестик». Орнаменти виконані грубою ниткою, тому візерунки набувають рельєфної текстури.

Для вишивки Полісся притаманні прості і чіткі по композиції, візерунки в яких ромбоподібні лінії геометричного орнамента декілька разів повторюються. На біло-сірій основі льняного полотна графічно чітко виділяється візерунок червоною ниткою [1].

Особливою вишивкою відрізняються вироби Волині, в яких переважають геометричні мотиви, чіткі і прості за композицією. Вишивка здебільшого однобарвна, виконана червоною ниткою на біло-сірому полотні. Вишуканістю й простотою характеризуються роботи, які вишиті

майстрами з північної Волині, а вироби з південних районів області відрізняються рослинними орнаментами. Білі вишивки характерні для Чернігівщини, де геометричний чи рослинний орнамент білого кольору містить вкраплення червоного чи чорного забарвлення, що подібно до бісеру. Стібки вимиваються дуже дрібними кроками [1].

Оригінальністю та неповторністю характеризуються Борщівські вишивки. Вишивальниці Тернопільщини — майстрині особливої вишивки — прикрашення рукавів сорочок дуже щільною вишивкою чорного кольору [2].

Вишивки Київщини відрізняються змішаним рослинно-геометричним орнаментом, наприклад, грона винограду, китиці хмелю, восьмипелюсткові розетки квітів із ромбами чи квадратами. Орнаменти Київщини виконані різною технікою — білою, коралово-червоного кольору із відтіненням чорного [1].

Вишивка Лемківщини містить рослинні орнаменти, наприклад, це симетрично розташовані галузки із пуп'янками, листям або квітами. Проте, характерними є також стрічкові композиції, складені з геометричних і стилізовано-рослинних мотивів. Кольори вишиванок стримані, поєднують на 60 % червоний колір, а решта — темно-синій або чорний, деколи доповнюються фіолетовим, зеленим та жовтим кольорами [3].

Національній вишивці з південних областей України притаманно багато ознак, які є у виробах з центральних районів. Проте відмінними ознаками є особливі поліхромні орнаменти, виконані в техніці «напівхрестик» або «хрестик».

Барвистістю та розмаїтістю швів характеризується вишивка Подільщини. У вишивці є мережки «павучки», «шабак», які вставляють на рукави, клинці. В орнаментах вишивок переважаючим є чорний колір, де вставляють украпленням синій, червоний, зелений або жовтий колір. Найбільшим попитом користуються сорочки з одноколірною: червоною або чорною вишивкою, проте можна побачити вироби дво- і триколірні.

Особливою вишивкою відрізняються вироби південної Тернопільщини. Тут вишивають бавовняними нитками зі згущеними стібками. Високий рельєф і особливий ефект досягається за рахунок обводки окремих елементів кольоровими нитками уздовж усього рукава. Вишивку розміщують повздовжніми або скошеними смугами від полочки до краю рукава, сорочки.

Для вишивки Вінничини характерне велике багатство техніки вишивання: «низь», «хрестик», «розпис», «настилання», «верхошов (верхоплут)», «зерновий висновок», «вирізування». Вона містить включення різноманітних чорних, білих або кольорових мережок. Поряд з основними швами застосовуються і допоміжні. Характерними швами, «уперед голкою», або «контуром», обрамляють окремі елементи орнаментів.

В етнотуризмі характерною рисою Карпат і Прикарпаття є велика кількість вишивок, які відрізняються своєрідним кольором. Вишивані вироби кожного села Прикарпаття відрізняються технікою виконання,

багатством орнаменту, особливістю стилізованих рослинних або геометричних орнаментів.

Для вишивки Львівщини характерними є різні типи візерунків. У виробках орнамент геометричний, у ньому біле тло не заповнене. Така техніка створює враження прозорості та легкості.

Для вишивки Буковини використовують рослинний, геометричний та зооморфний орнаменти. Основними техніками є «гладь (біла)», «дрібний хрестик», «штаповка», «кручений шов». Вишивальним матеріалом є бісер, нитка шовкова, вовняна, срібляста і золотиста, металеві блискітки.

Вишивки Гуцульщини характеризуються чисельністю геометричних рослинних орнаментів, характерною композицією, багатством сполучень квітів. У вишиванках основний колір червоний, що поєднаний з жовтим і зеленим. Різноманітність відтінків жовтого кольору висвітлюють вишивку, створюють золотистий відблиск.

Для вишивки Закарпаття найбільше вираженим є мотив «зигзаг» («кривуля»), який може виконуватися різною технікою. У вишиванках найбільше виділяється чорний або червоний колір, проте, застосовуються білий, чи багатобарвний орнаменти [1].

Сьогодні, в умовах розвитку сільського туризму, важко уявити садибу, інтер'єр якої не містив би етнічних рис, а саме: вишиваних рушників, серветок, подушок, а також сувенірів, виготовлених майстрами народних ремесел. Саме з етносадиби починається пізнання України туристом. Білі стіни і стеля немов виткані із домотканого полотна. Сонячне проміння потрапляє через вікна, від чого на стінах виграють розгаптовані рослинним, тваринним або геометричним орнаментами рушники, на яких містяться грона калини, золоті китиці шишок хмелю, що звисають з рушників і пахнуть працею хлібороба — свіжоспеченим хлібом [3].

Різноманітність вишивки, а саме її орнамент, колірна гама, структура притаманні душі українцям. За вишивкою прослідковується етнічність областей України. За особливими орнаментами вишивок, кружева, мережки, ниток, технікою вишивання можна зрозуміти, з якого куточка України походить рушник, ліжник, серветка, сорочка, а це знаходить відображення в етнотуризмі.

Нами з'ясовано суть поняття «вишивка» і дозволимо собі виділити її особливості. З вишивки починається пізнання туристом України, а саме ознайомлення з різними орнаментами на рушниках, сорочках тощо.

Українцям доцільно зберігати своє коріння і ремесла. В етнотуризмі вироби з вишивкою є добрим джерелом прибутку, а садибу в етностилі важко уявити без оздоблення вишивкою, прикрас предметами, які є творами народних ремесел. У цьому відображається суть етноособливостей українців.

Література

1. Одягнімо, друже, вишиванку // Рідна мова: традиційний і сучасний український одяг для молоді та панства [Електронний ресурс]. — Режим доступу // www.ridnamoda.com.ua.

2. Борщівська вишивка [Електронний ресурс]. — Режим доступу // www.made-in-ukraine.info.
3. Мотиви вишивок характерні для кожного регіону України (Лемківщина) [Електронний ресурс]. — Режим доступу // www.style-ua.com.

Жукевич Х. В., Павлишин М. Л.

**УКРАИНСКАЯ ВЫШИВКА
В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА**

Освещаются проблемы позиционирования украинской вышивки в контексте развития этнотуризма в Украине.

Ключевые слова: украинская вышивка, этнотуризм, национальный быт, узоры, оберег, территориальные пределы Украины.

Zhukevych Kh., Pavlyshyn M.

**UKRAINIAN EMBROIDERY
IN THE CONTEXT OF DEVELOPMENT OF ETHNOTOURISM**

The problems of positioning Ukrainian embroidery in the context of developing ethnotourism in Ukraine are considered

Keywords: Ukrainian embroidery, ethnonourism, national mode of life, patterns, charm, territorial borders of Ukraine

УДК 738.3(09)(477.53)

Смикова М. О., Кочура Р. С.
Донецький національний університет
економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського

РОЛЬ ЕТНОГРАФІЧНИХ МУЗЕЇВ У РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ТУРИЗМУ НА ПРИКЛАДІ СКАНСЕНІВ

Стаття аналізує сутність етнографічного туризму, його значення для економіки української держави, забезпечення сталого розвитку територій проживання та підвищення туристичного іміджу країни. Дана характеристика скансенів як нового виду музейного туризму, розглянуті перспективи їх розвитку в Україні. Проаналізовані проблеми, які перешкоджають формуванню розвитку етнографічного туризму в Україні, та можливі шляхи їх вирішення.

Ключові слова: музейний туризм, скансен, етнографічний музей, сталий розвиток.

Культурне самовираження будь-якого народу завжди здатне визвати інтерес, воно є одним з найбільш потужних підштовхуючих туристичних стимулів та мотивів. Туризм — найкращий спосіб знайомства з традиціями та побутом іншої культури. Етнографічні знання необхідні для глибокого розуміння історії та культури народів на всіх етапах розвитку людського суспільства [1]. Етнографічний туризм — один із напрямів культурно-пізнавального туризму, що є в даний час привабливим для багатьох країн. Світова практика доводить, що подібний вид туризму здатний задовольнити цілий ряд духовних потреб людини.

Етнографічний туризм може бути представлений двома основними видами. По-перше, це відвідування існуючих поселень, що зберегли особливості традиційної культури і побуту певних народів. По-друге, це знайомство з музеями народного побуту.

Головна мета етнографічних музеїв — це збереження, вивчення та відображення історико-культурного нащадку, важливих культурних та етнічних процесів багатонаціональних регіонів єдиної країни. Сучасні тенденції розвитку людства відходять від загальної інтернаціоналізації та зосереджуються на національній самобутності країни, тому сьогодні особливе значення надано духовним цінностям, що зосереджені саме в цих музеях. Особливий інтерес для туристичної галузі викликають етнографічні музеї під відкритим небом, в яких містяться зразки традиційної архітектури, предмети побуту і проводяться національні свята.

Перший такий музей під відкритим небом був створений в 1891 р. у Швеції. Він отримав назву «скансен». В перекладі зі шведської «скансен» означає місцевість, зриту окопами, яка була пристосована в Стокгольмі для

створення першого у світі музею просто неба. В кінці XIX ст. виникла ціла мережа схожих музеїв, які одержали назву «скансени», набувши загального змісту, як синонім поняття «музеї просто неба». Створення цих музеїв відкрило якісно новий етап в історії музейного будівництва і водночас новий напрям музейного туризму.

Отже, скансен — це розповсюджена форма етнографічних музеїв, що створюються на ґрунті музеєфікації репрезентативних фрагментів етно-ландшафтного середовища й об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини, це своєрідний архітектурно-етнографічний комплекс під відкритим небом з міні-музеями в окремих будівлях.

В Україні на сьогоднішній день нараховується 7 великих та середніх за площею музеїв просто неба. За адміністративно-територіальною ознакою скансени України можна поділити на такі види:

- всеукраїнський — Музей народної архітектури та побуту в Києві;
- регіональні — Переяслав-Хмельницький музей архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини, Музей народної архітектури та побуту у Львові «Шевченківський гай», скансен у Чернівцях;
- обласні — Закарпатський музей народної архітектури та побуту у м. Ужгород, Музей народної архітектури та побуту Прикарпаття у с. Крилос Івано-Франківської області, Музей історії сільського господарства на Волині в селі Рокині.

Музей в с. Рокині, неподалік від Луцька, — це єдиний в Україні скансен, в якому постійно відбувається певна дія, тобто є працівники, які ночують в будинках, цілодобово топлять печі, печуть хліб, тримають худобу, обробляють землю, косять сіно тощо [2].

Тематична спрямованість скансенів диференціюється залежно від цілей і завдань кожного з них, особливостей етнічної специфіки представлені території. Зокрема, Львівський музей просто неба демонструє традиційну народну архітектуру та культурно-побутову своєрідність бойків, долинян, лемків, гуцулів, подолян, волинян, поліщуків; Переяслав-Хмельницький музей народної архітектури і побуту — відтворює народне будівництво дорадянської Наддніпрянщини; Закарпатський — показує особливості народного зодчества, культури і побуту українців та інших етнічних груп населення Закарпаття; Музей народної архітектури і побуту України «Пирогове» комплексно експонує твори народної архітектури та декоративно-ужиткового мистецтва, предмети побуту і знаряддя праці всіх регіонів України.

Є перспективи розвитку етнографічного туризму в с. Чарівне Слов'янського району Донецької області, де знаходиться Музей народної архітектури, побуту та дитячої творчості. Цей комплекс під відкритим небом представляє собою сільський двір XIX ст., який включає: 200-річний вітряк, будинки, комори, кузні, колодязь, вулики. У музеї є зал зі зразками народної творчості Слобожанщини та єдиного на Україні музею дитячої творчості [3].

У майбутньому планується організація регіональних та обласних музеїв просто неба в Кам'янці-Подільському, Тернополі, Коростені на Житомирщині. Також є задуми створення музею у Харкові, де планується показати детальніше архітектуру Слобожанщини; у Дніпропетровську, де є задуми розкрити багатство матеріальної культури Нижнього Подніпров'я, в Одесі — будівництво скансену «Приморське».

Новими, перспективними музейними установами є локальні скансени. В Україні найбільших успіхів у цій справі досягли на Закарпатті, де створено окремі хати-музеї в селах Антонівка — Ужгородського, Зубівка — Мукачівського, Осій — Іршавського та Горінчове — Хустського районів.

Цілий комплекс будівель старого угорського села відтворено у с. Петрове Виноградівського району. До нього увійшли садиби заможного селянина і бідняка, школа, криниця-журавель, водяний млин. Оригінальний музей лісообробки і лісосплаву створено на Чорній Річці і біля озера Синевір у Міжгірському районі.

Мережа локальних скансенів поступово зростає, їх доцільно створювати при громадських, обласних краєзнавчих музеях, інститутах, технікумах, школах, професійно-технічних училищах. Наприклад, музей лісосплаву і лісорозробок на Закарпатті утримується місцевим лісокомбінатом, а кузня в с. Лисичеве — райпромкомбінатом, в ній виготовляють дрібне сільськогосподарське знаряддя.

Основна мета і завдання під час створення та функціонування музеїв під відкритим небом полягає в:

- збереженні найцікавіших автентичних пам'яток архітектури;
- створенні умов для вільного доступу до цих будівель широким верствам населення, підвищенні їхнього культурного рівня;
- показі у комплексі національної народної культури і архітектури, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва, тобто створенні моделі середовища;
- допомозі відродження народних ремесел і проведенню фольклорних свят;
- сприянні розвитку індустрії туризму;
- вирішенні наукових проблем, пов'язаних з пошуком, збором, вивченням, реставрацією експонатів.

Сучасний досвід функціонування музеїв просто неба переконує, що за своїм структурно-змістовим наповненням вони є інноваційними за своєю суттю. Це унікальні соціально-культурні педагогічні комплекси, що спроможні інтегрувати зусилля сім'ї, школи, громадських організацій, культурно-мистецьких об'єднань і спрямовувати їх на реалізацію рекреативного, розвиваючого, морального, естетичного потенціалу дозвілля, на формування духовної спільності родини, зміцнення сімейних цінностей і традицій [4].

У європейських країнах етнографічні музеї відіграють важливу роль у популяризації туризму та приносять прибуток державі. Українські музеї, на жаль, сьогодні не можуть сповна розкрити свій культурний і соціальний потенціал.

Варто виділити фактори, які стримують розвиток музейного етнографічного туризму в Україні:

- музеї просто неба не повністю реалізують свої можливості створення різноманітних форм організації дозвілля, які забезпечували б постійний прибуток;
- відсутність належної рекламної кампанії етнографічних об'єктів України серед населення, а також на міжнародному рівні;
- владні структури та органи місцевої влади, в кращому випадку, лише розробляють програми та проекти розвитку туристичної галузі, але не фінансують їх та не втілюють у життя, не запроваджують пільги для внутрішніх туроператорів на просування вітчизняного турпродукту;
- більшість об'єктів етнографічного туризму знаходяться у занедбаному стані, немає коштів на їх підтримання та реставрацію.

Для України етнографічний туризм може розглядатися як один з можливих стратегічних напрямів збереження і розвитку економіки традиційного господарства. Розвиток цього виду туризму має бути фактором сталого розвитку територій проживання. Такий підхід вписується у вимоги «Глобального етичного кодексу туризму», який закликає туристичну діяльність планувати таким чином, щоб забезпечити збереження і процвітання традиційних ремесел, культури та фольклору, а не вести до їх стандартизації і збіднення [5].

Головне завдання проектів з розвитку етнографічного туризму спрямоване на те, щоб уберегти процес розвитку екологічного та етнографічного туризму від непередбачених, швидкоплинних тенденцій, надати йому стійкості — перш за все, за допомогою активного залучення корінних нечисленних народів у сферу туристичного бізнесу. Гарантією стабільності та ефективності проектів розвитку туристичного бізнесу та сталого розвитку стане самостійне керівництво реалізацією проектів представниками корінних нечисленних народів [6].

Таким чином, можна цілком обґрунтовано стверджувати, що скунсени — це новий напрямок музейного туризму, який знаходиться на етапі свого становлення [7]. Цей вид туризму буде затребуваний у майбутньому у зв'язку з його унікальністю і неповторністю, оскільки в даний час етнічне розмаїття скорочується зі швидкістю, яка відповідає темпами втрати біологічного розмаїття. Корінні нечисленні народи є носіями унікальної культури та системи господарювання, тому перспективним буде поєднання етнографічного туризму з розвитком екологічного туризму на територіях їх традиційно проживання.

Література

1. Туризм в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.boycottcreative.com/index.php?option=com_content&view=article&id=1057&Itemid=666.
2. Новый уникальный музей под открытым небом появился в Украине [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.kuda.ua/8913>.

3. Музей под открытым небом в селе Прелестное [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://vertikalclub.com.ua/?id=386>.
4. Пінчук О. Є. Педагогічні та рекреаційні технології в сучасній індустрії дозвілля / О. Є. Пінчук // Сучасні технології організації сімейного дозвілля в музеях просто неба: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. — К., 2004.
5. Максанова Л. Б. Туризм и культурное наследие: межвузовский сборник научных трудов / Л. Б. Максанова, О. В. Бураева. — Ж., 2007.
6. Курина В. Культурно-познавательные возможности этнического туризма [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://tourlib.net/statti_tourism/kurina.htm
7. Афанасьев О. Є. Туристична індустрія: сучасний стан та пріоритети розвитку / О. Є. Афанасьєв, Ю. М. Маркіна, Є. В. Бурлака // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції, Луганськ: ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2009.

Смыкова М. А., Кочура Р. С.

РОЛЬ ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ МУЗЕЕВ В РАЗВИТИИ УКРАИНСКОГО ТУРИЗМА НА ПРИМЕРЕ СКАНСЕНОВ

Статья анализирует сущность этнографического туризма, его значение для экономики украинского государства, обеспечения устойчивого развития территорий проживания и повышения туристического имиджа страны. Дана характеристика скансенов как нового вида музейного туризма, рассмотрены перспективы их развития в Украине. Проанализированы проблемы, препятствующие формированию развития этнографического туризма в Украине и возможные пути их решения.

Ключевые слова: музейный туризм, скансен, этнографический музей, устойчивое развитие.

Smykova M. A., Kochura R. S.

ROLE OF ETHNOGRAPHIC MUSEUMS IN DEVELOPMENT OF UKRAINIAN TOURISM AT THE EXAMPLE OF SKANSEN

The article examines the nature of ethnographic tourism, its importance for the Ukrainian economy, providing the sustainable development of territories of residence and for improvement the image of the country. It was given the characteristic of the skansen as a new kind of museum tourism. It was considered the prospects of their development in Ukraine and problems that prevent the formation of development of ethnographic tourism in Ukraine and possible ways of solving them.

Key words: tourism museum, skansen, ethnographic museum, sustainable development.

УДК 338.488.2"652"

Смирнов І. Г.

Київський національний університет ім. Т. Шевченка

ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННА СПРАВА В СТАРОДАВНЬОМУ СВІТІ: ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНИЙ АСПЕКТ, УКРАЇНСЬКИЙ КОНТЕКСТ

Розкрито історичні взаємозв'язки в розвитку готельно-ресторанної справи та транспортно-логістичної діяльності (сучасною термінологією). Показано істотну роль геологістичного чинника в формуванні та функціонуванні стародавніх готельно-ресторанних закладів у Європі (за часів Давньоримської імперії) та в державах Азії, у т. ч. на території сучасної України.

Ключові слова: логістика, готельно-ресторанна справа, караван-сарай.

Логістика у готельно-ресторанному бізнесі — ще один прикладний напрямок логістичної теорії та практики, який ілюструє значний потенціал логістики для підвищення ефективності кожного окремого виду підприємництва незалежно від того, пов'язаний він з сферою матеріального виробництва (промисловості, агробізнес, будівництво) чи зі сферою послуг (торгівля, банківська справа, туризм, транспорт, готельно-ресторанний бізнес (ГРБ) тощо). Разом з логістикою туризму логістика в ГРБ утворюють ширший підрозділ в логістиці послуг, а саме — логістику в сфері гостинності. У свою чергу, структура логістики в ГРБ логічно поділяється на дві відносно самостійні, але в той же час тісно пов'язані між собою, частини — логістику готельних послуг та логістику ресторанних послуг. Об'єднує їх, зокрема, історичний аспект розвитку готельно-ресторанної справи, оскільки ще в стародавньому світі вже існували заклади гостинності, які органічно поєднували готельне та ресторанне (застосовуючи сучасну термінологію) обслуговування клієнтів. З іншого боку — туристичного та логістичного, виникнення, розміщення та функціонування таких закладів у значній мірі спричинялося розвитком шляхів сполучення та подорожей і було тісно пов'язане з створенням розвинутої мережі доріг (як, наприклад, у Давньоримській державі) чи функціонуванням караванних шляхів (як у країнах Азії). Цікавим та істотним є те, що як давньоєвропейська дорожня система (за часів Риму), так і давньоазійська система караванних шляхів, охоплювали територію сучасної України, однією із визначних рис якої було в давнину і залишається нині надзвичайно вигідне транспортно-географічне (або геологістичне) розташування на перехресті євразійських комунікацій. Зокрема, залишки давньоримського дорожнього будівництва на території сучасної України можна знайти нині в трьох місцях, а саме: 1) в Криму, де в 62 р. н. е. римляни

збудували «Via Мілітаріс» — військову дорогу, довжиною 100 км, що з'єднувала фортецю Гаракс (біля сучасної Ялти) з Херсонесом; 2) у Кам'янці-Подільському, де, за деякими даними, римляни у 100 р. н. е. збудували арковий міст, що є в основі сучасного Замкового мосту, який з'єднує замок з містом-фортецею; 3) в Закарпатті, яке за часів Давнього Риму було східною частиною провінції Паннонія, що охоплювала сучасні Австрію та Угорщину, та в цілющих джерелах якого (відомих і нині) відновлювали сили римські легіонери.

Літературні джерела та публікації з теми статті охоплюють як книги з історії готельно-ресторанної справи та туризму [3; 4; 5], так і літературу з логістики туризму та готельно-ресторанного бізнесу, історичних аспектів логістики, у т. ч. в Україні, включаючи доробок автора в цій царині [1; 2; 6; 7; 8].

Метою статті є розкрити історичні взаємозв'язки в розвитку готельно-ресторанної справи та транспортно-логістичної діяльності та показати істотну роль геологістичного чинника в формуванні та функціонуванні стародавніх готельно-ресторанних закладів у Європі (за часів Давньоримської імперії) та в державах Азії, в т. ч. на території сучасної України.

Виникнення закладів готельного господарства історично було спричинене бурхливим економічним та культурним розвитком людського суспільства, встановленням господарських зв'язків між різними країнами та регіонами світу. У людей з'явилась потреба в подорожах і поїздках. Подорожі були тривалими та небезпечними (так Марко Поло добирався з Італії до Китаю в XIII ст. 2,5 роки), отже, подорожуючим необхідно було шукати собі їжу та місце, де переночувати в дорозі. Мандрівники йшли на це не заради власного задоволення: купці розраховували отримати прибуток, вигідно продавши заморські товари; прочан вабило в дорогу релігійне натхнення; учених-дослідників — пізнання світу, розширення свого світогляду; державних чиновників та гінців, накази «зверху» тощо.

Готелі в сучасному розумінні виникли ще в часи Древньої Греції. Споруджувалися вони поблизу місць, де відбувалися громадські свята, поблизу численних храмів, як, наприклад, у Олімпії біля храму Афродити й інших культових і курортних визначних пам'яток. Мобільність населення в епоху античності була напрочуд високою. Такі події, як Олімпійські ігри, збирали атлетів, глядачів, а також торговців та ремісників (тобто споживачів і постачальників товарів та послуг) з усієї Древньої Еллади. На околицях Олімпії будувалися споруди, павільйони для проживання в них атлетів, а також для надання всіляких побутових послуг. Ці традиції були продовжені та значно розширені за часів Давнього Риму, що особливо було пов'язане з бурхливим розвитком мережі високоякісних транспортних шляхів, яка охоплювала не лише територію Італії, але й Давньоримської держави, зокрема, усього Середземномор'я (рис. 1). Ці шляхи призначалися, в першу чергу, для військових загонів (знаменитих давньоримських легіонів), а також для збирачів податків, купців, паломників, представників творчих фахів (художників, архітекторів, лікарів, музикантів, акторів

тощо). Вдодж цих шляхів повсюдно виникали приватні постоялі двори та заїзди, а також була створена державна мережа «поштових станцій», де ті, хто подорожував у державних справах, могли змінювати коней, а також одержувати їжу та нічліг. На цих станціях можна було замовити послуги гіда, визначити маршрут, отримати карту з описом визначних пам'яток. Однак через низький рівень обслуговування і комфорту в притулках (готелях) для подорожуючих (вони називалися «hospitum») зупинялися лише в крайньому випадку, коли не було можливості зупинитися у знайомих або родичів. У «госпітумах» того часу протікали дахи, і тому, у випадку дощу, небезпечним було проживання.

Рис. 1. Володіння Давньоримської імперії [6].

У столиці — Римі — послуга з проживання поєднувалась з послугою харчування. Такі заклади називались тавернами. Їх визначальними ознаками, своєрідною «рекламою» були колони, оперезані ланцюгом фляг, та червоні ковбаси, що висіли уздовж стін назовні. Підлоги таверн були викладені яскравою мозаїкою, а стіни всередині приміщення прикрашали картини. Цікаво, що термінологія готельної галузі багато чим зобов'язана римлянам. Так, міжнародний термін «hospitality» (гостинність) походить від латинського «hospitum» (госпіції). Однокорінними словами є «host» (хазяїн), «hospice» (притулок), «hotel» (готель, отель).

З появою регулярного державного поштового сполучення (за часів імператора Октавіана Августа, на початку нашої ери) з'явилися і державні

постоялі двори. Вони створювалися в містах і на головних шляхах, якими проїжджали кур'єри та державні службовці від Риму аж до Малої Азії (Via Ignatia — Ігнатійова дорога) або до Галлії і далі — до Британії (Аврелійова дорога), яка теж вже мала розвинуту мережу доріг (рис. 2). Такі державні постоялі двори на давньоримських дорогах розміщувалися один від одного на відстані одного дня поїздки конем (~40–50 км). У міру завоювання нових територій і розширення володінь Давньоримської держави разом із системою високоякісних доріг на нові провінції та підкорені країни поширювалися римські звичаї, господарська й організаційна структури.

Щодо організації готельної справи в Римській імперії, то в її основу була покладена розроблена державною владою певна класифікація готелів. Так, існувало два типи готелів: лише для патриціїв («мансіонес») і для плебеїв («стабулярії»). Давньоримський готель являв собою певний комплекс приміщень доволі широкого функціонального призначення: це були не лише кімнати для розміщення подорожуючих, але й складські приміщення, стайні, крамниці, майстерні тощо. Готелі, як правило, будувалися з каменю і мали у своєму розпорядженні необхідний перелік послуг. У зимовий час вони обігрівалися. Деякі готелі призначалися лише для офіційних осіб зі спеціальними документами, що видавалися державною владою. До речі, ця традиція збереглася дотепер у формі спеціальних приміщень для особливо важливих персон (VIP) у аеропортах, вокзалах.

Рис. 2. Дорожня система в Британії за часів Давнього Риму [7, 21].

З розвитком господарських відносин у Давньоримській державі зростали вимоги подорожуючих до умов проживання та їхнього

обслуговування постійними дворами. Відповідно виникли численні багато упоряджені та заможні постоялі двори. За свідченнями Цицерона, в них були наявні лазні, масажні, пральні, чищення взуття. За порядок, чистоту та дотримання законності під час надання послуг у давньоримських постоялих дворах відповідали спеціальні державні чиновники — еділи. Постоялі двори були зобов'язані вести список гостей та бухгалтерію.

Свою форму «готельно-ресторанних» придорожніх закладів мали країни Азії (починаючи ще з стародавніх Вавилону та Єгипту, а також Сирії, Палестини, на території сучасної Туреччини, Ірану, Афганістану, Північної Індії). Це були караван-сараї (або караванні будинки), що служили тимчасовим притулком учасникам караванів. Вони стали попередниками постоялого двору для поштових карет, а пізніше — мотелю і надавали готельно-ресторанні (за сучасними термінами) послуги караванам та іншим мандрівникам. Розміщувалися вони на давніх караванних шляхах на відстані одного дня шляху один від одного. Типовий караван-сарай складався з внутрішнього дворику для тягових тварин (коні, верблюди, віслюки) і простих кімнат для мандрівників. Приміщення можна було зняти за певну плату. З огляду на наявність великої кількості в'ючних тварин і вантажу, що перевозився, караван-сараї будувалися у формі великих громадських будівель у містах, на дорогах, в інших населених пунктах. Караван-сарай був одночасно постійним і торговельним двором та мав свою «інфраструктуру», що звичайно складалася з стайні, колодязя, складів для зберігання товарів, житлових приміщень для подорожуючих, закладів харчування (таверн), крамниць, різноманітних майстерень, голубиної пошти тощо. Особливо велике поширення караван-сараї набули в X–XVII ст. у зв'язку із зростанням міст і посиленням транзитної караванної торгівлі. Найбільш поширені були два типи караван-сараїв: зальні та внутрішні двори. Перші були характерні для Вірменії та являли собою прямокутні будинки, поділені на нефи. Середній неф призначався для людей і товарів, у бічних нефах знаходилися тварини. У другому типі караван-сараїв для розміщення людей і зберігання товарів служили відкриті у внутрішній двір невеликі приміщення, розташовані в один або декількох поверхів, тварини знаходились у дворі. Караван-сараї на дорогах зміцнювалися оборонними стінами або приєднувалися до передмість і культових будівель. На транзитних шляхах караван-сараї стали втрачати своє значення з розвитком залізниць та інших сучасних видів транспорту. Один з караван-сараїв, що зберігся до нашого часу, знаходиться в Іспанії, у Гренаді: навколо внутрішнього двору на трьох поверхах розташовані номери. Такі караван-сараї зустрічаються і в Стамбулі. Загалом, у Туреччині збереглося понад 100 караван-сараїв, які нині функціонують як музеї і доступні екскурсантам. На території України згадки про колишні караван-сараї можна знайти в Криму (від часів існування Кримського ханства) та в Кам'янці-Подільському (тут караван-сарай розміщувався на березі річки Смотрич у XVI–XVII ст. під стінами фортеці. Нині про це

нагадує назва цієї місцевості — Карвасари (спотворене «караван-сарай»). Караван-сараї в Османській імперії (а до них належав і караван-сарай у Кам'янці-Подільському, створений за часів турецької окупації Поділля в 1677–1699 рр.) виконували певні соціальні функції. Так, кожний мандрівник не залежно від національності та віросповідання, отримував нічліг на три доби із харчуванням, медичним оглядом, а бідняки — ще й нове взуття, і все це — за рахунок держави. Після закінчення терміну подорожуючий мав або платити за проживання і надане йому обслуговування, або вирушати далі. Караван-сараї були поширені на всій території, де панувало мусульманство: від Піренейського півострова до Індії, від Центральної Азії до Північної Африки.

Із стародавніх шляхів Азії, де концентрувалися караван-сараї, найвідомішим є Великий Шовковий шлях, який почав функціонувати на рубежі II-I ст. до н. е. Він починався від Східного Середземномор'я (південна гілка) та Причорноморського степу (північна гілка), далі простягався через Малу Азію та Сирію до Ірану, вів до Бухари та Самарканду, потім через Північний Памір — до Кашгару та Яркенду, тут знову роздвоювався, обходячи з півночі та півдня пустелю Такла-Макан і сходився біля озера Лобнор, а відтак йшов у степи, населені кочовими народами, а потім — в Китай. Користуючись цим маршрутом, китайські купці проникали не тільки до Центральної Азії та Північної Індії, але й в країни Передньої Азії та Європи. Китайці підкорили племена, які жили вздовж Великого шовкового шляху від витоків ріки Хуанхе до міста Кашгар, забезпечили безперервні подорожі маршрутом, що проклав офіцер китайського імператора Чжан Цянь у 138–126 рр. до н. е. Арабські історики того часу вважали, що шлях від Червоного моря до Китаю триває 200 денних переходів. Реально ж ніхто не міг так швидко пройти цей шлях, оскільки каравани повинні були зупинятися в містах і вести торгівлю. Тому мандрівник, щоб добратися, наприклад, із Генуї до Китаю, витрачав на це два–три роки (як, наприклад, Марко Поло). Ще один відомий караванний маршрут вів від сучасного Стамбулу до столиці Агрії — міста Могхул у Північній Індії, де знаходиться палац Тадж-Махал (нині це одне з семи сучасних чудес світу).

Історичний розвиток готельно-ресторанної справи здійснювався в тісному взаємозв'язку з транспортно-логістичною діяльністю. Саме розвиток дорожніх шляхів у Давньоримській державі призвів до створення різноманітних закладів для розміщення та харчування подорожуючих — заїжджих дворів, а в містах — двох типів готелів — мансіонес та стабуляріїв. Давній Рим мав добре розвинуту систему брукованих доріг, що досягали найвіддаленіших куточків Імперії. Наприклад, у Криму до нашого часу збереглися залишки давньоримської дороги — Віа Мілітаріс. Найвідомішими дорогами Давньоримської держави були Аппійова та Ігнатієва дороги, що з'єднували найкоротшим шляхом Рим та Константинополь. Придорожні готельно-ресторанні заклади на караванних

шляхах Азії (Схід) так і називалися — караван-сараї. Це були потужні декілька поверхові споруди, де містилися люди, тягові тварини, вантажі. Згадки про наявність караван-сараїв в Україні в минулому можна знайти і зараз — в історичних назвах деяких поселень, наприклад, біля Кам'янця-Подільського. Отже, логістика в готельно-ресторанному бізнесі має чіткі історичні корені з своїми особливостями в країнах Європи та Азії, а також з їхнім відбиттям (залишками, згадками) на території сучасної України, що може бути перспективним напрямком для подальших розвідок та поглиблених досліджень логістики в готельно-ресторанному бізнесі.

Література

1. Смирнов І. Г. Логістика туризму: навч. пос. / І. Г. Смирнов. — К.: Знання, 2009. — 444 с.
2. Олійник Я. Б. Міжнародна логістика: навч. пос. / Я. Б. Олійник, І. Г. Смирнов. — К.: Обрії, 2011. — 540 с.
3. Федорченко В. К. Історія туризму в Україні: навч. пос. / В. К. Федорченко, Т. А. Дьорова. — К.: Вища школа, 2002. — 195 с.
4. Мунін Г. Б. Управління сучасним готельним комплексом: навч. пос. / Г. Б. Мунін, А. О. Змійов, Г. О. Зінов'єв, Є. В. Самарцев, О. О. Гаца, К. П. Максимець, Х. Й. Роглев / За ред. проф. Дорогунцова С. І. — К.: Ліра, 2005. — 520 с.
5. Паньків Н. М. Історія розвитку туризму: тексти лекції / Н. М. Паньків, А. С. Ковальчук. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2006. — 88 с.
6. Смирнов І. Г. Єврологістика по-древнеримски / І. Г. Смирнов // Logistics. — № 4. — 2008. — С. 42–47.
7. Yakovenko N. L. A Concise British History / N. L. Yakovenko. — К.: Bohdana, 1999. — 192 p.
8. Смирнов І. Г. Історико-архітектурний заповідник «Кам'янець» як туристичне диво України: логістичний вимір / І. Г. Смирнов // Наук. записки Тернопільського НПУ ім. В. Гнатюка. Серія: Географія. — 2011. — № 2 (Вип. 30). — С. 8–16.

Смирнов І. Г.

ГОСТИНИЧНО-РЕСТОРАННАЯ ДЕЛО В ДРЕВНЕМ МИРЕ: ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ, УКРАИНСКИЙ КОНТЕКСТ

Раскрыты исторические взаимосвязи в развитии гостинично-ресторанного дела и транспортно-логистической деятельности (современной терминологии). Показано существенную роль геологистического фактора в формировании и функционировании древних гостинично-ресторанных заведений в Европе (во времена Древнеримской империи) и в государствах Азии, в т.ч. на территории современной Украины.

Ключевые слова: логистика, отельно-ресторанное дело, караван-сарай.

Smirnov I.

**THE HOTEL AND RESTAURANT BUSINESS IN THE ANCIENT WORLD:
TRANSPORT AND LOGISTIC ASPECT,
UKRAINIAN CONTEXT**

Solved historical relationships in the development of hotel and restaurant business and transportation and logistics activities (modern terminology). Shown a significant role heolohistychnoho factor in the formation and functioning of the old hotel and restaurant establishments in Europe (during the Roman Empire) and in Asian countries, including the territory of modern Ukraine.

Key words: logistics, hotel and restaurant business, caravan-hut.

УДК 39: 391

Герасимчук Л. В.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ЗАСТОСУВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ ЕТНОГРАФІЧНИХ МУЗЕЇВ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ

В статті визначені переваги застосування інноваційних технологій в розвитку музеїв. Акцентована увага на їх ролі у вирішенні економічних питань даних установ. Обґрунтовані передумови та можливості залучення інвестицій у Закарпатську область.

Ключові слова: інноваційні технології, інвестиції, етнографічні музеї.

Перспективний розвиток туристичного комплексу Закарпатської області повинен базуватися на трьох складових: інвестиціях, інноваціях та інформаційних комунікаціях. Без широкого залучення зовнішніх інвестиційних потоків, реалізації державних інвестиційних проектів та активізації внутрішнього інвестиційного капіталу нереально розбудувати ефективний регіональний міжгалузевий туристичний комплекс. Без запозичення туристичних інновацій та переходу на прогресивні європейські стандарти неможливий розвиток конкурентоспроможного на міжнародному ринку туристичного сектора Закарпатської області. Без цілеспрямованих маркетингово-промоційних заходів з інформаційного «прориву» регіону проблематичною залишатиметься інтеграція у глобальний ринок туристичних послуг.

Тема дослідження інноваційних технологій в розрізі проблем функціонування та перспектив розвитку етнографічного потенціалу регіону є доволі актуальною для сучасної української економіки. Серед авторів сучасних досліджень є А. Вольфович, Г. Лорд [2, 34], М. Рутинський. Але не вирішеним залишається питання пошуку інвестицій та втілення інновацій для музеїв конкретних областей України.

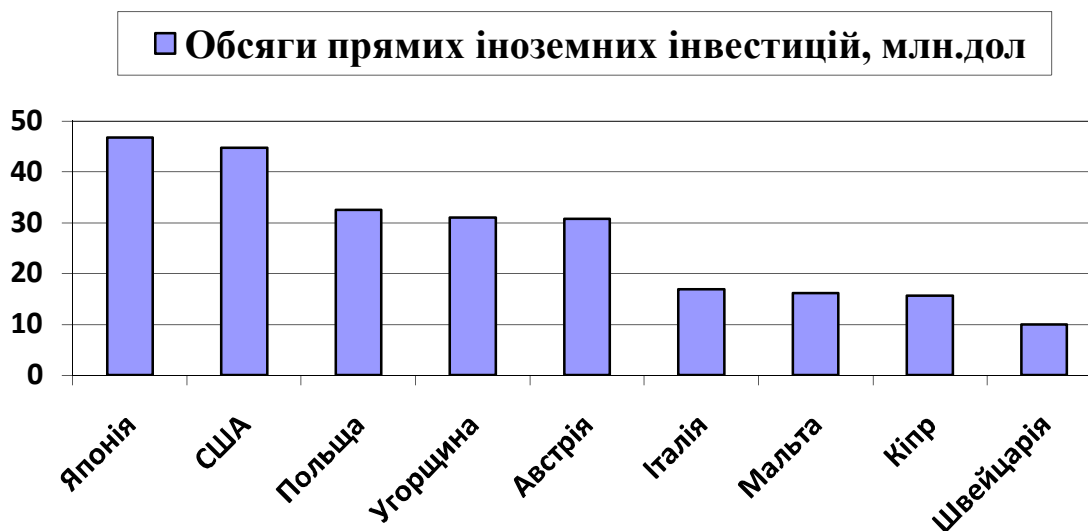
Мета статті — розкрити необхідність впровадження інноваційних технологій та пошук додаткових джерел фінансування для створення етнографічних музеїв Закарпатської області.

Згідно з даними Головного управління статистики за 9 місяців 2011 р. у Закарпатську область залучено 340,1 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій (14-те місце серед областей України), що відповідно становить 273,6 дол. США у розрахунку на одну особу (15-те місце серед регіонів України). За 9 місяців 2011 р. в економіку області вкладено 10,4 млн. дол. США прямих іноземних інвестицій, що на 3,6 млн. дол. США, або на 25,7 %, менше аналогічного періоду 2010р. У структурі прямих іноземних

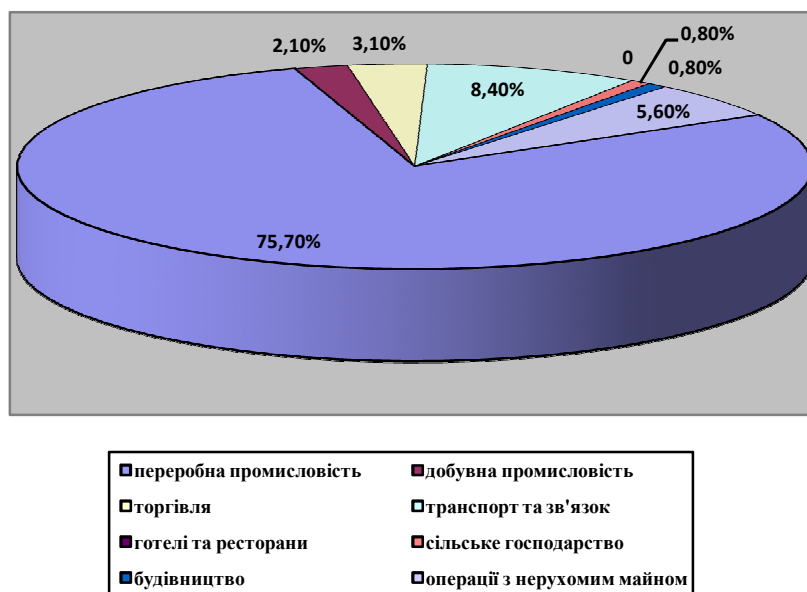
інвестицій близько 20,8 % — внески у формі рухомого і нерухомого майна, 79,2 % — грошові внески.

На сьогодні з іноземними інвестиціями функціонує 908 підприємств. В області працюють інвестори з 53 країн світу, при цьому на 10 з них припадає більше 83,0 % загального обсягу прямих іноземних інвестицій, де майже 65,0 % інвестицій країн Європейського Союзу [1, 12].

Найбільші обсяги прямих іноземних інвестицій надійшли з таких країн:

За видами економічної діяльності інвестиції розміщені наступним чином:

Як бачимо, найбільше коштів вкладається у промисловість, а розвиток туризму характеризується лише будівництвом готелів та ресторанів. Але Закарпатська область має найбільш оптимальні умови для розвитку туризму в цілому.

Розвиток ринкових відносин сприяв формуванню принципово нових умов діяльності для підприємств, організацій, установ. Разом із сферою матеріального виробництва, перед організаціями соціально-культурної сфери гостро постало питання успішної діяльності в умовах нової конкурентної боротьби. За цих обставин підприємствам, установам та організаціям, які працюють у цій сфері, треба вирішувати складне завдання, яке полягає у поєднанні економічної та соціальної ефективності їх діяльності.

Інтеграція України до світового співтовариства супроводжується складним і багатоаспектним процесом відродження національної свідомості та історичної пам'яті народу. В його основі — звернення до історичних витоків, відновлення традицій і духовних цінностей нації. Значна роль у цьому процесі належить музеям як скарбницям духовної спадщини, центрам культурно-духовного відродження народу, що сприяють гуманізації суспільства і ствердженню української нації.

Серед музеїв історичного профілю, особливим натуралізмом та переконливістю показу виділяються етнографічні музеї, які, завдяки специфічності своїх експозицій, мають змогу оперувати речовими матеріалами.

На території Закарпатської області нараховується близько 8 державних, 54 громадських музеїв. Серед них найбільш відомі такі етнографічні музеї: «Закарпатський музей народної архітектури та побуту», «Музей архітектури і побуту «Старе село», «Регіональний музей етнографії сіл пониззя ріки Теребля» та інші [3, 37].

Музейна справа в Закарпатті повинна бути спрямована, в першу чергу, на переосмислення ролі музею в соціально-економічному розвитку та культурно-духовному відродженні даного краю. На зміну пасивному відображенню дійсності приходить активний вплив на неї: відбувається якісна видозміна експозиційної роботи при розширенні сфери музейної діяльності, розробляються інноваційні програми культурно-освітньої діяльності, вдосконалюється експозиційний дизайн тощо.

Комерційний аспект «виїзної» діяльності має не менш важливе значення для музеїв. Адже виїзні експозиції здатні залучити набагато більшу кількість відвідувачів, зацікавити мешканців найбільших міст світу і, як наслідок, сприяти накопиченню значних фінансових (валютних) надходжень. На ці кошти адміністрація музею може не лише підтримувати обслуговуючу інфраструктуру, систему безпеки, виплачувати заробітну плату працівникам, за ці кошти музей здатен закуповувати нові раритети й поповнювати свої фонди, оплачувати наукові експертизи та реставрації музейних предметів, здійснювати видавничо-промоційну та рекламну діяльність тощо [5, 109].

Отже, участь музею у бізнес-структурах, крім професійного спілкування та обміну досвідом й інноваціями з іншими музеями, ефективною PR-кампанії й суспільного резонансу, активізує процес співпраці музею із інвесторами. Конкретні напрями та механізми такої повсякденної

співпраці — це окремий, надзвичайно вагомий аспект фінансової діяльності музейної установи.

Завдання формування музейно-орієнтованого туристичного продукту повинне спрямовувати менеджерів туризму на творчий пошук і активне використання видозмінених форм і методів музейної діяльності на основі історично усталених форм життєдіяльності конкретних територій і регіонів. Актуальним є створення нових типів музейно-освітніх осередків, характерною особливістю яких повинна стати поява в них, поряд з музейними, «немuseumних» видів діяльності: організація і проведення характерних для конкретної території фольклорних програм, музично-пісенних фестивалів, функціонування ремісничих майстерень та сувенірних крамниць, стилізованих під місцевий колорит кав'ярень, ресторанів тощо [4, 58]. У музейну практику повинні бути впроваджені новітні цифрові технології для поширення інформації про фонди, за допомогою якої музейні експонати залучатимуться для реалізації освітніх та виховних цілей. Враховуючи міжнародний досвід, у музейній практиці повинні з'являтися віртуальні музеї, які знайомлять користувачів з віртуальними виставками та галереями.

З цих позицій виглядає перспективною розробка методик роботи з відвідувачами, які змінюють їх роль і позиції у музейно-педагогічному процесі. Основна увага має концентруватись на дитячій та молодіжній аудиторії, а провідною тенденцією має стати перехід від її епізодичних зустрічей з музеєм до створення багатоступеневої системи музейної освіти. Музейні установи повинні стати центрами як формального, так і неформального спілкування для всіх категорій населення. Адже потенційні можливості музейних зібрань, що зберігаються у їх фондах, важливо презентувати та широко популяризувати усіма можливими шляхами, у тому числі, використовуючи сучасні інформаційні технології.

Саме в музеях в значній мірі, через призму своєї культури, через сприйняття культури інших народів, зароджується національна самосвідомість. Тому реалізація завдань, які стоять перед музеями, неможлива без урахування політичних, соціальних, економічних, технологічних факторів, що панують в суспільстві.

Література

1. Головне управління з питань європейської інтеграції, зовнішньоекономічних зв'язків та туризму Закарпатської ОДА [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.uzez.uz.ua/>
2. Лорд Б., Лорд Г. Менеджмент в музейном деле. — М., 2002.
3. Музеї Карпатського регіону. — Л.: Центр Європи, 2004. — 106 с.
4. Основи музеєзнавства, маркетингу та рекламно-інформаційної діяльності музеїв: Навч. посіб. / П. Горішевський, М. Ковалів, В. Мельник, С. Оришко. — Івано-Франківськ: Плай, 2005. — 240 с.
5. Рутинський М. Й., Стецюк О. В. Музеєзнавство: навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — 428 с.

Герасимчук Л. В.

**ПРИМЕНЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ
КАК ИНСТРУМЕНТ ПОПУЛЯРИЗАЦИИ
ЭТНОГРАФИЧЕСКИХ МУЗЕЕВ ЗАКАРПАТСКОЙ ОБЛАСТИ**

В статье определены преимущества применения инновационных технологий в развитии музеев. Акцентируется внимание на их роли в решении экономических вопросов данных учреждений. Обоснованы предпосылки и возможности привлечения инвестиций в Закарпатскую область.

Ключевые слова: инновационные технологии, инвестиции, этнографические музеи.

Herasymchuk L.

**THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES
AS A TOOL FOR PROMOTING
ETHNOGRAPHIC MUSEUMS OF ZAKARPATSKA REGION**

In the article the advantages of applying innovative technologies in the development of museums are determined. Accented attention to their role in addressing economic issues of data entities. The preconditions and possibilities of investment in the Zakarpatska region are proved here.

Keywords: innovative technology, investment, ethnographic museums.

УДК 338. 483. 13

*Бартош Л. П., Коптева І. О.
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова*

ЕТНОТУРИ ЯК ПРОДУКТ ДІЯЛЬНОСТІ ТУРОПЕРАТОРІВ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано стан розвитку етнотуризму в Україні. Розглянуто особливості етнотури та фактори впливу на процес його розробки. Досліджено діяльність українських туроператорів та їхні можливості створення етнотурів.

Ключові слова: етнотуризм, етнотур, туроператор.

У сучасних умовах глобалізації туризму, особливо серед населення високорозвинених країн світу зростає попит на пізнання не лише окремих пам'яток історії, чи навіть цілих ансамблів, а й етнотуристичних ресурсів, які сформувались і виникли в центрах зародження, розвитку і поширення етнографічних груп. Серед перспективних напрямів розвитку туризму в Україні у ХХІ ст. має стати розробка нових, цільових маршрутів для іноземних гостей і вітчизняних туристів. Етнокультурна спадщина є невичерпним ресурсом для розвитку туризму, і значення цього ресурсу зростає, набуваючи самостійної цінності [1, 256]. Мотивацією для вибору етнотуризму стає унікальність, неповторність культури того чи іншого етносу. За рахунок збереження етнографічної самобутності, особливо в сільській місцевості, етнотури набувають національного значення. Вони дають поштовх для відродження й розвитку традиційної культури: народної архітектури, мистецтва, промислів. Через сільський відпочинок мешканці урбанізованих територій з масовою культурою мають можливість пізнати справжні традиції регіону. Етнокультура села приваблює також іноземних туристів [2, 17].

Проблемами розвитку етнотуризму займалися такі вчені як Бейдик О. О., Любіцева О. О., Панкратова С. В., Стафійчук В. І., Мальська М. П., Худо В. В., Кифяк В. Ф., Токарев С. А., Полухіна А. Н., Анісімова О. В. та ін. В їхніх наукових працях відображені дослідження етноресурсів, теоретичні аспекти розвитку етнотуризму, характеристика різних регіонів України з позиції формування етнотурів. Беручи до уваги те, що туристична галузь України розвивається і знаходиться на шляху становлення, не всі аспекти етнотуризму досліджені в повному обсязі, особливо ті, що стосуються туристичних підприємств.

Метою даної статті є дослідження ролі українських туроператорів у створенні етнотурів, як привабливого туристичного продукту для туристів.

Враховуючи те, що регіони України мають велику насиченість етнокультурними ресурсами та значний потенціал щодо розвитку етноту-

ризму, його лідерами можна вважати: Івано-Франківську, Львівську, Закарпатську, Полтавську, Рівненську області та АРК. За наявності етнічних ресурсів, етнотури створюють і пропонують такі туроператори, як: «Етнотур», «Амікотур», «Унікальна Україна», «KVIM Travel», «ІнЛьвів» та інші.

На успіх функціонування туристичних підприємств впливають фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, від яких безпосередньо залежить процес розробки туристичного продукту. Особливий вплив мають складові зовнішнього середовища: споживачі, конкуренти, партнери, постачальники, державні установи, громадські організації, профспілки, наукові заклади. Всі ці елементи взаємодіють із процесом розробки турпродукту як єдина система для досягнення позитивного результату.

Таким прикладом є Харківщина, де екскурсійні маршрути складають представники громадських організацій разом із краєзнавцями при підтримці зацікавлених селищних рад. На даний час пропонується лише одна екскурсія, але незабаром планують презентувати ще, як мінімум, дві. Туристам пропонують таємничий курган у Первомайському районі області та музей Слобожанської архітектури просто неба у Золочівському районі. Організатори екскурсій впевнено висловлюють, що такі поїздки — це достойна альтер-натива тим об'єктам, які вже підготували для вболівальників ЄВРО 2012.

Під час перебування на Харківщині архітектор Мирослава Кизилова відмітила, що кращим способом відпочити від тяжких трудових буднів є етнічний туризм. Він дає можливість помандрувати мальовничими куточками України, побачити найкрасивіше власне багатство. А для українців загалом, це можливість пізнати і полюбити себе, як націю [3].

Серед таких куточків на Харківщині — первісний Великобурлуцький степ, що є регіональним ландшафтним парком, де мешкають різні види тварин, серед яких особливе місце належить бабаку. І нині зображено два бабаки на гербі Великобурлуцького району. Знайомство з тваринами і передбачає програма етнічного туру Харківщиною. В рамках туру організатори також пропонують туристам відпочити під тисячолітнім дубом у селищі Шевченкове, подивитись пам'ятку XVIII ст. — будинок-садибу Донець-Зхаржевських, де була знайдена Велесова книга, відвідати Свято-Онуфрієвський храм та Федорівське джерело цілющої води, а також спробувати оригінальних місцевих страв.

Вікторія Склярова, одна з розробників маршруту і представниця громадського об'єднання «Поступ», запевняє, що розвиток місцевого туризму треба починати з етнічного туризму. Саме він має зацікавити певну частину вболівальників, які приїдуть до Харкова на ЄВРО 2012 [3].

Як приклад можна також навести відомого туроператора «Етнотур», де назва відповідає сама за себе. Основний напрямок діяльності — Україна. Кожен туристичний маршрут Україною в компанії розробляється детально. Відшуковуються цікаві факти з української історії та культури, виїжджають особисто в місця, з ними пов'язані, готують маршрути і доповнюють їх

якісним сервісом. В Україні багато історичних і маловідомих місць, які варто відвідати [4].

Ще одним відомим туристичним підприємством, що спеціалізується на формуванні етнотурів, є «Унікальна Україна» — перший в Україні туристичний оператор, що організовує тури та екскурсії виключно Україною. В пріоритетних галузях — шкільний та корпоративний туризм, етнокорпоративи, екскурсійні та екстремальні тури, а також тури вихідного дня. Оператор обслуговує від 600 індивідуальних та групових туристів на місяць за більш як 30 напрямками. Основні маршрути: Карпати, Київщина, Азовське море [5].

Ексклюзивні маршрути, неходжені стежки та недоторкані землі: Поліський заповідник, Бирючий острів, Соколіні гори. Новинкою осені 2011 р. є перший запуск Карпатського трамваю у трьох варіаціях: фортеця Тустань, Манявський Скит, Львів. А туром-насолодою є «Озеро Синевир та Колочава», який заворожить найвищокогірнішим озером України, великим карпатським водоспадом Шипіт та найбільшим селом Закарпаття — Колочавою. Етнотур «Тіні забутих предків» привабить любителів фольклору та етнічності, де можна побачити село Криворівню із його незвичайною архітектурою, що робить його схожим на Афіни, відвідати музей Параджанова та музей Романа Кумлика. Цікаво, що у хатинці, де нині розташований музей Параджанова, жив сам режисер під час зйомок свого славнозвісного фільму. Музей же Романа Кумлика зацікавить величезною колекцією гуцульських предметів побуту та музичних інструментів. Під час екскурсії музеєм власник сам грає на всіх музичних інструментах [6].

Туроператор «ІнЛьвів» розробив етнорекреаційний проект, який має на меті дати можливість: відчувати себе в природному середовищі гір, поринути в життя, яким жили гуцули в давнину, змінити на кілька днів свій звичайний побут і позбутися міських клопотів. Проект відбувається в селі Вишній Березів Косівського району Івано-Франківської області, на відстані 30 км від міста Коломия. У розпорядженні відвідувачів є два будинки, що стоять поруч. Один з них — давня хата, у якій, власне, й відбувався проект. Тут всі разом варили давню гуцульську їжу, випікали в печі хліб і коржі, збивали масло, робили сир, бринзу, ткали килими і пряли, тут же виварювали сіль із соровиці (соляної ропи). Поруч в стайні лушили кукурудзу і мололи її на жорнах на муку. В іншій, так званій «новій хаті», пропонують всі зручності для сучасного життя. Тур триває три–п'ять днів. У програмі: прогулянка на полонину (у літній період там випасають худобу), підйом на гору Ратундол, збирання грибів і ягід, похід до джерела з соровицею, відвідини місцевої церкви, доїння корови, катання на коні або фірі, ліплення з глини і випалювання, автентичні гуцульські музики, при бажанні — танці; у зимовий період катання на санях. Програма залежить від погоди, релігійних свят. Зважаючи на пору року, можуть пропонуватися

й інші послуги. Якщо є час і бажання, додається ще екскурсія по Коломії та відвідини домашнього музею старожитностей [7].

Отже, Україна має великий потенціал щодо розвитку етнічного туризму, насамперед, завдяки своїм самобутнім традиціям, неповторній національній кухні, гостинності українців та наявності етнотуристичних ресурсів. Тому для успішного функціонування етнотуризму потрібно урізноманітнити діяльність туроператорів з урахуванням збереження етнокультурної спадщини.

Література

1. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України. Навч. посібник. — К.: Альтерпрес, 2007. — 369 с.
2. Лужанська Т. Ю., Махлинець С. С., Тебляшкіна Л. І., Сільський туризм: історія, сьогодення та перспективи: Навч. посібник /За ред. Волошина І. М. — К.: Кондор, 2008. — 385 с.
3. Етно-тури на Харківщині як початок розвитку місцевого туризму: від байбаків до храмів [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://altu.com.ua/News/?id=6076>
4. Туроператор «ЕтноТур» [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://maria.ua/ua/kyiv/turistichni-agencii-ta-firmi/turoperator-etnotur--915128>
5. Про нас [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://uu-travel.com/about/>
6. «Унікальна Україна» провела свій перший семінар [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://blog.uu-travel.com/lang/ua/id/unikalna-ukrajina-provela-svij-pershij-seminar-054/>
7. Етно тур [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.inlviv.info/services/ethnotour/uk/>

Бартош Л. П., Коптева И. О.

ЭТНОТУРЫ КАК ПРОДУКТ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРОПЕРАТОРОВ УКРАИНЫ

В статье проанализировано состояние развития этнотуризма в Украине. Рассмотрены особенности этнотура и факторы влияния на процесс его разработки. Исследована деятельность украинских туроператоров и их возможности создания этнотуров.

Ключевые слова: этнотуризм, этнотур, туроператор.

Bartosh L., Koptieva I.

ETHNIC TOURS AS A PRODUCT OF THE TOUR OPERATORS IN UKRAINE

The article analyses the development of ethnotourism in Ukraine. The features of ethnic tours and the factors influencing the process of its development have been considered in the article. The activities of Ukrainian tour operators and their ability to create ethnic tours have been investigated.

Keywords: ethnotourism, ethnic tours, tour operator.

УДК УДК338.48(477)

*Теребук С. В.
Львівський національний університет ім. І. Франка*

ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦІОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧНОГО ПРОДУКТУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто та проаналізовано національний туристичний продукт, оцінено стан туристичного ринку України та розроблено пропозиції щодо удосконалення розвитку туристичного продукту України.

Ключові слова: національний туристичний продукт, туристичний ринок, розвиток, туризм, туристичні ресурси, якість.

Формування національного туристичного ринку є наслідком складної взаємодії внутрішніх і зовнішніх соціально-економічних процесів, які спричиняють потребу в туризмі та формують попит на національний туристичний продукт. Саме ці процеси зумовлюють різні моделі формування як національного туристичного ринку, так і продукту.

Туристичний ринок в Україні знаходиться на стадії становлення, рівно ж як і національний туристичний продукт. Стан ринку туристичних послуг конгруентний стану економіки і визначається соціально-економічними та політичними процесами, що відбуваються в країні. Україна належить до країн, де туризм, як активний спосіб проведення дозвілля, заохочувався державою, пропагувався та стимулювався шляхом соціалізації туристичних послуг і тому був сприйнятий більшістю населення як складова способу життя. Поліпшення рівня та умов життя вводить туризм до споживчої суспільної моделі, особливо міського населення, стимулюючи попит і формуючи ринок туристичних послуг.

Метою статті є аналіз особливостей національного туристичного продукту та його вплив на покращання розвитку країни в цілому.

У зв'язку із зростаючим значенням розвитку туристичної сфери у світі, Україна теж не відступає у прагненні вдосконалення національного туристичного продукту. Тому багато закордонних та вітчизняних дослідників все частіше приділяють увагу даному питанню. Так, наприклад, Г. І. Михайліченко відмічає, що щорічно туристичний ринок України зазнає втручання факторів, які прямо впливають на розвиток національного туристичного продукту, дію яких важко або не можливо передбачити [1]. У той самий час О. Д. Чудновський зазначає, що саме правильно сформована інфраструктура туристичних підприємств дасть можливість максимально розвинути національному туристичному продукту [2].

Просування туристичного продукту — це комплекс заходів, спрямованих на створення та підготовку до реалізації туристичного продукту чи туристичних послуг (організація рекламно-ознайомлювальних

подорожей, участь у спеціалізованих виставках, ярмарках, видання каталогів, буклетів тощо).

Туристичний продукт — поняття комплексне, яке формується з багатьох взаємопов'язаних складових — туристичних послуг. Туристичний продукт — це сукупність речових (предметів споживання) та неречових (у формі послуг) споживчих вартостей, необхідних для задоволення потреб туриста, які виникають у період його туристичної подорожі. Специфіка сфери туризму полягає в тому, що продукт, який виробляється, частково або повністю не є відчутний на дотик, а ефект сервісу оцінюється споживачем в умовах певного емоційного стану, який залежить тільки від великої кількості факторів, серед яких такі суб'єктивні характеристики туриста, як: особливості виховання, вік, культурні традиції народу, представником якого є гість, поняття про комфорт, звички, самопочуття та психологічний стан на момент отримання послуг, фізіологічні особливості організму та ін. Все це загалом робить сприйняття якості турпродукту не завжди доволі об'єктивним, а залежним від індивідуальних характеристик кожного туриста. Отже, якість — один із найважливіших факторів у конкурентній боротьбі на ринку турпослуг.

Ключовим фактором для досягнення ринкового успіху виявляється цінність, додана у продукт спеціалістом з маркетингу. Таке явище можна спостерігати і стосовно туристичного продукту-місця, особливо, якщо він ґрунтується на широко використовуваних природних (море, гори) або антропогенних пам'ятках. Звісно, все це не стосується територій [3].

Важливе значення для розвитку національного туристичного продукту мають туристичні ресурси, які є основною метою подорожей. Внаслідок цих обставин вони зумовлюють і визначають найважливіші економічні показники туризму, такі як кількість туристів, ціна на послуги, географія подорожей, їх сезонний розподіл, тривалість перебування та ін. Тому комерційна робота в галузі туризму повинна будуватись на всеохоплюючому обліку туристичних ресурсів як в цілому у країні, так і в окремих регіонах.

Стратегічною метою розвитку туристичної індустрії в Україні можна визначити створення конкурентоспроможного на світовому ринку туристичного продукту, здатного максимально задовольнити туристичні потреби населення країни, забезпечити на цій основі комплексний розвиток територій та їх соціально-економічних інтересів при збереженні екологічної рівноваги та історико-культурного докiлля. Всі дії повинні бути зорієнтовані на досягнення цієї мети, мають бути синхронізовані із загальними темпами становлення ринкових механізмів і співвідносні з політикою структурних реформ в економіці. Вони повинні також враховувати накопичений досвід розвитку туризму у світі, що створює сприятливі умови доопрацювання та розроблення відповідної нормативно-правової бази туризму. Координація стратегічного розвитку культурної сфери і туризму на місцях повинна привести до більш тісної співпраці місцевої влади і реального бізнесу у вирішенні конкретних завдань зі

збереження культурної спадщини, впровадження в практику діяльності музеїв, національних заповідників, передової менеджерської практики, орієнтації для роботи в ринкових вимірах і координації діяльності з суб'єктами туристичної індустрії.

Перспективний розвиток туризму в Україні суттєво вплине на зайнятість населення. Якщо в 2009 р. кількість працівників у туристичній галузі складала 169 тис. чол., а зайнятість в туризмі з урахуванням інших галузей (транспорт, торгівля, зв'язок та ін.) та тимчасової зайнятості протягом активного туристичного сезону — 2,79 млн. осіб, то вже в 2015 р. ці показники складатимуть, відповідно, 220 тис. осіб і 3,63 млн. осіб [4]. Подальший розвиток демократії, політична стабільність, визначення пріоритетних напрямків економічного розвитку, майбутній вступ України до НАТО та ЄС — все це забезпечить створення високоприбуткової туристичної галузі, яка задовольнить потреби внутрішнього та міжнародного туризму, з урахуванням природнокліматичного, рекреаційного, соціально-економічного та історико-культурного потенціалу країни, її національних особливостей.

Формування національного ринку туристичних послуг може відбуватися під дією як внутрішніх, так і зовнішніх потреб. Стабільність національного ринку гарантується, перш за все, потребами внутрішніми, тобто потребами населення країни у відпочинку і змістовному проведенні дозвілля в подорожі. Обсяг цих потреб, їх структура, ритміка визначаються сукупною дією об'єктивних умов та суб'єктивних чинників, які саме й характеризують умови та стиль життя населення. Наявність мотивації залежить не тільки від демографічних характеристик споживача, зокрема, рівня освіти та рівня життя, що впливають на поінформованість і формують попит, а й від можливостей національного ринку країни не тільки задовольнити цей попит, а й сприяти виникненню мотивації, формувати та підтримувати її. Задоволення туристичних потреб, які створюються на зовнішніх ринках, також залежить від стабільності національного туристичного ринку, від його здатності створювати різноманітний туристичний продукт, стимулюючи попит. Таким чином, національний туристичний ринок створюється внутрішнім та зовнішнім попитом і внутрішньою пропозицією, просторово-часова збалансованість між якими забезпечується національною індустрією туризму.

Індустрія туризму — це міжгалузевий господарський комплекс, який спеціалізується на створенні турпродукту, здатного задовольняти специфічні потреби населення в проведенні дозвілля в подорожі шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення [5].

Тривале домінування внутрішнього туризму за соціалістичної доби обумовило сплеск попиту на міжнародні подорожі, що позначилось зміною статусу та розширенням участі України на ринку міжнародного туризму. Перш за все, розширилась участь країни на даному ринку. З країни-реципієнта з дозованим обсягом обслуговування вона перетворилась на

країну-генератора туристичних потоків зарубіжного (виїзного) туризму. Такий процес був притаманний на перехідному етапі для Польщі, Чехії, інших соціалістичних у минулому країн і має об'єктивне соціально-економічне підґрунтя. Поступові зміни на краще в економічній ситуації та певні зрушення на шляху поліпшення матеріального становища населення створили об'єктивні передумови для розвитку сприятливого стосовно туристичної діяльності ринкового середовища. Позитивні результати дала й державна туристична політика, перш за все, через впровадження системи ліцензування, що посилює контроль за якістю туристичного обслуговування. Але в міжнародному туризмі ситуація залишається нестабільною: погравлення туристичної активності чергується із спадами, відтворюючи в цих коливаннях не тільки стан внутрішнього ринкового середовища, а й світової ринкової кон'юнктури, де імідж України залишається ще невизначеним. Національний туристичний ринок України належить до реформованого типу і є ринком країни перехідної економіки з середнім рівнем соціально-економічного розвитку, що формує ринкові структури та індустрію туризму відповідно до макрорегіональних (європейських) стандартів. Сучасний етап характеризується відносно незначною участю у світовому туристичному процесі і переважанням експорту туристичних послуг [6].

Проведений фахівцями провідних професійних організацій туристичної індустрії, що об'єдналися у Раду з питань туризму та курортів, та Державної служби туризму і курортів системний аналіз ситуації показав, що в найближчій перспективі доцільно передусім зосередитися на формуванні ефективного механізму державно-приватного партнерства на всіх рівнях.

Варто зазначити, що зі зростанням ринкового потенціалу туристичної індустрії зростає і вага професійних асоціацій. Тож відповідальна влада має підтримати як саме інституційне будівництво громадських організацій, особливо на місцях, так і створити ефективні механізми державно-приватного партнерства по всій вертикалі — від столиці до кожного туристичного містечка. Ми впевнені, що задля ефективного розв'язання на національному рівні багатоаспектних проблем сучасного туризму, що охоплює майже всі сфери економіки та соціально-культурного життя, необхідно відновити діяльність Ради з питань туризму та курортів при Кабінеті Міністрів, забезпечивши участь у її роботі представників провідних структур професійного сектору. Поза сумнівом, культура та мистецтво, як складові якісного туристичного продукту, мають чимале значення для туризму та курортів, проте сучасна ситуація вимагає, щоб у розвитку галузі певною мірою брала участь більшість центральних органів влади. Це продиктовано й тим, що рівень мультиплікативного впливу туризму на інші галузі економіки в світі невпинно зростає [7].

Щоби привабити туриста, працівникам туристичної галузі потрібно показати йому цікаву картинку, яка асоціюватиметься з конкретним місцем.

Причому не обов'язково рекламувати всю країну, можна обмежитися містом або регіоном. Ми повинні показати, як окреме місто представляє країну. І над цим потрібно поміркувати. Туристи перш за все їдуть до міст, а не областей чи країн. Міський туризм є рушієм як національного, так і європейського туризму. Міста — це своєрідні вітрини регіонів і країн. Якщо брати загальноєвропейський ВВП, то туризм становить 10–15 %, але особливою є роль міського туризму: його частка у Європі сягає 60–70 %. Це відображається на економічних показниках [8].

Також, на думку експертів, попри кризу, в найближчі два десятиліття цей напрям в Україні та Європі далі динамічно розвиватиметься. І це відкритє виняткові перспективи для учасників міжнародного ринку вдосконалювати національний туристичний продукт. Від проведення в Україні ЄВРО 2012 однозначно виграє туристична галузь. Зрозуміло, що проведення чемпіонату Європи позитивно вплине на перерозподіл міжнародного туристичного потоку на користь України, сприятиме зростанню економічної ефективності вітчизняної сфери туризму, надходженням до бюджетів усіх рівнів. ЄВРО кардинально змінить ситуацію у туристичній сфері. Саме цей проект сприятиме зростанню конкурентоспроможності національного туристичного продукту, що підніме Україну на міжнародному ринку на основі забезпечення якості його складових, зокрема туристичної інфраструктури, впровадження «зірковості» готелів, вдосконалення обслуговування в межах транспортних вузлів (аеропорти, вокзали).

Національний туристичний продукт знаходиться на стадії становлення. Україна має всі необхідні передумови для забезпечення іноземним туристам якісного національного туристичного продукту: інфраструктура, архітектурна спадщина, додана цінність та організація й управління. Адже створення сприятливих умов для туристів не тільки покращує рівень життя в Україні, а й піднімає імідж країни на міжнародному ринку послуг. Держава, безумовно, сприяє забезпеченню інфраструктурного та інформаційного облаштування визначних історико-культурних об'єктів, включенню їх до раціонального використання у туристичній діяльності, формує мережі національних і регіональних туристичних маршрутів, систему інформаційного супроводу туризму шляхом створення і забезпечення роботи мережі туристичних інфоцентрів, встановлення орієнтаційних та інформаційних туристичних покажчиків, забезпечення комфортних і безпечних умов перебування туристів на рекомендованих туристичних об'єктах.

Література

1. Михайліченко Г. І. Експортна орієнтація національного туристичного продукту за рахунок різних видів новацій [Електронний ресурс] / Г. І. Михайліченко — Режим доступу до ресурсу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/vchtei/2011_2_1/nv-2011-v2_40.pdf

2. Чудновський А. Д. Туризм и компьютерные системы бронирования: учебн. пособие // А. Д. Чудновский. — М.: Ассоциация авторов и издателей «Тандем», 2007. — 400 с.
3. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму / В. К. Кіптенко. — К: Знання, 2010. — 502 с.
4. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні / В. Ф. Кифяк. — Чернівці: Зелена Буковина, 2003. — 312 с.
5. Любіцева О. О. Ринок туристичних послуг / О. О. Любіцева. — К.: Альтерпрес, 2002. — 232 с.
6. Любіцева О. О. Туристичний ринок України: сучасний стан, тенденції перспективи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://tourlib.net/statti_ukr/lubiceva.htm
7. Урядовий кур'єр. Анатолій Пахля, голова Державної служби туризму та курортів, Євген Самарцев, голова всеукраїнського громадського об'єднання «Рада з питань туризму та курортів» 2011.
8. Статистичний щорічник України за 2010 рік. — К.: Державний комітет статистики України, 2011. — 567 с.

Теребух С. В.

ХАРАКТЕРИСТИКА НАЦИОНАЛЬНОГО ТУРИСТИЧЕСКОГО ПРОДУКТА И ПЕРСПЕКТИВЫ ЕГО РАЗВИТИЯ

Рассмотрены и проанализированы национальный туристический продукт, оценено состояние туристического рынка Украины и разработаны предложения по совершенствованию развития туристического продукта Украины.

Ключевые слова: национальный туристический продукт, туристический рынок, развитие, туризм, туристические ресурсы, качество.

Terebukh S.

THE DESCRIPTION OF NATIONAL TOURIST PRODUCT AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT

Considered and analyzed the national tourist product, assessed the state of the tourism market of Ukraine and made proposals for improving the development of the tourist product of Ukraine.

Keywords: national tourism product, tourism market development, tourism, tourist resources, quality.

УДК 399.85

Івашко Ю. П., Бєєр О. О.

Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ЕТНОТУРИЗМУ ТА ВИКОРИСТАННЯ АНІМАЦІЙНИХ ПРОГРАМ В НЬОМУ

В дослідженні розглянуті теоретичні аспекти етнотуризму, особливості внутрішнього і зовнішнього різновидів етнотуризму та його основні об'єкти. В статті також проаналізовані можливості застосування анімаційних програм в етнографічному туризмі та їх основні компоненти.

Ключові слова: етнотуризм, етнографічний об'єкт, анімаційні програми.

Етнічний туризм сьогодні є одним з найперспективніших напрямів розвитку туризму в багатьох країнах. Це відносно новий, особливо для українського туристичного ринку, вид туристичних послуг, який здатен задовольнити цілий ряд духовних потреб людини, відновити її моральний стан, під час якого людина перш за все відновлює свої духовні сили, поєднуючи це з покращанням загального стану організму за рахунок відпочинку в віддалених від великих міст місцях країни. Головною метою під час формування етнотурів є знайомство з традиціями, звичаями, культурою, національною кухнею, способом життя різноманітних етнічних груп на території тієї чи іншої країни. Найповніше це можна відобразити лише через використання образних знахідок і неординарних рішень, що найбільш яскраво і художньо відтворюють ту чи іншу проблему, історичну епоху, а саме через додавання в тур саме тієї дії, за допомогою якої турист зможе найбільш зримо і повно сприйняти задум туру. Тому використання анімаційних програм у сфері етнічного туризму допоможе найбільш яскраво і різноманітно представити програму туру.

Теоретико-методологічні аспекти етнотуризму та питання організації анімаційних програм в туризмі вивчали такі відомі вчені, як Ю. В. Алексєєва, В. К. Федорченко, В. І. Цибух, І. М. Школа, М. І. Долішній, Е. Н. Сапожнікова, А. Ю. Александрова, Гаранін Н. І., Булигіна І. І. та ін. В їх працях розглянуті історія та культура різних країн, їх народонаселення, основні поняття туристичної анімації, її види та функції. Також в них розглянуті теоретичні і практичні положення щодо державного регулювання і підтримки розвитку етнотуризму в Україні та закордоном [2, 52].

Метою статті є розробка теоретичних аспектів розвитку етнотуризму, а також обґрунтування використання анімаційних програм у проведенні етнотурів.

Сьогодні туризм постає як надзвичайно багатий за змістом і розмаїтий за проявом соціальний феномен. Своїми функціями — світоглядною, культурною, пізнавальною, соціальною, комунікативною, інтегративною,

рекреаційною — він істотно впливає на людину, її ціннісні орієнтації, процеси самопізнання і самовдосконалення. Етнічний туризм — один із напрямів культурно-пізнавального туризму, що є в даний час привабливим для багатьох країн. Найбільш важливим в організації етнічного туризму є ознайомлення учасників з традиціями і культурою різних етносів. Традиції — це система позицій, цінностей, норм поведінки і принципи відносин між людьми в країні, ритм і пульс її життя. Характеристика традицій включає аналіз існуючих традицій, їх місце в житті країни та їх прив'язку до конкретних етносів і територій. Роль традиції неоднакова в різних сферах соціального життя. У меншій мірі традиція проявляється в економіці, досягає максимуму в релігії. Товариства і соціальні групи, беручи одні елементи соціокультурної спадщини, у той же час відкидають інші, тому традиції можуть бути як позитивними (що і як традиційно приймається), так і негативними (що і як традиційно відкидається) [5, 426].

Етнічний туризм — це також чудовий спосіб дізнатися більше про своє коріння або вивчити історію народу вченим, любителям. Різновидом етнотуризму є етнокультурний туризм. Він має спільні риси з іншими видами. Зокрема, з сільським, якщо національна група проживає у сільській місцевості, зеленим, якщо місця відвідування і проживання розташовуються на території натуральних природних ландшафтів з елементами благоустрою: лісів, луків, озер, лісопарків, гідропарків, ботанічних садів [3, 508–510].

Досліджуваний вид туризму може бути як внутрішнім (наприклад, відвідування глибинки міськими жителями з метою ознайомлення з архаїчними говорами, фольклором, побутом, культурою і мовами автохтонних народів), так і зовнішнім, який пов'язаний з відвідуванням історичної батьківщини або місць народження родичів. Останній різновид часто називається ностальгійним туризмом, який отримав доволі широке розповсюдження у ряді регіонів світу — Ізраїль, Вірменія, Греція, Україна, Італія. Говорячи про ностальгійні тури, можна виділити один з підвидів такого туризму, як відвідування родичів і друзів (*relative & visitorstour*). Але цей вид туризму підходить не для всіх людей, більшість — це ті, хто має родинні зв'язки із землями, до яких вони їдуть.

Основна частина програм і мета приїзду учасників етнічного туризму — індивідуальне (або невеликими сімейними групами) відвідування різних регіонів. Туристичні ресурси для етнічного туризму багаті і своєрідні. Це пам'ятки архітектури, музейні експозиції, архівні матеріали, мальовничі природні місця. У сукупності все це створює сприятливі умови для відпочинку та ознайомлення з історією та культурою народу [4, 217].

Як і для будь-якого іншого виду туризму, для етнографічного характерні свої специфічні об'єкти показу або етнографічні об'єкти. Етнографічний об'єкт — це культурно-історичний об'єкт (явище), що містить інформацію про етнічні прояви в традиційно-побутовій культурі.

Етнографічний об'єкт необхідно розглядати як систему ознак, що характеризує культуру етносу в поєднанні його оригінальних і специфічних конкретних форм. До оригінальних форм відносяться явища і предмети традиційно-побутової культури, відповідні даному господарсько-культурному типу і характеризують неповторні риси етносу (прикраси, орнаментация і т. п.). Специфічні конкретні форми присутні при вираженні в культурі етносу явищ, пов'язаних з проявом ознак господарсько-культурного типу, природно-географічної зони, етнокультурної сфери, з проникненням елементів сільської та міської культури, впливом сучасних етнічних процесів [6, 198].

Виділяють наступні категорії об'єктів, які можна віднести до етнографічних:

- пам'ятники архітектури, виконані в традиційному для етносу стилі і пов'язані з певним періодом в культурному житті етносу (причому в деяких конкретних випадках етнічна приналежність архітектора не відіграє суттєвої ролі);
- культові споруди, що відображають конфесійну приналежність представників того чи іншого етносу, що відрізняються набором традиційних прийомів в архітектурі, орнаментации;
- некрополі, кладовища з традиційними надгробними спорудженнями, написами на рідній мові, орнаментацией (в якості об'єкта можуть виступати і окремі поховання з унікальними надгробками);
- традиційні житла (нежитлові, але зберегли зовнішній вигляд і внутрішнє планування; житлові — з традиційним інтер'єром, оздобленням, набором традиційних предметів побуту);
- поселення, що зберегли «етнічний тип», у місцях компактного проживання представників того чи іншого етносу, з традиційним плануванням вулиць, положенням жител і господарських споруд;
- побутові об'єкти, відповідні традиційному господарському типу: колодязі, фонтани, млини;
- місця проведення народних свят за участю фольклорних ансамблів, використанням традиційного одягу;
- місця відродження народних промислів і традиційних занять;
- етнографічні музеї, виставки, комплекси етнографічних предметів;
- комплекси архітектурних або культових споруд, що створюються представниками різних етносів в місцях тривалого спільного проживання;
- археологічні об'єкти (пам'ятники культури), що мають етнічну специфіку [7].

Програма етнографічних турів повинна бути складена з урахуванням інтересів туристів, які захоплюються фольклором, що цікавляться історією і національними особливостями даного регіону. Технологія організації таких турів передбачає комплексний тематичний підбір екскурсій та дозвіллевих заходів, які висвітлюють національні особливості і багатства регіону.

Доцільно забезпечити автобуси аудіокасетами із записами національ-

ної музики для відтворення її під час тривалих переїздів, що готує туристів до сприйняття теми, а гід може прокоментувати музичний супровід. Незайвим буде відвідування тих місць, де туристи зможуть придбати на пам'ять вироби народних промислів, тому під час організації турів необхідно залишати туристам вільний час для відпочинку, прогулянок і покупок [8].

Туристична анімація — це різновид туристичної діяльності, що здійснюється на туристичному підприємстві (туркомплекс, готель) або на транспортному засобі (круїзний теплохід, поїзд, автобус і т. д.), або в місці перебування туристів (на міській площі, в театрі чи парку міста і т. д.), яка залучає туристів до різноманітних заходів через участь у спеціально розроблених програмах дозвілля. Іншими словами, туристична анімація — це туристична послуга, під час надання якої турист втягується в активну дію [1, 16].

При розробці анімаційних програм в етнографічному туризмі необхідно включати відвідини фольклорних свят, концертів народних колективів. Привабливим є особиста участь туристів у танцях, хороводах, іграх і т. д. Добре також пропонувати при цьому послуги фото- і відеозйомки.

На жаль, використання етнографічних об'єктів як анімаційних часто пов'язане з низкою проблем. Деякі за своєю унікальністю заслуговують на увагу туристів, але знаходяться у недостатньо хорошому для огляду стані або мають погану транспортну доступність. Однак одиничні етнографічні об'єкти, тобто розкидані на території різних віддалених один від одного територіальних одиниць і тому не включені в екскурсію, можуть бути прекрасним анімаційним об'єктом за умови грамотно складеної анімаційної програми [8].

Об'єкти етнографічної спадщини повинні бути представлені розумно і творчо. Регіон, який бажає стати популярним етнографічним туристичним напрямом, повинен володіти унікальними культурними комплексами з захоплюючими анімаційними програмами і пропонувати їх на туристичному ринку.

Компонентами анімаційних програм в етнографічному туризмі виступають:

- культура святкувань українських селян, що характеризується своєю унікальністю, різноманітністю, обрядовістю, та може бути використана для організації анімаційних подієвих турів;
- велике значення має використання календаря свят та знаменних подій. Такі тури викликають інтерес туристів до тих чи інших дат, свят, а особиста участь в анімаційній програмі робить їх незабутніми;
- історія та архітектура, що виражають культурний потенціал регіону. У числі цікавих нововведень у сфері використання анімаційних послуг з метою презентації історико-архітектурної спадщини та залучення туристів можна виділити спеціальні світлозвукові шоу-програми, які поширені в Європі і країнах Середземномор'я. А фортеці, садиби, палаци, замки та інші архітектурні об'єкти є важливими елементами

- туристично-анімаційної програми і охоче відвідуються туристами. Вони цікаві як об'єкти анімації тим, що в них або на їхньому тлі проводяться шоу-вистави, свята, костюмовані бали;
- література, її твори мають здатність створювати враження про країну і її культуру. У розважальні програми для туристів доцільно включати літературні вечори. У рамках пізнавального туризму рекомендується організовувати літературні тури з анімаційними уявленнями місцями, що пов'язані з іменами авторів та героїв відомих літературних творів, інші заходи;
 - агрокультура. Рівень розвитку сільського господарства, екологія і екологічність продуктів харчування привертають увагу туристів, а також фермерів і виробників сільськогосподарської продукції, що цікавляться агрокультурою регіону. У програму спеціалізованого туру доцільно включати різні заходи, під час яких туристу буде цікаво познайомитися з асортиментом продукції, що випускається в цій місцевості, прийняти участь в процесі її виробництва, наприклад у зборі врожаю;
 - національна кухня складає важливий елемент культури регіону. Туристи люблять пробувати національні страви тієї країни, де подорожують. Наприклад, майже всі туристи, які відвідують вперше Україну, бажають покуштувати борщ і сало. Особливий інтерес у туристів викликають кафе, ресторани, трактири, оформлення яких гармоніює з пропонованим меню. Наприклад, ресторан, що спеціалізується на стравах української кухні, оформлений у національних традиціях. Харчування є важливим елементом поїздки, тому особливості національної кухні, асортимент страв, їх якість обов'язково залишать слід у спогадах не тільки про відпочинок, а й країну. Таким чином, збереження культурної спадщини та його раціональне використання мають визначальне значення для сталого залучення туристичних потоків і збереження популярності конкретного туристичного напрямку;
 - фольклор. Витоки світової літератури — у героїчному епосі, казках, легендах, піснях, прислів'ях, загадках, у тому, що, зазвичай, називають фольклором. Музичний потенціал регіону є одним з привабливих елементів культури. У деяких країнах музика виступає як основний фактор залучення туристів. Відомі музичні фестивалі щорічно збирають тисячі учасників. Аудіоплівки із записами національної музики, реалізація яких поширена у більшості туристичних центрів, служать прекрасним засобом знайомства туристів з культурою народу. Етнічні танці — характерний елемент національної культури. Практично кожен регіон має свій національний танець. Знайомство туристів з танцями може відбуватися на спеціальних шоу, фольклорних вечорах, під час розважальних анімаційних програм. Декоративно-прикладне мистецтво і народні промисли для туристичної галузі, пропозиції широкого асортименту сувенірів, виконаних майстрами та ремісниками.

ками. Сувеніри — хороша пам'ять про країну. На підприємствах або в магазинах національного стилю місцеві майстри виготовляють вироби безпосередньо у присутності покупців, а також пропонують це зробити туристу. Така форма торгівлі є своєрідною пам'яткою регіону, викликає чималий інтерес у туристів і тому повинна плануватися в анімаційних програмах;

- образотворче мистецтво — один з важливих елементів культури, здатних сформувати переконливий мотив до туристичної поїздки. Також мистецькі фестивалі, широко представляють різноманітні види та елементи національного образотворчого мистецтва [8].

Отже, найбільш чітко і яскраво етнокультура проявляється в етнічних традиціях, символіці, різних формах матеріальної культури, фольклорі. Тому, під час формування етнотурів найголовнішими аспектами є знайомство з традиціями народів, їхніми звичаями, культурою, національною кухнею, способом життя на території тієї чи іншої країни, а для більш яскравого їх відображення варто застосовувати анімаційні програми. Вони допоможуть унаочнити та відчутти краще особливості різноманітних етнічних груп на території тієї чи іншої країни.

Література

1. Гаранин Н. И., Булыгина И. И. Менеджмент туристской и гостиничной анимации. — М.: 2002. — 120 с.
2. Гулич І. І., Шикеринець В. В. Зарубіжний досвід розвитку етнотуризму та можливості його застосування в Україні (на прикладі Франції) // Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених. — Львів, 2011. — С. 52–56.
3. Долга С. А. Перспективи розвитку нових напрямків туризму в Україні та потенційні можливості спелеотуризму в нашій державі // Туризм у ХХІ столітті: глобальні тенденції і регіональні особливості: Матеріали II-ої міжнародної науково-практичної конференції. — К., 2002. — С. 507–523.
4. Кляп М. П., Шандор Ф. Ф. Сучасні різновиди туризму: Навч. посіб. — К.: Знання, 2011. — 334 с.
5. Кононенко Б. И. Большой толковый словарь по культурологии. — М.: Вече 2000; АСТ, 2003 — 512 с.
6. Токарев С. А. Этнографический туризм: учебное пособие / С. А. Токарев, М., 1978 г.
7. Этнографический туризм [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://turism.rossii.ru/extream/qground/ento.html>
8. Особенности развития этнографического туризма на современном туристском рынке. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.freepapers.ru/107/osobennosti-razvitiya-jetnograficheskogo-turizma-na/62280.406617.list1.html>

Ивашко Ю. П., Беер О. О.

**ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ ЭТНОТУРИЗМА И
ИСПОЛЬЗОВАНИЕ АНИМАЦИОННЫХ ПРОГРАММ В НЕМ**

В исследовании рассмотрены теоретические аспекты этнотуризма, особенности внутренней и внешней разновидностей этнотуризма и его основные объекты. В статье также проанализированы возможности применения анимационных программ в этнографическом туризме и их основные компоненты.

Ключевые слова: этнотуризм, этнографический объект, анимационные программы.

Ivashko J., Bieier O.

**THEORETICAL ASPECTS OF THE ETHNOTOURISM DEVELOPMENT
AND USING ANIMATED PROGRAMS IN IT**

The study examined the theoretical aspects of ethnotourism, especially domestic and foreign kinds of ethno-tourism and its main objects. The paper also analyzed the possibility of using animation programs in the ethnotourism, and their main components.

Keywords: ethnotourism, an ethnographic object, animation programs.

УДК 338.486:641/642

Івашко Ю. П., Бабич А. С.
Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова

ГАСТРОНОМІЧНИЙ ТУРИЗМ: МОЖЛИВОСТІ РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

Стаття аналізує стан розвитку гастрономічного туризму в Україні. Розглянуто визначення гастрономічного туризму та проаналізовано його види. Досліджено сучасний стан та можливості розвитку даного виду діяльності в Україні. Здійснено порівняння гастрономічного туризму України в залежності від регіонів.

Ключові слова: гастрономічний туризм, кулінарний туризм, національна кухня, традиції, фестиваль.

Туризм — доволі динамічна галузь, яка з кожним днем набирає темпів свого розвитку, тому характерно, що вона розгалужується на все нові і нові види та напрямки [7]. Сучасний турист стає все більш вимогливішим до якості та унікальності туристичного продукту, він прагне не лише задовольнити свої потреби у відпочинку, а й збагатити себе новими знаннями, вміннями та досвідом. Для того, щоб зацікавити туристів і вигадуються різні напрямки туризму. Одним з таких незвичайних видів туризму став гастрономічний туризм, як можливість спробувати щось нове і випробувати яскраві емоції. Даний вид туризму набирає все більшої популярності, адже знайомство з місцевою кухнею є невід'ємною складовою будь-якого відпочинку [6].

Зважаючи на кулінарні традиції України, на звичаї та кухню українського народу, смаки українських гурманів, стає зрозумілим, що гастрономічний або кулінарний туризм є одним з перспективних напрямків розвитку туристичної галузі країни в цілому. При якісній рекламній компанії, підтримці з боку держави, невід'ємних вітчизняних та іноземних інвестиціях, а головне — участі туристичних підприємств в процесі становлення та розвитку даний вид туризму здатен стати не лише одним з основних напрямів туризму в Україні, а й одним з найбільш популярних його видів, що і визначає актуальність даної теми.

Проблемою розвитку гастрономічного туризму розглянуті в наукових працях українських та зарубіжних авторів. Серед яких можна виділити: Ковалю О. Д., Старосту М. П., Волкова І. А., Городецьку Н. М., Стручаліну А. П. [2, 271].

Головною проблемою під час вивчення гастрономічного туризму та організації кулінарних турів для туристичних фірм України є те, що це достатньо новий напрям туризму, який потребує подальшого вивчення та розгляду, дана тематика є не достатньо глибоко дослідженою.

Гастрономічний туризм — не лише традиційна подорож, а досконало продуманий комплекс заходів, які включають в себе дегустацію традиційних для певної місцевості страв, окремих інгредієнтів, яких неможливо знайти в інших містах чи країнах [1, 96].

Гастрономічний туризм, у свою чергу, поділяється на три види: сільський, міський та присвячений одному продукту. Сільський гастрономічний туризм включає в себе поїздку в село, до витоків місцевої кухні. Тут можна дізнатися автентичні рецепти приготування тих чи інших страв, побачити як збираються інгредієнти для них і самому особисто взяти участь в кожній стадії процесу.

Також існують тури, де мандрівників навчають приготуванню страв кращі майстри своєї справи. Шеф-кухарі охоче діляться секретами традиційної кухні з туристами, які самі готують страви з місцевих інгредієнтів за старовинними рецептами.

Міські гастрономічні тури включають в себе, як правило, відвідування кращих ресторанів країни. Сюди ж можна включити відвідання кондитерських в тих країнах, кондитерська майстерність яких славиться на весь світ. Для тих, хто не бажає ризикувати або пробувати нові незвичайні страви, чудово підійдуть туристичні маршрути місцями виробництва того або іншого продукту.

Карта гастрономічного мандрівника практично нічим не обмежена, тому що кожна країна може запропонувати щось своє в цьому виді туризму. Адже у кожного народу кухня так само неповторна, як і його характер [7].

Підтвердженням популярності гастрономічних турів є дослідження, проведені сайтом Hotels і журналом ABC. За результатами дослідження виявилось, що перше місце серед гурманів отримала Італія. Її кухню визнали улюбленою 56 % опитаних. Щодо другого місця, то думки розділилися: 32 % туристів віддали перевагу французькій кухні (жаб'ячі лапки, фуа-гра), українські ж туристи виявилися патріотами — 52 % опитаних віддали свої голоси стравам традиційної української кухні. На третьому місці виявилися кухні азійських країн. У світі третім за популярністю став Таїланд.

Варто відзначити, що для гурманів з азійських країн питання харчування стоїть гостріше, ніж для європейців, для яких особливості національної кухні хоч і представляють інтерес, але все ж не є вирішальним чинником під час вибору напрямку подорожі. Більше 50 % японців і 40 % корейців принципово обирають напрямок для подорожі, виходячи з гастрономічних особливостей країни. У Європі ж лише для французів і англійців національна кухня є одним з важливих чинників під час вибору туру, — так відповіли більше половини респондентів з обох країн.

Близько третини українських туристів взагалі не враховують місцеву кухню під час вибору місця відпочинку, проте, перебуваючи на відпочинку, більше 80 % українців, як і жителів інших країн, вважають своїм обов'язком продегустувати місцеву кухню.

Під час вибору типу харчування більшість іноземних туристів і наших співвітчизників зазвичай віддають перевагу тим турам, до яких включено лише сніданок. При цьому близько 30 % французів і жителів Сінгапуру взагалі не харчуються в готелях, вважаючи за краще місцеві ресторани. Близько 13 % українців і англійців обирають систему «все включено» з безкоштовними напоями та закусками [6].

Враховуючи досвід країн світу, гастрономічний туризм — це достатньо новий для України вид туризму, який має великі перспективи розвитку, а організація гастрономічних турів сприятиме відродженню національних кулінарних традицій українського села.

З досліджень Волкова І. А., Ковалю О. Д., Старости Н. П., узагальнюючи, гастрономічний туризм можна визначити як подорож країною або за її межі, метою якої є ознайомлення з національними особливостями місцевої кухні, кулінарними традиціями, звичаями та куштування страв, приготованих за цими традиціями.

Метою статті є узагальнення визначення перспективно нового виду туризму — гастрономічного, та виявлення потенціалу України для його розвитку.

Україна славиться своїми гастрономічними традиціями з давніх-давен. Адже, яка багата наша країна на свої кулінарні шедеври та гурманні фестивалі. Багаторічні традиції, самобутня кухня, особлива культура, гостинність українського народу та багаточисельні гастрономічні фестивалі створюють передумови розвитку даного виду туризму.

Наприклад, на Тернопільщині проходить фестиваль «Вареник-фест». Місце проведення — Збараж, під час відкриття туристичного сезону — в травні. Дійство проходить на території Збаразького замку. Гастрономічний туризм тут доречно поєднується з пізнавальним, адже окрім смачних частувань, можна насолодитися шедеврами фортифікаційного мистецтва XVII ст. Також розвиток гастрономічного туризму можливий на Тернопільщині за рахунок рибного фестивалю «КоропФест», що проходить на території пам'ятки садово-паркового мистецтва — палацу графа Бадені. Отримати гастрономічне задоволення всім бажаючим пропонує також місто Борщів. Уже п'ять років поспіль тут на центральній площі влаштовують фестиваль «Борщів». Цікаво, що під час свята цю національну страву готують не тільки фахівці, а й звичайні відвідувачі фестивалю [3].

Серед інших гастрономічних фестивалів можна виділи: фестиваль любителів сала «З любов'ю ... до сала», що проходить вже VI-й раз поспіль в Луцьку та є переможцем всеукраїнського конкурсу «На кращий фестиваль у 2010 році» за рейтингом Агенства УНІАН. Мета проведення даного фестивалю — це підтвердження давньої традиції українського народу та іміджева реклама м. Луцька і Волинського краю в Україні у міжнародному співтоваристві [8].

Також важливе значення для напряму гастрономічного туризму має фестиваль «Червоне вино», місце проведення — м. Мукачево, проходить

під час святкування Старого Нового року — 14 січня, коли закарпатські винороби виставляють свої найкращі вина. Гості можуть дегустувати закарпатські вина домашнього та заводського виробництва, придбати пляшку, або, навіть, бочку вина. Продажу передусь дегустація — всі винороби наливають свої вироби усім охочим. Нерідко серед вин трапляються справді рідкісні й смачні сорти. Апогеєм усього цього є визначення найкращого винного напою в кількох номінаціях. Кращих серед виноробів-любителів визначає журі, яке складається з висококваліфікованих фахівців виноробства, і визначає найсмачніші вина в номінаціях: краще червоне, біле та десертне вино. Переможець уже традиційно отримує в подарунок поросю.

У рамках цього фестивалю проходить величезна кількість конкурсів, різдвяних вистав, місцеві виконавці співають пісні, а місцеві майстрині до вина готують закарпатські страви і смажать шашлики. Дійсно, гостинні мукачівці вміють зробити з фестивалю «Червоне вино» справжнє театралізоване дійство, на цьому святі цілющого сонячного напою Ви не побачите сумних осіб, люди жартують, колядують і у всіх гарний настрій [9].

Для справжніх гурманів, як національних, так і закордонних, можна запропонувати Свято Шоколаду, що відбувається кожного року у Львові. Місце проведення — площа перед Львівською оперою, Львівський Палац мистецтв. Наступного року фестиваль прохідиме у шосте.

Уже багато століть Львів тішить своїх жителів і гостей унікальною аурою з ароматом кави і шоколаду. У Львові шоколад їдять, п'ють, дарують, ним пишаються, насолоджуються, захоплюються, з ним фантазують, ідуть у гості, освідчуються в коханні, приймають серйозні життєві рішення. І тільки у Львові — найбільш солодкому місті України — шоколад називають особливо — «чоколяда». Львів'яни навіть вигадали власну вільноконвертовану валюту — хочеш комусь віддячити, кажеш: «З мене чоколяда».

На Святі Шоколаду туристів чекають: створення та поїдання найдовшого шоколадного торта, майстер-класи з виготовлення шоколадних виробів, бризки шоколадних фонтанів, конкурси, забави, цукерковий кулькоспад, розваги для дітей і дорослих, виступи музичних груп і театральних колективів, а також працюватиме імпровізована шоколадна фабрика, на якій майстерні демонструватимуть процес виготовлення шоколадних солодоців [10].

Можливий розвиток гастрономічного туризму і на Житомирщині, в місті Коростень, де проходить «Фестиваль дерунів». Програма свята складається з транспоранта, що прославляє деруни, конкурсу на кращий твір і головної частини фестивалю — конкурсу на кращий дерун, а також найяскравіша презентація та багато-багато інших конкурсів. Особливістю фестивалю є школа дерунярства, яка лише за п'ять уроків зробить з туристів професіоналів цієї справи [11].

Серед інших найбільш популярних фестивалів та свят присвячених кулінарним традиціям українського народу можна виділити: Фестиваль полуниці в Черкасах, Масляниця (Черкаси), Фестиваль вина і меду «Сонячний напій» (Ужгород), Фестиваль різники в селі Геча (Закарпаття), Свято сиру і вина, «На каву до Львова», Свято пампуха (Львів) та багато-багато інших. Адже з кожним роком українські кулінарні свята стають все більш цікавими і більш різноманітними. Формуються і свої традиції в регіонах, на карті країни можна позначити навіть нові кулінарні столиці. «Хлібна столиця» — Черкащина, де поважають хліборобські традиції і проводять багато свят, пов'язаних з хлібом. «Солодкою столицею» все більше стає Львів з його фестивалями кави, шоколаду, пампуха тощо. Нарешті, «м'ясною столицею» по праву є Закарпаття, де «не розучилися пекти цілого бика на рожні і проводять регулярні оглядини опонентів-вегетаріанців» [5].

Проаналізувавши найпопулярніші гастрономічні фестивалі в Україні, можна сказати, що гастрономічний туризм розвинутий нерівномірно. Його головна частка сконцентрована у західних областях країни. Тому доречно зробити акцент на його розвитку у південних та східних землях України, які зберегли свої самобутні традиції приготування їжі та гостинності.

Наша кухня унікальна за своєю різноманітністю і насиченістю, її історія сягає стародавніх століть. Напевно, жодна кухня світу не має такої глибокої історії та традицій.

Гастрономічний туризм — ніша, в якій не так багато конкурентів. Тому українцям варто прикласти чималих зусиль для того, щоб даний вид туризму здобув популярність не тільки серед українських гурманів, а й на міжнародному рівні. Гастрономічний туризм — це дуже цікавий напрямок для маркетингу міст, адже це ніша, в якій не так багато конкурентів, та яка є доволі прибутковою [4].

Варто зазначити, що з огляду на багатовічні традиції та унікальну українську кухню, гастрономічний туризм є доволі перспективним напрямом, який за умов якісної рекламної компанії, підтримки з боку держави та безпосередньої участі туристичних підприємств, здатен стати одним з основних та найприбутковіших напрямів туризму в країні.

Література

1. Смолій В. А., Федорченко В. К., Цибух В. І. Енциклопедичний словник-довідник з туризму / Передмова В. М. Литвина. — К.: Видавничий дім «Слово», 2006. — 327 с.
2. Смикова М. О., Рубік В. В., Фенько С. М. Гастрономічний туризм в Україні: проблеми та перспективи розвитку // Розвиток етнотуризму: проблеми та перспективи: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (2–3 березня 2011 р.). — Львів, 2011. — с. 271-276.
3. Газета ГудВин / Борщ, карп и вареники. Выбираем кулинарный фестиваль Тернопольщины, 14 марта, 2012 г.

4. Турстичні новини — щоденна туристична газета / Кулінарний туризм — ніша, в якій не так багато конкурентів, квітень, 2012.
5. Стали известны победители конкурса «Ели-пили 2011» [Електронний ресурс]. — <http://tutitam.com.ua/news/detail.php?id=2034>.
6. Гастрономічний туризм: хто і куди їздить перекусити. [Електронний ресурс]. — Все про туризм: відпочинок на всі сто. — Режим доступу: http://neo-plan.com.ua/statiy/5640-Gastronomicheskiiy_turizm_kto_i_kuda_ezdit_perekusit.html.
7. Новый вид туризма — гастрономический туризм. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://funcol.ru/is/novyy_vid_turizma_-_gastronomicheskij_turizm.
8. Фестиваль Сала в Луцьку 2011. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.thisisukraine.org/ru/festivali-2011-arhiv/820-festival-sala-v-lucku.html>.
9. Фестиваль «Красное вино». [Електронний ресурс]. — Туроператор «Аеро-клуб». — Режим доступу: <http://argo-club.com/?p=1248>.
10. Праздник шоколада [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ct.lviv.ua/ru/calendar/chocolate/>.
11. Фестиваль дерунів [Електронний ресурс]. — Офіційний сайт міста Коростень. — Режим доступу: http://korosten.com.ua/?Festivalmz_derunov.

Ивашко Ю. П., Бабич А. С.

ГАСТРОНОМИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ: ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ В УКРАИНЕ

Статья анализирует состояние развития гастрономического туризма в Украине. Рассмотрены определение гастрономического туризма и проанализированы его виды. Исследовано современное состояние и возможности развития данного вида деятельности в Украине. Осуществлено сравнение гастрономического туризма Украины в зависимости от регионов.

Ключевые слова: гастрономический туризм, кулинарный туризм, национальная кухня, традиции, фестиваль.

Ivashko J., Babych A.

GASTRONOMIC TOURISM: OPPORTUNITIES FOR DEVELOPMENT IN UKRAINE

Article examines the state of gastronomic tourism in Ukraine. Definition of gastronomic tourism and analyzed his views. The modern state and the possibility of this type in Ukraine. Made the comparison gastronomic tourism of Ukraine according to the regions.

Key words: gastronomic tourism, culinary tourism, national cuisine, traditions and festivals.

**РЕЗОЛЮЦІЯ
II ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
МОЛОДИХ ВЧЕНИХ ТА СТУДЕНТІВ
«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ:
ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»
(25–26 квітня 2012 р., м. Львів, Україна)**

Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених та студентів «Розвиток українського етнотуризму: проблеми та перспективи» відбулася 25–26 квітня 2012 р. у Львові на базі Львівського інституту економіки і туризму. Захід організовано спільно з Донецьким національним університетом економіки і торгівлі імені М. Туган-Барановського та Львівською асоціацією розвитку туризму за підтримки Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Мета конференції — окреслити значення поняття «етнічний туризм» та визначити його місця у структурі туризму; дослідити здобутки, сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку етнотуризму в Україні; визначити основні ресурси етнічного туризму з метою залучення їх до формування конкурентоспроможного туристичного продукту України.

У роботі конференції взяли участь молоді вчені — студенти та викладачі вищих навчальних закладів із Києва, Львова, Донецька, Севастополя, Хмельницька, Івано-Франківська, а також представники органів влади, громадських організацій та туристичних фірм — всього понад 120 учасників.

Згідно регламенту роботи конференції відбулося пленарне та два секційні засідання, на яких заслухано та обговорено понад 40 доповідей, які висвітлювали широке коло актуальних питань, серед яких: визначення та уніфікація поняття «етнічний туризм», обґрунтування розвитку етнотуризму як одного із стратегічних напрямків державних цільових програм, аналіз представлених на ринку України етнотурів з впровадженням у них елементів анімаційних програм, дослідження етнокультурного потенціалу України та ролі українських діаспор у розвитку і популяризації української культури.

Заслухавши та обговоривши доповіді, учасники конференції констатують: Україна має великий потенціал для розвитку етнічного туризму, насамперед, завдяки своїм самобутнім традиціям, неповторній національній кухні, гостинності українців та наявності етнотуристичних ресурсів.

Учасники конференції усвідомлюють, що на сьогодні існує чимало підходів до визначення поняття етнотуризм як в українській, так і в американській, європейській та російській науці. Така термінологічна неузгодженість зумовлена відсутністю закріплення на законодавчому рівні підходів до цього поняття, а також широким науковим дискурсом термінологічних проблем видової класифікації туризму. Розвиток етнічного туризму є важливим для соціально-культурного й економічного розвитку держави через популяризацію народних звичаїв і традицій серед сучасників, а також їх

збереження для майбутніх поколінь. Адже шляхами та засобами туризму можна гідно пропагувати національно-культурну спадщину, багате історичне минуле та привабливість рідного краю не лише на внутрішньому, але й на міжнародному туристичному ринку.

Етнотуризм також сприяє вирішенню соціально-економічних проблем регіону, створює сприятливе макросередовище, що проявляється в розширенні зайнятості населення у сфері обслуговування, формуванні додаткового заробітку, стимулюванні розвитку інфраструктури, зокрема транспортних комунікацій, зв'язку, мережі торгівлі, засобів розміщення, закладів харчування, відпочинково-розважальних комплексів. Таким чином, етнотуризм має бути пріоритетним напрямком у складі державних цільових програм розвитку економіки.

Учасники конференції визнають, що етнічний туризм буде затребуваний у майбутньому у зв'язку з унікальністю, автентичністю його пропозиції. Це підкреслюється тим фактом, що етнічне розмаїття скорочується зі швидкістю, яка відповідає темпами втрати біологічного розмаїття. Корінні нечисленні народи є носіями унікальної культури та системи господарювання, відтак перспективним буде поєднання етнічного туризму з розвитком екологічного туризму на територіях їх традиційного проживання. Для цього Україна має потужну ресурсну основу.

З огляду на все вищесказане, учасники конференції рекомендують:

1. Розробити Концепцію та стратегію розвитку етнічного туризму в Україні й використати їх пріоритетні напрямки для формування цільової Державної програми розвитку українського етнотуризму.
2. Підготувати пропозиції до Закону України «Про туризм», в яких чітко окреслити суть, понятійний апарат та класифікацію етнотуризму.
3. Розпочати роботу зі формування робочої групи з проблем розвитку етнотуризму із залученням фахівців з різних регіонів України.
4. Активізувати зусилля науковців, громадських організацій, представників національних общин, туристичних фірм з метою популяризації маловідомих ресурсів етнотуризму та розробки на їх основі оригінальних туристичних продуктів.
5. Сприяти розвитку етнотрадицій та використанню туристичних ресурсів провідних рекреаційних регіонів України.
6. Розробляти анімаційні та фестивальні програми на основі українських народних забав, ігор, святкових дійств як перспективні шляхи популяризації здобутків національної культури.
7. Сприяти формуванню і популяризації етнічних сувенірних брендів, зокрема і «Календаря подієвого етнотуризму в Україні».
8. Активізувати діяльність українських етнографічних та краєзнавчих музеїв, історико-культурних заповідників, музеїв під відкритим небом з метою популяризації етнокультурної спадщини минулих поколінь.
9. Туристичним операторам збагачувати туристичний продукт елементами унікальної етнокультурної спадщини.

10. Науковцям розробляти та публікувати наукові дослідження, підручники та навчально-методичні матеріали з етнічного туризму.
11. Залучати студентів ВНЗ туристичного профілю для збору етнографічних матеріалів у процесі виконання науково-пошукових досліджень.
12. Оргкомітету конференції видати збірник доповідей учасників конференції.

Учасники конференції висловлюють щиру подяку адміністрації Львівського інституту економіки і туризму за якісний організаційний та науковий рівень проведення конференції.

*Ухвалено учасниками конференції
26 квітня 2012 р., м. Львів*

«РОЗВИТОК УКРАЇНСЬКОГО ЕТНОТУРИЗМУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ»

Збірник матеріалів
II Всеукраїнської науково-практичної конференції
молодих вчених та студентів

Матеріали подано в авторській редакції

Підписано до друку 21. 06. 2012 р. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура «Таймс Нью Роман».
Друк офсетний.
Наклад 300. Замовлення № 26-05/12.

Львівський інститут економіки і туризму
79007, м. Львів, вул. Менцинського, 8
Тел.: (032) 272-68-80, (032) 294-95-78
тел./факс: (032) 272-20-94,
e-mail: lebk@org.lviv.net
nviddil@i.ua

Друк ТзОВ «Компанія «Манускрипт»»
79008, м. Львів, вул. Руська 16/3
Тел./факс: (032) 235-51-40